
بسم الله الرحمن الرحیم

Kevser Suresi

Rahman Rahim Allah'ın Adıyla

Şüphesiz biz, sana Kevser'i verdik.

Şu hâlde Rabbin için namaz kıl ve tekbir

alırken, namazda ellerini boğazına kadar kaldır.

Doğrusu asıl soyu kesik olan, sana kin duyandır.

MUHAMMEDÎ REYŞEHRÎ

HİKMETNAME-İ LOKMAN

Çeviri: Hüseyin AKAY

KEVSER

Kevser Yayınları: 281

Eserin Adı: Hikmetname-i Lokman

Eserin Orijinal Adı: Hikmetname-i Lokman

(حکمت نامۀ لقمان / محمدی ری شهری)

Çeviri: Hüseyin Akay

Tashih: Suna Akay - Mehmet Yar

Son Okur: Kevser

Arapça Metin: Bülent Özbaş

Dizgi ve Mizanpaj: Kevser

Kapak: Faruk Atlan

Baskı: Yılmaz Matbaacılık (Sertifika: 27185)

Basım Tarihi: Haziran 2019

ISBN: 978-605-4792-88-7

KEVSER YAYINCILIK

Merkez: Kirazlı Mah. 1146 Sk. No: 35
Kat: 1 Bağcılar / İSTANBUL
Tel: 0212 555 16 66 - Faks: 0212 555 22 12

Şube: Balabanağa Mah. Büyük Reşitpaşa
Cad. Yumni İş Mrk. No: 16 B / 25
Fatih – İSTANBUL
Tel: 0212 534 35 28 - Faks: 0212 631 36 01

www.kevseryayincilik.com

KONU FİHRİSTİ

Mütercimin Ön Sözü 7

Yazarın Ön Sözü 9

Giriş 13

1. Bölüm: Lokman'ın Hayat Geçmişi 21

2. Bölüm: Kur'an'da Lokman'ın Hikmetleri 41

3. Bölüm: Lokman'ın Hikmetlerinden Kıssalar 57

4. Bölüm: Bilgi ve İdrakle İlgili Hikmetler 77

5. Bölüm: Kendini Yetiştirmenin Etkileri 101

6. Bölüm: Kendini Yetiştirmenin Afetleri 146

7. Bölüm: Ahlakî ve İçtimaî Âdâb 165

8. Bölüm: Hikmetli Misaller 235

9. Bölüm: Muhtelif Hikmetler 243

10. Bölüm: Kapsamlı Hikmetler 259

İndeks 331

İçindekiler 355

MÜTERCİMİN ÖN SÖZÜ

Bismillahirrahmanirrahim

Allah'a hamdüsena, O'nun son elçisi Hz. Muhammed'e (s.a.a) ve pak Ehlibeyt'ine (a.s) salatüselam olsun.

Kur'an-ı Kerim'in yüce teveccühüne, Hz. Davud (a.s), Hz. Süleyman (a.s), Hz. İsa (a.s) ve Hz. Muhammed (s.a.a) gibi ilahî elçilerin ve onların mirasçıları Ehlibeyt İmamları'nın (a.s) övgülerine, hikmet çeşmesinden bir yudum alan ehl-i kemal insanların takdirine mazhar olan bilge şahsiyet "Lokman Hakîm"i insanî olgunluğun zirvesine taşıyan ve evrensel kılan hikmetli sözlerini içeren, "Hikmetname-i Lokman" adlı bu eşsiz eseri tercüme edip, Türkçe konuşan kardeşlerimin hizmetine sunma ayrıcalığını bana layık gören Rabbime hamdediyorum.

Ayrıca bu emsalsiz eserin yazarı alicenap üstad Muhammed Muhammedî Reyşehrî'ye de edeple şükranlarımı arz ediyorum. Eserin tashihini üstlenen sevgili yeğenim Suna Akay'a, Mehmet Yar kardeşime, ayrıca hadislerin Arapçasını hazırlayan Bülent Özbaş kardeşime teşekkür ediyorum.[1]

Kaynağını ilahî nurdan alan bu eser, Lokman Hakîm'in örnek

1- Çeviride eserin Cafer Aryanî tarafından yapılan Farsça çevirisinin 1388 h.ş yılı 4. baskısı esas alınmıştır.

hayatını, ibret alınması elzem olan nasihatlerini ve hayat dolu kıssalarını kıymetli okurlarımıza aktarmaktadır.

O, kendisine hikmet verildiği bildirilmekte ve oğluna hitaben tüm insanlara ilim, iman, irfan, onur, şeref, ibadet, adalet, sadakat, şefkat, ahlâk, kardeşlik, görgü kuralları ve alçakgönüllülük duygularını aşılamaya dair öğütleri aktarılmaktadır.

O, kendisine verilen hikmetin ilim, üstün kavrama yeteneği, isabetli söz söyleme mahareti, ilkeli davranma kalitesi, bildiğiyle amel etme ve din konusunda derin bilgi sahibi olduğu belirtilmektedir.

O, Allah'a olan alakası, Allah'ın kendisine teveccüh göstermesine, ona hikmeti vererek kölelik melanetinden kurtulup insanî kemalin zirvesine ulaşmasına vesile olmuştur.

Kısacası Lokman'ın da belirttiği gibi, Lokman'ın adını tarih sayfalarına edep mürekkebiyle yazdıran ve onu çağların parlayan gönüllerine nakşeden, kendisinde bulundurduğu üstün ve seçkin sıfatlardır. İdeal ve samimi bir camia yaratabilme adına, o sıfatları her akl-ı kâmil insan kendisinde bulundurmalı ve onlara göre davranmalıdır.

Bu eserde de göreceğiniz üzerine Lokman'ın dilnevâz sözleri karşısında ben ne diyebilirim ki… Sadece Hakîm olan Allah'ın şu vaadine tevessül ederek siz kıymetli okurları ve kendimi Yüce Allah'a emanet ediyorum.

"Ey Rabbimiz! Bize, peygamberlerin vasıtasıyla vadettiklerini ikram et ve kıyamet gününde bizi rezil rüsva etme; şüphesiz sen vadinden dönmezsin!" (Âl-i İmran, 194)

Hüseyin AKAY

01/07/2015

YAZARIN ÖN SÖZÜ

Hikmetname-i Lokman, yeni bir çalışmanın ürünüdür. İbrahimî[1] dinler sürecinde yaşayan hekîmin en meşhur öğütleri, kolay ve yeni bir yöntemle kıymetli okurlara aktarılmaktadır.

Bu hikmetname on bölüm olarak tanzim edilmiştir: Lokman Hekîm'in hayatı, Kur'an-ı Kerim'de aktarılan Lokman'ın öğütleri, hikmetlere dair öyküler, ilim ve marifete yönelik

---

1- Lokman'ın hikmetleri eskiden beri, hatta İslam'dan önce bile dünya bilginlerinin dikkatini çekmiştir. Hekimlerden birisi (muhtemelen Huşeng), *Cavidan'ı-Hıred* adlı bir kitapta Lokman'ın hikmetlerinden söz etmiştir. Bu kitabın özeti Me'mun Abbasî döneminde Hasan b. Sehl tarafından Arapça'ya tercüme edilmiştir (*ez-Zeria*, c. 1, s. 25). Söz konusu kitabın Arapça metni *A'yanu'ş-Şia* adlı eserde yer almıştır. Bu bölüm ayrıca *el-Hikmetu'l-Hâlide* adıyla da basılmıştır; biz de bu kitapta yer yer ondan yararlandık. Yine Lokman'ın hikmetleri Sadr-ı İslam'da *Mecelle-i Lokman* adlı kitapçıkta bir araya toplanmıştır ve Suveyd b. Samit tarafından Allah Resulü'ne (s.a.a) sunulmuştur. Suveyd, Medine'nin Evs kabilesindendi. O, umre ziyareti için Mekke'de bulunduğu sırada, Allah Resulü'nün (s.a.a) davetini duyarak ziyaretine gitmiş ve onunla konuşmuştu. Allah Resulü (s.a.a), onu tevhid inancına davet ettiğinde Suveyd, Allah Resulü'ne (s.a.a) "Elimde *Mecelle-i Lokman* vardır." demişti. Allah Resulü (s.a.a), onu görmek istemiş, o da onu Peygamber'e vermişti. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştu: *"Bunlar, gerçekten güzel sözlerdir, fakat benim getirdiklerim bundan çok daha güzeldir ve Allah'ın kelamıdır."* Sonra Hz. Peygamber ona Kur'an'dan bir miktar okumuştu. (*Tarih-i Yakubî*, c. 2, s. 37)

hikmetleri, kendini yetiştirme etkenleri ve afetleriyle ilgili hikmetleri, sosyal ve ahlaki adaba dair hikmetleri, atasözü konumundaki önemli sözleri, çeşitli içerikte ve kapsamlı hikmetleri.

Bunların tümü Lokman'la ilgilidir; ya bizzat Lokman'ın dilinden ya da Lokman'la ilgili aktarılanlardır.

Üstün Hikmetlerin Lokman'a İntisabı

Lokman'a ait hikmetlerin tümünü bu eserde bir araya getirme yönünde sergilediğimiz tüm çabalara rağmen Lokman'a atfedilen bazı meşhur hikmetlerin kaynaklarına ulaşma imkânını bulamadık. Şu örneklerde olduğu gibi:

> Bir gün Lokman bir çeşmenin kıyısında oturuyordu, oradan geçen bir adam ona yaklaşıp sordu: "En yakın köye kaç saatte varabilirim?"
>
> Lokman adama "Yoluna devam et." dedi.
>
> Adam, Lokman'ın kendisini duymadığını zannederek: "Beni duymadın mı?" deyip tekrar sordu: "En yakın köye kaç saatte varabilirim?"
>
> Lokman adama bir kez daha "Yoluna devam et." dedi.
>
> Adam, Lokman'ın divane olduğunu zannederek yoluna davam etti. Henüz birkaç adım atmıştı ki, Lokman adamın ardından seslenerek: "Bir saat sonra varırsın." dedi.
>
> Adam Lokman'a dönüp: "Daha önce neden söylemedin?" dedi.
>
> Lokman adama: "Yürüme temponu görmemiştim; hızlı mı yoksa yavaş mı yürüdüğünü bilmiyordum. Şimdi yürüme temponu gördüm ve ileriki köye bir saatte varaca-

ğına kanaat getirdim. Böylelikle sorunun cevabını da bir bilgiye dayanarak vermiş oldum." dedi.[1]

Sa'di'nin *Gülistan*'ında da şöyle bir olay aktarılır:

Lokman Hekîm'e: "Hikmeti kimden öğrendin?" demişler.

Cevap olarak: "Körlerden öğrendim; çünkü bir yeri değnekleriyle yoklayıp iyice anlamayınca ayak atmazlar." demişti.[2]

Yine *Gülistan*'da şöyle aktarılır:

Lokman'a: "Edebi kimden öğrendin?" diye sordular.

Cevap verdi: "Edepsizlerden öğrendim. Şöyle ki: onların işlerinden hangisi gözüme hoş görünmedi ise onu yapmaktan sakındım."[3]

Yine *Gülistan*'da şöyle geçer:

Yunan toprağında bir kervan vurmuşlar. Birçok mal ele geçirmişler. Bezirgânlar ağlamışlar, inlemişler. Allah için olsun, peygamber için olsun bize acıyın, malımızı verin demişler. Tabiîdir ki bu yalvarmanın bir faydası olmamış.

"Kalbi kara hırsız galip gelince kervan halkının / ağlamalarından müteessir mi olur?!"

Tesadüfen (Lokman Hekîm) de o kervan halkının arasında imiş. Kervan halkından birisi Lokmana rica etmiş: "Şu hırsızlara biraz nasihat buyur, hakimane sözler söyle. Belki

1- *Faslnamey-i Maarif-i İslamî*, s. 98, (1385 hş. İlkbahar sayısı).

2- bk. Sa'di, *Gülistan*, Ön Söz, s. 72.

3- bk. Sa'di, *Gülistan*, s. 133. Bu hikmetli sözün benzeri, Hz. İsa'dan (a.s) da nakledilmiştir. bk. *Danişname-i Mizanu'l-Hikme*, c. 2, s. 206. hadis: 782.

malımızın bir kısmını- olsun geri verirler, bu kadar malın gitmesine yazıktır." demiş.

Lokman Hekîm: "Asıl böyle kimselere söylenecek hakimane sözlere yazıktır." demiş.

"Paslı bir demirden pası cila ile gidermek kabil / değildir. Kalbi kara insana öğüt vermenin faydası yoktur. / Hiç taşa demir çivi girer mi?"[1]

Sözlerimi, "Hadis Araştırmaları Merkezi"nin değerli çalışanlarına, "Hikmetname" çalışmasında emek sahibi kardeşlerime, özellikle proje sorumlusu Mehdi Gulamali beye, ayrıca eserin değerli Farsça mütercimine ve tercüme bölümünde çeviriye katkı sunan diğer kardeşlerime yürekten teşekkür ederek sonlandırıyor ve hepsine yüce Allah'tan üstün mertebe ve esenlikler diliyorum.

رَبَّنا! تَقَبَّل مِنّا؛ إنَّكَ أنتَ العَزيزُ الحَكيمُ.

"Ey Rabbim! Bizden kabul eyle, çünkü sen Aziz ve Hakîmsin."

Muhammed Muhammedî Reyşehrî

14.4.1385 hş.

9.6.1427 h.k

1- Sa'di, *Gülistan*, s. 111.

GİRİŞ

Lügatte, "hikmet" kelimesi "hükm" kelimesinden türemiştir. Hükm yasaklamak, men etmek ve engel olmak anlamına gelir. Hüküm ve hakemlik adilane olursa zulme ve haksızlığa mani olur. Nitekim atı ve diğer bazı hayvanları yönlendirmek için ağızlarına vurulan geme "hekeme" denilir ki, bu küçük demir parçası hayvanın yanlış yöne gitmesine mani olmaktadır. İlme de "hikmet" denilmiştir; zira âlimin cehalete düşmesine mani olmaktadır.[1] Aynı şekilde hariçten her hangi bir nüfuzu, bir müdahaleyi kabul etmeyen sağlam, esaslı ve dayanıklı anlamına gelen her şeye de "muhkem" denilmektedir.[2]

Alusî, *Ruhu'l-Maani* isimli tefsirinde, hikmet kelimesinin anlamını açıklarken *el-Bahr* kitabından şunları nakleder:

> إنّ فيها تسعة وعشرين قولًا لأهل العلم، قريبٌ بعضها من بعض، وعدّ بعضهم الأكثر منها اصطلاحا واقتصارا على ما رآه القائل فردًا مهمًّا من الحكمة، وإلَّا فهى فى الأصل مصدر من الإحكام، وهو الإتقان فى علمٍ أو عملٍ أو قولٍ أو فيها كلِّها.

Âlimler, bu kelime (hikmet) hakkında yirmi dokuz görüş

1- bk. *Mu'cemu Makayisu'l-Luga*, h.k.m maddesi.

2- *es-Sihah*'ta, (c. 5, s. 1902) şöyle geçer: "Ahkemtu şey'en fe-uhkime", bir şeyi dayanıklı yaptım, sağlam oldu, anlamına gelir.

> öne sürmüşlerdir ki, bunlardan bazıları birbirine çok yakındır. Âlimlerden bir kısmı bu görüşlerin çoğunu ıstılahtaki anlam ve hikmetin önemli örneklerinden biriyle yetinme olarak kabul etmiştir. Oysa hikmet kelimesi ilimde veya amelde veyahut sözde yahut da hepsinde sağlam ve dayanıklı olma anlamına gelir.[1]

Buna göre hikmet kelimesinin anlamları arasından en uygunu "sağlam ve kesin olarak bilinen, maddî veya manevî yönleriyle müdahale kabul etmeyen, dayanıklı" anlamıdır.

Kur'an ve Hadiste Hikmet

Hikmet kelimesi Kur'an-ı Kerim'de yirmi defa geçmektedir. Ayrıca Allah-u Teâlâ Kur'an'da doksan bir defa kendisini "hikmet sahibi âlim" anlamına gelen "Hakîm" sıfatıyla övmektedir.[2]

Bu kelimenin İslamî metinlerde kullanıldığı yerler şunu göstermektedir ki, Kur'an-ı Kerim ve hadisler açısından hikmet, insanların insanlığın yüce zirvesine ulaşabilmelerinin ilmî, amelî ve psikolojik dayanıklılığının mukaddimesidir. İslamî hadislerde "hikmet"i tefsir etmek için yapılan yorumlar, yüklenen anlamlar ve gösterilen örnekler, genel tarifin örneklerinden bir örnektir sadece.

Hikmetin Kısımları

Hikmet, yapılan genel tarifler esasınca Kur'an-ı Kerim'e ve hadislere göre, ilmî hikmet, amelî hikmet ve hakikî hikmet

---

1- *Ruhu'l-Maani*, c. 3, s. 41.

2- Kur'an-ı Kerim'de "Hekîm" sıfatı, otuz altı defa "Alîm"; kırk yedi defa "Aziz"; dört defa "Habîr" ve birer defa ise "Tavvab", "Hamid", "Aliyy" ve "Vâsi'" sıfatlarıyla birlikte kullanılmıştır.

olmak üzere üç kısma ayrılır. Elbette, bu adlandırma Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde hikmet kelimesinin kullanım yerleri esas alınarak yapılmıştır.

İlmî hikmet, amelî hikmet ve hakikî hikmetten her biri sağlamlılık merdivenin basamakları gibidir. İnsanlar bunları kullanarak kemal zirvesine ulaşırlar. Dikkat edilmeye değer husus şudur ki: Bu merdivenin birinci basamağı olan ilmî hikmet, Allah'ın gönderdiği elçiler tarafından inşa edilmiştir. İkinci basmağı olan amelî hikmet ise insanın kendisi tarafından inşa edilmelidir. İkinci basamak insanın kendisi tarafından inşa edildikten sonra, kâmil insan mertebesine ulaşabilmenin kalan son basamağını, yani hakikî hikmeti Allah-u Teâlâ'nın kendisi hazırlar.

1- İlmî Hikmet:

İlmî hikmetten maksat, insan- kâmil mertebesine ulaşabilme yönünde zorunlu olan her türlü bilgi ve marifettir. Diğer bir tabirle, hem inanç hem ahlak hem de amelle alakalı bilgiler hikmettir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim, itikadî, ahlakî ve amelî alandaki hidayetlerin tümünü hikmet olarak adlandırmakta ve şöyle buyurmaktadır:

ذٰلِكَ مِمَّا أَوْحٰى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلٰهًا آخَرَ فَتُلْقٰى فِى جَهَنَّمَ مَلُومًا مَدْحُورا.

İşte bunlar, Rabbinin sana hikmetten vahyettiği şeylerdendir. Allah ile beraber başka ilâh edinme! Yoksa kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın.[1]

Hikmete yüklenen şu anlam, İlahî peygamberlerin seçilme-

1- İsrâ, 39.

sinin ilk felsefesidir. Kur'an-ı Kerim'in diğer ayetlerinde bu konu defalarca pekiştirilmiştir ki açıklayacağımız bu ayetler onlardan sadece bir kaçıdır:

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آياتِهِ وَ يُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتابَ وَ الْحِكْمَةَ وَإِنْ كانُوا مِنْ قَبْلُ لَفي ضَلالٍ مُبينٍ.

Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler.(1)

كَما أَرْسَلْنا فيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آياتِنا وَ يُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُمْ ما لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ.

Nitekim kendi içinizden size ayetlerimizi okuyacak, sizi küfür, şirk, nifak gibi pisliklerden arındıracak, size kitap ve hikmeti öğretecek, bilmediklerinizi bildirecek bir peygamber gönderdik.(2)

رَبَّنا وَابْعَثْ فيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آياتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ.

Ey Rabbimiz! Onlara, içlerinden senin ayetlerini kendilerine okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder...(3)

1- Âl-i İmran, 164.

2- Bakara, 151.

3- Bakara, 129.

هُوَ الَّذى بَعَثَ فِى الْأُمِّيّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آياتِهِ وَيُزَكّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِى ضَلالٍ مُبينٍ.

Çünkü ümmîlere içlerinden, kendilerine ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab'ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O'dur. Kuşkusuz onlar önceden apaçık bir sapıklık içindeydiler.[1]

2- Amelî Hikmet:

Amelî hikmet, insan-ı kâmil mertebesine ulaşabilmenin pratik programıdır. Kur'an-ı Kerim ve hadisler açısından, insanın gelişimini sağlayan bilgi ve amel hikmet olarak adlandırılmıştır. Bu farkla ki bilgi insanın gelişiminin birinci basamağı, amel ise ikinci basamağıdır. Hikmeti, Allah-u Teâlâ'ya itaat etmek, insanlarla güzel geçinmek, günahlardan uzak durmak ve aldatmadan kaçınmak şeklinde açıklayan hadisler bu tür hikmete işaret etmişlerdir.[2]

3- Hakikî Hikmet:

Hakikî hikmet, yaşam sürecinde insanın amelî hikmeti hayata geçirmesinden sonra insan için hâsıl olan gerçek basiret ve nuraniyettir. Gerçekte ilmî hikmet, amelî hikmetin başlangıcı, amelî hikmet ise, hakikî hikmetin başlangıcıdır. Hikmetin bu merhalesine erişmeyen insan, her ne kadar büyük hikmet üstadı olmuş olsa bile, hakikî hekîm (hikmet sahibi şahsiyet) değildir.

Hakikî hikmet, gerçekte bilginin mayası, bilginin nuru ve nurun bilgisidir. Bu nedenle hakikî bilginin eserleri ve özellikle-

---

1- Cum'a, 2.

2- bk. *Danışname-i Akaid-i İslamî*, c. 2, Marifet Şinasi / beşinci kısım / birinci bölüm; hikmetin manası.

ri bu hikmeti izler ki, onlardan en önemlisi Allah-u Teâlâ'dan korkmaktır.

إِنَّما يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ.

...Kulları içinden ancak âlimler, Allah'tan (gereğince) korkar. Şüphesiz Allah, daima üstündür, bağışlayandır.(1)

Allah Resulü'nün (s.a.a) buyruğunda hakikî hikmet, ayette işaret edilen hususa uyarlanmıştır. O, şöyle buyurmuştur:

خَشيَةُ اللّهِ رَأسُ كُلِّ حِكْمَةٍ.

Allah'tan korkmak, her hikmetin başı ve temelidir.(2)

Hakikî hikmet, nefsanî eğilimlere karşı akılsal bir cazibedir(3) ki, insan ruhunda güçlendiği ölçüde nefsanî istekler ve tutkular zayıflar.(4) Öyle ki nefsî arzular tamamen ortadan kalkabilir.(5) Bu durumda ise akıl insanın idaresini tamamen ele geçirecek derecede hayat bulur(6) ve insanda uygunsuz işleri yapmaya ortam kalmamış olur. Sonuç olarak hikmet "ismet"-le(7) birleşir(8) ve böylece hakikî âlimin ve hakikî hekîmin tüm

---

1- Fatır, 28.

2- *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 2, s. 386. *Müsned-i Şahab*, c. 1, s. 59, h: 41.

3- *el-Hisal*, s. 591, h: 13'te İmam Cafer Sadık'tan (a.s) nakledilen bir hadise işarettir: *"Hikmet, hava ve hevesin zıddıdır."*

4- *Gureru'l-Hikem*, h: 7205'te Hz. Ali'den (a.s) nakledilen bir hadise işarettir: *"Hikmet güçlendikçe, nefsanî arzular zayıflar."*

5- İmam Ali'den (a.s) müminlerin vasfında nakledilen bir hadise işarettir: *"Onun nefsi ölür."*

6- Yine İmam Ali'den (a.s) seyru süluk ehlinin vasfında nakledilen bir hadise işarettir: *"Aklını diriltir, nefsini ise öldürür."*

7- Sözlükte "dikkat ve temkin içinde isyandan korunmak" anlamına gelen ismet, "hatadan ve günahtan korunma" demektir.

8- bk. *Danişneme-i Akaid-i İslamî*, c. 2, Marifet Şinasi / beşinci kısım / üçüncü bölüm / Âsâr'ı-Hikmet ve İsmet.

özellikleri insan için gerçekleşir; insan ilmin ve hikmetin en üst mertebelerinde kendini bilme, Rabbini bilme, imamet ve önderlik derecelerinin zirvesine ulaşmış olur.

Hekimlerin Öncüsü

Allah'ın peygamberleri ve onların vasileri; ilmî, amelî ve hakikî hikmetin zirvesine ulaşmış insanlardır. Bu yüzden Allah-u Teâlâ tarafından topluma ilmi ve hikmeti öğretmekle görevlendirilmişlerdir. İkrime gibi Lokman'ın peygamber olduğunu ileri sürenler, Allah-u Teâlâ'nın ona vermiş olduğu hikmetten maksadın nübüvvet makamı olduğuna inanırlar. Fakat bu iddialarını ispatlayacak delilleri bulunmamakla birlikte[1] Ehlibeyt'in (a.s) buyrukları bunun tam aksinedir. İmam Musa Kâzım (a.s) bir hadisinde, **"Andolsun biz Lokman'a... hikmet verdik."**[2] ayetinin tefsirinde Lokman'a verilen hikmetten maksadın kavrayış ve akıl olduğunu buyurmaktadır.[3]

Diğer bir hadiste ise İmam Cafer Sadık (a.s), aynı ayetin tefsirinde şöyle buyurmaktadır:

أُوتِیَ مَعرِفَةَ إمَامِ زَمانِهِ.

Lokman'a zamanının imamını tanıma [nimeti] verilmişti.[4]

Bu nedenle Lokman'ın elde ettiği hikmet, hakikî hikmet ve şuhudî marifettir ki bu, kavrayış ve aklın en üst mertebesine ulaşmayı ve insan-ı kâmili (İmam-ı Zaman'ı) tanımayı gerektirir.

1- age, s. 26, Aya Lokman peyamber bud? (Lokman peygamber miydi?).
2- Lokman, 12.
3- *el-Kâfi*, c. 1, s. 16, h: 12.
4- *el-Kummî* tefsiri, c. 2, s. 161.

Birinci Bölüm

LOKMAN'IN HAYAT GEÇMİŞİ

Lokman Hekîm, en büyük hekimlerden birisidir. Kur'an-ı Kerim **"Biz Lokman'a hikmet verdik."** ayetinde Lokman'ın hekîm oluşunu dillendirmekte, onun hikmetli öğretilerinden bazısını gelecek nesillere aktarmakta, herkesi onun hikmetlerini araştırmaya ve öğrenmeye davet etmektedir.

Maalesef bu bilge hekimin hayatı hususunda elimizde yeterli bilgi mevcut değildir. Ancak yapılan kapsamlı araştırma esasınca onu tanımaya ışık tutacak bir takım bilgileri özetle aktarabiliriz:[1]

Lokman'ın Soyu

Bazıları Lokman'ı Nâhûr b. Târeh'in[2] oğlu, bazıları Bâur b. Târeh'in oğlu, bazıları Baurâ'nın oğlu, bazıları Leyan b.

1- Dr. Abdullah Muvahhidî Muhibb'in *Lokman-ı Hekîm ve Berresiy-i Tatbikiy-i Hikmethay-i o der Rivayat-i Farikayn, ba Nigahi be Mutun-i Ahdeyn*, isimli (h. 1381) doktora tezi bu araştırmalardan biridir. Lokman'ın hayat geçmişi ve hikmetleri hususunda birinci bölümde kaynaklarına yer verilmeden nakledilen rivayetler, söz konusu eserden alıntıdır.

2- Nâhûr b. Târeh, Hz. İbrahim'in (a.s) babalığı veya ondan sorumlu olan Azer'dir.

Nâhûr b. Târeh'in oğlu, bazıları Anka b. Sârun'un oğlu, bazıları Anka b. Mirbed'in oğlu, bazıları Anka b. Sirun'un oğlu ve bazıları ise Kûş b. Sâm b. Nuh'un oğlu olarak bilmektedirler.

Tabii ki Lokman'ın babasının kim olduğu hususunda denilenlerin arasından birini seçmek ne kolay ne de zaruridir. Fakat Lokman'ın atalarının meşhur ve çok iyi tanınan bir soydan gelmiş olmadığını da söylemek mümkündür. İmam Cafer Sadık (a.s) bir hadisinde şöyle buyurmuştur:

أما وَاللَّه ِ ما أُوتِىَ لُقمانُ بِحَسَبٍ ولَا مَالٍ ولَا أهلٍ ولَا بَسطٍ فى جِسمٍ ولَا جَمالٍ.

Allah'a andolsun ki Lokman'a soyda, servette, endam ve cemal güzelliğinde ayrıcalıktan dolayı hikmet verilmemişti.

Lokman'ın Irkı ve Zahirî Özellikleri

Lokman siyah ırka mensuptu. O zahirî cemal güzelliğinden nasiplenmemişti. Öyle ki Tabersî, *Mecmau'l-Beyan* adlı kitabında konuyla alakalı şu hadisi nakletmiştir:

قيل للقمان: ما أقبَحَ وَجهَكَ! قالَ: تَعتِبُ عَلَى النَّقْشِ أو عَلَى فاعِلِ النَّاقِشِ؟!

Lokman'a: "Ne kadar çirkin cemalin vardır." denildi. Lokman: "Nakışta mı yoksa nakşedende mi kusur arıyorsun." dedi.[1]

Elimize ulaşan bazı bilgilere göre Lokman, kısa boylu, küt ve geniş burunlu, kalın dudaklı, geniş ve eğri ayaklı ve omuz

1- *Mecmau'l-Beyan*, c. 8, s. 496.

aralığı birbirine yakın biridir. Yine de en iyisini Allah bilir.

Lokman'ın Köleliği

Lokman Habeşli (Etiyopyalı) bir köleydi. İmam Ali'den (a.s) nakledildiğine göre, o efendisiyle yapmış olduğu bir anlaşma sonucu azat olan ilk köleydi.

أَوَّلُ مَن كاتَبَ لُقمانُ الحَكيمُ وكانَ عَبدًا حَبَشِيًّا.

> (Kölelerden) Efendisiyle azatlık anlaşması yapan ilk köle Lokman Hekim'di. O Habeşli bir köleydi.[1]

Saâlibî ve İbn Kuteybe'nin yazdığına göre Lokman, Habeşli bir köleydi. İsrail Oğulları'ndan olan bir şahsın kölesiydi, efendisi ona yüklü bir miktarda servet vererek Lokman'ı azat etmiştir. Ayrıca Lokman ilk köle olarak satıldığında otuz miskal[2] ya da otuz buçuk miskal altın para karşılığında satıldığı da rivayet edilmektedir.

Lokman'ın Yaşadığı Tarih

Bu İlahî hekimin yaşadığı tarih tam olarak bilinmemektedir. *Murucu'z-Zeheb*'in yazdığına göre, o Hz. Davud'un (a.s) hükümdarlığı döneminde doğmuş ve Hz. Yunus Peygamber'in (a.s) dönemine kadar yaşamıştır. Başka rivayetlere göre ise, Lokman Hz. Davud'un (a.s) döneminde yaşlı idi.[3] Ve yine Lokman'ın Hz. İsa'nın (a.s) bisetiyle Hz. Muhammed'in

---

1- *Deaimu'l-İslam*, c. 2, s. 309, h: 1165.

2- Miskal eski bir ölçü birimidir ki; günümüz ölçeğine göre, her bir miskal, 456,3 grama denk gelmektedir. (Mütercim).

3- İmam Cafer Sadık'tan (a.s) şöyle nakledilmiştir: Lokman, Hz. Davud'dan (a.s) uzun yıllar önce yaşamış ve onun dönemini de idrak etmiştir. Hz. Davud (a.s) Calut'u öldürdüğünde Lokman da orada hazır bulunmaktaydı.

(s.a.a) peygamberliği arasında yaşadığına inanan bazı tarihçiler de bulunmaktadır.

Bazı tarihî kayıtlara göre Lokman'ın şöhretin zirvesinde oluşu, Keykubad ve İran'da Kiyaniler saltanatı dönemine denktir. Diğer bir görüşe göre de Lokman miladi 554'te doğmuştur. Buna göre Lokman'ın hayatının üzerinden en fazla iki bin beş yüz ile üç bin yıl geçtiği tahmininde bulunabiliriz.

Lokman'ın Yaşadığı Yer

Bazı tarihî kayıtlara göre Şam beldeleri Lokman'ın yaşadığı belde olarak kaydedilmiştir.[1] Bazı tarihçilere göre ise Lokman Küçük Asyalıdır.[2] O Amuryum adlı bir köyde dünyaya gözlerini açmıştır. Bazı tarihî kaynaklara göre ise Lokman (Ürdün'ün) Eyle[3] kentinde dünyaya gelmiştir.

Ve yine bazı tarihî kaynaklara göre, Lokman ömrünün bir kısmını Irak'ın kuzeyinde bulunan ve önemli kentlerinden biri olan Musul'da geçirmiştir. Lokman'ın ömrünün son yıllarını geçirdiği kentler arasında (Filistin'in) Remle[4] kenti de yer almaktadır.

1- Geçmiş tarihte Şam, Ürdün, Suriye, Lübnan ve şimdiki Filistin'i de içine alan geniş coğrafi bölgeyi kapsamaktaydı. (Mütercim).

2 Küçük Asya, bir kaç on asır öncesinde Anadolu toprakları olarak bilinmekteydi. Müslüman coğrafyacılara göre "Rum" diyarı ve Bizans toprakları olarak da bilinmektedir, şimdi günümüzde bu bölgeye Türkiye denilmektedir.

3- Eyle kenti, Akebe körfezinin bitişinde, Kızıldeniz'in kuzey sahilinde Ürdün topraklarında yer almıştır.

4- Remle, birkaç mekânın müşterek adıdır. Onlar arasında maruf olan Filistin'in eski toprakları içerisinde kalan mamur ve önemli bir kentin adıdır. Bu kentin Beytu'l-Mukaddes'e olan mesafesi on sekiz günlük yürüme mesafesindedir.

Lokman'ın Mesleği

Lokman'ın mesleğinin ne olduğu üzerine yine farklı birkaç bilgi söz konusudur. Terzilik, marangozluk, çobanlık ve odunculuk Lokman'a atfedilen mesleklerdendir. Bazı tarihçiler Lokman'ın yorgancı olduğunu yazmışlardır. Ancak hiçbir tarihçinin güçlü kanıtı bulunmamaktadır.

Bazı kaynakların kayıtlarına göre Lokman, İsrail Oğulları arasında kadılık yapıyordu.(1) Fakat bu tür rivayetler, Lokman'ın hikmetinin kadı olmayı kabul etmeyişinden kaynaklandığı ifade eden hadislerle çelişmektedir.(2)

Yine bazı araştırmacıların muteber kanıtlarla kaydettiklerine göre Lokman, kendisinde bulundurduğu hikmet ilminin yanı sıra, hastalıkları teşhis ve tedavi edebilecek tıp ilmine de sahipti.

Lokman'ın Yüzüğündeki Yazı

Gazzâlî, *İhyau'l-Ulûm* adlı kitabında Lokman'ın yüzük kaşına şu cümlenin nakşedildiğini nakletmiştir:

السَّترُ لِما عايَنتَ أحسَنُ مِن إذاعَةِ ما ظَنَنتَ.

> Gördüğünü gizlemek, zannettiğini (aşikâr edip) açığa çıkarmaktan daha iyidir.(3)

Lokman'ın Öğrencileri

Hamdullah el-Müstevfî, *Tarih-i Güzide* adlı eserde (Lübnan

1- *Câmiu'l-Beyan*, c. 11, s. 67. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 510.

2- bk. Üçüncü Bölüm, "Lokman'ın Halk Arasında Kadılığı Kabul Etmemesi" başlığı

3- *İhyâu'l-Ulum*, c. 2, s. 475.

asıllı Yunanlı) Fisağurs'u ve (eski İranlı hekim) Camasb'ı Lokman Hekim'in öğrencilerinden bilmektedir. Yine Yunanlı maruf hekim Enbazguls'un, hikmeti Şam'da Lokman'dan öğrenip Yunan topraklarına getirdiği söylenir. Yine bazı tarihçilere göre Hud Peygamber'in (a.s) döneminde yaşamış olan Lokman b. Ad da Lokman Hekim'in öğrencidir.

Ayrıca Muhaddis Kummî diyor ki:

> قيل: إنّ بطليموس كان تلميذ جالينوس، وجالينوس تلميذ بلیناس، وبلیناس تلميذ أرسطو، وأرسطو تلميذ أفلاطون، وأفلاطون تلميذ سقراط، وسقراط تلميذ بقراط، وبقراط تلميذ جاماسب، وجاماسب أخو كشتاسب وهو من تلامذة لقمان الحكيم، مثل فيثاغورث الحكيم المشهور.
>
> Betlimus, Calinus'un öğrencisi ve o Belinas'ın öğrencisi ve o Aristo'nun öğrencisi ve o da Eflatun'un öğrencilerinden biriydi ve Eflatun, Sokrat'ın öğrencisi ve o Bokrat'ın öğrencisi ve Bokrat, Camasb'ın öğrencisi ve Koştasb'ın kardeşi olan Camasb da meşhur hekim Fisağors gibi Lokman Hekim'in öğrencilerinden biriydi.[1]

Lokman'ın Ömrü

Lokman'ın ömrü konusunda muhtelif görüşler bulunmaktadır. Bazıları onun iki yüz yıl, bazıları da bin yıl yaşadığını söylemektedirler. Fakat Sâdi'nin *Gülistan*'ında şöyle geçmektedir:

> İnsanlardan hiç kimsenin ömrü Lokman kadar uzun olmamıştır. O üç bin yıl yaşamıştır. Ömrü sona erdiğinde

1- *el-Kuna ve'l-Elkab*, c. 2, s. 74.

ölüm meleği ona geldi. O sazlıkta oturmuş kamıştan sepet örüyordu.

Ölüm meleği ona dedi ki:

— Ey Lokman! Üç bin yıl yaşadın, neden kendine bir ev yapmadın?

Lokman dedi ki:

— Ey davetçi! Senin gibi biri peşinde olan kimsenin ev yapmak neyine gerek!

Diğer bir görüşe göre ise Lokman Hekim, üç bin beş yüz yıl yaşamıştır.

Lokman kendi oğluna nasihat ettiği sırada şöyle dedi:

Ben dört bin yıl, dört bin peygambere hizmet ettim.

Söylemek gerekir ki, öne sürülen bu görüşlerin hiçbirisini ispat edecek güçlü kanıtlar bulunmamakla birlikte o görüşleri yalanlayacak kanıtlar da bulunmamaktadır. Ancak beyan edilen görüşlere ek olarak bazı hadislerin içeriğinden de Lokman'ın çok uzun seneler yaşadığını ispatlamak mümkündür.[1]

Lokman'ın Mezarı

Tarih kaynaklarında Lokman'ın nerede defnedildiğiyle ilgi-

1- Anlaşıldığı üzere bazı tarihçiler Lokman Hekim'le, Lokman b. Ad-ı Kebir arasında fark gözetmeyip, her ikisinin aynı kişi olduğunu sanmışlardır. Oysaki Lokman b. Ad-ı Kebir Hz. Hud'un (a.s) zamanında, Lokman Hekim ise Hz. Davud'un (a.s) zamanında yaşamışlardır. Bazı rivayetlere göre Hz. Hud'un (a.s) peygamberliği Hz. Davud'un (a.s) bisetinden yaklaşık sekiz yüz yıl kadar önceydi. Hz. Davud (a.s) döneminde Lokman'ın gençliğini de göz önünde bulundurduğumuzda bu ikisinin aynı kişi olmadığı anlaşılmaktadır.

li birkaç yerin adı geçmektedir. Bazı tarihçiler Eyle kentinin Lokman'ın defnedildiği yer olduğunu söylemektedir. Bazıları mezarının Remle kentinde olduğunu, bazıları ise Mısır'ın kuzeyinde bulunan İskenderiye kentinde olduğunu söylemektedirler.

Mu'cemu'l-Buldan'da şöyle denilmektedir:

> وفى شرقى بحيرة طبريّة قبر لقمان الحكيم وابنه، وله باليمن قبر، واللّه أعلم بالصحيح منهما.
>
> Lokman Hekim'in ve oğlunun mezarları, (Filistin'de) Taberiye Gölü'nün doğusunda bulunmaktadır. Ve onun olduğu denilen bir mezar da Yemen'de bulunmaktadır ki, hangisinin Lokman'ın mezarı olduğunu Allah bilir.(1)

Lokman Peygamber miydi?

Kimileri, ulemadan bir grubun Lokman'ın peygamber olduğunu söylediklerini rivayet etmektedirler. Fakat Sa'lebî'nin tefsirinde şöyle yazılmıştır:

> اتّفق العلماء على أنّه كان حكيما ولم يكن نبيّا إلاّ عكرمة، فإنّه قال: كان لقمان نبيّا، تفرّد بهذا القول.
>
> Ulema görüş birliği yapmışlardır ki, Lokman sadece bir hekimdi ve o peygamber değildi. Sadece İkrime onun peygamber olduğunu söylemiş, ancak o da bu görüşte yalnız kalmıştır.(2)

1- *Mu'cemu'l-Buldan*, c. 4, s. 19.

2- *Tefsir-i Sa'lebî*, c. 7, s. 312.

Fakat Tabersî, *Mecmau'l-Beyan*'da şöyle söylemektedir:

اختلف فی لقمان، فقیل: إنّه کان حکیما ولم یکن نبیّا، عن ابن عبّاس ومجاهد وقَتادة وأکثر المفسّرین، وقیل: إنّه کان نبیّا، عن عکرمة والسدّی والشعبیّ.

Lokman'ın peygamber olup olmadığı hususunda ihtilaf bulunmaktadır. İbn Abbas, Mücahid, Katade ve diğer müfessirlerin çoğunluğu, Lokman'ın peygamber olmadığına ve onun sadece bir hekim olduğuna kanaat getirmişlerdir. İkrime, Süddî ve Şa'bî'den peygamber olduğu nakledilmiştir.(1)

Ehlibeyt (Allah Resulü ve Ehlibeyt İmamları) Lokman'ın peygamber olduğunu kesin bir ifadeyle reddetmektedirler. Öyle ki Allah Resulü'nün (s.a.a) şöyle buyurduğu nakledilmektedir:

حَقّا أقولُ : لَم یَکُن لُقمانُ نَبِیًّا.

Hakikati (gerçeği) söylüyorum; Lokman peygamber değildi.(2)

Söylenilmelidir ki, Lokman'ın peygamber olduğunu iddia edenlerin maksadı, Lokman'a atfedilen peygamberlikten kastın, haber veren davetçi anlamına olursa, bu görüşleri hadislerle örtüşebilir.

Lokman'ın Hikmeti Elde Etmesinin Sırrı

Lokman'ın hayatında önemli ve öğrenilmesi gereken kay-

1- *Mu'cemu'l-Buldan*, c. 8, s. 439.
2- age, s. 51.

da değer nokta, onun hikmet nuruna nasıl eriştiğinin sırrını öğrenmek ve anlamaktır. Diğer bir deyişle şu soruya cevap verebilmektir: Lokman ne yaptı da Allah-u Teâlâ onu hikmet nimetiyle ödüllendirdi. Bunun sırrı çözülürse şayet, başkaları da hikmet nurunu elde edebilmek için kendi yeteneklerini işlevsel hale getirebilirler.

Mezkûr sorunun özet cevabı şudur: Hikmet nuruna sahip olmanın, İlahî sünnet esasınca kendine has birçok ön hazırlıkları vardır[1] ki, onlardan en önemlileri şunlardır: İman, ihlas, salih amel, zahitlik, helal yiyecek. Hikmeti elde etmenin ön hazırlıkları üzerine en kapsamlı söz, hekimlerin imamı Hz. Ali'den (a.s) nakledilen şu sözdür:

مَن أخلَصَ لِلّهِ أربَعينَ صَباحًا، يَأكُلُ الحَلالَ، صائِما نَهارَهُ، قائِما لَيلَهُ، أجرَى اللّهُ سُبحانَهُ يَنابيعَ الحِكمَةِ مِن قَلبِهِ عَلى لِسانِهِ.

Her kim kırk gün ihlâslı olursa, helal rızık yerse, gündüzleri oruç tutup, geceleri ibadetle meşgul olduğu hâlde geçirirse, Münezzeh olan Allah, hikmeti kalbinden çıkarıp diline döker.[2]

Ayrıntılı cevaba gelince; birçok hadiste Lokman'ın hikmet nuruna nasıl eriştiği sorusunun cevabını ve hikmet nuruna erişebilmenin ön hazırlıklarının neler olduğuna işaret edilmiştir. Nitekim Nebevi bir hadiste şöyle geçer:

حَقًّا أقولُ : لَم يَكُن لُقمانُ نَبِيًّا ولكِن كانَ عَبدا كَثيرَ التَّفَكُّرِ ، حَسَنَ اليَقينِ أحَبَّ اللّهَ فَأَحَبَّهُ ومَنَّ عَلَيهِ بِالحِكمَةِ.

1- bk. *Danışname-i Akaid-i İslamî*, c. 2, Marifet Şinasi/Altıncı Bölüm/Dördüncü Fasıl: Hastgah-ı İlham.

2- *Müsned-i Zeyd b. Ali (a.s)*, s. 384.

Hakikati söylüyorum: Lokman peygamber değildi; o bilge bir kişiydi, güçlü yakini vardı, Allah'ı seviyordu Allah da ona sevdi ve hikmet nuru bahşederek ödüllendirdi.[1]

Diğer bir hadiste şöyle geçmiştir:

Adamın biri Lokman Hekim'in önünde duruyordu. Ona dedi ki:

— Sen Nahhâs Oğulları'nın kölesi Lokman mısın?

Lokman:

— Evet.

Adam:

— Öyleyse sen o siyah tenli çobansın.

Lokman:

— Tenimin siyahlığı açıkça görülmektedir; bende görüp de seni hayrete düşüren şey nedir?

Adam:

— Seni dinlemek için evinin önünde halkın toplanıp izdiham oluşturmaları ve söylediklerini kabul etmeleridir.

Lokman:

— Kardeş oğlu! Eğer sen de söyleyeceğim şeyleri yaparsan, (aynı) benim gibi olursun.

Adam:

— Hangi şeyleri?

1- *Mu'cemu'l-Buldan*, c. 8, s. 494. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 424.

Lokman:

— Gözümü harama kapadığımı, dilimi koruduğumu, helal şeyler yediğimi, iffetli olduğumu, ahdime vefa gösterdiğimi, verdiğim sözde durduğumu, misafirperver olduğumu, komşularımın haklarını gözettiğimi ve beni alakadar etmeyen şeylerle ilgilenmediğimi. İşte beni bu hâle getirip yücelten bunlardır.[1]

Yine bir diğer rivayette şöyle denilmiştir:

Lokman'a denildi ki:

— Sen falan kabilenin kölesi değil misin?

Lokman:

— Evet, niçin?

Lokman'a denildi ki:

— Hangi şey seni şu gördüğümüz makama ulaştırmıştır?

Lokman:

— Doğru sözlü olmam, emanetleri korumam, beni alakadar etmeyen işleri terk etmem, gözlerimi haramlardan sakındırmam, dilimi korumam ve helal rızıkla beslenmem. Her kim bunlardan azına sahip olursa, onun bana oranla eksiği vardır ve her kim bunlardan çoğuna sahip olursa o benden üstündür. Ve her kim de aynılarını yaparsa o da benimle eşittir.[2]

Bir diğer rivayette ise şöyle denilmiştir:

Halktan bir grup Lokman'ın önünde durup onu dinliyor-

1- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c.2, s. 124. *Tefsir-i İbn Kesir*, c. 6, s. 337.

2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 230. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.

lardı, oradan geçen bir şahıs Lokman'a dedi ki:

— Sen Benî falan kabilesinin kölesi değil misin?

Lokman:

— Evet, niçin?

Şahıs:

— Sen falan ve falan dağda çobanlık yapan adamsın.

Lokman:

— Evet.

Şahıs:

— Hangi şey seni şu gördüğüm hale getirmiştir?

Lokman:

— Doğruluk ve beni alakadar etmeyen şeylerin karşısında susmak.[1]

Kutbüddin Ravendî *Lubbu'l-Lubab* kitabında şöyle diyor:

إنَّ لُقمانَ رَأى رُقعَةً فيها «باسمِ اللّهِ»، فَرَفَعَها وأكَلَها، فَأكرَمَهُ بِالحِكمَةِ.

Lokman, üzerinde "Bismillah" yazılı olan bir not parçası buldu. Onu yerden aldı ve yedi. Allah da, Lokman "Besmele"yi yerden alıp saygı gösterdiği için, ona hikmeti verip saygın kıldı.[2]

Lokman'ın hikmeti nasıl elde ettiğine dair en kapsamlı söz, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) nakledilmiştir:

1- İbn Ebü'd-Dünya, *es-Semt*, s. 296, h: 675. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 512.
2- *Müstedrekü'l-Vesail*, c. 4, s. 389, h: 4995.

Allah'a andolsun ki Lokman'a, soy, varlık, aile, kudret ve güzellikten dolayı hikmet verilmedi. Belki o Allah'ın rızası bulunan işlerde güçlü ve dindardı. Yumuşak, sakin, açık ve ince görüşlü, mütefekkir, ibret alan, ihtiyatkâr, günah olur korkusuyla hiçbir şeye gülmeyen, asla sinirlenmeyen, herhangi biriyle şakalaşmayan, kendisine dünyalık verildiğinde sevinmeyen ve yitirdiğinde ise üzülmeyen biriydi. Kadınlarla evlenip çocuklara sahip oldu, kendisi ölmeden onların (ölüm) acısını gördü. Fakat hiçbirisine ağlamadı.

İki kişi arasında kavga veya dargınlık gördüğünde onların (barıştırarak) arasını ıslah edip muhabbet aşıladı.

Başkalarından güzel sözler duyduğu zaman genişçe araştırıp o sözü kimden öğrendiğini soruyordu. Fakihlerle ve hekimlerle çokça vakit geçiriyordu. Kadılara, emir sahiplerine ve padişahlara sıkça uğruyordu. Kadılara şefkatli olmayı öğütlüyordu. Emir sahiplerine ve padişahlara ise Allah'a teveccüh göstermemelerinden ve sorumluluklarına karşı kayıtsız kalmalarından dolayı, onlara muhabbetle yaklaşıp uyarıyordu.

Nefsini (dizginleyecek) olgunlaştıracak her şeyden ibret alıyor, o vesileyle arzularıyla mücadele ediyor ve şeytanı kendisinden uzaklaştırıyordu. Düşünerek kalbini, ibretlerle de bedenini tedavi ediyordu. Fayda görmeyeceği hiçbir yere gitmiyordu. Bu nedenlerle kendisine hikmet öğretildi ve ismet (korunmuşluk) verildi.[1]

İslam Ümmeti Arasında Lokman'ın Benzerleri

Kapsamlı araştırmaların sonucunda, Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.a) ve aziz Ehlibeyt'inin (a.s) yarenleri arasından

1- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 162. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 409, h: 2.

üç kişinin hikmette Lokman'la aynı ağırlıkta (denk) oldukları söylenilmiştir. O üç kişi şunlardır:

1- Selman

Bu hususta İmam Cafer Sadık'tan (a.s) güzel bir hadis nakledilmiştir:

Allah Resulü (s.a.a) sordu ki:

— Sizden hangi biriniz gündüzleri oruç tutarak geçirmekte?

Selman:

— Ben, ey Allah'ın elçisi!

Allah Resulü (s.a.a):

— Sizden hangi biriniz geceleri (ibadetle) sabahlıyorsunuz?

Selman:

—Ben, ey Allah'ın Elçisi!

Allah Resulü (s.a.a):

— Sizden hangi biriniz her gün (bir defa bile olsa) Kur'an'ı hatim ediyorsunuz?

Yine Selman:

— Ben, ey Allah'ın Elçisi!

Allah Resulünün (s.a.a) yarenlerinden biri şaşırdı ve dedi ki:

— Ey Allah'ın Resulü (s.a.a)! Selman bir İranlı'dır. Biz Kureyşlilere üstünlük sağlamak istiyor. Siz buyurdunuz:

"Sizden hangi biriniz gündüzleri oruç tutarak geçiriyorsunuz?" O, "Ben." dedi. Oysa o günün çoğunu yemek yemekle geçirmektedir. Siz buyurdunuz ki: "Sizden hangi biriniz geceleri sabahlıyorsunuz?" O, "Ben." dedi. Oysa o gecenin çoğunu uyuyarak geçirmektedir. Siz buyurdunuz ki: "Sizden hangi biriniz her gün Kur'an'ı hatim ediyorsunuz?" O yine "Ben." dedi. Oysa o günün çoğunu suskun ve dinlenerek geçirmektedir.

Allah Resulü (s.a.a) buyurdu ki: "Ey falani! Lokman Hekim gibi birini başka nerede bulabilirsin? Sus ve Selman'ın kendisine sor ki seni aydınlatsın."

O adam:

— Ey Selman! Sen, gündüzleri oruç tutarak geçiriyorum demedin mi?

Selman:

— Evet dedim.

Adam:

— Seni günün çoğunda yemek yerken görüyorum.

Selman:

— Anlamadın, ben her ayın üç günü oruç tutuyorum ve yüce Allah buyuruyor ki: "Her kim iyilik yaparsa on katı mükâfatı vardır." Ayrıca ben şaban ayını oruç tutarak ramazan ayına bağlamak için son gününde oruç tutuyorum ki, bu oruç, yılın tümünde oruç tutmak gibidir.

Adam:

— Sen, geceleri sabahlıyorum demedin mi?

Selman:

— Evet dedim.

Adam:

— Seni gecenin çoğunu uyuyarak geçirdiğini görüyorum.

Selman:

— Yine anlamadın, ben dostum Resulullah'tan (s.a.a) şöyle buyurduğunu duydum: "Taharetle uyuyan kimse, gecenin tümünü sabahlamış gibi olur." Ben de sürekli taharet alır yatarım.

Adam:

— Günün büyük bölümünü susarak geçirirsin.

Selman:

— Doğru söyledin, ben dostum Hz. Resulullah'tan (s.a.a) Hz. Ali'ye (a.s) şöyle buyurduğunu duydum: *"Ey Ali! Ümmetimin arasında senin misalin İhlas (Kul Huvellah Ehad) Suresi gibidir. Her kim onu bir defa okursa Kur'an'ın üçte birini okumuş sayılır. Her kim iki defa okursa Kur'an'ın üçte ikisini okumuş sayılır. Ve her kim üç defa okursa Kur'an'ı hatmetmiş sayılır. Öyleyse (ey Ali!) her kim seni dilde severse imanının üçte birini kazanmış olur. Her kim seni dilde ve kalpte severse imanının üçte ikisini kazanmış olur. Ve her kim dilde ve kalpte sever ve eliyle de sana yardımcı olursa imanının tümünü kemale erdirmiş olur. Beni hak üzere gönderen Allah'a andolsun, ey Ali! Yer (dünya) ehli, gök ehli gibi seni sevmiş olurlarsa, onlardan tek bir kişi bile ateşin azabını görmez."* Ben İhlas Suresi'ni her gün üç defa okuyorum.

İmam Ali (a.s), Selman hakkında şöyle buyurmaktadır:

مَن لَكُم بِمِثلِ لُقمانَ الحَكيمِ وذلِكَ امرُؤٌ مِنّا وإلَينا أهلَ البَيتِ، أدرَكَ

العِلمَ الأَوَّلَ وأدرَكَ العِلمَ الآخِرَ، وقَرَأَ الكِتابَ الأَوَّلَ، وقَرَأَ الكِتابَ الآخِرَ، بَحرٌ لا يُنزَفُ.

> Sizden Selman gibi bir kimse var mı? O öyle biridir ki, bizdendir ve biz Ehlibeyt'e yakınlık göstermiştir. Geçmişin ve geleceğin ilmini öğrenmiştir. İlk kitabı da son kitabı da okumuştur. Ve o sonu olmayan derya gibidir.[1]

Buradan hareketle diyebiliriz ki, hadislerin Selman'ı Lokman'a benzetmelerindeki maksadı, Selman'ın hikmette Lokman ile eşit olduğudur. Yoksa fazilette Selman Lokman'dan üstündür denilebilir. Nitekim İmam Cafer Sadık'tan (a.s) nakledilen hadiste buna vurgu yapılmıştır:

سَلمانُ خَيرٌ مِن لُقمانَ.

> Selman, Lokman'dan daha hayırlıdır.[2]

2- Ebu Hamza Sabit b. Dinar es-Sümalî

3- Yunus b. Abdurrahman

Bu iki hekim de Ehlibeyt'in (a.s) hadislerinde, Lokman ayarında hikmet sahibi yarenler olarak tanıtılmışlardır. Fazl b. Şâzân'dan şöyle nakledilmektedir:

> Sözüne güvenilir bir kişiden şöyle duydum, o diyordu ki: İmam Rıza'nın (a.s) şöyle buyurduğunu duydum: "Kendi döneminde Ebu Hamza Sümalî, kendi dönemindeki Lokman gibidir; bu nedenle biz Ehlibeyt'ten dört kişinin hizmetinde bulunmuştur: Ali b. Hüseyin (a.s) (İmam Zey-

---

1- *el-Garat*, c. 1, s. 177. *Bihâru'l-Envâr*, c. 10, s. 123, h: 2 ve c. 22, s. 391, h: 26.

2- *Besairu'd-Derecat*, c. 18, s. 13. *Bihâru'l-Envâr*, c. 22, s. 331, h: 42.

nelâbidin), Muhammed b. Ali (a.s) (İmam Muhammed Bâkır), Cafer b. Muhammed (a.s) (İmam Cafer Sadık) ve bir dönem de Musa b. Cafer (a.s) (İmam Musa Kâzım).

Musa b. Abdurrahman da aynı şekildeydi. O da kendi zamanının Selman'ı idi."[1]

1- *İhtiyaru Marifeti'r-Rical*, c. 2, s. 458, h: 357 ve s. 781, h: 919.

الفصل الثانى

حِكَمُ لُقْمَانَ فِى الْقُرْآنِ

﴿وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ وَ مَن يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَ مَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِىٌّ حَمِيدٌ * وَ إِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَىَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ * وَ وَصَّيْنَا الإنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَ فِصَالُهُ فِى عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِى وَلِوَالِدَيْكَ إِلَىَّ الْمَصِيرُ * وَ إِن جَاهَدَاكَ عَلَى أَن تُشْرِكَ بِى مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلاَ تُطِعْهُمَا وَ صَاحِبْهُمَا فِى الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَىَّ ثُمَّ إِلَىَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ * يَا بُنَىَّ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِى صَخْرَةٍ أَوْ فِى السَّمَوَاتِ أَوْ فِى الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ * يَا بُنَىَّ أَقِمِ الصَّلَوةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَالِكَ مِنْ

İkinci Bölüm

KUR'AN'DA LOKMAN'IN HİKMETLERİ

Kur'an:

Andolsun biz Lokman'a "Allah'a şükret!" diyerek hikmet verdik. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur. Nankörlük eden de bilsin ki, Allah hiçbir şeye muhtaç değildir, her türlü övgüye lâyıktır.

Lokman, oğluna öğüt vererek: "Ey oğul! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür." demişti.

Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (Bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.

Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.

(Lokman, öğütlerine devamla şöyle demişti:) **Ey oğul! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.**

عَزْمِ الْأُمُورِ * وَلاَ تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلاَ تَمْشِ فِى الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ * وَاقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾.

١ / ٢

خطر الشرك

الكتاب:

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لابْنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَىَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾.

الحديث:

١. رسول اللَّه 6 : ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَىَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾ وعَلَيكَ بِتَقوَى اللّهِ، وذِكرِ اللَّهِ، وحُبِّ اللَّهِ، وخَوفِ اللَّهِ، ورَجاءِ بابٍ عِندَ اللَّهِ؛ فَإِنَّكَ إذا قَبِلتَ ذَالِكَ أعَزَّكَ اللَّهُ.

٢ / ٢

دور الاعمال فى مصير الانسان

الكتاب:

﴿يَا بُنَىَّ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِى صَخْرَةٍ

عَزْمِ الْأُمُورِ * وَلاَ تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلاَ تَمْشِ فِى الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ * وَاقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾.

١ / ٢

خطر الشرك

الكتاب:

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لابْنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يٰبُنَىَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾.

الحديث:

١. رسول اللَّه 6 : ﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَنُ لابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يٰبُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ﴾ وعَلَيكَ بِتَقوَى اللّهِ، وذِكرِ اللَّهِ، وحُبِّ اللَّهِ، وخَوفِ اللَّهِ، ورَجاءِ بابٍ عِندَ اللَّهِ؛ فَإِنَّكَ إذا قَبِلتَ ذَالِكَ أعَزَّكَ اللَّهُ.

٢ / ٢

دور الاعمال فى مصير الانسان

الكتاب:

﴿يٰبُنَىَّ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِى صَخْرَةٍ

Ey oğul! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.

Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez.

Yürüyüşünde tabiî ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir."[1]

2 / 1

Şirkin Tehlikesi

Kur'an:

"Lokman, oğluna öğüt vererek: 'Ey oğul! Allah'a şirk koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.' demişti."[2]

Hadis:

1. *Hz. Peygamber (s.a.a):* "Lokman'ın, oğluna öğüt verirken, ey oğul Allah'a ortak koşma, demesindeki maksadı şuydu: Ey oğul! Allah'tan kork, daima Allah'ı yâd et, Allah'ı sev, Allah'ın azabından sakın ve Allah tarafından yüzüne ümit kapısının açılacağına inan; zira tüm bunlara inanır ve kabul edersen Allah seni (her iki cihanda) aziz kılar."[3]

2 / 2

Amellerin İnsan Yazgısındaki Etkisi

Kur'an:

(Lokman, öğütlerine devamla şöyle demişti:) "Ey oğul! Yap-

1- Lokman, 12-19.

2- Lokman, 13.

3- *el-Firdevs bi-Me'suri'l-Hitab*, c. 4, s. 422, h: 7231.

أَوْ فِى السَّمَوَ تِ أَوْ فِى الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ.﴾

الحديث:

٢. البداية والنهاية عن هشام بن عُروة عن أبيه: قالَ لُقمانُ 7 : كَما تَزرَعونَ تَحصُدونَ.

٣. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَىَّ، إنَّكَ كَما تَزرَعُ تَحصُدُ، وكَما تَعمَلُ تَجِدُ.

٤. عرائس المجالس عن سُفيان الثوريّ: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَىَّ، لا تَحقِرَنَّ مِنَ الأُمورِ صِغارَها، إنَّ الصِّغارَ غَدًا تَصيرُ كِبارًا.

٥. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَىَّ، إنَّ اللَّهَ تَعالى رَهَنَ النّاسَ بِأَعمالِهِم، فَوَيلٌ لَهُم مِمّا كَسَبَت أيديهِم وأفئِدَتُهُم.

٦. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَىَّ، إنَّكَ مُدرَجٌ فى أكفانِكَ، ومُحَلٌّ قَبرَكَ، ومُعايِنٌ عَمَلَكَ كُلَّهُ.

tığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde, göklerin yüksekliğinde yahut yerin derinliklerinde bile bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır."[1]

Hadis:

2. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*: Hişâm b. Urve babasından naklettiğine göre; Lokman oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Ne ekersen onu biçersin."[2]

3. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Biçeceğin şeyi ekmektesin ve elde edeceğin ameli yapmaktasın."[3] (Ne amel ettiysen onun karşılığını göreceksin).

4. *Arâisu'l-Mecâlis:* Süfyan es-Sevrî'den naklettiğine göre; Lokman oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Küçük işleri azımsama; zira yarın (ahirette) onlar çok büyük olacaktır."[4]

5. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Allah insanları kendi amellerinin karşılığında birer rehine kılmıştır. Vay olsun, kendi elleri ve kalpleriyle kötülük elde edenlere!"[5]

6. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Sen ömrünün sonunda kefene sarılıp kabre konulacak ve tüm amellerini karşında göreceksin."[6]

1- Lokman, 16.

2- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 128. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517.

3- *el-İhtisâs*, s. 337.

4- *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 314. *Tehzibu'l-Esmai ve'l-Lugat*, c. 2, s. 380, Rakam: 533.

5- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 336, h: 23.

6- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.

٧. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، إنَّهُ حينَ تَتَفَطَّرُ السَّماءُ وتُطوى، وتَنَزَّلُ المَلائِكَةُ صُفوفًا خائِفينَ حافّينَ مُشفِقينَ، وتُكَلَّفُ أن تُجاوِزَ الصِّراطَ، وتُعايِنَ حينَئِذٍ عَمَلَكَ، وتوضَعُ المَوازينُ، وتُنشَرُ الدَّواوينُ.

٣ / ٢

من عزائم الامور

الكتاب:

﴿يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَوةَ وَ أْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ وَاصْبِرْ عَلَى مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَالِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ﴾

الحديث:

٨. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ لابنِهِ، قالَ: يا بُنَيَّ، لا يَكُنِ الدّيكُ أكيَسَ مِنكَ، وأكثَرَ مُحافَظَةً عَلَى الصَّلَواتِ، ألا تَراهُ عِندَ كُلِّ صَلاةٍ يُؤذِنُ لَها، وبِالأَسحارِ يُعلِنُ بِصَوتِهِ وأنتَ نائِمٌ.

٩. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ: إذا صَلَّيتَ فَصَلِّ صَلاةَ مُوَدِّعٍ، تَظُنُّ أن لا تَبقى بَعدَها أبَدًا، وإيّاكَ [و] ما تَعتَذِرُ

7. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Kıyamet günü o zamandır ki gökyüzü yarılacak ve altüst olacaktır. Melekler, korkutucu saflarda dizili duran Allah'ın kullarına merhamet göstermek için nazil olacaklardır. Ve sana Sırat köprüsünden geçmen emrolunacak. O anda kendi amellerini göreceksin. Divan kurulup tartı hazırlanacak ve amel defterin açılacaktır."[1]

2 / 3

Asıl ve Büyük İşler

Kur'an:

> **"Ey oğul! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir."[2]**

Hadis:

8. *İrşadu'l-Kulûb***:** Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Sakın horoz, namaz (kılma) hususunda senden daha uyanık ve hassas olmasın! Onun, her namaz vakti geldiğinde (seher vakti) nasıl namaza[3] çağrı yaptığını görmüyor musun? Oysaki sen uyurken o öterek (namaz için) vaktin geldiğini ilan etmektedir."[4]

9. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Son kez namaz kılıyormuşsun gibi namaz kıl. Her namaz kılışını veda namazı kabul et. Öyle ki ondan sonra hayatta kalmayacakmışsın kararlığıyla kıl. Namazı terk

---

1- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.

2- Lokman, 17.

3- *el-Mu'cemu'l-Vasît*, c. 1, s. 11.

4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

مِنهُ؛ فَإِنَّهُ لا يُعتَذَرُ مِن خَيرٍ.

١٠. المواعظ العددية: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: كُن فِي الشِّدَّةِ وَقورًا، وفِي المَكارِهِ صَبورًا، وفِي الرَّخاءِ شَكورًا، وفِي الصَّلاةِ مُتَخَشِّعًا، وإلَى الصَّلاةِ مُتَسَرِّعًا.

١١. الإمام الصادق 7 -فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ-: صُم صَومًا يَقطَعُ شَهوَتَكَ، ولا تَصُم صَومًا يَمنَعُكَ مِنَ الصَّلاةِ؛ فَإِنَّ الصَّلاةَ أحَبُّ إلَى اللَّهِ مِنَ الصِّيامِ.

١٢. تفسير السُّلَمِي: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، أقِمِ الصَّلاةَ، وَأمُر بِالمَعروفِ، وَانهَ عَنِ المُنكَرِ، وَابدَأ بِنَفسِكَ، وَاصبِر على ما أصابَكَ فيهِ مِنَ المِحَنِ؛ فَإِنَّهُ يورِثُ المِنَحَ.

٤ / ٢

خطر الكبر والغرور

الكتاب:

﴿وَلاَ تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَ لاَ تَمْشِ فِى الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ * وَ اقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَ تِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾.

etmek için mazeret aramaktan sakın; zira hayır işlerde mazeret aramanın hiç bir manası yoktur."[1]

10. *el-Mevâizu'l-Adediyye:* Lokman oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Zor durumlarda vakarlı, sıkıntılı durumlarda dayanıklı, ferah durumlarda şükreden, namaz kılarken alçakgönüllü, namaza karşı ise (önem vererek) titiz ol."[2]

11. *Hz. Cafer Sadık (a.s):* Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Şehvetini (cinsel arzularını) dizginleyecek ve seni namazdan alıkoymayacak şekilde oruç tut. Zira Allah katında en sevilen amel namazdır."[3]

12. *Tefsiru's-Sulemî:* Lokman oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Namazı kıl, insanları iyilikler yapmaya çağır, kötülüklerden sakınmaya davet et ve buna önce kendi nefsinden başla. Başına gelecek zorluklara karşı sabırlı ve dayanıklı ol. Zira (böyle yaparsan) bu iş akabinde sana mükâfatlar getirir."[4]

2 / 4

Tekebbür ve Mağrurlanmanın Tehlikesi

Kur'an:

> **"Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde Mağrurlanarak yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez. Yürüyüşünde tabiî ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir."[5]**

1- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73. *A'lamu'd-Din*, s. 145.

2- *el-Mevâizu'l-Adediyye*, s. 68.

3- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 164. Ravendî, *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190, h: 238. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 411, h:2 ve s. 417, h: 10.

4- *el-Mu'cemu'l-Vasît*, c. 2, s. 888. *Tefsiru's-Sulemî*, c. 2, s. 131.

5- Lokman, 18-19.

الحديث:

١٣. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَىَّ ﴿وَ لاَ تَمْشِ فِى الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَ لَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا.﴾

١٤. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَىَّ، دَع عَنكَ التَّجَبُّرَ وَالكِبرَ، ودَع عَنكَ الفَخرَ، وَاعلَم أنَّكَ ساكِنُ القُبورِ.

١٥. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَىَّ، إيّاكَ وَالتَّجَبُّرَ وَالتَّكَبُّرَ وَالفَخرَ، فَتُجاوِرَ إبليسَ فى دارِهِ... يا بُنَىَّ، اِعلَم أنَّهُ مَن جاوَرَ إبليسَ وَقَعَ فى دارِ الهَوانِ، لا يَموتُ فيها ولا يَحيا.

١٦. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَىَّ، وَيلٌ لِمَن تَجَبَّرَ وتَكَبَّرَ، كَيفَ يَتَعَظَّمُ مَن خُلِقَ مِن طينٍ، وإلى طينٍ يَعودُ، ثُمَّ لا يَدرى إلى ماذا يَصيرُ إلَى الجَنَّةِ فَقَد فازَ، أو إلَى النّارِ فَقَد خَسِرَ خُسرانًا مُبينًا وخابَ.

ويُروى: كَيفَ يَتَجَبَّرُ مَن قَد جَرى فى مَجرَى البَولِ مَرَّتَينِ.

Hadis:

13. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! *Yeryüzünde mağrurlanarak yürüme. Zira senin gücün yeri yarmaya yetmez ve dağların da yüksekliğine erişemezsin."*[1]

14. *el-İhtisâs*: Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Zorbalığı, tekebbürü ve övünmeyi kendinden uzak tut. Bilesin ki er veya geç bir gün mutlaka kabre konulacaksın."[2]

15. *el-İhtisâs*: Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman bir tavsiyesinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Zorbalık, tekebbür ve övünmekten sakın; sakınmazsan şayet, şeytanın evinde ona komşuluk yapıyor sayılırsın. Ve ey oğul! Her kim şeytana komşuluk yaparsa rezillik ve alçaklık sarayına konulur ki, o zaman yaşamanın da ölmenin de anlamı olmaz."[3]

16. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Tekebbür ve zorbalık yapan kimselere yazıklar olsun! Topraktan yaratılan ve yine toprak olacak bir kimse nasıl kendisini büyük görebilir ki, nereye gideceğini bilmiyor mu? Ya cennete gidecektir ki bu durumda güvende olacaktır veya cehenneme gidecektir ki bu durumda ise bedbaht olacaktır."[4]

1- İsrâ, 37. *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.
2- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.
3- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.
4- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.

٥ / ٢

القصد فى المشى وغض الصوت

الكتاب:

﴿وَاقْصِدْ فِى مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَ تِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾.

١٧. تفسير القمى: قَولُهُ: ﴿وَ اقْصِدْ فِى مَشْيِكَ﴾ أى: لا تَعجَل. ﴿وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ﴾ أى: لا تَرفَعهُ ﴿إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾.

١٨. الكافى عن أبيبكر الحضرمى: سَأَلتُ أبا عَبدِ اللَّه 7 عَن قَولِ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ: ﴿إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَ تِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ قالَ: العَطسَةُ القَبيحَةُ.

١٩. مجمع البيان: ﴿وَ اقْصِدْ فِى مَشْيِكَ﴾ أى: اِجعَل فى مَشيِكَ قَصدًا مُستَوِيًا عَلى وَجهِ السُّكونِ وَالوَقارِ، كَقَولِهِ ﴿الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا﴾. قالَ قَتادَةُ: مَعناهُ: تَواضَع فى مَشيِكَ.

2 / 5

Mütevazı Yürümek ve Alçak Sesle Konuşmak

Kur'an:

> **"...Ve yürüyüşünde mütevazı (alçakgönüllü) ol ve sesini alçalt (alçak sesle konuş). Muhakkak ki seslerin en çirkini, elbette merkebin sesidir."(1)**

Hadis:

17. *Tefsiru'l-Kummî:* Allah'ın kelamı, "Yürüyüşünde mütevazı ol!" yani acele etme (hızlı adımlarla yürüme). "Sesini alçalt!", yani yüksek sesle (bağırarak) konuşma ki, seslerin en kötüsü merkeplerin bağırtısıdır."(2)

18. *el-Kafi:* Ebu Bekr Hazremî'den nakledilmektedir ki: "Allah'ın 'yürüyüşünde mütevazı ol ve sesini alçalt' buyruğunun ne anlama geldiğini İmam Cafer Sadık'a (a.s) sordum, o ise, maksadın (adab-ı muaşerete aykırı) hilekâr yürümek ve çirkin hapşırmak olduğunu, buyurdu."(3)

19. *Mecmau'l-Beyan:* "Yürüyüşünde mütevazı ol!", yani yol yürürken orta hâlde, rahat ve vakarlı yürü." Allah'ın şu ayette buyurduğu gibi: *"Rahman'ın kulları yeryüzünde mütevazı yürürler."*(4)

"Yürüyüşünde mütevazı ol!" ayetinin ne anlama geldiği hususunda başka görüşler de bulunmaktadır:

Katade diyor ki: "Maksat, yürürken alçakgönüllü olmak demektir."

1- Lokman, 19.

2- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 165. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 409, h: 1.

3- *el-Kâfî*, c. 2, s. 656, h: 21.

4- Furkan, 63.

وقالَ سَعيدُ بنُ جُبَيرٍ: ولا تَختُل فى مَشيكَ. ﴿وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ﴾ أى: أُنقُص مِن صَوتِكَ إذا دَعَوتَ وناجَيتَ رَبَّكَ، عَن عَطا.

وقيلَ: لا تَجهَر كُلَّ الجَهرِ، وَاخفِض صَوتَكَ ولا تَرفَعهُ مُطاوِلًا بِهِ.

﴿إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَ تِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾ أى: أقبَحُ الأَصواتِ صَوتُ الحَميرِ، أوَّلُهُ زَفيرٌ وآخِرُهُ شَهيقٌ، عَن قَتادَةَ. يُقالُ: وَجهٌ مُنكَرٌ أى: قَبيحٌ. أمَرَ لُقمانُ ابنَهُ بِالاِقتِصادِ فِى المَشيِ وَالنُّطقِ.

ورُوِىَ عَن زَيدِ بنِ عَلِيٍّ أنَّهُ قالَ: أرادَ صَوتَ الحَميرِ مِنَ النّاسِ، وهُمُ الجُهّالُ، شَبَّهَهُم بِالحَميرِ كَما شَبَّهَهُم بِالأَنعامِ فى قَولِهِ: ﴿أُوْلَئِكَ كَالأَنْعَمِ﴾

ورُوِىَ عَن أبى عَبدِ اللّه 7 قالَ: هِىَ العَطسَةُ المُرتَفِعَةُ القَبيحَةُ، وَالرَّجُلُ يَرفَعُ صَوتَهُ بِالحَديثِ رَفعًا قَبيحا، إلّا أن يَكونَ داعِيًا، أو يَقرَأَ القُرآنَ.

Said b. Cübeyr diyor ki: "Yürürken aldatıcı, hilekâr ve düzenbaz olma, demektir."

"Sesini alçalt!" Yani; her vakit yaratıcını çağırdığında ve O'nunla münacat ettiğinde sesini kıs. Ve yine denilmiştir ki; feryat etme, sesini alçalt ve bağırarak seslenme.

"Seslerin en çirkini, elbette merkebin sesidir." Katade'den nakledilmiştir ki: "Yani en çirkin ses merkeplerin narasıdır ki, merkep sesini yükseltip alçaltır ve nara atarak seslenir. Bu nedenledir ki Lokman oğluna, yürürken orta halli olmayı, konuşurken de bağırarak konuşmamayı tavsiye etmiştir."

Zeyd b. Ali'den (a.s) nakledilmiştir ki, bu sözden maksat, halktan bazıları tarafından çıkarılan merkep sesidir ki, (bazıları merkep taklidi yaparak anırmaktalar) onlar cahillerdir. Nitekim Allah onları merkeplere benzetmektedir. Yine diğer bir ayette de dört ayaklılara benzetmektedir:

> **"...Onların kalpleri vardır düşünmezler, gözleri vardır, görmezler o gözlerle; kulakları vardır, duymazlar o kulaklarla. Onlar dört ayaklı hayvanlara benzerler, hatta daha da aşağılıktırlar."**(1)

1- A'râf, 179.

الفصل الثالث

قِصَصٌ مِنْ حِكَمِ لُقْمَانَ

١ / ٣

عدم قبول الحكم بين الناس

٢٠. رسول اللّٰه 9 : حَقًّا لَم يَكُن لُقمانُ نَبِيًّا، ولكِن كانَ عَبدًا صَمصامَةً، كَثيرَ التَّفَكُّرِ، حَسَنَ الظَّنِ، أحَبَّ اللّٰهَ فَأَحَبَّهُ، وضَمِنَ عَلَيهِ بِالحِكمَةِ، كانَ نائِمًا نِصفَ النَّهارِ إذ جاءَهُ نِداءٌ: يا لُقمانُ، هَل لَكَ أن يَجعَلَكَ اللّٰهُ خَليفَةً فِي الأَرضِ تَحكُمُ بَينَ النّاسِ بِالحَقِّ؟

فَانتَبَهَ فَأَجابَ الصَّوتَ، فَقالَ: إن يُجبِرنى رَبّى قَبِلتُ، فَإِنّى أعلَمُ إن فَعَلَ ذالِكَ بى أعانَنى وعَلَّمَنى وعَصَمَنى، وإن خَيَّرَنى رَبّى قَبِلتُ العافِيَةَ ولَم أقبَلِ البَلاءَ.

فَقالَتِ المَلائِكَةُ بِصَوتٍ لا يَراهُم: لِمَ يا لُقمانُ؟

Üçüncü Bölüm

LOKMAN'IN HİKMETLERİNDEN KISSALAR

3 / 1

Lokman'ın Halk Arasında Kadılığı Kabul Etmemesi

20. *Allah Resulü (s.a.a):* Gerçekte Lokman peygamber değildi; fakat kararlı, bilgili ve hüsn-ü zan sahibi bir kuldu. O Allah'ı, Allah da onu seviyordu. Allah ona hikmeti armağan etti.

Lokman gündüz vakti uyuyordu, aniden hilafet makamını kabul etmeye çağrıldı: "Ey Lokman! Halk arasında hak üzere kadılık yapman üzere, Allah'ın seni yeryüzünde halife kılmasını ister misin?" Lokman uykudan uyandı. "Eğer Rabbim beni mecbur ederse kabul ederim." cevabını verdi. "Zira biliyorum ki eğer Rabbim beni kadılık yapmaya mecbur kılarsa O benden yardımını esirgemeyecektir. Bana bilgi verecek ve hatalardan da koruyacaktır. Lakin Rabbim eğer bana seçme hakkı verirse, afiyeti kabul ederim de kadılığın sıkıntılarını kabul etmem."

Melekler -ki onları görmüyordu- Lokman'a seslendiler: "Ey Lokman! Niçin böyle söyledin?"

Lokman, "Çünkü hükümranlık en zor ve en sıkıntılı makam-

قالَ: لِأَنَّ الحاكِمَ بِأَشَدِّ المَنازِلِ وأكدَرِها يَغشاهُ الظُّلمُ مِن كُلِّ مَكانٍ يَنجو ويُعانُ وبِالحَرِيِّ أن يَنجُوَ، وإن أخطَأَ أخطَأَ طَريقَ الجَنَّةِ، ومَن يَكُن فِي الدُّنيا ذَليلًا خَيرٌ مِن أن يَكونَ شَريفًا، ومَن يَختَرِ الدُّنيا عَلَى الآخِرَةِ تَفتِنهُ الدُّنيا ولا يُصيبُ مُلكَ الآخِرَةِ.

فَعَجِبَتِ المَلائِكَةُ مِن حُسنِ مَنطِقِهِ، فَنامَ نَومَةً فَغُطَّ بِالحِكمَةِ غَطّا فَانتَبَهَ فَتَكَلَّمَ بِها، ثُمَّ نودِيَ داوُدُ بَعدَهُ فَقَبِلَها ولَم يَشتَرِط شَرطَ لُقمانَ... وكانَ لُقمان يُؤازِرُهُ بِحِكمَتِهِ وعِلمِهِ، فَقالَ لَهُ داودُ:

طوبى لَكَ يا لُقمانُ، اُوتيتَ الحِكمَةَ وصُرِفَت عَنكَ البَلِيَّةُ، واُوتِيَ داوُدُ الخِلافَةَ وَابتُلِيَ بِالرَّزِيَّةِ أوِ الفِتنَةِ.

٢ / ٣

اول ما ظهر من حِكَم لقمان

٢١. بحار الأنوار: أوَّلُ ما ظَهَرَ مِن حِكَمِ لُقمانَ أنَّ تاجِرًا سَكِرَ وخاطَرَ نَديمَهُ أن يَشرَبَ ماءَ البَحرِ كُلَّهُ وإلّا سَلَّمَ إلَيهِ مالَهُ

lardan biridir. Orası öyle bir konumdur ki onun dört bir yanı zulümle ihata edilmiştir; insanın rezil olma ihtimali olacağı gibi yardım alma ihtimali de vardır. Eğer insan hak üzere hükmederse kurtuluş ümidi vardır, hükmetmede hata yaparsa da hata uğruna cenneti kaybetmiş olur. Birinin dünyada her hangi bir makama sahip olmaksızın hakir biri olarak yaşaması, makam sahibi olma uğruna ahiretini dünyaya değişmesinden daha iyidir. Ve her kim ahirete karşılık dünyayı seçerse, dünya onu sadece dener ve o, ahiretin padişahlığına erişemez."

Melekler onun sözlerinin güzelliğine hayret ettiler. Lokman bir an uyudu ve tüm vücudu hikmetle donatıldı. Daha sonra uykudan uyandığında ise hikmet dolu sözler söylemeye başladı.(1)

Ondan sonra Hz. Davud (a.s) hilafete çağrıldı ve halife olmayı kabul etti. Lokman da Hz. Davud'un (a.s) hükümdarlığında ona kendi bilgi ve hikmetiyle yardım ediyordu. Ve bir gün Hz. Davud (a.s) ona: "Ey Lokman! Ne mutlu ki sana hikmet verilmiş, bela senden uzaklaştırılmıştır; fakat Davud'a hilafet vazifesi verilmiş, belaya atılmıştır." buyurdu.(2)

3 / 2

Lokman'dan Aşikâr Olan İlk Hikmet

21. *Bihâru'l-Envâr:* Lokman'dan aşikâr olan ilk hikmet şu idi: Bir tüccar sarhoş olduktan sonra kadeh arkadaşıyla, göletin tüm suyunu içeceğine ve içmediği takdirde kendisi ve ailesini ona teslim edeceğine dair bahse girdi. Sabah olup aklı başına

---

1- *Mecmau'l-Beyan*, c. 8, s. 494. *Tefsir-i Kurtubî*, c. 14, s. 59.

2- *Tarihu Medineti Dimeşk*, c. 17, s. 85. *Kenzü'l-Ummâl*, c. 14, s. 34, h: 37865. *Mecmau'l-Beyan*, c. 8, s. 494. *Nevadiru'l-Usul*, c. 1, s. 247. *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 162.

وأهلَهُ، فَلَمّا أصبَحَ وصَحا نَدِمَ وجَعَلَ صاحِبُهُ يُطالِبُهُ بِذالِكَ.

فَقالَ لُقمانُ: أنَا اُخَلِّصُكَ بِشَرطِ أن لا تَعودَ إلى مِثلِهِ.

قُل: أ أَشرَبُ الماءَ الَّذى كان فيهِ وَقتَئِذٍ فَأتِنى بِهِ، أو أشرَبُ ماءَهُ الآنَ فَسُدَّ أفواهَهُ لِأَشرَبَهُ، أو أشرَبُ الماءَ الَّذى يَأتى بِهِ فَاصبِر حَتّى يَأتِيَ، فَأَمسَكَ صاحِبُهُ عَنهُ.

٢٢. الدر المنثور عن عكرمة: سَكِرَ مَولاهُ فَخاطَرَ قَومًا عَلى أن يَشرَبَ ماءَ بُحَيرَةَ، فَلَمّا أفاقَ عَرَفَ ما وَقَعَ مِنهُ.

فَدَعا لُقمانَ فَقالَ: لِمِثلِ هذا كُنتُ أخبَؤُكَ.

فَقالَ: اِجمَعهُم، فَلَمَّا اجتَمَعوا قالَ:

عَلى أيِّ شَيءٍ خاطَرتُموهُ؟

قالوا: عَلى أن يَشرَبَ ماءَ هذِهِ البُحَيرَةِ.

قالَ: فَإِنَّ لَها مَوادَّ، فَاحبِسوا مَوادَّها عَنها.

قالوا: كَيفَ نَستَطيعُ أن نَحبِسَ مَوادَّها؟

geldiğinde girmiş olduğu bahisten dolayı pişman oldu. Arkadaşı ise kendisinin girdiği bahse göre amel etmesini istiyor ve ısrar ediyordu.

Lokman ona: "Bir daha bu gibi işler yapmaman şartıyla, ben seni bu çıkmazdan kurtarabilirim." dedi. "Senden bu işi yapmanı isteyen şahsa de ki: "Biz seninle sonradan kaynağından gölete dolan suyu içeceğim üzerine değil, gölette mevcut olan suyu içeceğim diye bahse girdik, Hadi öyleyse göleti besleyen tüm kaynakları kapat ve göletin bahsimize uygun suyunu getir ki ben de içeyim."

Lokman'ın öğrettiği bu akıl yürütme hikmetini duyan şahıs ısrarından vazgeçti ve adamın yakasını bıraktı.[1]

22. *ed-Dürrü'l-Mansûr:* İkrime'den naklettiğine göre Lokman'ın efendisi sarhoş olduktan sonra bir grup arkadaşıyla göletin tüm suyunu içeceğine dair bahse girdi. Sarhoşluğun etkisi geçip aklı başına geldiğinde ise, yerine getirilmesi mümkün olmayan bir iş üzerine bahse girdiğini anladı ve bahse girdiği işten pişman oldu. Lokman'ı yanına çağırdı ve ona dedi ki: "Ben seni böylesi zor ve sıkıntılı işlere bir çare düşünesin diye sakladım."

Lokman efendisine: "Bahse girdiğin arkadaşlarını topla ki seni düştüğün çıkmazdan kurtaracak çareyi açıklayayım." dedi.

Muhataplar bir araya geldiler ve Lokman onlara: "Hangi şey üzerine bahse girmişsiniz?" dedi. Onlar: "Göletin suyunu içmesi üzerine." dediler. Lokman: "Bu göletin içerisinde diğer katı cisimler bulunmaktadır. Önce siz, katı cisimleri sudan ayrıştırın ki bahse girdiğiniz gibi muhatabınız göletin suyu-

1- *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 433, h: 26.

قالَ: وكَيفَ يَستَطيعُ أن يَشرَبَها ولَها مَوادُّ!

٣ / ٣

حكمة لقمان فى عدم السؤال

٢٣. المستدرك على الصحيحين: قالَ أنَسٌ: إنَّ لُقمانَ 7 كانَ عِندَ داوُدَ وهُوَ يَسرُدُ الدِّرعَ، فَجَعَلَ يَفتِلُهُ هٰكَذا بِيَدِهِ، فَجَعَلَ لُقمانُ 7 يَتَعَجَّبُ ويُريدُ أن يَسأَلَهُ، ويَمنَعُهُ حِكمَتُهُ أن يَسأَلَهُ، فَلَمّا فَرَغَ مِنها صَبَّها عَلى نَفسِهِ فَقالَ:

نِعمَ دِرعُ الحَربِ هذِهِ.

فَقالَ لُقمانُ:

الصَّمتُ مِنَ الحِكمَةِ وقَليلٌ فاعِلُهُ، كُنتُ أرَدتُ أن أسأَلَكَ فَسَكَتُّ حَتّى كَفَيتَنى.

٢٤. إرشاد القلوب: رُوِىَ: أنَّ لُقمانَ رَأى داوُدَ يَعمَلُ الزَّرَدَ فَأَرادَ أن يَسأَلَهُ ثُمَّ سَكَتَ.

فَلَمّا لَبِسَها داوُدُ عَرَفَ لُقمانُ حالَها بِغَيرِ سُؤالٍ.

nu içsin." Onlar: "Biz göletin içerisindeki katı cisimleri nasıl ayrıştırabiliriz ki?" dediler. Lokman: "Öyleyse muhatabınız göletin suyunu içerisindeki katı cisimlerle nasıl içebilir ki?" dedi.[1]

3 / 3

Lokman'ın Soru Sormamakla İlgili Hikmetli Sözü

23. *el-Müstedrek ale's-Sahihayn:* Enes'ten naklettiğine göre; Lokman Hz. Davud'un (a.s) huzurundaydı ve o kendisine zırh yapıyordu.[2] O güne kadar da Lokman zırhın nasıl yapıldığını görmemişti. Şaşırmıştı, sormak istiyordu fakat kendisine verilen hikmet sormasına mani oluyordu. Hz. Davud (a.s) zırhı bitirdi, üzerine giydi ve Lokman'a, "Bu ne güzel bir savaş zırhıdır." dedi.

Lokman: "Susmak hikmettendir; fakat buna uyan çok az bulunur. Ne yapmaya çalıştığını sana sormayı kararlaştırmıştım, fakat senin açıklaman için susmayı yeğledim. Sen de, bu ne güzel bir savaş zırhıdır diyerek sorumun cevabını vermiş oldun." dedi.[3]

24. *İrşadu'l Kulub:* Rivayet edilmiştir ki Lokman, Hz. Davud'un (a.s) zırh yapmakla meşgul olduğunu gördü. Ne yaptığını ona sormak istedi; fakat susmayı yeğledi. Hz. Davud (a.s) zırhı bitirip üzerine giyince Lokman, sormaksızın durumu ve zırhın ne olduğunu anlamış oldu.[4]

1- *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 510.

2- *Mecmau'l-Behreyn*, c. 2, s. 835.

3- *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, c. 2, s. 458, h: 3582. *Mecmau'l-Beyan*, c. 8, s. 496.

4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 104.

٤ / ٣

اطيب الاعضاء واخبثها

٢٥. المصنف لابن أبى شيبة عن خالد بن ثابت الرّبعىّ: إنَّ لُقمانَ كانَ عَبدا حَبَشِيّانَجّارا، وأنَّ سَيِّدَهُ قالَ لَهُ: اِذبَح لى شاةً.

قالَ: فَذَبَحَ لَهُ شاةً. فَقالَ:

ائتِنى بِأَطيَبِها مُضغَتَينِ، فَأَتاهُ بِاللِّسانِ وَالقَلبِ.

قالَ: فَقالَ: ما كانَ فيها شَىءٌ أطيَبَ مِن هذَينِ؟

قالَ: لا، فَسَكَتَ عَنهُ ما سَكَتَ.

ثُمَّ قالَ: اِذبَح لى شاةً، فَذَبَحَ لَهُ شاةً، قالَ:

ألقِ أخبَثَها مُضغَتَينِ، فَأَلقَى اللِّسانَ وَالقَلبَ، فَقالَ لَهُ:

قُلتُ لَكَ ائتِنى بِأَطيَبِها، فَأَتَيتَنى بِاللِّسانِ وَالقَلبِ، ثُمَّ قُلتُ لَكَ: ألقِ أخبَثَها مُضغَتَينِ، فَأَلقَيتَ اللِّسانَ وَالقَلبَ!

قالَ: لَيسَ شَىءٌ أطيَبَ مِنهُما إذا طابا، ولا أخبَثَ مِنهُما إذا خَبُثا.

3 / 4

Hayvanın En Lezzetli ve En İğrenç Uzuvları

25. *el-Musannef:* İbn Ebi Şeybe, Halid b. Sabit Rib'î'den naklettiğine göre; Lokman, Habeşli bir köleydi ve marangozluk yapıyordu. Efendisi Lokman'dan bir koyun kesmesini istedi.

Lokman, bir koyun kesip efendisine getirdi.

Efendisi: "Kestiğin koyunun en lezzetli iki uzvunu bana getir." dedi.

Lokman, kestiği koyunun dilini ve kalbini efendisine getirdi.

Efendisi "Acaba bu ikisinden daha lezzetli başka bir uzuv var mıdır?" dedi.

Lokman: "Hayır efendim, yoktur." deyince efendisi sustu kaldı.

Efendisi yine "Bir koyun daha kes." dedi.

Lokman, tekrar bir koyun kesti.

Efendisi: "Kestiğin koyunun en iğrenç iki uzvunu uzağa at." dedi.

Lokman, dilini ve kalbini uzağa attı.

Efendisi: "Ey Lokman! Sana, hayvanın en lezzetli iki uzvunu bana getir deyince sen dilini ve kalbini getirdin. Daha sonra en iğrenç iki uzvunu uzağa at dediğimde de sen yine dilini ve kalbini uzağa attın." dedi.

Lokman: "Eğer kusursuz olurlarsa hiçbir şey o ikisinden daha lezzetli değildir. Yok, eğer bozuk olurlarsa hiçbir şey o ikisinden daha iğrenç değildir." dedi.[1]

1- İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, c. 8, s. 122, h: 4. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 127.

٥ / ٣

عدم تعلق القلب برضا الناس

٢٦. فتح الأبواب: قَد رُوِىَ أنَّ لُقمانَ الحَكيمَ قالَ لِوَلَدِهِ فى وَصِيَّتِهِ: لا تُعَلِّق قَلبَكَ بِرِضَا النّاسِ ومَدحِهِم وذَمِّهِم؛ فَإِنَّ ذالِكَ لا يَحصُلُ ولَو بالَغَ الإِنسانُ فى تَحصيلِهِ بِغايَةِ قُدرَتِهِ.

فَقالَ لَهُ وَلَدُهُ ما مَعناهُ: أُحِبُّ أن أرى لِذالِكَ مَثَلًا أو فَعالًا أو مَقالًا.

فَقالَ لَهُ: أُخرُج أنَا وأنتَ، فَخَرَجا ومَعَهُما بَهيمٌ فَرَكِبَهُ لُقمانُ وتَرَكَ وَلَدَهُ يَمشى خَلفَهُ، فَاجتازا عَلى قَومٍ، فَقالوا: هذا شَيخٌ قاسِى القَلبِ، قَليلُ الرَّحمَةِ، يَركَبُ هُوَ الدّابَّةَ وهُوَ أقوى مِن هذَا الصَّبِيّ، ويَترُكُ هذَا الصَّبِيَّ يَمشى وَراءَهُ، إنَّ هذا بِئسَ التَّدبيرُ.

فَقالَ لِوَلَدِهِ: سَمِعتَ قَولَهُم وإنكارَهُم لِرُكوبى ومَشيكَ؟ فَقالَ: نَعَم.

فَقالَ: اِركَب أنتَ يا وَلَدى حَتّى أمشِىَ أنَا، فَرَكِبَ وَلَدُهُ ومَشى لُقمان فَاجتازا عَلى جَماعَةٍ اُخرى، فَقالوا: هذا بِئسَ الوالِدُ، وهذا بِئسَ الوَلَدُ، أمّا أبوهُ فَإِنَّهُ ما أَدَّبَ هذَا الصَّبِيَّ حَتّى رَكِبَ الدّابَّةَ وتَرَكَ والِدَهُ يَمشى وَراءَهُ، وَالوالِدُ أحَقُّ

3 / 5

Halkın Hoşnut Olmasına Gönül Vermemek

26. *Fethu'l-Ebvab:* Rivayet edilmiştir ki, Lokman bir tavsiyesinde oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Halkın senden hoşnut olmalarına, seni övmelerine veya kınamalarına gönül bağlayıp aldırma. Zira ne kadar çaba göstersen de halkın beğenisini elde edemezsin."

Oğlu, Lokman'a: "Bu sözün anlamı nedir? Bir misal ile bana anlatmanı istiyorum." dedi.

Lokman, oğluna: "Seninle dışarı çıkalım." dedi. Dışarı çıktılar ve Lokman binek hayvanına bindi, oğlu ise arkasından yaya olarak yürümeye başladı. Bir topluluğun arasından geçiyorlardı ki onlar: Bu yaşlı adam ne kadar da taş kalpli ve merhametsiz biriymiş. Güç ve kudret sahibi olmasına rağmen kendisi merkebe binmiş, küçük çocuğu ise arkasından yaya yürütmektedir, bu yaptığı ne kadar da kötüdür." dediler.

Lokman, oğluna: "Onların dediklerini duydun mu? Benim hayvana binip senin arkamdan yürümeni kötü iş sayıp bizi kınadılar." dedi.

Oğlu, Lokman'a: "Evet, duydum." dedi.

Lokman, oğluna: "Şimdi de merkebe sen bin, ben de yürüyeyim." dedi.

Oğlu merkebe bindi, Lokman da arkasından yürümeye başladı. Yine bir topluluğun yanından geçiyorlardı ki, şöyle dediler: "Bunlar ne kötü baba ve oğullarmış. Bu ne kötü babaymış ki oğlunu iyi terbiye etmemiş. Çocuk merkebe binmiş, yaşlı babası ise arkasından yürüyerek gidiyor. Oysa merkebe binmek yaşlı babanın hakkıdır. Çocuk da ne kötü oğuldur ki bu

بِالاِحتِرامِ وَالرُّكوبِ، وأمَّا الوَلَدُ فَإِنَّهُ قَد عَقَّ والِدَهُ بِهذِهِ الحالِ، فَكِلاهُما أساءَ فِي الفَعالِ.

فَقالَ لُقمانُ لِوَلَدِهِ: سَمِعتَ؟ فَقالَ: نَعَم.

فَقالَ: نَركَبُ مَعًا الدّابَّةَ، فَرَكِبا مَعًا فَاجتازا عَلى جَماعَةٍ، فَقالوا: ما فِي قَلبِ هذَينِ الرّاكِبَينِ رَحمَةٌ، ولا عِندَهُم مِنَ اللَّهِ خَيرٌ، يَركَبانِ مَعًا الدّابَّةَ يَقطَعانِ ظَهرَها، ويَحمِلانِها ما لا تُطيقُ، لَو كانَ قَد رَكِبَ واحِدٌ، ومَشى واحِدٌ كانَ أصلَحَ وأجوَدَ.

فَقالَ: سَمِعتَ؟ قالَ: نَعَم.

فَقالَ: هاتِ حَتّى نَترُكَ الدّابَّةَ تَمشي خالِيَةً مِن رُكوبِنا، فَساقَا الدّابَّةَ بَينَ أيديهِما وهُما يَمشِيانِ فَاجتازا عَلى جَماعَةٍ فَقالوا: هذا عَجيبٌ مِن هذَينِ الشَّخصَينِ يَترُكانِ دابَّةً فارِغَةً تَمشي بِغَيرِ راكِبٍ ويَمشِيانِ، وذَمّوهُما عَلى ذالِكَ كَما ذَمّوهُما عَلى كُلِّ ما كانَ.

فَقالَ لِوَلَدِهِ: تَرى فِي تَحصيلِ رِضاهُم حيلَةً لِمُحتالٍ؟ فَلا تَلتَفِت إلَيهِم، وَاشتَغِل بِرِضَا اللَّهِ جَلَّ جَلالُهُ، فَفيهِ شُغُلٌ شاغِلٌ، وسَعادَةٌ، وإقبالٌ فِي الدُّنيا ويَومَ الحِسابِ وَالسُّؤالِ.

yaptığıyla babasını incitmektedir. Baba oğul, her ikisi de kötü iş yapmaktadırlar."

Lokman, oğluna "Onların dediklerini duydun mu?" dedi.

Oğlu, Lokman'a "Evet, duydum." dedi.

Lokman, oğluna dedi ki: "Şimdi her ikimiz birden merkebe binelim." Her ikisi de merkebe binip yollarına devam etmeye başladılar. Yine bir topluluğun yanından geçerlerken "Bu iki binicinin de kalbinde zerre kadar merhamet yokmuş. Allah'tan da habersizdirler. İkisi birden nasıl da dilsiz, zavallı hayvana binmişler; bu yük, hayvanın taşıyabileceği bir yük değildir. Birinin binmesi daha doğru olurdu." dediler.

Lokman, oğluna: "Onların ne dediklerini duydun mu?" diye sordu.

Oğlu, Lokman'a "Evet, duydum." dedi.

Lokman, oğluna dedi ki: "Şimdi de hayvandan inip, onu arkamızdan çekip götürelim." Öyle yaptılar ve yollarına devam ettiler. Yine bir grup insan "Bu iki adam ne de akılsızlarmış, arkalarında merkepleri olduğu hâlde ikisi de yaya yürüyorlar." dediler.

Lokman ve oğlu her ne yaptılarsa insanlar onların yaptıklarını beğenmeyip kınadılar. Bunun üzerine Lokman oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Halkın rızasını kazanmak imkânsızdır. Öyleyse onların dediklerine kulak asma ve Allah'ın rızasını kazanmakla meşgul ol. Ki, dünya ve ahiretin kazancı, saadeti ve bahtiyarlığı ondadır.[1]

1- *Fethu'l-Ebvab*, s. 307. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 433, h: 27.

٦ / ٣

عدم طول الجلوس على الحاجة

٢٧. مجمع البيان: قيلَ إنَّ مَولاهُ دَخَلَ المَخرَجَ فَأَطالَ فيهِ الجُلوسَ فَناداهُ لُقمانُ: إنَّ طولَ الجُلوسِ عَلَى الحاجَةِ يُفجَعُ مِنهُ الكَبِدُ، ويورَثُ مِنهُ الباسورُ، ويَصعَدُ الحَرارَةُ إلَى الرَّأسِ. وَاجلِس هَونًا وقُم هَونًا. قالَ: فَكَتَبَ حِكمَتَهُ عَلى بابِ الحُشِّ.

٧ / ٣

طول الجلوس وحده

٢٨. تنبيه الخواطر: كانَ لُقمانُ يُطيلُ الجُلوسَ وَحدَهُ، فَكانَ يَمُرُّ بِهِ مَولاهُ فَيَقولُ: يا لُقمانُ، إنَّكَ تُديمُ الجُلوسَ وَحدَكَ، فَلَو جَلَستَ مَعَ النّاسِ كانَ آنَسَ لَكَ.

فَيَقولُ لُقمانُ: إنَّ طولَ الوَحدَةِ أفهَمُ لِلفِكرَةِ، وطولَ الفِكرَةِ دَليلٌ عَلى طَريقِ الجَنَّةِ.

٨ / ٣

دفع التهمة عن النفس

٢٩. عرائس المجالس عن عِكرِمة: كانَ لُقمانُ مِن أهوَنِ مَملوكٍ عَلى سَيِّدِهِ، فَبَعَثَهُ مَولاهُ مَعَ رِفقَةٍ لَهُ إلى بُستانٍ لَهُ لِيَأتوهُ

3 / 6

Helada Uzun Oturmamak

27. *Mecmau'l-Beyan:* Denilmiştir ki, Lokman'ın efendisi helaya girdi ve orada uzun süre oturdu. Lokman ona seslendi: "Hacet gidermek için helada uzun süre oturmak, karaciğer ağrısına, basur oluşmasına, ateşlenmeye ve ateşin başa vurmasına neden olur. Bu nedenle helada oyalanma, ayağını çabuk tut."(1)

3 / 7

Uzun Süre Yalnız Oturmak

28. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman yalnız oturup tefekkür etmeyi adet hâline getirmişti. Yalnız oturduğu bir vakit efendisi yanından geçiyordu, ona: "Ey Lokman, sıkça yalnız oturuyorsun, bizimle oturman senin için daha iyi değil mi?" dedi.

Lokman: "Sıkça yalnız oturup tefekkür etmek, tefekkürü anlaşılır bilgi hâline getirir. Bilgi ise cennet yolunun göstericisidir." dedi.(2)

3 / 8

İftirayı Kendisinden Uzaklaştırması

29. *Arâisu'l-Mecâlis:* İkrime'den naklettiğine göre; Lokman efendisinin nezdinde en sade kölelerden biriydi. Efendisi onu arkadaşlarıyla birlikte meyve toplayıp getirmeleri için kendi bağına gönderdi. Onlar topladıkları meyveleri yiyip eli boş döndüler ve "Topladığımız meyveleri Lokman yedi." deyip suçu da onun üzerine yıkmaya çalıştılar.

1- *Mecmau'l-Beyan*, c. 8, s. 495. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 422, h: 18.

2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 251. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 422, h: 17.

بِشَيءٍ مِن ثَمَرِهِ، فَجاؤوا ولَيسَ مَعَهُم شَيءٌ، وقَد أكَلُوا الثَّمَرَةَ وأحالوا عَلى لُقمانَ.

فَقالَ لِمَولاهُ: إنَّ ذَا الوَجهَينِ لا يَكونُ عِندَ اللَّهِ أمينًا، فَاسقِنى وإيّاهُم ماءً جَميعًا، ثُمَّ أرسِلنا لِنَقذِفَهُ، ففَعَلَ، فَجَعَلوا يَتَقايَؤونَ الفاكِهَةَ، وجَعَلَ لُقمانُ يَتَقايَأُ ماءً نَقِيًّا، فَعَرَفَ صِدقَهُ مِن كَذِبِهِم.

٩ / ٣

العيب على النقش او النقاش

٣٠. عرائس المجالس عن شَقيق: قيلَ لِلُقمانَ: ما أقبَحَ وَجهَكَ!

قالَ: تَعيبُ بِهذا عَلَى النَّقشِ أو عَلَى النّاقِشِ؟!

٣١. مجمع البيان: قيلَ لَهُ: ما أقبَحَ وَجهَكَ!

قالَ: تَعتِبُ عَلَى النَّقشِ أو عَلى فاعِلِ النَّقشِ؟!

١٠ / ٣

زرع الشعير بدل السَّمسِم

٣٢. محبوب القلوب: وكانَ سَيِّدُهُ أمَرَهُ أن يَزرَعَ لَهُ فى أرضِهِ السِّمسِمَ، فَزَرَعَ الشَّعيرَ، فَلَمّا دَنَا الحَصادُ، قالَ لَهُ سَيِّدُهُ: لِمَ

Lokman efendisine dedi ki: "İkiyüzlü kimse Allah nezdinde güvende değildir. Önce hepimize su içir, ardından istifra edelim, o zaman meyveleri kimin yediği de ortaya çıkmış olur." Öyle de yaptılar, diğer köleler suyla birlikte yedikleri meyveleri de dışarı çıkarırken, Lokman sadece su çıkarıyordu. Sonuç olarak da efendileri diğer kölelerin yalancılığına, Lokman'ın ise doğruluğuna bir kez daha şahit olmuş oldu.(1)

3 / 9

Nakışta veya Nakşedende Kusur Aramak

30. *Arâisu'l-Mecâlis:* Şakik'ten naklettiğine göre; adamın biri Lokman'a: "Ne kadar çirkinsin!" dedi.

Lokman: "Sen bu sözünle nakışta mı yoksa nakşedende mi kusur arıyorsun?" dedi.(2)

31. *Mecmau'l-Beyan:* Adamın biri Lokman'a: Ne kadar çirkin yüzün vardır!" dedi.

Lokman: "Sen bu sözünle nakışa mı yoksa nakşedene mi serzenişte bulunuyorsun?" dedi.(3)

3 / 10

Susam Yerine Arpa Ekmek

32. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Efendisi Lokman'a tarlaya susam ekmesini emretti. Fakat o susam yerine arpa ekti. Hasat zamanı geldiğinde efendisi Lokman'a, tarlaya susam ekmesini emrettiği hâlde niçin arpa ektiğini sordu.

1- *Arâisu'l-Mecâlis*, s.313.

2- *Arâisu'l-Mecâlis*, s.314.

3- *Mecmau'l-Beyan*, c. 8, s. 496. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 425, h: 18.

زَرَعتَ الشَّعيرَ، وقَد أمَرتُكَ بِزَرعِ السِّمسِمِ؟

فَقالَ لُقمانُ: كُنتُ رَجَوتُ مِنَ اللَّهِ أن يُنبِتَ لَكَ السِّمسِمَ.

فَقالَ لَهُ سَيِّدُهُ: هَل يَكونُ ذالِكَ مُمكِنًا؟

فَقالَ لُقمانُ: أراكَ تَعصِى اللَّهَ تَعالى وتَرجو مِنهُ الجَنَّةَ، فَقُلتُ: لَعَلَّ ذالِكَ يَكونُ، فَبَكى سَيِّدُهُ فَتابَ عَلى يَدِهِ، فَأَعتَقَهُ.

Lokman: "Allah'ın arpa ektiğim tarlada susam yeşerteceğinden çok ümitliydim." dedi.

Efendisi: "Böyle bir şey hiç mümkün olur mu?" dedi.

Lokman "Sen Allah'a itaatsizlik yaptığın hâlde cennete girmeyi ümit ediyorsun. Ben de ektiğim arpadan susam bitmesini ümit ediyorum." dedi. Bu sözün tesiri üzerine efendisi ağladı, Lokman'ın vasıtasıyla tövbe edip onu da azat etti.[1]

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 197.

الفصل الرابع

حِكَمٌ حَوْلَ الْعِلْمِ وَالْمَعْرِفَةِ

١ / ٤

قيمة العقل

٣٣. كتاب العقل وفضله عن قَتادة: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، اِعلَم أنَّ غايَةَ السُّؤدَدِ وَالشَّرَفِ فِى الدُّنيا وَالآخِرَةِ حُسنُ العَقلِ، وأنَّ العَبدَ إذا حَسُنَ عَقلُهُ غَطّى ذالِكَ عُيوبَهُ وأصلَحَ مَساوِئَهُ.

٣٤. حلية الأولياء عن وَهب بن مُنَبِّه: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، اِعقِل عَنِ اللَّهِ؛ فَإِنَّ أعقَلَ النّاسِ عَنِ اللَّهِ أحسَنُهُم عَقلًا، وإنَّ الشَّيطانَ لَيَفِرُّ مِنَ العاقِلِ، وما يَستَطيعُ أن يُكايِدَهُ.

٢ / ٤

علامة العقل

٣٥. كتاب العقل وفضله لان بن أبى الدنيا عن إبراهيم بن عيسى:

Dördüncü Bölüm

BİLGİ VE İDRAKLE İLGİLİ HİKMETLER

4 / 1

Aklın Değeri

33. *Kitabu'l-Akl ve Fazlih:* İbn Ebü'd-Dünya, Katade'den naklettiğine göre; Lokman oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Bil ki, dünya ve ahirette efendiliğin zirvesi aklın güzelliğine bağlıdır. Kul akıllı olursa, kusurlarının üzeri örtülür ve kötülükleri ıslah edilir."(1)

34. *Hilyetü'l-Evliyâ:* Vehb b. Münebbih'ten naklettiğine göre; Lokman, oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Allah hakkında tefekkür et. Zira Allah hakkında tefekkür eden kimseler akıl yönünden halkın en üstünüdürler. Şeytan, akıllı kimselerden uzaklaşıp kaçar ve onları tuzağa düşüremez."(2)

4 / 2

Aklın Alametleri

35. *Kitabu'l-Akl ve Fazlih:* İbn Ebü'd-Dünya, İbrahim b. İsa'dan

---

1- İbn Ebü'd-Dünya, *Kitabu'l-Akl ve Fazlih*, s. 39, h: 33.

2- *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 4, s. 35. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 9, s. 280.

قالَ مَولى لُقمانَ: ما أظُنُّكَ تَعقِلُ!

قالَ لَهُ لُقمانُ: إنَّمَا العاقِلُ مَن يَخافُ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ.

٣٦. إحياء علوم الدين: قالَ لُقمانُ: يَنبَغى لِلعاقِلِ أن يَكونَ فى أهلِهِ كَالصَّبِيِّ، وإذا كانَ فِى القَومِ وُجِدَ رَجُلًا.

٣٧. نثر الدرّ: قالَ [لُقمان]: لا يَنبَغى لِلعاقِلِ أن يُخَلِّىَ نَفسَهُ مِن أربَعَةِ أوقاتٍ: فَوَقتٌ مِنها يُناجى فيهِ رَبَّهُ، ووَقتٌ يُحاسِبُ فيهِ نَفسَهُ، ووَقتٌ يَكسِبُ فيهِ لِمَعاشِهِ، ووَقتٌ يُخَلّى فيهِ بَينَ نَفسِهِ وبَينَ لَذَّتِها فى غَيرِ مُحَرَّمٍ يَستَعينُ بِذالِكَ عَلى سائِرِ الأَوقاتِ.

٣ / ٤

علامة العالم

٣٨. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لِكُلِّ شَىءٍ عَلامَةٌ يُعرَفُ بِها، ويُشهَدُ عَلَيها... ولِلعالِمِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: العِلمُ بِاللَّهِ، وبِما يُحِبُّ، وبِما يَكرَهُ.

٣٩. عيون الأخبار لابن قتيبة: فى حِكمَةِ لُقمانَ: إنَّ العالِمَ الحَكيمَ يَدعُو النّاسَ إلى عِلمِهِ بِالصَّمتِ وَالوَقارِ، وإنَّ العالِمَ الأَخرَقَ يَطرُدُ النّاسَ عَن عِلمِهِ بِالهَذَرِ وَالإكثارِ.

٤٠. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، أعلَمُ النّاسِ أشَدُّهُم

naklettiğine göre efendisi Lokman'a: "Senin akıllanacağını sanmıyorum." dedi.

Lokman: "Akıllı kimse, Allah'tan korkan kimsedir." dedi.[1]

36. *İhyâu Ulûmi'd-Din:* Lokman şöyle dedi: "Akıllı kimsenin ailesi içinde bir çocuk gibi sevilmesi, toplum içinde ise cömert kişiliği ile bilinmesi daha doğrudur."[2]

37. *Nesru'd-Dürr:* Lokman şöyle dedi: "Akıllı kimseye şu dört vakitten kendisini mahrum etmesi yakışmaz: Allah'a yakaracağı vakitten, kendisini hesaba çekeceği vakitten, geçiminin temini için ihtiyacı olan kazancı elde edeceği vakitten ve sadece helal lezzetle meşgul olacağı vakitten."[3]

4 / 3

Âlimin Alametleri

38. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman oğluna şöyle dedi: "Ey oğul! Her şeyin alameti vardır ki onunla tanınır; buna göre âlim birinin de üç alameti vardır: Allah'ı tanıması, Allah'ın neleri sevdiğini ve nelerden hoşlanmadığını bilmesidir."[4]

39. *İbn Kuteybe, Uyûnu'l-Ahbar:* Lokman'ın hikmetlerinden birinde denilmiştir ki: "Hikmet sahibi âlim, halkı vakar ve az konuşmayla bilgisini öğretmeye davet eder. Şuursuz âlim ise halkı hezeyan ve çok konuşmasıyla bilgisinden uzaklaştırır."[5]

40. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle dedi: "Ey oğul!

1- İbn Ebü'd-Dünya, *Kitabu'l-Akl ve Fazlih*, s. 36, h: 95.
2- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 2, s. 67. *el-Mehaccetu'l-Beyzâ*, c. 3, s. 98.
3- *Nesru'd-Dürr*, c.7, s. 38.
4- *el-Hisal*, s. 121, h: 113. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 8.
5- *Uyunu'l-Ehbar*, İbn Kuteybe, c. 2, s. 122.

خَشيَةً لَهُ.

۴۱. البداية والنهاية عن أبى قلابة: قيلَ لِلُقمانَ: أىُّ النّاسِ أعلَمُ؟ قالَ: مَنِ ازدادَ مِن عِلمِ النّاسِ إلى عِلمِهِ.

٤ / ٤

كلام الحكماء

۴۲. البداية والنهاية عن عبد اللّه بن زيد: قالَ لُقمانُ 7 : ألا إنَّ يَدَ اللّهِ عَلى أفواهِ الحُكَماءِ، لا يَتَكَلَّمُ أحَدُهُم إلّا ما هَيَّأَ اللّهُ لَهُ.

٤ / ٥

طلب العلم

۴۳. الإمام الصادق 7 : كانَ فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ أن قالَ لَهُ: يا بُنَيَّ، اِجعَل فى أيّامِكَ ولَياليكَ وساعاتِكَ نَصيبًا لَكَ فى طَلَبِ العِلمِ، فَإِنَّكَ لَن تَجِدَ لَهُ تَضييعا مِثلَ تَركِهِ.

۴۴. عيون الأخبار لابن قتيبة: قَرَأتُ فى حِكَمِ لُقمانَ أنَّهُ قالَ لِابنِهِ: يا بُنَيَّ، اُغدُ عالِما أو مُتَعَلِّما أو مُستَمِعا أو مُحِبّا، ولا

Halkın en âlim olanı Allah'tan en çok korkanıdır."[1]

41. *Abdurrazzak, el-Musannef:* Ebu Kılabe'den naklettiğine göre; Lokman'a "Halkın en âlimi kimdir?" diye soruldu.

Lokman: "Halkın bildiklerinden yararlanıp kendi bilgisini arttıran kimsedir." dedi.[2]

4 / 4

Hekimlerin Sözü

42. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Abdullah b. Zeyd'den naklettiğine göre Lokman şöyle dedi: "Ey hekimler! Uyanık ve bilinçli olun! Allah'ın kudret eli ve tasarrufu hekimlerin ağzındadır. Onlardan hiçbiri Allah'ın onlar için hazırladığından başkasını söylemez."[3]

4 / 5

İlim Araştırmak

43. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman oğluna şöyle nasihatte bulundu: "Ey oğul! Gündüzünün, gecenin ve saatlerinin bir kısmını ilim araştırmaya ayır. Zira onu terk etmekten daha zararlı bir şey yoktur."[4]

44. *Uyûnu'l-Ahbâr:* İbn Kuteybe, Lokman'ın hikmetlerinde oğluna şöyle dediğini okudum: "Ey oğul! Ya âlim ya ilim öğre-

---

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 204.

2- Abdurrazzak, *el-Musannef*, c. 11, s. 254, h: 20407. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 128. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517.

3- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 128. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 516.

4- Şeyh Müfid, *el-Emâlî*, s. 292, h: 2. Şeyh Tusî, *el-Emâlî*, s. 68, h: 99. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 7.

تَكُنِ الخامِسَ فَتَهلِكَ.

۴۵. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، بادِر بِعلمِكَ قَبلَ أن يَحضُرَ أجَلُكَ، وقَبلَ أن تَسيرَ الجِبالُ سَيرًا، وتُجمَعَ الشَّمسُ وَالقَمَرُ.

۴۶. تنبيه الخواطر –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، تَعَلَّم مِنَ العُلَماءِ ما جَهِلتَ، وعَلِّمِ النّاسَ ما عَلِمتَ.

۴۷. المواعظ العددية: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، تَعَلَّمِ العِلمَ وإن لَم تَنَل بِهِ حَظّا، فَلَأَن يُذِمَّ لَكَ الزَّمانُ خَيرٌ مِن أن يُذِمَّ بِكَ الزَّمانُ.

۴۸. المحاسن والاضداد: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، نافِس فى طَلَبِ العِلمِ فَإِنَّهُ ميراثٌ غَيرُ مَسلوبٍ وقَرينٌ غَيرُ مَرغوبٍ ونَفيسُ حَظٍّ مِنَ النّاسِ وفِى النّاسِ مَطلوبٌ.

۴۹. جامع بيان العلم وفضله: إنَّ لُقمانَ الحَكيمَ قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِبتَغِ العِلمَ صَغيرا؛ فَإِنَّ ابتِغاءَ العِلمِ يَشُقُّ عَلَى الكَبيرِ.

۵۰. الإمام الصادق 7 –فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ–: يا بُنَيَّ، إن تَأَدَّبتَ صَغيرًا انتَفَعتَ بِهِ كَبيرًا، ومَن عَنى بِالأَدَبِ اهتَمَّ بِهِ،

nen ya ilim dinleyen ya da ilmi seven kimselerden ol. Beşinci olma, yoksa helak olursun."[1]

45. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre, Lokman, oğluna şöyle tavsiyede bulundu: "Ey oğul! Ecel gelip çatmadan, dağlar parçalanıp dökülmeden ve ayla güneş birbirine kavuşmadan önce, ilminin yardımıyla iyi işler yap."[2]

46. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle öğütte bulundu: "Ey oğul! Bilmediklerini âlim kimselerden öğren, bildiklerini ise bilmeyen kimselere öğret."[3]

47. *el-Mevâizu'l-Adediyye:* Lokman oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! Sana yarar sağlamasa bile ilim öğren. Zira senden dolayı zamanenin kınanması, zamanenin seni kınamasından daha iyidir."[4]

48. *Cahiz, el-Mehasinu ve'l-Azdad:* Lokman, oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! İlim öğrenmeye can at; zira ilim, elden çıkmayacak miras, terk edilmeyecek arkadaş, halk arasında ise yararlı ve talibi olan bir değerdir."[5]

49. *Camiu Beyani'l-İlm ve Fazlih:* Lokman Hekim, oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! Çocuklukta ilim öğrenme peşinde ol; zira yaşlanan biri için ilim öğrenmek zordur."[6]

50. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! Çocuklukta edep öğren, öğrenirsen büyüdüğünde yararını görürsün. Her kim edebe çağırırsa, ona özen gösterir. Ve her kim ona özen gösterirse, öğrenmenin zahmetine katla-

---

1- İbn Kuteybe, *Uyûnu'l-Ahbâr*, c. 2, s. 119. *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 3, s. 267.
2- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c.13, s. 431, h: 23.
3- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 231. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.
4- *el-Mevâizu'l-Adediyye*, s. 68.
5- Cahiz, *el-Mehasin ve'l-Azdad*, s. 12.
6- *Camiu Beyani'l-İlm ve Fazlih*, c. 1, s. 174, h: 350.

ومَنِ اهتَمَّ بِهِ تَكَلَّفَ عِلمَهُ، ومَن تَكَلَّفَ عِلمَهُ اشتَدَّ طَلَبُهُ، ومَنِ اشتَدَّ طَلَبُهُ أدرَكَ مَنفَعَتَهُ؛ فَاتَّخِذهُ عادَةً.

فَإِنَّكَ تَخلُفُ فى سَلَفِكَ، وتَنفَعُ بِهِ مَن خَلفَكَ، ويَرتَجيكَ فيهِ راغِبٌ، ويَخشى صَولَتَكَ راهِبٌ، وإيّاكَ وَالكَسَلَ عَنهُ وَالطَّلَبَ لِغَيرِهِ، فَإِن غُلِبتَ عَلَى الدُّنيا فَلا تُغلَبَنَّ عَلَى الآخِرَةِ، وإذا فاتَكَ طَلَبُ العِلمِ فى مَظانِّهِ فَقَد غُلِبتَ عَلَى الآخِرَةِ.

وَاجعَل فى أيّامِكَ ولَياليكَ وساعاتِكَ لِنَفسِكَ نَصيبًا فى طَلَبِ العِلمِ؛ فَإِنَّكَ لَن تَجِدَ لَهُ تَضييعًا أشَدَّ مِن تَركِهِ.

ولا تُمارِيَنَّ فيهِ لَجوجًا ولا تُجادِلَنَّ فَقيهًا، ولا تُعادِيَنَّ سُلطانًا، ولا تُماشِيَنَّ ظَلومًا، ولا تُصادِقَنَّهُ ولا تُصاحِبَنَّ فاسِقًا نَطِفًا، ولا تُصاحِبَنَّ مُتَّهَمًا، وَاخزُن عِلمَكَ كَما تَخزُنُ وَرِقَكَ.

٦ / ٤

ادب التعلم

٥١. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَتَعَلَّمِ العِلمَ لِتُباهِيَ بِهِ العُلَماءَ، أو تُمارِيَ بِهِ السُّفَهاءَ، أو تُزانَ بِهِ فِى المَجالِسِ، ولا تَترُكِ العِلمَ زَهادَةً فيهِ ورَغبَةً فِى الجَهلِ.

nır. Ve her kim öğrenmenin zahmetine katlanırsa, ilmî araştırması çok olur. Ve her kimin de ilmî araştırması çok olursa, onun yararını görür."[1]

Öyleyse ilim öğrenmeyi âdet edin; öyle ki sen geçmiştekilerin yerinde oturan bir mirasçısın ve bu vesileyle senden sonra yerinde oturacak olan mirasçıya yarar sağlayacaksın. İlme alakası olanlar sende ümit bulurlar ve korkaklarsa senin azametinden korkarlar. İlim öğrenmede tembellik etme ve ilimden başka bir şeyin peşinde gitmekten sakın. Zira dünyaya karşı yenilgiye uğrarsan, ahirete karşı yenilgiye uğramazsın.[2] Fakat ilim öğrenme fırsatını yitirirsen, ahirete karşı mağlup olursun.

Gündüzlerinin ve gecelerinin bir kısmını ilim araştırmaya ayır; çünkü onu terk etmekten daha büyük zarar yoktur. Ve hiç kimseyle inatlaşma, hiçbir fakihle tartışma, hiçbir padişaha düşmanlık yapma, hiçbir zalimle yol arkadaşı olma ve onu tasdik etme, günah işleyen fasıkla ve iftiracıyla hemnişin olma ve paranı toplayıp biriktirdiğin gibi, ilmini de çoğaltarak biriktir."[3]

4 / 6

İlim Öğrenmenin Âdâbı

51. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! İlmi, âlimlerin huzurunda övünmek, sefihlere karşı tartışmak veya toplantılara ziynet olması için öğrenme! Aynı şekilde ilmi, isteksizlikten ve cehalete temayülden dolayı da terk etme."[4]

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 194,h.243. *el-Mu'cemu'l-Vasît*, c. 2, s. 633.

2- *Lisanu'l-Arab*, c.9, s. 334.

3- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 164. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 411, h: 2.

4- *Deaimu'l-İslam*, c. 1, s. 83. *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190,h.238. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 417, h: 10.

٥٢. جامع بيان العلم وفضله: إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَتَعَلَّمِ العِلمَ لِثَلاثٍ، ولا تَدَعهُ لِثَلاثٍ: لا تَتَعَلَّمهُ لِتُمارِيَ بِهِ، ولا لِتُباهِيَ بِهِ، ولا لِتُرائِيَ بِهِ. ولا تَدَعهُ زَهادَةً فيهِ، ولا حَياءً مِنَ النّاسِ، ولا رِضا بِالجَهالَةِ.

٥٣. الدرّ المنثور عن محمّد بن واسع: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَتَعَلَّم ما لا تَعلَمُ حَتّى تَعمَلَ بِما تَعلَمُ.

٥٤. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تُجادِلِ العُلَماءَ فَيَمقُتوكَ.

٥٥. جامع بيان العلم وفضله: عَن لُقمانَ أو عيسى عليهماالسلام: كَما تَرَكَ المُلوكُ لَكُمُ الحِكمَةَ فَاترُكوا لَهُمُ الدُّنيا.

٥٦. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، طوبى لِمَنِ انتَفَعَ بِعِلمِهِ، وَاستَمَعَ القَولَ فَاتَّبَعَ أحسَنَهُ، ووَيلٌ لِمَن تَبَيَّنَ لَهُ فَاستَحَبَّ العَمى عَلَى الهُدى.

٥٧. روح المعانى: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: لاخَيرَ لَكَ فى أن تَتَعَلَّمَ ما لَم تَعلَم ولَمّا تَعمَل بِما قَد عَلِمتَ؛ فَإِنَّ مَثَلَ ذالِكَ مَثَلُ رَجُلٍ احتَطَبَ حَطَبا

52. *Camiu Beyani'l-İlm ve Fazlih:* Lokman, oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! İlimi üç şey için öğrenme ve üç şey için de terk etme: Tartışmak, övünmek ve riya yapmak için onu öğrenme. İsteksizlikten, halktan utanmadan ve cehalete razı olmaktan dolayı da onu terk etme."[1]

53. *ed-Dürrü'l-Mansûr:* Muhammed b. Vasi'den nakledildiğine göre Lokman, oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! Bilmediğin şeyleri (amel etmeyeceksen) öğrenme; ta ki bildiklerine amel edesin."[2]

54. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle nasihatte bulundu: "Ey oğul! Âlimlerle tartışma, yoksa senden nefret ettirirler."[3]

55. *Camiu Beyani'l-İlm ve Fazlih***:** Lokman'dan veya Hz. İsa'dan (a.s) nakledilmiştir ki: "Padişahlar dünyayı (dünya malını ve makamını) alıp hikmeti size bıraktıkları gibi, siz de hikmeti alıp dünyayı onlara bırakın."[4]

56. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! Ne mutlu kendi ilminden yararlanan ve duyduğu sözlerin iyileri ile amel eden kimseye. Ve yazıklar olsun, hakikat kendisine malum olduktan sonra sapıklığı hidayete tercih eden kimseye."[5]

57. *Ruhu'l-Maani:* Lokman, oğluna şöyle öğütte bulundu: "Ey oğul! Bildiklerine amel etmediğin müddetçe, öğrenecekle-rinin sana hayrı yoktur. Bunun misali, akşama kadar odun

---

1- *Camiu Beyani'l-İlm ve Fazlih*, c. 1, s. 212, h: 418.
2- *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 519.
3- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 109.
4- *Camiu Beyani'l-İlm ve Fazlih*, c. 1, s. 210, h: 413.
5- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1,105.

فَحَمَلَ حُزمَةً وذَهَبَ يَحمِلُها فَعَجَزَ عَنها فَضَمَّ إلَيها أُخرى.

٥٨. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، انتَفِع بِما عَلَّمَكَ اللَّهُ تَعالى، وإنَّمَا انتَفَعَ بِالعِلمِ مَنِ اتَّبَعَهُ، ولَم يَنتَفِع بِهِ مَن عَلِمَهُ وتَرَكَهُ.

٧ / ٤

ثمرة التعلم

٥٩. أعلام الدين: أوصى لُقمانُ ابنَهُ فَقالَ: يا بُنَيَّ، تَعَلَّمِ العِلمَ وَالحِكمَةَ تَشرُف، فَإنَّ الحِكمَةَ تَدُلُّ عَلَى الدّينِ، وتُشَرِّفُ العَبدَ عَلَى الحُرِّ، وتَرفَعُ المِسكينَ عَلَى الغَنِيّ، وتُقَدِّمُ الصَّغيرَ عَلَى الكَبيرِ، وتُجلِسُ المِسكينَ مَجالِسَ المُلوكِ، وتَزيدُ الشَّريفَ شَرَفًا، وَالسَّيِّدَ سُؤدَدا، وَالغَنِيَّ مَجدًا.

وكَيفَ يَظُنُّ ابنُ آدَمَ أن يَتَهَيَّأَ لَهُ أمرُ دينِهِ ومَعيشَتِهِ بِغَيرِ حِكمَةٍ، ولَن يُهَيِّئَ اللَّهُ عَزَّ وجَلَّ أمرَ الدُّنيا وَالآخِرَةِ إلّا بِالحِكمَةِ، ومَثَلُ الحِكمَةِ بِغَيرِ طاعَةٍ مَثَلُ الجَسَدِ بِغَيرِ نَفسٍ، أو مَثَلُ الصَّعيدِ بِغَيرِ ماءٍ، ولا صَلاحَ لِلجَسَدِ بِغَيرِ نَفسٍ، ولا لِلصَّعيدِ بِغَيرِ ماءٍ، ولا لِلحِكمَةِ بِغَيرِ طاعَةٍ.

٦٠. المواعظ العددية: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنَّ الحِكمَةَ تَعمَلُ عَشَرَةَ أشياءَ: أحَدُها تُحيِي القُلوبَ المَيتَةَ، وتُجلِسُ المِسكينَ

topladığı hâlde, topladığı odunlardan sadece bir kısmını taşıyabildiği için geri kalanları dağda terk eden adama benzer."[1]

58. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle öğüt verdi: "Ey oğul! Allah'ın sana öğrettiklerinden yararlan. İlimden ancak ona uyan yararlanır. İlim öğrenip onunla amel etmeyen kimse ondan yararlanamaz."[2]

4 / 7

İlim Öğrenmenin Faydası

59. *A'lâmu'd-Din*: Lokman, oğluna şöyle nasihatte: "Ey oğul! İlim ve hikmet öğren ki itibar sahibi olasın; zira hikmet insanı din yoluna yönlendirir, köleyi özgürleştirip itibar sahibi kılar, ihtiyaç sahibi kimseyi güçlü ve küçüğü (yaşça) büyüğe mukaddem kılar, fakir kimseyi padişahların yanına oturtur, itibar sahibi kimsenin itibarını, seyyidin efendiliğini ve zenginin yüceliğini çoğaltır."

"İnsanoğlu, din ve dünyasının hikmet olmadan elde edebileceğini zannediyor. Oysaki Allah dünya ve ahiret işlerini hikmet olmaksızın amade etmez. Ve amel edilmeyen hikmetin misali cansız beden ve susuz toprak gibidir. Cansız bedenin, susuz toprağın ve amel edilmeyen hikmetin hiçbir yararı yoktur."[3]

60. *el-Mevâizu'l-Adediyye:* Lokman, oğluna şöyle nasihat etti: "Ey oğul! Hikmetin on yararı vardır; ölü kalplere hayat verir, zavallıları padişahların makamına oturtur, müflis kimseye itibar verir, köleleri özgürleştirir, gariplere sığınak olur, güçsü-

---

1- *Ruhu'l-Maani fi Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim*, c. 21, s. 84.

2- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1,204.

3- *A'lamu'd-Din*, s. 93. *Kenzü'l-Fevaid*, c. 1, s. 66. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.

مَجالِسَ المُلوكِ، وتُشَرِّفُ الوَضيعَ، وتُحَرِّرُ العَبيدَ، وتُؤوِى الغَريبَ، وتُغنِى الفَقيرَ، وتَزيدُ لِأَهلِ الشَّرَفِ شَرَفًا، ولِلسَّيِّدِ سُؤدَدا، وهِىَ أفضَلُ مِنَ المالِ، وحِرزٌ مِنَ الخَوفِ، ودِرعٌ فِى الحَربِ، وبِضاعَةٌ حينَ يَربَحُ، وهِىَ شَفيعَةٌ حينَ يَعتَريهِ الهَولُ، وهِىَ دَليلَةٌ حينَ يَنتَهى بِهِ اليَقينُ، وسُترَةٌ حينَ لا يَستُرُهُ ثَوبٌ.

٦١. عرائس المجالس: قالَ لُقمانُ لِابنِهِ: يا بُنَىَّ، اِلزَمِ الحِكمَةَ تُكرَم بِها، وأعِزَّها تُعَزَّ بِها، وسَيِّدُ أخلاقِ الحِكمَةِ دينُ اللَّهِ عز وجل.

٦٢. الفردوس بمأثور الخطاب عن عبد اللَّه بن عبّاس –فيما قالَ لُقمانُ لِابنِهِ وهُوَ يَعِظُهُ: يا بُنَىَّ، إن كانَ بَينَكَ وبَينَ العِلمِ بَحرٌ مِن نارٍ يُحرِقُكَ، وبَحرٌ مِن ماءٍ يُغرِقُكَ فَانفُذهُما إلَى العِلمِ حَتّى تَقتَبِسَهُ وتَعَلَّمَهُ؛ فَإِنَّ تَعَلُّمَ العِلمِ دَليلُ الإنسانِ، وعِزُّ الإنسانِ، ومَنارُ الإيمانِ، ودَعائِمُ الأَركانِ، ورِضَا الرَّحمنِ.

٦٣. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لِابنِهِ: يا بُنَىَّ، تَعَلَّم مِنَ العُلَماءِ ما جَهِلتَ، وعَلِّمِ النّاسَ ما عَلِمتَ تُذكَر بِذالِكَ فِى المَلَكوتِ.

٨ / ٤

قيمة العلم ومجالسة العالم

٦٤. البداية والنهاية عن السرىّ بن يحيى: قالَ لُقمانُ 7 لِابنِهِ: يا

zü güç sahibi yapar, itibarlının itibarını, seyyidin efendiliğini çoğaltır. O, maldan iyi ve korkudan eman sermayesidir. O, savaş meydanında koruyucu siperdir, yarar sağlayan bir varlıktır, (ahirette) korku titrettiğinde şefaat edicidir, yakin hasıl olduğunda yol göstericidir ve giysi kusurları örtmeye yetmediğinde, o örtendir."(1)

61. *Arâisu'l-Mecâlis:* Lokman, oğlunu şöyle öğütledi: "Ey oğul! Hikmeti kendinde bulundur ki, onunla keramet (cömertliği) bulasın, onu aziz bil ki, izzet (yücelik) bulasın. Hekîmane ahlakın zirvesi Allah'ın dinine teslim olmaktır."(2)

62. *el-Firdevs bi-Me'suri'l-Hitab:* Abdullah b. Abbas'tan nakledildiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiyede bulundu: "Ey oğul! Seninle ilim arasında seni yakacak ateş ya da seni boğacak deniz olsa bile ona ulaşmak için her ikisini de yar ve ilim öğren. Zira ilim öğrenmek insanın vakarlı olmasının kılavuzudur; imanın emaresi, dinî erkânın payesi ve Rahman olan Allah'ın rızasıdır."(3)

63. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bilmediğin şeyleri âlimlerden öğren ve bildiklerini ise halka öğret ki melekler seni yâd etsinler."(4)

4 / 8

İlmin Değeri ve Âlimlerle Oturup Kalkmak

64. *el-Bidayetu ve'n-Nihaye:* Serî b. Yahya'dan nakledildiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hikmet, za-

---

1- *el-Mevâizu'l-Adediyye,* s. 399.

2- *Arâisu'l-Mecâlis,* 315.

3- *el-Firdevs bi-Me'suri'l-Hitab,* c. 4, s. 422, h: 7231.

4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73.

بُنَيَّ، إنَّ الحِكمَةَ أجلَستِ المَساكينَ مَجالِسَ المُلوكِ.

۶۵. روضة الواعظين: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، جالِسِ العُلَماءَ، وزاحِمهُم بِرُكبَتَيكَ؛ فَإنَّ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ يُحيِي القُلوبَ بِنورِ الحِكمَةِ كَما يُحيِي الأَرضَ بِوابِلِ السَّماءِ.

۶۶. تنبيه الخواطر –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: جَلاءُ القُلوبِ استِماعُ الحِكمَةِ وصَداؤُها المَلالَةُ وَالفُتورُ.

۶۷. رسول اللَّه 9 : إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، عَلَيكَ بِمَجالِسِ العُلَماءِ، وَاستَمِع كَلامَ الحُكَماءِ؛ فَإنَّ اللَّهَ يُحيِي القَلبَ المَيِّتَ بِنورِ الحِكمَةِ كَما يُحيِي الأَرضَ المَيتَةَ بِوابِلِ المَطَرِ.

۶۸. أعلام الدين: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، صاحِبِ العُلَماءَ، وَاقرُب مِنهُم وجالِسهُم وزُرهُم فى بُيوتِهِم، فَلَعَلَّكَ تُشبِهُهُم فَتَكونَ مَعَهُم، وَاجلِس مَعَ صُلَحائِهِم، فَرُبَّما أصابَهُمُ اللَّهُ بِرَحمَةٍ فَتَدخُلُ فيها وإن كُنتَ طالِحًا.

۶۹. إرشاد القلوب –مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ لابنِهِ–: مَن يُجالِسِ العُلَماءَ يَغنَم.

vallı kimseleri padişahların makamına yükseltir."[1]

65. *Ravzatu'l-Vaizin:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Âlimlerle oturup kalk; onların arasında dizlerinin üzerinde otur ki onların yerini dar etmeyesin.[2] Zira yağmur sularının toprağa hayat vermesi gibi, Allah da hikmetin nuruyla kalplere hayat verir."[3]

66. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kalplerin aydınlığı ve parlaklığı hikmetli sözleri duymakla elde edilir ve onun susuzluğu ise, tembellik ve azarlanmadır."[4]

67. *Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.a):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Âlimlerin meclislerinde bulun ve o hekimlerin sözlerini dinle. Zira Allah ölü kalplere hikmet nuruyla hayat verir; tıpkı yağmur suyuyla toprağa hayat verdiği gibi."[5]

68. *A'lâmu'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Âlimlerle birlik ol, onlara yakın ol, onlarla hemnişin ol ve onları evlerinde ziyaret et ki, belki onlara benzer ve onlardan sayılırsın. Onların salihleriyle otur ki Allah'ın rahmeti onların üzerlerine yağdırıldığında, her ne kadar kötü de olsan, sen de o üzerlerine rahmet yağdırılanların arasında olasın."[6]

69. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim âlimlerle hemnişin olursa, onların ilminden ve

---

1- *el-Bidayetu ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 127. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 518.

2- *Bihâru'l-Envâr*, c. 1, s. 204.

3- *Ravzatu'l-Vaizin*, s. 16. *Bihâru'l-Envâr*, c. 1, s. 204, h: 22.

4- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 60.

5- *el-Mu'cemu'l-Kebir*, c. 8, s. 199, h: 7810. *Kenzü'l-Ummâl*, c. 10, s. 170, h: 28881.

6- *A'lamu'd-Din*, s. 272. *Bihâru'l-Envâr*, c. 74, s. 189, h: 18.

٧٠. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ 7 : لَأَن يَضرِبَكَ الحَكيمُ فَيُؤذِيَكَ خَيرٌ مِن أن يُدهِنَكَ الجاهِلُ بِدُهنٍ طَيِّبٍ.

٩ / ٤

ادب مجالسة العالم

٧١. الإمام الصادق 7 –فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ–: يا بُنَيَّ، جالِسِ العُلَماءَ وزاحِمهُم بِرُكبَتَيكَ، لا تُجادِلهُم فَيَمنَعوكَ.

٧٢. عرائس المجالس عن سُفيان الثوريّ: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، جالِسِ العُلَماءَ... وَالطُف بِهِم فِى السُّؤالِ إذا تَرَكوكَ، ولا تُعجِزهُم فَيَمَلّوكَ.

١٠ / ٤

فضل العلماء والحكماء

٧٣. الإمام علىّ 7 : قيلَ لِلعَبدِ الصّالِحِ لُقمانَ: أىُّ النّاسِ أفضَلُ؟ قالَ: المُؤمِنُ الغَنِيُّ، قيلَ: الغَنِيُّ مِنَ المالِ؟

فَقالَ: لا، ولكِنَّ الغَنِيَّ مِنَ العِلمِ الَّذى إنِ احتيجَ إلَيهِ انتَفَعَ

ahlakından yararlanmış olur."[1]

70. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hekimin seni (diliyle gerçekleri söyleyerek) dövmesi ve rencide etmesi, cahilin yağlı diliyle seni övüp hoşnut etmesinden daha iyidir."[2]

4 / 9

Âlim ile Hemnişin Olmanın Âdâbı

71. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Âlimlerle hemnişin ol, dizlerinin üzerine otur ve onların yerini dar etme. Ve asla onlarla tartışma ki, bunu yaparsan seni kendilerinden uzaklaştırırlar."[3]

72. *Arâisu'l-Mecâlis:* Süfyan es-Sevrî'den nakledildiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Âlimlerle hemnişin ol, sana itina etmediklerinde, sorularına cevap vermediklerinde onlara letafet ve mihribanlıkla yaklaş ve onları sorular sorarak zor durumda bırakma, aksi hâlde seni yorarlar."[4]

4 / 10

Âlim ve Hekimlerin Fazileti

73. *İmam Ali (a.s):* Allah'ın salih kuluna, yani Lokman'a denildi ki: "Halkın en faziletlileri kimlerdir?"

Lokman "Hissesini alan mümin kimselerdir." dedi.

Denildi ki: "Mal yönünden hisse alanlar mı?"

1- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 26. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.

3- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 164. *Bihâru'l-Envâr*, c. 1, s. 204, h: 22.

4- *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 314. *Tehzibu'l-Esma ve'l-Elkab*, c. 2, s. 380, Rakam: 533.

بِعِلمِهِ، وإنِ استُغنِيَ عَنهُ اكتَفى.

٧٤. نثر الدرّ: قالَ [لُقمان]: العالِمُ مِصباحٌ فَمَن ارادَ اللَّهُ بِهِ خَيرا اقتُبِسَ مِنهُ.

٧٥. بهجة المَجالس وأُنس المُجالس: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لَأَن يُقصِيَكَ الحَكيمُ خَيرٌ مِن أن يُدنِيَكَ الأَحمَقُ.

١١ / ٤

ذم الرغبة فى ود الجاهل والتهاون بمقت الحكيم

٧٦. المصنف لعبد الرزاق عن شيخ من أهل البصرة: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَرغَب فى وُدِّ الجاهِلِ فَيَرى أنَّكَ تَرضى عَمَلَهُ، ولا تَتَهاوَن بِمَقتِ الحَكيمِ فَيَزهَدَ فيكَ.

١٢ / ٤

النهى عن اتخاذ الجاهل رسولا

٧٧. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ 7 : يا بُنَيَّ، لا تَتَّخِذِ الجاهِلَ رَسولًا، فَإن لَم تُصِب عاقِلًا حَكيمًا يَكونُ رَسولَكَ فَكُن أنتَ رَسولَ نَفسِكَ.

Lokman "Hayır. İlimden hisse alan müminlerdir ki, halk onlara muhtaç olduğunda onların ilminden istifade ederler, muhtaç olmadıklarında ise, o ilim müminin kendisine yeter." dedi.[1]

74. *Nesru'd-Dürr:* Lokman oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Âlim, cehaletin karanlığını aydınlatan çıra gibidir. Allah her kime bir hayır gelmesini dilerse, o ışıktan yararlandırır."[2]

75. *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mucalis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hekimin seni kendisinden uzaklaştırması, ahmağın kendisine yakın tutmasından daha iyidir."[3]

4 / 11

Cahile Alaka Göstermeği ve Hekime Düşmanlığı Kınama

76. *el-Musannef:* Abdurrazzak'ın Basralı bir şeyhten naklettiğine göre; Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bilgisiz ve cahil kimseyle arkadaşlık yapmaya rağbet etme; zira o, senin onun yaptıklarından hoşnut olduğunu zanneder. Âlim ve hekimin arkadaşlığını önemsememezlik etme; zira o da seni hikmetinden mahrum bırakır."[4]

4 / 12

Cahil Haberci Göndermekten Sakınmak

77. İmam Cafer Sadık (a.s): Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kendine cahil haberci seçme. Âkil ve hekim haberci

---

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 197, h: 148. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 421, h: 16.

2- *Nesrü'd-Dürr*, c. 7, s. 40.

3- *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mucalis*, 2, s. 545.

4- Abdurrazzak, *el-Musannef*, c. 11, s. 138, h: 20135. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 516.

يا بُنَيَّ، اِعتَزِلِ الشَّرَّ يَعتَزِلكَ.

٧٨. شعب الايمان عن الحسن: إنَّ لُقمانَ 7 قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تُرسِل رَسولَكَ جاهِلًا، فَإِن لَم تَجِد حَكيمًا فَكُن رَسولَ نَفسِكَ.

bulamazsan kendi kendinin habercisi ol. Ey oğul! Kötülükten uzak ol ki, kötülük de senden uzak olsun."[1]

78. *Şuabu'l-İman:* Hasan'dan[2] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Cahili kendine haberci seçme, eğer hekim bir haberci bulamazsan kendi kendine haberci ol."[3]

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 196, h: 247. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 421, h: 16.
2- Burada adı geçen Hasan, İmam Hasan (a.s) veya Hasan Basrî'dir.
3- *Şuabu'l-İman*, c. 4, s. 231, h: 4891. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 515.

الفصل الخامس

عَوَامِلُ بِنَاءِ النَّفْسِ

١ / ٥

قبول الموعظة

٧٩. خزانة الخيال: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: أى بُنَيَّ، اِقبَلِ المَوعِظَةَ وإنِ اشتَدَّت عَلَيكَ، ووَيلٌ لِمَن سَمِعَ فَلَم يَنفَعهُ ما سَمِعَ، ولِمَن عَلِمَ فَلَم يَنفَعهُ، ووَيلٌ لِمَن تَبَيَّنَ لَهُ فَاستَحَبَّ العَمى عَلَى الهُدى.

طوبى لِمَنِ انتَفَعَ بِعِلمِهِ وَاستَمَعَ القَولَ فَاتَّبَعَ أحسَنَهُ.

٨٠. إحياء علوم الدين: فى وَصِيَّةِ لُقمانَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا يُستَطاعُ العَمَلُ إلّا باليَقينِ،ولايَعمَلُ المَرءُ إلّا بِقَدرِ يَقينِهِ،ولايَقصُرُ عامِلٌ حَتّى يَنقُصَ يَقينُهُ.

٨١. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا

Beşinci Bölüm

KENDİNİ YETİŞTİRMENİN ETKİLERİ

5 / 1

Nasihati Kabul Etmek

79. *Hazanetu'l-Hiyal:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Nasihati kabul et, her ne kadar sana pahalı gelse de. Duyduğu nasihat kendisine yarar sağlamayan kimseye yazıklar olsun! Bildiği hâlde, bilgisi kendisine yarar sağlamayan kimseye yazıklar olsun! Ve hakikat kendisine malum olduğu hâlde, azgınlığı hidayete tercih eden kimseye yazıklar olsun!"

"Ve ne mutlu bilgisinden yararlanan ve duyduğu her sözün iyisine uyan kimseye!"[1]

80. *İhyâu Ulûmi'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Amel, yakin olmaksızın mümkün değildir ve hiç kimse kendi yakininin ölçüsü dışında amel yapamaz. Yakin eksilmeden amel eden kusur yapmaz."[2]

81. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halk sana nasihat etmeden önce, sen

1- *Hazanetu'l-Hiyal*, s. 568.
2- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 1, s. 107.

بُنَيَّ، اِتَّعِظ بِالنّاسِ قَبلَ أن يَتَّعِظَ النّاسُ بِكَ.

٨٢. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، اِتَّعِظ بِالصَّغيرِ قَبلَ أن يَنزِلَ بِكَ الكَبيرُ.

٨٣. تنبيه الخواطر –فيما قالَ لُقمانُ لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، إنَّ المَوعِظَةَ تَشُقُّ عَلَى السَّفيهِ كَما يَشُقُّ الصُّعودُ عَلَى الشَّيخِ الكَبيرِ.

٨٤. أعلام الدين: أوصى لُقمانُ ابنَهُ فَقالَ: ... عَلَيكَ بِقَبولِ المَوعِظَةِ وَالعَمَلِ بِها، فَإنَّها عِندَ المُؤمِنِ أحلى مِنَ العَسَلِ الشَّهدِ.

٨٥. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، اِقبَل وَصِيَّةَ الوالِدِ الشَّفيقِ.

٢ / ٥

اليقين

٨٦. البداية والنهاية عن الحسن: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، العَمَلُ لا يُستَطاعُ إلّا بِاليَقينِ، ومَن يَضعُف يَقينُهُ يَضعُف عَمَلُهُ.

٨٧. ربيع الأبرار: قالَ لُقمانُ: الصَّبرُ عِندَ مَسِّ المَكارِهِ مِن

halktan nasihat iste."[1]

82. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Büyük bela seni bulmadan önce, küçük belalardan ibret al."[2]

83. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dağın zirvesine çıkmak yaşlılar için zor olduğu gibi, nasihati kabul etmek de sefihler için zordur."[3]

84. *A'lâmu'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sana, nasihati kabullenmek ve onunla amel etmek farzdır; zira müminin nezdinde nasihat saf baldan daha tatlıdır."[4]

85. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! "Merhametli ve şefkatli babanın tavsiyelerini kabul et." dedi.[5]

5 / 2

Yakin

86. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Hasan'dan[6] naklettiğine göre; Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Amel, yakin olmaksızın mümkün değildir ve kimin yakini zayıf olursa ameli de zayıf olur."[7]

87. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul!

1- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427, h: 22.
2- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427, h: 22.
3- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 231.
4- *A'lamu'd-Din*, s. 96. *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.
5- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.
6- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.
7- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 9, s. 270. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 513.

حُسنِ اليَقينِ.

٣ / ٥

التواضع

٨٨. حلية الأولياء: إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: لِكُلِّ شَيءٍ مَطِيَّةٌ ومَطِيَّةُ العَقلِ التَّواضُعُ.

٤ / ٥

مكافحة النفس

٨٩. أعلام الدين –فى وَصِيَّةِ لُقمانَ لِوَلَدِهِ–: يا بُنَيَّ، مَن يُرِد رِضوانَ اللّهِ يُسخِط نَفسَهُ كَثيرًا، ومَن لا يُسخِط نَفسَهُ لا يُرضِ رَبَّهُ، ومَن لا يَكظِم غَيظَهُ يُشمِت عَدُوَّهُ.

٩٠. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، اِنهَ النَّفسَ عَن هَواها؛ فَإِنَّكَ إن لَم تَنهَ النَّفسَ عَن هَواها لَم تَدخُلِ الجَنَّةَ ولَم تَرَها.

ويُروى: اِنهَ نَفسَكَ عَن هَواها؛ فَإِنَّ فى هَواها رَداها.

Zorluklarla karşılaşıldığında dayanıklı olmak, yakinin kuvvetli oluşundandır."[1]

5 / 3

Alçakgönüllülük

88. *Hilyetü'l-Evliyâ:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her şeyin bir bineği vardır, bilginin bineği de alçakgönüllülüktür."[2]

5 / 4

Nefisle Cihad

89. *A'lâmu'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim Allah'ın rızasını isterse, nefsini çok kınamalıdır. Her kim nefsini kınamazsa Rabbini hoşnut edemez ve her kim kızgınlığını yenmezse düşmanını hoşnut eder."[3]

90. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Nefsini onun isteklerinden koru, zira nefsini onun isteklerinden korumazsan ne cennete girebilir ne de orayı görebilirsin."[4]

Rivayet edilmiştir ki: "Nefsini şehevî isteklerden ve uslanmaz arzularında koru, zira onun isteklerinde yenilmek ve helak olmak vardır."

1- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 2, s. 524.

2- *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 6, s. 6.

3 *A'lamu'd-Din*, s. 327. *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.

4- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.

٥ / ٥

مراقبة النفس

٩١. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، إنَّ كُلَّ يومٍ يَأتيكَ يومٌ جَديدٌ، يَشهَدُ عَلَيكَ عِندَ رَبٍّ كَريمٍ.

٩٢. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: يا بُنَيَّ... وَاجهَد أن يَكونَ اليَومُ خَيرًا لَكَ مِن أمسِ، وغَدًا خَيرًا لَكَ مِنَ اليَومِ؛ فَإِنَّهُ مَنِ استَوى يَوماهُ فَهُوَ مَغبونٌ، ومَن كانَ يَومُهُ شَرًّا مِن أمسِهِ فَهُوَ مَلعونٌ.

٩٣. محاضرات الأُدباء: قالَ لُقمانُ 7 : لا تَدَعِ النَّظَرَ فى مَساويكَ كُلَّ وَقتٍ لِأَنَّ تَركَ ذالِكَ نَقصٌ مِن مَحاسِنِكَ.

وقيلَ: كُن فِى الحِرصِ عَلى تَفَقُّدِ عُيوبِكَ كَعَدُوِّكَ!

٩٤. الكشكول: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِجعَل خَطاياكَ بَينَ عَينَيكَ إلى أن تَموتَ، وأمّا حَسَناتُكَ فَالهَ عَنها فَإِنَّهُ قَد أحصاها مَن لا يَنساها.

٩٥. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، إنَّهُ قَد اُحصِيَ الحَلالُ الصَّغيرُ، فَكَيفَ بِالحَرامِ الكَثيرِ؟

5 / 5

Nefisten Korunmak

91. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Önünde duran her gün, senin için yeni bir gündür ki, Rabbinin huzurunda senin aleyhine şahitlik edecektir."(1)

92. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bugününün dününden, yarınının ise bugününden iyi olması için çaba göster; zira her kimin iki günü eşit olursa o aldanmıştır ve her kimin de bugünü dününden kötü olursa o lanetlenmiştir."(2)

93. *Muhaziratu'l-Udeba:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kötülüklerine bakıp kendini sorgulamayı asla terk etme. Zira onu terk etmek iyilikleri azaltır."(3) Ve denilmiştir ki: "Kendi kusurlarını aramada düşmanın gibi ol."

94. *Keşkül:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Öleceğin güne kadar hatalarını gözlerinin önünde canlı tut, onları unutma, iyiliklerini ise unut; zira Allah hepsini saymıştır ve asla unutmaz."(4)

95. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! En küçük iyilikler bile hesaplanmaktadır. Öyleyse büyük günahların durumu nasıl olacaktır?"(5)

1- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.
2- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73.
3- *Muhazaratu'l-Udeba, c. 1, s. 19.*
4- *Şeyh Bahaî, Keşkül, s. 1240.*
5- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.

٦ / ٥

مكافحة الشيطان

٩٦. البداية والنهاية عن الحسن: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إذا جاءَكَ الشَّيطانُ مِن قِبَلِ الشَّكِّ وَالرَّيبِ فَاغلِبهُ بِاليَقينِ وَالنَّصيحَةِ، وإذا جاءَكَ مِن قِبَلِ الكَسَلِ وَالسَّآمَةِ فَاغلِبهُ بِذِكرِ القَبرِ وَالقِيامَةِ، وإذا جاءَكَ مِن قِبَلِ الرَّغبَةِ وَالرَّهبَةِ فَأَخبِرهُ أنَّ الدُّنيا مُفارَقَةٌ مَتروكَةٌ.

٧ / ٥

الاستغفار

٩٧. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: يا بُنَيَّ... إذا أحدَثتَ ذَنبًا فَأَتبِعهُ بِالاستِغفارِ وَالنَّدَمِ وَالعَزمِ عَلى تَركِ العَودِ لِمِثلِهِ.

٩٨. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، إنَّهُ لَيسَ كُلُّ مَن قالَ: اِغفِر لى غُفِرَ لَهُ، إنَّهُ لا يُغفَرُ إلّا لِمَن عَمِلَ بِطاعَةِ رَبِّهِ.

٩٩. حسن الظن باللّه عن معتمر بن سليمان عن أبيه: قالَ

5 / 6

Şeytanla Mücadele

96. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Hasan'dan[1] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Şeytan ne zaman sana şüphe ve tereddüt kapısından gelirse, sen onu yakin ve nasihatle uzaklaştır. Ne zaman tembellik ve yorgunluk kapısından gelirse, onu kabir ve ahireti yâd etmekle mağlup et. Ne zaman istek ve korku kapısından gelirse, ona de ki dünya ayrılıp terk edilmesi gereken bir yerdir."[2]

5 / 7

Bağışlanma Dilemek

97. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Günahlardan uzak dur. Günah işlediğin zaman, hemen pişman ol, çabucak bağışlanmayı dile ve bir daha aynısını yapmamaya karar ver."[3]

98. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim ey Rabbim beni bağışla" derse anında bağışlanacağını zannetmesin; hayır o bağışlanmayacaktır, sadece Rabbine itaat eden kimseler bağışlanacaktır."[4]

99. *Hüsnü'z-Zannı-Billah:* Mu'temer b. Süleyman babasından naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dilini ey Rabbim beni bağışla, demeye alıştır; zira Allah'ın

---

1- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

2- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 9, s. 270. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 513.

3- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

4- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

لُقمانُ 7 لابنِهِ: أى بُنَيَّ، عَوِّد لِسانَكَ: اللّهُمَّ اغفِر لى؛ فَإِنَّ للّهِ ساعاتٍ لا يُرَدُّ فيهِنَّ سائِلٌ.

١٠٠. تنبيه الخواطر –فيما قالَ لُقمانُ لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، لا تُؤَخِّرِ التَّوبَةَ؛ فَإِنَّ المَوتَ يَأتى بَغتَةً.

٨ / ٥

الخوف والرجاء

١٠١. الإمام الصادق 7 –لَمّا قيلَ لَهُ ما كانَ فى وَصِيَّةِ لُقمانَ–: كانَ فيهَا الأَعاجيبُ، وكانَ أعجَبَ ما فيها أن قالَ لابنِهِ: خَفِ اللَّهَ خيفَةً لَو جِئتَهُ بِبِرِّ الثَّقَلَينِ لَعَذَّبَكَ، وَارجُ اللَّهَ رَجاءً لَو جِئتَهُ بِذُنوبِ الثَّقَلَينِ لَرَحِمَكَ.

nezdinde öyle bir an vardır ki, Allah o anda kendisinden isteyeni eli boş geri çevirmez."[1]

100. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Tövbe etmeyi erteleme; zira ölüm ansızın çıkagelir."[2]

5 / 8

Korku ve Ümit

101. *İmam Cafer Sadık (a.s):* İmam Cafer Sadık'a (a.s) Lokman'ın vasiyetinde nelerin yazılı olduğunu sordular? İmam onda çok ilginç şeylerin yazılı olduğunu ve içlerinde en şaşırtıcı olanın ise Lokman'ın oğluna yazdığı şu sözlerin olduğunu buyurdu: "Ey oğul! Sanki tüm insanların ve cinlerin yaptıkları iyiliklerle Allah'ın huzuruna varacak olsan bile sana azap edecekmişçesine Allah'tan kork[3]. Ve sanki tüm insanların ve cinlerin yaptıkları kötülüklerle Allah'ın huzuruna varacak olsan bile sana merhamet edecekmişçesine ümitvar ol."[4]

1- *Hüsnü'z-Zannı Billah*, s. 93, h: 119. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 513.

2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 231. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.

3- Allah korkusu ve Allah sevgisi, insanları saadete kavuşturan iki kanat gibidir. İman eden ve imanın gereğini bulan her bir kimse, Allah'ı çok sever. Allah'ı çok seven bir kimse, herhangi bir yanlış iş yapıp, nimet sahibi Allah'ın sevgisini kaybetmekten çok korkar. Ayrıca O'na isyan edip azaba müstahak olmaktan da korkar. Demek ki, Allah korkusu, sevileni kaybetmekten meydana gelen bir korku olduğu gibi, O'na isyan ederek tehlikelere maruz kalmaktan da meydana gelen bir korkudur. (Mütercim).

4- Ümitvar olmak: İnsanın, dünya ve ahirette Allah'ın rıza, rahmet, nimet ve sevabını umması; azap, gazap, lanet ve cezasından uzak olmayı, af ve mağfiretine mazhar olmayı arzu etmesi demektir. İnsanın ümitvar olabilmesi için kendisine düşen tüm görevleri yapması gerekir. Allah'ın rızası, cennet ve nimetlerini umabilmesi için iman edip salih ameller işlemesi, haramlardan, kötü olan söz ve davranışlardan

١٠٢. عنه 7 –فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ–: يا بُنَيَّ، خَفِ اللَّهَ خَوفًا لَو أتَيتَ القِيامَةَ بِبِرِّ الثَّقَلَينِ خِفتَ أن يُعَذِّبَكَ، وَارجُ اللَّهَ رَجاءً لَو وافَيتَ القِيامَةَ بِإِثمِ الثَّقَلَينِ رَجَوتَ أن يَغفِرَ لَكَ.

فَقالَ لَهُ ابنُهُ: يا أبَتِ، وكَيفَ أُطيقُ هذا وإنَّما لى قَلبٌ واحِدٌ.

فَقالَ لَهُ لُقمانُ: يا بُنَيَّ لَوِ استُخرِجَ قَلبُ المُؤمِنِ فَشُقَّ لَوُجِدَ فيهِ نورانِ، نورٌ لِلخَوفِ ونورٌ لِلرَّجاءِ، لَو وُزِنا لَما رَجَحَ أحَدُهُما عَلَى الآخَرِ بِمِثقالِ ذَرَّةٍ.

فَمَن يُؤمِن بِاللَّهِ يُصَدِّق ما قالَ اللَّهُ، ومَن يُصَدِّق ما قالَ اللَّهُ يَفعَل ما أمَرَ اللَّهُ، ومَن لَم يَفعَل ما أمَرَ اللَّهُ لَم يُصَدِّق ما قالَ اللَّهُ؛ فَإِنَّ هذِهِ الأَخلاقَ تَشهَدُ بَعضُها لِبَعضٍ، فَمَن يُؤمِن بِاللَّهِ إيمانًا صادِقًا يَعمَل للّهِ خالِصًا ناصِحًا، ومَن عَمِلَ للّهِ خالِصًا ناصِحًا فَقَد آمَنَ بِاللَّهِ صادِقًا، ومَن أطاعَ اللَّهَ خافَهُ، ومَن خافَهُ فَقَد أحَبَّهُ، ومَن أحَبَّهُ اتَّبَعَ أمرَهُ، ومَنِ اتَّبَعَ أمرَهُ استَوجَبَ جَنَّتَهُ ومَرضاتَهُ، ومَن لَم يَتَّبِع رِضوانَ

102. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Ahirete, tüm insanların ve cinlerin yaptıkları iyiliklerle gidecek olsan bile, yine de seni azap edecekmiş gibi Allah'tan kork. Ve yine sanki tüm insanların ve cinlerin yaptıkları kötülüklerle ahirete varacağında seni bağışlayacakmış gibi Allah'tan ümitvar ol."

Oğlu ona: "Ey baba! Bir tek kalbim olduğu hâlde nasıl böyle olabilirim ki?" dedi.

Lokman: "Ey oğul! Müminin kalbi dışarı çıkarılacak ve yarılacak olsa onda iki nurun olduğu görülecektir. O nurdan birisi korku, bir diğeri ise ümit içindir ki, tartılırlarsa bir kanadının diğerinden zerre kadar farkının olmadığı görülecektir. Her kim Allah'a iman ederse Allah'ın buyruklarını tasdik eder. Ve her kim Allah'ın buyruklarını tasdik ederse, O'nun emriyle amel eder. Ve her kim onun emriyle amel etmezse Allah'ın buyruğunu tasdik etmemiş olur. Zira bu adet ve huyların her biri, bir diğerine şahitlik edecektir. Öyleyse her kim Allah'a sadakatle iman getirirse, amel yapmada da hayır üzere ve ihlaslı davranır. Ve her kim Allah yolunda hayır üzere ve ihlaslı amel ederse, gerçek manada Allah'a iman etmiştir. Ve her kim Allah'a itaat ederse, O'ndan korkar ve her kim O'ndan korkarsa O'nu sever ve her kim O'nu severse O'nun buyruklarına itaat eder ve her kim O'nun buyruklarına itaat ederse, O'nun razı olduğu ve cenneti hak etmiş kimselerden olur ve

---

uzak durması, günahlarının bağışlanabilmesi için tövbe edip hâlini ıslah etmesi ve Allah'a yönelmesi gerekir. Çorak, verimsiz, susuz, bakımsız ve işlenmemiş araziden ürün beklemek beyhude olduğu gibi, iman edip salih ameller işlemeden Allah'ın rızası ve cennetini, Allah'a yönelip tövbe etmeden, mağfiretini beklemek de beyhudedir. (Mütercim).

el-Kâfî, c. 2, s. 67, h: 1. *Bihâru'l-Envâr*, c. 78, s. 259, h: 151.

اللَّهِ فَقَد هانَ عَلَيهِ سَخَطُهُ، نَعوذُ بِاللَّهِ مِن سَخَطِ اللَّهِ.

١٠٣. حسن الظن باللَّه عن داوود بن شابور: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، خَفِ اللَّهَ خَوفًا يَحولُ بَينَكَ وبَينَ الرَّجاءِ، وَارجُهُ رَجاءً يَحولُ بَينَكَ وبَينَ الخَوفِ.

قالَ: فَقالَ -أى أبى-: إنَّ لى قَلبًا واحِدا إذا ألزَمتُهُ الخَوفَ شَغَلَهُ عَنِ الرَّجاءِ، وإذا ألزَمتُهُ الرَّجاءَ أشغَلتُهُ عَنِ الخَوفِ.

قال: أى بُنَيَّ، إنَّ المُؤمِنَ لَهُ قَلبٌ بِقَلبَينِ يَرجو بِأَحَدِهِما ويَخافُهُ بِالآخَرِ.

١٠٤. الزهد لابن حنبل عن عَوف بن عبد اللَّه: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: أُرجُ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ رَجاءً لا تَأمَنُ فيهِ مَكرَهُ، وخَفِ اللَّهَ مَخافَةً لا تَيأَسُ فيها مِن رَحمَتِهِ.

قالَ: يا أبَتاه، وكَيفَ أستَطيعُ ذالِكَ وإنَّما لى قَلبٌ واحِدٌ؟

قالَ: يا بُنَيَّ، إنَّ المُؤمِنَ لَذو قَلبٍ يَرجو بِهِ وقَلبٍ يَخافُ بِهِ.

١٠٥. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، كُن ذا قَلبَينِ: قَلبٍ تَخافُ بِاللَّهِ خَوفًا لا يُخالِطُهُ تَفريطٌ، وقَلبٍ تَرجو بِهِ

her kim de O'nun razı olduğuna itaat etmezse, Allah'ın gazabı onun üzerine iner. Biz ise Allah'ın gazabından Allah'a sığınmaktayız."[1]

103. *Hüsnü'z-Zannı Billah:* Davud b. Şabur'un naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'tan öyle kork ki, korkun seninle ümidin arasında denge olsun ve yine Allah'a öyle ümitvar ol ki, ümidin seninle korkun arasında denge olsun."

Oğlu: "Ey baba! Bir tek kalbim vardır; ona korkuyu sığdırdığımda, ümit uzaklaşmakta, ümidi sığdırdığımda ise korku uzaklaşmaktadır." dedi.

Lokman: "Ey oğul! Müminin bir kalbinde iki kanat bulunmaktadır ki, onun biriyle ümitvar olur, bir diğeriyle de korku yaşar." dedi.[2]

104. *ez-Zuhd:* İbn Hanbel, Avf b. Abdullah'tan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a öyle ümitvar ol ki, azabından güvende olduğunu zannetmeyesin ve öyle kork ki, O'nun rahmetinden ümidini kesmeyesin."

Oğlu, "Babacığım! Bir tek kalbim olduğu hâlde, nasıl dediğiniz gibi olabilirim?" dedi.

Lokman "Ey oğul! Mümin, bir kalbiyle korkuyu, diğer kalbiyle de ümidi yaşar." dedi.[3]

105. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İki kalbe sahip ol; biri kalbinde kusur olmaksızın tamamen Allah korkusuyla dolu, bir diğeri de kalbinde gaflet ol-

---

1- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 164. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 412, h: 2.
2- *Hüsnü'z-Zannı Billah*, s. 97, h: 133. *Şuabu'l-İman*, c. 2, s. 17, h: 1046.
3- *İbn Hanbel*, *ez-Zuhd*, s. 132. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 513.

اللَّهَ رَجاءً لا يُخالِطُهُ تَغريرٌ.

١٠٦. شعب الإيمان عن وهب بن مُنَبِّه: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اُرجُ اللَّهَ رَجاءً لا يُجَرِّئُكَ عَلى مَعصِيَتِهِ وخَفِ اللَّهَ خَوفا لا يُؤيِسُكَ مِن رَحمَتِهِ.

٩ / ٥

تقوى الله

١٠٧. تنبيه الخواطر -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، اِتَّخِذ تَقوَى اللَّهِ تِجارَةً تَأتِكَ الأَرباحُ مِن غَيرِ بِضاعَةٍ.

١٠٨. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ: ... عَلَيكَ بِالتَّقوى، فَإِنَّهُ أربَحُ التِّجاراتِ.

١٠٩. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ: ... كُن مُتَّقِيا تَكُن عَزيزا.

١٠ / ٥

ذكر الله

١١٠. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، أقِلَّ الكَلامَ وَاذكُرِ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ فى كُلِّ مَكانٍ؛ فَإِنَّهُ قَد أنذَرَكَ وحَذَّرَكَ وبَصَّرَكَ وعَلَّمَكَ.

maksızın Allah'tan ümitvar olsun."[1]

106. *Şuabu'l-İman:* Vehb b. Münebbih'in naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a öyle ümitvar ol ki, ümidin seni korkusuzluğa sürüklemesin ve Allah'tan öyle kork ki, korkun seni Allah'ın rahmetinden ümitsiz bırakmasın."[2]

5 / 9

İlahî Korku

107. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İlahî korkuyu ticaretinin sermayesi kıl ki, hiçbir ticari malın olmasa dahi o sana yeterli olsun."[3]

108. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "...Ey oğul! Takvayı kendine ilke edin; zira takva en kârlı ticarettir."[4]

109. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dindar ol ki, Allah'ın ve kullarının nezdinde aziz olasın."[5]

5 / 10

Allah'ı Yâd Etmek

110. *el-İhtisâs:* Evzaî'den nakledildiğine göre; Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Az konuş ve her yerde Allah'ı yâd et; zira Allah seni korudu, uyardı, bilgilendirdi ve basiretli kıldı" dedi.[6]

1- *Tenbîhü'l-Havâtır,* c. 1, s. 50.

2- *Şuabu'l-İman*, c. 2, s. 18, h: 1045. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 520.

3- *Tenbîhü'l-Havâtır,* c. 2, s. 231. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.

4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

5- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

6- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427, h: 22.

١١١. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، أكثِر ذِكرَ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَعالى ذاكِرٌ مَن ذَكَرَهُ.

١١٢. البداية والنهاية عن وهب: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: إنَّ مَثَلَ أهلِ الذِّكرِ وَالغَفلَةِ كَمَثَلِ النّورِ وَالظُّلمَةِ.

١١٣. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِختَرِ المَجالِسَ عَلى عَينَيكَ، فَإِن رَأَيتَ قَومًا يَذكُرونَ اللَّهَ فَاجلِس إلَيهِم، فَإِنَّكَ إن تَكُ عالِمًا يَنفَعكَ عِلمُكَ ويَزيدوكَ عِلمًا إلى عِلمِكَ، وإن تَكُ جاهِلًا يُعَلِّموكَ، ولَعَلَّ اللَّهَ أن يُطلِعَهُم بِرَحمَةٍ فَتَعُمَّكَ مَعَهُم.

١١٤. البداية والنهاية عَن عُبَيد بن عُمَير: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، لا تَجلِس فِي المَجلِسِ الَّذى لا يُذكَرُ اللَّهُ فيهِ، فَإِنَّكَ إن تَكُ عالِما لا يَنفَعكَ عِلمُكَ، وإن تَكُ غَبِيًّا يَزيدوكَ غُبِيًّا، وإن يُطلِعِ اللَّهُ إلَيهِم بَعدَ ذالِكَ بِسَخَطٍ يُصيبُكَ مَعَهُم.

١١٥. الزهد لابن المبارك عن ابن أبى مُلَيكة: إنَّ لُقمانَ كانَ يَقولُ: اللّهُمَّ لا تَجعَل أصحابِى الغافِلينَ الَّذينَ إذا ذَكَرتُكَ لَم يُعينونى، وإذا نَسيتُكَ لَم يُذَكِّرونى، وإذا أمَرتُ لَم يُطيعونى، وإن صَمَتُّ أحزَنونى.

111. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'ı bolca yâd et, zira Allah kendisini yâd edenleri yâd eder."(1)

112. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Vehb'den nakledildiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Basiretli kimselerle gafil kimselerin misali, aydınlıkla karanlığın misali gibidir."(2)

113. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bulunacağın meclisleri bilinçli seç; eğer Allah'ı yâd eden bir topluluk bulursan onlarla otur; zira âlim isen, ilmin sana yarar sağlar ve onlar da ilmine katkıda bulunurlar. Yok, eğer cahil isen, sana ilim öğretirler ve Allah onlara rahmet nazarıyla bakacak olursa o rahmetten sen de yararlanırsın."(3)

114. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Übeyd b. Ümeyr'den nakledildiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'ın yâd edilmediği bir mecliste oturma; zira eğer sen âlim isen, ilmin sana yarar sağlamaz ve eğer ahmak isen ahmaklığını çoğaltırlar. Ve eğer Allah onlara azap edecek olursa, o azap seni de içine alır."(4)

115. *İbnü'l-Mübarek, ez-Zühd***:** İbn Ebi Muleyke'den nakledildiğine göre Lokman her daim şöyle diyordu: "Ey Allah'ım! Benim dostlarımı gafil kimselerden kılma; çünkü gafiller seni yâd ettiğimde bana yardım etmezler ve seni unuttuğumda bana hatırlatmazlar; onlara bir şey söylediğimde itaat etmezler ve sükût ettiğimde beni kederlendirirler."(5)

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 202.

2- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 9, s. 277.

3- *Deaimu'l-İslam*, c. 1, s. 83. *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190, h: 238. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 417, h: 10.

4- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 128. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517.

5- İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühd*, s. 122, h: 359. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 520.

١١ / ٥

ذكر الموت

١١٦. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... اِجعَلِ المَوتَ نُصبَ عَينَيكَ، وَالوُقوفَ بَينَ يَدَى خالِقِكَ، وتَمَثُّلَ شَهادَةِ جَوارِحِكَ عَلَيكَ بِعَمَلِكَ، وَالمَلائِكَةِ المُوَكّلينَ بِكَ تَستَحى مِنهُم ومِن رَبّكَ الَّذى هُوَ مُشاهِدُكَ.

١١٧. إحياء علوم الدين: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، أمرٌ لا تَدرى مَتى يَلقاكَ استَعِدَّ لَهُ قَبلَ أن يَفجَأَكَ.

١١٨. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، كَيفَ يَنامُ ابنُ آدَمَ وَالمَوتُ يَطلُبُهُ، وكَيفَ يَغفُلُ ولا يُغفَلُ عَنهُ.

يا بُنَيَّ؛ إنَّهُ قَد ماتَ أصفِياءُ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ وأحِبّاؤُهُ وأنبِياؤُهُ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيهِم فَمَن ذا بَعدَهُم يُخَلَّدُ فَيُترَكُ.

١٢ / ٥

ذكر الآخرة

١١٩. شعب الإيمان عن الحسن: إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ،

5 / 11

Ölümü Hatırlamak

116. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "...Ey oğul! Ölümü ve Rabbinin önünde hazır bulunacağını daima gözünün önünde bulundur; azalarının ve görevli meleklerin amelin konusunda aleyhine şahitliklerini hiç unutma ki bu durumda hem onlardan hem de seni gören Rabbinden utanacaksın."[1]

117. *İhyâu Ulumi'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bir ölüm vardır ki seni ne zaman bulacağını bilemezsin; öyleyse o ansızın gelip seni bulmadan önce hazırlan."[2]

118. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Şaşırıyorum! Ölüm insanoğlunu aradığı hâlde, insan nasıl rahat uyumakta ve aynı insan, ölüm meleği tarafından unutulmadığını bildiği hâlde, nasıl kendisini avutup gaflete düşmektedir?"

"Ey oğul! Allah'ın seçtiği peygamberlerin (a.s) ve dostlarının tümü öldüler. Onların ölümlerinin ardından ebedi olarak baki kalacak olan kimdir?"[3]

5 / 12

Ahireti Hatırlamak

119. *Şuabu'l-İman:* Hasan'dan[4] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Cenaze meclislerinde hazır

---

1- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

2- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 4, s. 670.

3- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.

4- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

أُحضُرِ الجَنائِزَ، ولا تَحضُرِ العُرسَ؛ فَإِنَّ الجَنائِزَ تُذَكِّرُكَ الآخِرَةَ، وَالعُرسَ تُشَهِّيكَ الدُّنيا.

١٢٠. آداب النفس: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، أُحضُرِ المَآتِمَ، ولا تَحضُرِ الوَلائِمَ؛ فَإِنَّ المَآتِمَ تُذَكِّرُ الآخِرَةَ، وإنَّ الوَلائِمَ تُذَكِّرُ الدُّنيا.

١٢١. ربيع الأبرار: قالَ لُقمانُ: لا تَشهَدِ العُرُساتِ؛ فَإِنَّها تُرَغِّبُكَ فِي الدُّنيا، وتُنسيكَ الآخِرَةَ، وَاشهَدِ الجَنائِزَ؛ فَإِنَّها تُزَهِّدُكَ فِي الدُّنيا، وتُرَغِّبُكَ فِي الآخِرَةِ.

١٢٢. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... لا تَسمَعِ المَلاهِيَ؛ فَإِنَّها تُنسيكَ الآخِرَةَ، ولكِنِ احضُرِ الجَنائِزَ، وزُرِ المَقابِرَ، وتَذَكَّرِ المَوتَ وما بَعدَهُ مِنَ الأَهوالِ فَتَأخُذَ حِذرَكَ.

١٣ / ٥

الاهتمام بالآخرة

١٢٣. الإمام الصادق 7 : لَمّا وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ فَقالَ: أنَا مُنذُ سَقَطتُ إلَى الدُّنيَا استَدبَرتُ وَاستَقبَلتُ الآخِرَةَ، فَدارٌ أنتَ إلَيها تَسيرُ أقرَبُ مِن دارٍ أنتَ مِنها مُتَباعِدٌ.

ol ve İslami usullere göre yapılmayan düğün meclislerine de katılma; zira cenaze meclisleri sana ahireti hatırlatır; düğün meclisleri ise seni dünyaya özendirir."[1]

120. *Adabu'n-Nefs:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eza ve matem meclislerinde hazır ol ve [nimetlerin israf edildiği] yemek davetlerine katılma; zira matem meclisleri ölümün, davetler ise dünyanın hatırlatıcısıdır."[2]

121. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İslami usullere göre yapılmayan düğün meclislerine katılma; zira onlar senin dünyaya rağbet etmeni sağlar, ahireti ise unutturur. Fakat cenaze meclislerinde hazır bulun; zira onlar da sana dünyayı unutturur, ahirete rağbet göstermeni sağlar."[3]

122. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "…Ey oğul! Gönül eğlendirmek için musiki dinleme! Zira musiki sana ahireti unutturur. Fakat cenaze meclislerinde hazır bulun ve mezarları ziyaret et; ondan sonra ölümü ve sonrasında başına gelecek korkutucu hadiseleri hatırla ki tedbir alıp güvende olasın."[4]

5 / 13

Ahiret İşlerine Himmet Göstermek

123. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Ben dünyaya geldiğim andan itibaren ona sırt çevirdim ve ahirete yöneldim. Öyleyse senin yaklaştığın ev uzaklaştığın evden daha yakındır.

1- *Şuabu'l-İman*, c. 4, s. 231, h: 4891. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 515.
2- *Adabu'n-Nefs*, c. 1, s. 2185.
3- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 285.
4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

يا بُنَيَّ، لا تَطلُب مِنَ الأَمرِ مُدبِرا، ولا تَرفُض مِنهُ مُقبِلًا؛ فَإِنَّ ذالِكَ يُضِلُّ الرَّأىَ ويُزرى بِالعَقلِ.

١٢٤. أعلام الدين: أوصى لُقمانُ ابنَهُ فَقالَ: ... وَاعلَم يا بُنَيَّ، إنَّكَ مِن حينِ نَزَلتَ مِن بَطنِ أُمِّكَ استَدبَرتَ الدُّنيا، وَاستَقبَلتَ الآخِرَةَ، فَأَصبَحتَ بَينَ دارَينِ: دارٍ تَقرُبُ مِنها ودارٍ تَباعَدُ عَنها، فَلا تَجعَلَنَّ هَمَّكَ إلّا عِمارَةَ دارِكَ الَّتى تَقرُبُ مِنها ويَطولُ مُقامُكَ بِها؛ فَلَها خُلِقتَ وبِالسَّعيِ لَها اُمِرتَ.

١٢٥. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، إنَّكَ مُنذُ يَومَ هَبَطتَ مِن بَطنِ اُمِّكَ استَقبَلتَ الآخِرَةَ وَاستَدبَرتَ الدُّنيا؛ فَإِنَّكَ إن نِلتَ مُستَقبَلَها أولى بِكَ أن تَستَدبِرَها.

١٢٦. خزانة الخيال: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: أى بُنَيَّ... وَاجعَل هَمَّكَ فيما كُلِّفتَ، ولا تَجعَل هَمَّكَ فيما كُفيتَ. ولا تَهتَمَّ لِلدُّنيا فَيَشغَلَكَ عنَ الآخِرَةِ، وَاتَّجِر للّهِ تِجارَةً يَأتِكَ الأَرباحُ بِلا بِضاعَةٍ، ولَيسَ غِنىً مِثلَ صِحَّةِ الجِسمِ، ولا غُنمٌ مِثلَ طيبِ العَيشِ.

١٢٧. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا لا خَيرَ فيها إلّا لِأَحَدِ رَجُلَينِ: رَجُلٍ سَبَقَ مِنهُ عَمَلٌ سَيِّئ فَهُوَ

Ey oğul! Geride bıraktığın şeyin peşine düşme, önünde duran şeyi ise bırakma; zira aksini yapmak insanı yoldan çıkarır, aklını ise yararsız kılar."(1)

124. *A'lâmu'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "…Ey oğul! Bil ki; sen ana karnından dünyaya geldiğin günden itibaren dünyaya sırt çevirmiş ve yüzünü ahirete dönmüşsün; iki ev arasındasın. Birine yaklaşmakta ve bir diğerinden ise uzaklaşmaktasın. Öyleyse çabanı yaklaşmakta olduğun ve ebedi kalacağın evi güzelleştirmek için sarf et; zira bununla görevlendirilmiş ve onun için yaratılmışsın."(2)

125. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sen dünyaya geldiğin günden itibaren dünyaya sırt çevirmiş ve yüzünü ahirete dönmüşsün; önünde durana ulaşmak, geride bıraktığın dünyaya yüz çevirmenden daha iyidir."(3)

126. *Hezanetu'l-Hiyal:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "… Ey oğul! Çabanı görevlendirildiğin şey için harca. Garanti edildiğin şey için harcama. Dünyayı önemseme ki seni ahiretten alıkor. Allah'la ticaret yap ki sermayesiz kâr sana ulaşsın. Hiçbir servet beden selameti gibi ve hiçbir ganimet mutlu yaşamak gibi değerli değildir."(4)

127. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyanın, iki tür insan dışında, hiç kimseye hayrı yoktur. Biri geçmişte yaptığı kötü amelleri hayırlı amellerle telafi etmek isteyen ve Allah'ın onu bağışlaması ümidiyle, dünya malıyla hayırlı işleri yapmak için dünyanın peşinde olan kim-

---

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 193, h: 242. *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 138.
2- *A'lâmu'd-Din*, s. 93.
3- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.
4- *Hazanetu'l-Hiyal*, s. 568.

حَريصٌ عَلى أن يَتدارَكَ بِعَمَلٍ صالِحٍ؛ لِيَغفِرَ اللَّهُ تَعالى بِهِ سَيِّئاتِهِ، ورَجُلٍ أعطاهُ اللَّهُ تَعالى فِى الدُّنيا شَرَفا وذِكرًا، فَهُوَ يَلتَمِسُ شَرَفَ الآخِرَةِ وذِكرَها.

١٢٨. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَيَّ، اِجعَل هَمَّكَ فيما خُلِقتَ لَهُ، ولا تَجعَل هَمَّكَ فيما كُفيتَهُ.

١٢٩. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَيَّ، لا تَكونَنَّ الذَّرَّةُ أكيَسَ مِنكَ تَجمَعُ فى صَيفِها لِشِتائِها.

١٤ / ٥

الثقة بالله

١٣٠. كنز الفوائد –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، ثِق بِاللَّهِ عَزَّ وجَلَّ ثُمَّ سَل فِى النّاسِ هَل مِن أحَدٍ وَثِقَ بِاللَّهِ فَلَم يُنجِهِ.

١٥ / ٥

حسن الظن بالله

١٣١. كنز الفوائد –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، أحسِنِ الظَّنَّ بِاللَّهِ ثُمَّ سَل فِى النّاسِ مَن ذَا الَّذى أحسَنَ الظَّنَّ بِاللَّهِ فَلَم يَكُن عِندَ حُسنِ ظَنِّهِ بِهِ.

sedir. Diğeri ise Allah'ın kendisine şeref ve şöhret bahşettiği ve onun ise ahiretin şerefi ve şöhretinin peşinde olan kimsedir."[1]

128. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Himmetini kendisi için yaratıldığın ahirete sarf et. Garanti edildiğin şey için sarf etme."[2]

129. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sakın karınca senden daha çalışkan olmasın! Zira o, yazın kışı için azık toplamaktadır.[3] [Sen de dünyada ahiretine yarar sağlayacak hayır ameller yapmalı ve azık toplamalısın.]"

5 / 14

Allah'a Güvenmek

130. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a güven. Sonra halkın arasına çık ve onlara sor; acaba aralarında Allah'a güvenip de, Allah'ın kendisini kurtarmadığı bir kimse var mı?"[4]

5 / 15

Allah'a Karşı İyi Niyetli Olmak

131. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a karşı iyi niyetli ol. Halkın arasına çık ve onlara sor; acaba aralarında Allah'a karşı iyi niyetli olup da, Allah'ın kendisine umduğu gibi iyi niyetle davranmadığı kimse var mı?"[5]

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 204.
2- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 376.
3- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 482. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.
4- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.
5- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.

١٦ / ٥

التوكّل على الله

١٣٢. رسول اللّه 9 : إنَّ لُقمانَ الحَكيمَ قالَ لابنِهِ وهُوَ يَعِظُهُ: يا بُنَيَّ، مَن ذَا الَّذِى ابتَغَى اللّهَ عَزَّ وجَلَّ فَلَم يَجِدهُ، ومَن ذَا الَّذى لَجَأَ إلَى اللّهِ فَلَم يُدافِع عَنهُ، أم مَن ذَا الَّذى تَوَكَّلَ عَلَى اللّهِ فَلَم يَكفِهِ.

١٣٣. كنز الفوائد –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، تَوَكَّل عَلَى اللّهِ ثُمَّ سَل فِى النّاسِ مَن ذَا الَّذى تَوَكَّلَ عَلَى اللّهِ فَلَم يَكفِهِ.

١٣٤. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، ومَن ذَا الَّذى ذَكَرَهُ فَلَم يَذكُرهُ، ومَن ذَا الَّذى تَوَكَّلَ عَلَى اللّهِ فَوَكَلَهُ إلى غَيرِهِ، ومَن ذَا الَّذى تَضَرَّعَ إلَيهِ جَلَّ ذِكرُهُ فَلَم يَرحَمهُ.

١٣٥. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... وعَلَيكَ –يا بُنَيَّ– بِاليَأسِ عَمّا فى أيدِى النّاسِ وَالوُثوقِ بِوَعدِ اللّهِ، وَاسعَ فيما فُرِضَ عَلَيكَ، ودَعِ السَّعىَ فيما ضُمِنَ لَكَ، وتَوَكَّل عَلَى اللّهِ فى كُلِّ اُمورِكَ يَكفِكَ.

5 / 16

Allah'a Tevekkül Etmek

132. *Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.a):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Acaba birileri Allah'ı aradığı hâlde, Allah'ın kendisini bulamadığı kimse var mı? Acaba birileri Allah'a sığındığı hâlde, Allah'ın ona yardım etmediği kimse var mı? Veya Allah'a tevekkül ettiği hâlde, Allah'ın liyakat vermediği kimse var mı?"(1)

133. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a tevekkül et. Halkın arasına çık ve onlara sor; acaba aralarında Allah'a sığındığı hâlde Allah'ın kendisine liyakat vermediği kimse var mı?"(2)

134. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Acaba Allah'ı yâd ettiği hâlde, Allah'ın kendisini yâd etmediği kimse var mı? Acaba Allah'a tevekkül ettiği hâlde, Allah'ın onu başkalarına muhtaç ettiği kimse var mı? Ve acaba merhamet sahibi olan Allah'ın huzurunda yalvarıp yakardığı hâlde, Allah'ın kendisine merhamet göstermediği kimse var mı?"(3)

135. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "...Ey oğul! Sana yakışan, halkın elinde olanlardan ümidini kesip Allah'ın vadine güvenmendir. Sen, sana farz kılanlar için çaba göster, sana vaat edilenler için çaba göstermeyi bırak ve Allah'a tevekkül et. O sana ihtiyaçlarının üstesinden gelmen için kâfidir."(4)

1- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *Bihâru'l-Envâr*, c. 27, s. 112, h: 87.
2- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.
3- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73.

١٧ / ٥

طاعة الله

١٣٦. إرشاد القلوب: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إن كُنتَ تُحِبُّ الجَنَّةَ فَإِنَّ رَبَّكَ يُحِبُّ الطّاعَةَ، فَأَحِبَّ ما يُحِبُّ، وإن كُنتَ تَكرَهُ النّارَ فَإِنَّ رَبَّكَ يَكرَهُ المَعصِيَةَ، فَاكرَه ما يَكرَهُهُ لِيُنجِيَكَ مِمّا تَكرَهُ.

١٣٧. الإمام الصادق 7 -فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ-: مَن أطاعَ اللَّهَ خافَهُ، ومَن خافَهُ فَقَد أحَبَّهُ، ومَن أحَبَّهُ اتَّبَعَ أمرَهُ، ومَنِ اتَّبَعَ أمرَهُ استَوجَبَ جَنَّتَهُ ومَرضاتَهُ، ومَن لَم يَتَّبِع رِضوانَ اللَّهِ فَقَد هانَ عَلَيهِ سَخَطُهُ. نَعوذُ بِاللَّهِ مِن سَخَطِ اللَّهِ.

١٣٨. أعلام الدين: أوصى لُقمانُ ابنَهُ فَقالَ: ... أطِعِ اللَّهَ بِقَدرِ حاجَتِكَ إلَيهِ، وَاعصِهِ بِقَدرِ صَبرِكَ عَلى عَذابِهِ.

١٣٩. إرشاد القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إذا أرَدتَ أن تَعصِيَ اللَّهَ فَاطلُب مَكانا لا يَراكَ فيهِ.

١٤٠. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، كَيفَ تَسكُنُ دارَ مَن قَد أسخَطتَهُ؟ أم كَيفَ تُجاوِرُ

5 / 17

Allah'ın Buyruklarına İtaat Etmek

136. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sen cenneti sevdiğin gibi, Allah da kendisine itaat edilmesini sevmektedir. Öyleyse Allah'ın sevdiklerini sen de sev. Sen cehennemi sevmediğin gibi, Allah da günah işlenmesini sevmemektedir. Öyleyse Allah'ın sevmediği ve hoşlanmadığı amelleri sen de sevme ki, Allah, seni sevmediğin amellerden koruyup kurtarsın."(1)

137. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim Allah'a itaat ederse O'ndan korkar. Her kim Allah'tan korkarsa O'nu sever. Her kim Allah'ı severse O'nun emirlerinin takipçisi olur. Her kim Allah'ın emirlerinin takipçisi olursa O'nun rızasını ve cennetini kazanır. Ve her kim ilahî rıza peşinde olmazsa, kolaylıkla kendisini ilahî gazaba müstahak eder. Allah'ın gazabından Allah'a sığınırız."(2)

138. *A'lâmu'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a ne kadar muhtaç isen o kadar kulluk et ve azabına ne kadar dayanabileceksen o kadar itaatsizlik et!"(3)

139. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a itaatsizlik yapmak istediğinde, O'nun seni görmeyeceği bir yere git."(4)

140. *el-İhtisâs***:** Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sahibini kızdırdığın evde (ki dünya Allah'ın mülküdür) nasıl oturabilirsin? Yahut itaatsizlik

---

1- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 53.

2- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 162. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 412, h: 2.

3- *A'lâmu'd-Din*, s. 83.

4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 128.

مَن قَد عَصَيتَهُ؟

١٤١. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَىَّ، مَن ذَا الَّذى عَبَدَ اللَّهَ فَخَذَلَهُ، ومَن ذَا الَّذِى ابتَغاهُ فَلَم يَجِدهُ.

١٨ / ٥

اغتنام الفرصة فى الفراغ

١٤٢. الإمام الباقر 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ ابنَهُ: ... جَدِّدِ التَّوبَةَ فى قَلبِكَ، وَاكمَش فى فَراغِكَ قَبلَ أن يُقصَدَ قَصدُكَ، ويُقضى قَضاؤُكَ، ويُحالَ بَينَكَ وبَينَ ما تُريدُ.

١٤٣. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَىَّ، إنَّ الدُّنيا قَليلٌ وعُمُرَكَ قَصيرٌ.

١٤٤. عنه 7 : فى وَصِيَّةِ لُقمانَ لابنِهِ: يا بُنَىَّ، اِعلَم أنَّ الدُّنيا قَليلٌ، وعُمُرَكَ مِنها قَليلٌ مِن قَليلٍ، ويَقِرُّ مِنَ القَليلِ قَليلٌ.

١٩ / ٥

الزهد فى الدنيا

١٤٥. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-:

yaptığın kimseyle nasıl komşuluk yapabilirsin?"[1]

141. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a ibadet ve itaat ettiği hâlde, Allah'ın O'nu rüsva ettiği kimse var mı? Allah'ı aradığı hâlde, Allah'ın kendisini bulmadığı kimse var mı?"[2]

5 / 18

Fırsatlardan Yararlanmak

142. *İmam Muhammed Bakır (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Tövbeni tazele; nihai sonuç gelmeden, ömrün sona ermeden ve seninle sevdiklerin arasına ayrılık düşmeden elindeki fırsatı değerlendir ve tövbe et."[3]

143. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bil ki dünya malı değersizdir ve senin ömrün çok kısadır."[4]

144. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bil ki dünya malı değersizdir, senin ömrün ise o değersiz maldan daha azdır ve o az olan ömründen de çoğu gitmiş azı kalmıştır."[5]

5 / 19

Dünyaya Rağbet Etmemek

145. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre; Lokman, oğluna

---

1- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.
2- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
3- *el-Kâfî*, c. 2, s. 195, h: 245. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 19.
4- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 195, h: 245. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 14.
5- *Mişkatu'l-Envar*, s. 461, h: 1537.

يا بُنَيَّ، اِجعَلِ الدُّنيا سِجنَكَ فَتَكونَ الآخِرَةُ جَنَّتَكَ.

١٤٦. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، بِع دُنياكَ بِآخِرَتِكَ تَربَحهُما جَميعا، ولا تَبِع آخِرَتَكَ بِدُنياكَ تَخسَرهُما جَميعًا.

١٤٧. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، ولا تَركَن إلَى الدُّنيا، ولا تَشغَل قَلبَكَ بِحُبِّها؛ فَإِنَّكَ لَم تُخلَق لَها، وما خَلَقَ اللَّهُ خَلقا أهوَنَ عَلَيهِ مِنها؛ لِأَنَّهُ لَم يَجعَل نَعيمَها ثَوابا لِلمُطيعينَ، ولَم يَجعَل بَلاءَها عُقوبَةً لِلعاصينَ.

١٤٨. الحكمة الخالدة: مِن وَصايا لُقمانَ لابنِهِ: ... اِعلَم -يا بُنَيَّ- أنَّ المُقامَ فِي الدُّنيا قَليلٌ وَالرُّكونَ إليها غُرورٌ، وَالغِبطَةَ فيها حُلمٌ، فَكُن سَمحا سَهلًا قَريبا أمينا. وكَلِمَةٌ جامِعَةٌ: اِتَّقِ اللَّهَ فِي جَميعِ أحوالِكَ، ولا تَعصِهِ فِي شَيءٍ مِن اُمورِكَ.

٢٠ / ٥

الامانة

١٤٩. الإمام الباقر 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ 7 ابنَهُ: ... كُن أمينا؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَعالى لا يُحِبُّ الخائِنينَ.

١٥٠. معانى الأخبار عن أحمد بن أبى عبد اللّه عن بعض أصحابنا

şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyayı kendine zindan bil ki, ahiretin cennet olsun."(1)

146. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyanı ahiretin için sat ki, her ikisinden de yararlanabilesin; fakat ahiretini dünya için satarsan her ikisinde de zarar görürsün."(2)

147. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyaya güvenme ve kalbini onu sevmekle meşgul etme; zira sen onun için yaratılmamışsın ve Allah yarattığı hiçbir şeyi onun kadar değersiz yaratmamıştır. Zira onun cazip nimetlerini kendisine itaat edenler için mükâfat, zorluklarını ise günahkârlar için ceza kılmıştır."(3)

148. *el Hikmetu'l-Halide:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bil ki dünyada ikamet süresi azdır. Ona itaat etmek aldanmak, ondan hoşnut olmak ise tahammüldür. Öyleyse hoşgörülü ve affedici ol; her durumda Allah'a sığın ve hiçbir işinde O'nun buyruklarına itaatsizlik etme."(4)

5 / 20

Emaneti Korumak

149. *İmam Muhammed Bakır (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Güvenilir biri ol; zira Allah-u Teâlâ ihanet edenleri sevmez."(5)

150. *Maani'l-Ahbar:* Ahmed b. Ebu Abdullah'ın, Ehlibeyt'in

1- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 137. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 422, h: 17.
3- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, c. 202.
4- *el-Hikmetu'l-Hâlide*, s. 128.
5- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 191, h: 239. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 418, h: 11.

رفعه: قالَ لُقمان لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، أدِّ الأَمانَةَ تَسلَم لَكَ دُنياكَ وآخِرَتُكَ، وكُن أمينا تَكُن غَنِيّا.

١٥١. تنبيه الخواطر -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، كُن أمينا تَعِش غَنِيّا.

١٥٢. العين للفراهيدى: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: إذا كانَ خازِنُكَ حَفيظا وخِزانَتُكَ أمينَةً سُدتَ فى دُنياكَ وآخِرَتِكَ.

٢١ / ٥

القناعة

١٥٣. الإمام زين العابدين 7 : قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ... أنفَعُ الغِنى غِنَى القَلبِ، فَتَلَبَّث فى كُلِّ ذالِكَ، وَالزَم القَناعَةَ وَالرِّضا بِما قَسَمَ اللَّهُ.

١٥٤. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ... اِقنَع بِقَسمِ اللَّهِ لَكَ يَصفُ عَيشُكَ، فَإِن أرَدتَ أن تَجمَعَ عِزَّ الدُّنيا فَاقطَع طَمَعَكَ مِمّا فى أيدِى النّاسِ، فَإِنَّما بَلَغَ الأَنبياءُ وَالصِّدّيقونَ ما بَلَغوا بِقَطعِ طَمَعِهِم.

(a.s) bazı ashabının buyruklarına dayanarak naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Emaneti sahibine geri ver ki, dünya ve ahirette güvende olasın. Güvenilir biri ol ki hiçbir şeye ihtiyaç duymayasın."[1]

151. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Güvenilir biri ol ki, hiçbir şeye ihtiyaç duymadan yaşayabilesin."[2]

152. *Ferahidî, el-Ayn:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer hazinedarın iyi ve güvenilir bir bekçi, hazinen de güvende ve koruma altında olursa, dünya ve ahirette huzurlu olursun."[3]

5 / 21

Kanaat

153. *İmam Zeynelâbidin (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! En yararlı servet gönül huzurudur; her durumda bunun üzerinde dur, elindekilerle kanaat et, Allah'ın sana verdikleriyle yetin ve hoşnut ol."[4]

154. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'ın sana verdikleriyle kanaat et ki, hayatın pak olsun. Dünyanın saygınlığını elde etmek istiyorsan, halkın elinde olanlara göz dikmekten sakın. Peygamberler ve sadık kimseler halkın elinde olanlara göz dikmekten sakındıkları için o makama erdiler."[5]

1- *Maani'l-Ahbar*, s. 253, h: 1. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 416, h: 9.
2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 231. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.
3- Ferahidî, *el-Ayn*, s. 223. *Lisanu'l-Arab*, c. 13, s. 139.
4- *Maani'l-Ahbar*, s. 253, h: 1. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 416, h: 9.
5- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 195, h: 244. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 14.

١٥٥. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِقنَع بِما رُزِقتَ، ولا تَمُدَّنَّ عَينَيكَ إلى رِزقِ غَيرِكَ؛ فَإِنَّ ذالِكَ يُؤذيكَ.

١٥٦. خزانة الخيال: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ... وَاقنَع بِما رُزِقتَ، ولا تَمُدَّنَّ عَينَيكَ إلى رِزقِ غَيرِكَ؛ فَإِنَّ ذالِكَ يُرديكَ.

١٥٧. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... يا بُنَيَّ، أغنَى النّاسِ مَن قَنِعَ بِما فى يَدَيهِ، وأفقَرُهُم مَن مَدَّ عَينَيهِ إلى ما فى أيدِى النّاسِ، وعَلَيكَ -يا بُنَيَّ- بِاليَأسِ عَمّا فى أيدِى النّاسِ، وَالوُثوقِ بِوَعدِ اللّهِ، وَاسعَ فيما فُرِضَ عَلَيكَ، ودَعِ السَّعىَ فيما ضُمِنَ لَكَ.

١٥٨. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... كُن قَنِعا تَعِش غَنِيّا.

١٥٩. شرح نهج البلاغة: مِن كَلامِ لُقمانَ الحَكيمِ 7 : كَفى بِالقَناعَةِ عِزّا، وبِطيبِ النَّفسِ نَعيما.

٢٢ / ٥

الرضا

١٦٠. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... وَارضَ

155. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sana verilen rızka razı ol ve gözünü başkalarının rızkına dikme; zira başkalarının rızkına göz dikersen incinirsin."(1)

156. *Hazanetu'l-Hiyal:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sana verilen rızka kani ol ve gözünü başkalarının rızkına dikme; zira bu işi yaparsan bu seni hakir ve itibarsız yapar."(2)

157. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halkın muhtaç olmayanı, kendi elindekilere kani olan kimsedir. En muhtaç olanı ise halkın elindekilere göz diken kimsedir.".

Ey oğul! Halkın elinde olanlardan ümidini kes ve Allah'ın vadine güven. Sana farz kılınanların peşine koş, tazmin edildiğin rızık için çaba harcamayı bırak."(3)

158. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kanaatkâr ol ki, kimseye muhtaç olmadan yaşayabilesin."(4)

159. *Şerhu Nehci'l-Belağa:* Lokman'ın sözlerindendir: "İzzetli isen kanaat sana kâfidir, nefsin için nimet ararsan gönül hoşnutluğu sana kâfidir."(5)

5 / 22

Hoşnut Olmak

160. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'ın sana kısmet ettiklerine razı ol; zira Münezzeh

---

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 204.
2- *Hazanetu'l-Hiyal*, s. 567.
3- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73.
4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.
5- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, s. 155.

بِما قَسَمَ اللَّهُ لَكَ؛ فَإِنَّهُ سُبحانَهُ يَقولُ: أعظَمُ عِبادى ذَنبا مَن لَم يَرضَ بِقَضائى، ولَم يَشكُر نَعمائى، ولَم يَصبِر عَلى بَلائى.

٢٣ / ٥

الصمت

١٦١. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَيَّ، إذَا افتَخَرَ النّاسُ بِحُسنِ كَلامِهِم فَافتَخِر أنتَ بِحُسنِ صَمتِكَ.

١٦٢. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، عَلَيكَ بِالصَّمتِ فَما نَدِمتُ عَلَى السُّكوتِ قَطُّ، ورُبَّما تَكَلَّمتُ فَنَدِمتُ.

١٦٣. أسرار البلاغة: كانَ لُقمانُ كَثيرَ الصَّمتِ فَسُئِلَ عَن ذالِكَ، فَقالَ: ما جَعَلَ اللَّهُ لى اُذُنَينِ ولِسانا واحِدا إلّا لِيَكونَ ما أسمَعُهُ أكثَرَ مِمّا أتَكَلَّمُ بِهِ.

١٦٤. كتاب الحلم عن وهب بن مُنَبِّه: فى حِكمَةِ لُقمانَ أنَّهُ قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، العِلمُ حَسَنٌ وهُوَ مَعَ الحِلمِ أحسَنُ، وَالصَّمتُ حَسَنٌ وهُوَ مَعَ الحِكمَةِ أحسَنُ.

olan Allah: 'Benim en büyük günahkâr kulum, benim takdirime razı olmayan, nimetlerimin şükrünü yerine getirmeyen ve verdiğim darlığa sabır göstermeyen kimsedir.' buyuruyor."[1]

5 / 23

Sükût

161. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Ne zaman halk kendi iyiliklerinden söz açıp övünürse, sen iyiliklerine sükût ederek övünmekten sakın."[2]

162. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sükût etmeyi gözet. Ben sükût etmekten asla pişmanlık duymadım ve dahası bazen konuştuğum için pişman oldum."[3]

163. *Esraru'l-Belağa:* Lokman çok sükût ediyordu, neden bu kadar suskun olduğunu sordular. Lokman: "Duyacaklarımın, konuşacaklarımdan fazla olması için, Allah bana iki kulak ve bir dilden fazlasını vermemiştir."[4]

164. *Kitabu'l-Hilm:* İbn Ebü'd-Dünya, Vehb b. Münebbih'ten naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İlim güzel şeydir, onun sabırla birlikte olması daha güzeldir. Sükût etmek güzel şeydir, onun bilinç ve ferasetle birlikte olması daha güzeldir."

"Ey oğul! Dil bedenin dikenidir[5]; öyleyse dilinden çıkıp te-

---

1- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73.
2- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 1, s. 782.
3- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 204.
4- *Esraru'l-Belağa*, s. 323.
5- *Kitabu'l-Akl ve Fazlih*, Babu'l-Hased, h: 213.

يا بُنَيَّ، إنَّ اللِّسانَ هُوَ نابُ الجَسَدِ، فَاحذَر أن يَخرُجَ مِن لِسانِكَ ما يُهلِكُ جَسَدَكَ أو يُسخِطُ عَلَيكَ رَبَّكَ.

١٦٥. خزانة الخيال: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: أى بُنَيَّ، إنَّ اللِّسانَ مِفتاحٌ لِلخَيرِ وَالشَّرِّ فَاختِم عَلى فيكَ، إلّا مِن خَيرٍ كَما تَختِمُ عَلى ذَهَبِكَ وفِضَّتِكَ.

٢٤ / ٥

الانفاق

١٦٦. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، لا تُؤثِرَنَّ عَلى نَفسِكَ سِواها، ولا تورِث مالَكَ أعداءَكَ.

١٦٧. فيض القدير: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: لا تُضَيِّع مالَكَ وتُصلِحَ مالَ غَيرِكَ؛ فَإنَّ مالَكَ ما قَدَّمتَ ومالَ غَيرِكَ ما أخَّرتَ.

٢٥ / ٥

التواضع

١٦٨. الإمام الكاظم 7 : إنَّ لُقمانَ 7 قالَ لابنِهِ: تَواضَع لِلحَقِّ تَكُن أعقَلَ النّاسِ، وإنَّ الكَيِّسَ لَدَى الحَقِّ يَسيرٌ.

nini incitecek veya Rabbini gazaplandıracak sözden sakın."[1]

165. *Hazanetu'l-Hiyal:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dil hayrın ve kötülüğün anahtarıdır; öyleyse içerisinde altın ve gümüş bulunan sandığını mühürleyip kilitlediğin gibi, dilini de hayır dışında mühürle ve konuşma."[2]

5 / 24

İnfak Etmek

166. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Miras infak etmede başkalarını kendi yakınlarına tercih etme ve düşmanlarına da infak etme."[3]

167. *Feyzu'l-Kadîr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Başkalarının malını korurken, kendi malını zayi etme. Önceden gönderdiğin ancak senin malındır, geri bıraktığın ise başkalarının malıdır."[4]

5 / 25

Alçakgönüllü Olmak

168. *İmam Musa Kâzım (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hak karşısında alçakgönüllü ol ki, halkın en akıllısı olabilesin. Zira halka karşı akıllı davranmak sana huzur verip saygınlık kazandırır."[5]

1- Ebi'd-Dünya, *el-Hilm*, s. 63, h: 95.
2- *Hazanetu'l-Hiyal*, s. 568.
3- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.
4- Feyzu'l-Kadîr, *Şerhu Camii's-Sağir*, c. 1, s. 162.
5- *el-Kâfî*, c. 1, s. 16, h: 12. *Bihâru'l-Envâr*, c. 78, s. 299, h: 1.

٢٦ / ٥

الاستغفار والتسبيح والسحر

١٦٩. مستدرك الوسائل: فى وَصايا لُقمانَ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا يَكونُ الدّيكُ أكيَسَ مِنكَ، يَقومُ فى وَقتِ السَّحَرِ ويَستَغفِرُ، وأنتَ نائِمٌ.

١٧٠. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا يَكُنِ الدّيكُ أكيَسَ مِنكَ؛ فَإِنَّه إذَا انقَضى نِصفُ اللَّيلِ خَفَقَ بِجَناحَيهِ وصَرَخَ إلَى اللّهِ سُبحانَهُ بِالتَّسبيحِ.

٢٧ / ٥

البلاء

١٧١. إحياء علوم الدين: قالَ لُقمانُ: إنَّ الذَّهَبَ يُجَرَّبُ بِالنّارِ، وَالعَبدَ الصّالِحَ يُجَرَّبُ بِالبَلاءِ، فَإذا أحَبَّ اللّهُ قَوما ابتَلاهُم، فَمَن رَضِيَ فَلَهُ الرِّضا ومَن سَخِطَ فَلَهُ السَّخَطُ.

١٧٢. سُبُل الهدى والرشاد: رُوِيَ عَن لُقمانَ 7 أنَّهُ قالَ: يا بُنَيَّ، الذَّهَبُ وَالفِضَّةُ يُختَبَرانِ بِالنّارِ، وَالمُؤمِنُ يُختَبَرُ بِالبَلاءِ.

5 / 26

Seherlerde Allah'ı Anarak Bağışlanma Dilemek

169. *Müstedrekü'l-Vesail:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sakın horoz senden daha uyanık olmasın ki, o her seher uyanıp Allah'ı anarak istiğfar ederken, sen uyuya kalmayasın."(1)

170. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sakın horoz senden daha uyanık olmasın; zira horoz gece yarısını geçince uyanmakta, kanat çırpmakta ve feryat ederek münezzeh olan Allah'ı tesbih etmektedir."(2)

5 / 27

Bela (Zorluk)

171. *İhyâu Ulûmi'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Altın ateşle, salih kul ise zorluklarla mükemmelleşir. Allah kimleri severse onların zorluklarla hoşnut olup olmadıklarını sınar ve her kim hoşnutsuzluk gösterirse Allah'ın gazabına uğrar."(3)

172. *Subulu'l-Hüda ve'r-Reşad:* Lokman'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ey oğul! Altın ve gümüşün gerçek kalitesinin ortaya çıkması için ateşle eritilerek ölçülür, mümin ise musibet ve zorluklarla sınanır."(4)

1- *Müstedrekü'l-Vesail*, c. 12, s. 146, h: 13744. *Subulu'l-Hüda ve'r-Reşad*, c. 11, s. 433.

2- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 583.

3- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 4, s. 194. *el-Mehaccetü'l-Beyza*, c. 7, s. 583.

4- *Subulu'l-Hüda ve'r-Reşad*, c. 12, s. 17. *Feyzu'l-Kadîr*, c. 2, s. 583.

الفصل السادس

آفَاتُ بِنَاءِ النَّـفْسِ

١ / ٦

الظلم

١٧٣. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ...: يا بُنَيَّ، الظُّلمُ ظُلُماتٌ ويَومَ القِيامَةِ حَسَراتٌ، وإذا دَعَتكَ القُدرَةُ عَلى ظُلمِ مَن هُوَ دونَكَ فَاذكُر قُدرَةَ اللّهِ عَلَيكَ.

١٧٤. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَفرَح عَلى ظُلمِ أحَدٍ بَلِ احزَن عَلى ظُلمِ مَن ظَلَمتَهُ.

١٧٥. تنبيه الخواطر- فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، لا تَرثِ لِمَن ظَلَمتَهُ ولكِنِ ارثِ لِسوءِ ما جَنَيتَهُ عَلى نَفسِكَ.

١٧٦. المصنف لابن أبي شيبة عن عُبَيد بن عُمَير: قالَ لُقمانُ 7

Altıncı Bölüm

KENDİNİ YETİŞTİRMENİN AFETLERİ

6 / 1

Zulüm

173. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Zulüm yapmak karanlık getirir. Kıyamet günü ise içinde hasret olur. Ne zaman eline kendinden aşağıdakilere zulüm yapma fırsatı geçerse, nefsine Allah'ın üstünlüğünü hatırlat."(1)

174. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hiç kimseye zulüm yapılmasına sevinme. Eğer birinin zulme uğramasına sebep olursan ona değil, kendi yaptığın kötülüğe kederlen."(2)

175. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kendisine zulmettiğin kimse için ağıt yakma; fakat kendine yaptığın kötülükten dolayı ağıtlar yak."(3)

176. *el-Musannef:* İbn Ebi Şeybe, Übeyd b. Ümeyr'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Haksız

---

1- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

2- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.

3- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 231. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.

لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا يُعجِبكَ رَحبُ الذِّراعَينِ بِالدَّمِ، فَإِنَّ لَهُ عِندَ اللَّهِ قاتِلًا لا يَموتُ.

١٧٧. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، الفَقرُ خَيرٌ مِن أن تَظلِمَ وتَطغى...

يا بُنَيَّ، إيّاكَ أن تَخرُجَ مِنَ الدُّنيا فَقيرًا، وتَدَعَ أمرَكَ وأموالَكَ عِندَ غَيرِكَ قَيِّمًا، فَتُصَيِّرَهُ أميرا.

٢ / ٦

العجب

١٧٨. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، لا يُعجِبكَ إحسانُكَ، ولا تَتَعَظَّمَنَّ بِعَمَلِكَ الصّالِحِ فَتَهلِكَ.

١٧٩. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لِتَكُن ذُنوبُكَ بَينَ عَينَيكَ وعَمَلُكَ خَلفَ ظَهرِكَ.

١٨٠. الكشكول: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِجعَل خَطاياكَ بَينَ عَينَيكَ إلى أن تَموتَ، وأمّا حَسَناتُكَ فَالهَ عَنها؛ فَإِنَّهُ قَد أحصاها مَن لا يَنساها.

yere dökülen iki arşın[1] genişliğinde kan seni hayrete düşürmesin; zira o dökülen kanın Allah nezdinde bir katili vardır ki, o kan asla ölmez."[2]

177. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yoksul olman, ihtiyaçlarını karşılaman için zulüm ve azgınlık yapmandan daha iyidir."[3]

Ey oğul! Malın-mülkün olduğu hâlde işlerinin tasarrufunu başkasına verip dünyadan fakir olarak göçmekten sakın."

6 / 2

Kendini Beğenmişlik

178. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İyiliğin seni kendini beğenmişliğe sürüklemesin. Yaptığın güzel işleri büyük sayma; çünkü böyle yaparsan helak olursun."[4]

179. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Günahlarının gözlerinin önünde, iyi amellerinin ise arkanda olması gerekir."[5]

180. Şeyh Bahaî, *Keşkül***:** Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Öleceğin güne kadar günahlarını gözlerinin önünden ayırma; fakat iyiliklerinden gafil ol, çünkü iyilikleri sayan biri vardır ki o asla unutmaz."[6]

1- Arşın: 75-90 cm.

2- İbn Ebi Şeybe, *el-Musannef*, c. 8, s. 122, h: 2. *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 9, s. 55.

3- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427, h: 23.

4- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.

5- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 202.

6- Şeyh Bahaî, *el-Keşkül*, c. 2, s. 289.

٣ / ٦

الحسد

١٨١. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، اِحذَرِ الحَسَدَ فَلا يَكونَنَّ مِن شَأنِكَ، وَاجتَنِب سوءَ الخُلُقِ فَلا يَكونَنَّ مِن طَبعِكَ، فَإِنَّكَ لا تَضُرُّ بِهِما إلّا نَفسَكَ، وإذا كُنتَ أنتَ الضّارَّ لِنَفسِكَ كَفَيتَ عَدُوَّكَ أمرَكَ، لِأَنَّ عَداوَتَكَ لِنَفسِكَ أضَرُّ عَلَيكَ مِن عَداوَةِ غَيرِكَ.

١٨٢. كنز الفوائد: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: إيّاكَ وَالحَسَدَ؛ فَإِنَّهُ يَتَبَيَّنُ فيكَ ولا يَتَبَيَّنُ فيمَن تَحسُدُهُ.

١٨٣. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لِكُلِّ شَيءٍ عَلامَةٌ يُعرَفُ بِها ويُشهَدُ عَلَيها ... وللحاسِدِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَغتابُ إذا غابَ، ويَتَمَلَّقَ إذا شَهِدَ، ويَشمَتُ بِالمُصيبَةِ.

٤ / ٦

الرياء

١٨٤. الإمام الباقر 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ ابنَهُ أن قالَ: ... يا بُنَيَّ، لا تُرِ النّاسَ أنَّكَ تَخشَى اللَّهَ وقَلبُكَ فاجِرٌ.

6 / 3

Kıskançlık

181. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "...Ey oğul! Kıskançlıktan uzak dur, o sana yakışmaz. Kötü ahlaktan kaçın, o senin tabiatına aykırıdır. Sen bu ikisiyle kendinden başkasına zarar veremezsin; kendine zarar verdiğinde, düşmanına senin aleyhine yaptığı işlerde yardımcı olur [onu zahmete katlanmaktan kurtarır ve ona yeterli olursun]; zira senin kendine düşmanlığın, başkasının sana düşmanlığından daha zararlıdır."(1)

182. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kıskançlıktan sakın. Zira onun zararı kıskandıklarında değil, senin ruhunda aşikâr olacaktır."(2)

183. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her sıfatın alameti vardır ki, onunla tanınır ve ona göre de şahitlik yapılır. Kıskanç kimsenin de üç alameti vardır: Hazır olmayan kimsenin gıybetini yapar, hazır olan kimseye yağcılık yapar ve zor durumda olan kimseyle de alay eder."(3)

6 / 4

Riya

184. *İmam Muhammed Bakır (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kalbin günahkâr iken, halka (riya olsun diye), ben Allah'tan korkuyorum, deme."(4)

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 195, h: 245. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 14.
2- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 1, s. 137.
3- *el-Hisal*, s. 121, h: 113. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 8.
4- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 191, h: 240. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 418, h: 11.

١٨٥. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لِكُلِّ شَيءٍ عَلامَةٌ يُعرَفُ بِها ويُشهَدُ عَلَيها... ولِلمُرائى ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَكسَلُ إذا كانَ وَحدَهُ، ويَنشَطُ إذا كانَ النّاسُ عَندَهُ، ويَتَعَرَّضُ فى كُلِّ أمرٍ لِلمَحمَدَةِ.

١٨٦. اعتقاد أهل السنة عن الحسن: فى وَصِيَّةِ لُقمانَ لابنِهِ، قالَ: يا بُنَيَّ، إذا صُمتَ فَاغسِل وَجهَكَ، وَادَّهِن رَأسَكَ، وَارفَع صَوتَكَ فِى المَلَأِ كَى لا يَعلَموا أنَّكَ صائِمٌ، ولا تُراءِ النَّاسَ بِصَومِكَ وصَلاتِكَ فَتَهدِمَ بُنيانَكَ وتَغُرَّ غَيرَكَ؛ فَإِنَّ الَّذى يَعمَلُ للّهِ فِى السِّرِّ يُجزيهِ فِى العَلانِيَةِ ويَرفَعُ دَرَجاتِهِ فِى الآخِرَةِ وَالخُلودَ فى دارِهِ وَالنَّظَرَ فى وَجهِهِ مُرافَقَةَ أنبيائِهِ.

١٨٧. مسند ابن الجعد عن محمّد بن واسع: إنَّ لُقمانَ 7 كانَ يَقولُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِتَّقِ اللَّهَ ولا تُرِ النّاسَ أنَّكَ تَخشَى اللَّهَ لِيُكرِموكَ وقَلبُكَ فاجِرٌ.

٥ / ٦

المراء

١٨٨. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالمِراءَ؛ فَإِنَّهُ يَدعوكَ إلى سَفكِ الدِّماءِ.

185. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her şeyin bir alameti vardır ki onunla tanınır ve ona göre de şahitlik yapılır. Riyakârın da üç alameti vardır: Yalnız olduğunda keyifsiz olur, halk arasında neşeli olur ve içerisinde övünç olan her işi yapar."[1]

186. *İtikadu Ehli's-Sünne:* Hasan'dan[2] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Oruç tuttuğun zaman yüzünü yıka, başına yağ sür ve halk arasında yüksek sesle konuş ki oruçlu olduğun belli olmasın. Orucunu ve namazını (riya için) halka gösterme ki hem kendi temelini yıkmış olursun hem de başkalarını aldatmış olursun. Her kim Allah için gizlice iş yaparsa, Allah ona aşikârda mükâfat verir, ahirette makamını yüceltir, peygamberlere komşu eder, ebedi cennetine alır ve ona rahmet nazarıyla bakar."[3]

187. İbn Ce'd, *Müsned*: Muhammed b. Vâsi'in naklettiğine göre Lokman her daim oğluna şunu diyordu: "Ey oğul! Allah'tan kork ve kalbin henüz günahkâr iken, halka Allah'tan korktuğunu belli etme ki onun hatırına seni büyük görmesinler."[4]

6 / 5

Münakaşa

188. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İnsanlarla tartışmaktan sakın; zira bu seni kan dökmeye sürükler."[5]

1- *el-Hisal*, s. 121, h: 113. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 8.

2- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

3- *İtikadu Ehli's-Sünne*, c. 3, s. 495, h: 858.

4- İbn Ce'd, *Müsned*, s. 459, h: 3146. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 516.

5- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 205.

١٨٩. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ:... مَن يُكثِرِ المِراءَ يُشتَم.

٦ / ٦

الغضب

١٩٠. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، املِك نَفسَكَ عِندَ الغَضَبِ حَتّى لا تَكونَ لِجَهَنَّمَ حَطَبا.

١٩١. الزهد لهنّاد عن هشام بن عُروة عن أبيه: مَكتوبٌ فِي الحِكمَةِ [يَعنى حِكمَةَ لُقمان]: يا بُنَيَّ إيّاكَ وشِدَّةَ الغَضَبِ؛ فَإِنَّ شِدَّةَ الغَضَبِ مَمحَقَةٌ لِفُؤادِ الحَكيمِ.

١٩٢. الحكمة الخالدة: مِن وَصايا لُقمانَ لابنِهِ: اغلِب غَضَبَكَ بِحِلمِكَ، ونَزَقَكَ بِوَقارِكَ، وهَواكَ بِتَقواكَ، وشَكَّكَ بِيَقينِكَ، وباطِلَكَ بِحَقِّكَ، وشُحَّكَ بِمَعروفِكَ.

١٩٣. جمع الجواهر فى الملح والنوادر: إنَّ لُقمانَ قالَ: ما شَيءٌ أشَدُّ مِن حَملِ الغَضَبِ.

٧ / ٦

الزنا

١٩٤. تفسير ابن كثير: إنَّ لُقمانَ 7 كانَ يَقولُ: يا بُنَيَّ، إيّاكَ

189. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim çok münakaşa ederse, o kadar çok hakaret işitir."(1)

6 / 6

Öfkelenmek

190. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Öfkelendiğinde kendine hâkim ol ki cehennem ateşinin odunu olmayasın."(2)

191. *ez-Zühd:* Hişâm b. Urve babasından naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Öfkenin aşırısından sakın; zira öfkenin şiddeti hekimin kalbini perişan eder."(3)

192. *el-Hikmetu'l-Hâlide:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Tahammülünle öfkene, vakarla çevikliğine, takvayla şehvetine, yakinle şüphene, hakla batılına ve iyi işlerle çekememezliğine galebe et."(4)

193. *Cem'u'l-Cevahir fi'l-Milehi ve'n-Nevadir:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Öfke yükünden daha ağır bir yük yoktur."(5)

6 / 7

Zina

194. *Tefsir-i İbn Kesir:* Lokman sürekli oğluna şöyle diyordu:

1- İrşadu'l-Kulûb, s. 72.

2- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427, h: 22.

3- Hennâd, *ez-Zühd*, c. 2, s. 611, h: 1310. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517.

4- *el-Hikmetu'l-Hâlide*, s. 127.

5- *Cem'u'l-Cevahir fil-Milehi ve'n-Nevadir*, s. 793.

وَالزِّنا؛ فَإِنَّ أوَّلَهُ مَخافَةٌ وآخِرَهُ نَدامَةٌ.

٨ / ٦

الكذب

١٩٥. عرائس المجالس: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالكَذِبَ؛ فَإِنَّهُ يُفسِدُ دينَكَ، ويَنقُصُ عِندَ النّاسِ مُروءَتَكَ، فَعِندَ ذالِكَ يَذهَبُ حَياؤُكَ وبَهاؤُكَ وجاهُكَ، وتُهانُ، ولا يُسمَعُ مِنكَ إذا حَدَّثتَ، ولا تُصَدَّقُ إذا قُلتَ، ولا خَيرَ فِي العَيشِ إذا كانَ هكَذا.

١٩٦. شعب الإيمان عن وهب بن مُنَبِّه: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: مَن كَذَبَ ذَهَبَ ماءُ وَجهِهِ، ومَن ساءَ خُلُقُهُ كَثُرَ غَمُّهُ، ونَقلُ الصُّخورِ مِن مَواضِعِها أيسَرُ مِن إفهامِ مَن لا يَفهَمُ.

١٩٧. الصمت وحفظ اللسان عن الحسن: قال لُقمانُ 7 لابنِهِ: إيّاكَ وَالكَذِبَ؛ فَإِنَّهُ شَهِيٌّ كَلَحمِ العُصفورِ، عَمّا قَليلٍ يَقلاهُ صاحِبُهُ.

١٩٨. بهجة المَجالس وأنس المُجالس: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِحذَرِ الكَذِبَ؛ فَإِنَّهُ شَهِيٌّ كَلَحمِ العُصفورِ، من أكَلَ

"Ey oğul! Zinadan sakın; zira başlangıcı korkunç, sonucu ise pişmanlıktır."[1]

6 / 8

Yalan

195. *Arâisu'l-Mecâlis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yalan söylemekten sakın; zira edebini bozar ve halk arsında itibarını azaltır. Bu durumda değerin ve makamın ortadan kalkar, rezil olursun. Öyle ki artık konuştuğunda kimse seni dinlemez, söylediklerini doğrulamaz ve böyle yaşamaktan da sana hayır gelmez."[2]

196. *Şuabu'l-İman:* Vehb b. Münebbih'ten naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim yalan söylerse onuru gider ve her kim kötü ahlaklı olursa üzüntüsü çoğalır. Ve kayaları taşıyıp dizmek, bir mevzuyu anlamayana anlatmaktan daha kolaydır."[3]

197. *es-Samtu ve Hifzu'l-Lisan:* İbn Ebü'd-Dünya Hasan'dan[4] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yalan söylemekten sakın; zira yalan kızartılmış kuş eti gibi lezzetlidir."[5]

198. *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mecalis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yalan söylemekten sakın. Zira o kuş eti gibi lezzetlidir ve her kim ondan azcık yerse, kendisini daha

---

1- İbn Kesir, *Tefsir*, c. 3, s. 397. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 277.

2- *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 314.

3- *Şuabu'l-İman*, c. 4, s. 208, h: 4814. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 515.

4- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

5- İbn Ebü'd-Dünya, *es-Samtu ve Hifzu'l-Lisan*, s. 261, h: 538. *Şuabu'l-İman*, c. 4, s. 231, h: 4891.

شَيئا مِنهُ لَم يَصبِر عَنهُ.

١٩٩. الصمت وحفظ اللسان: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، مَن ساءَ خُلُقُهُ عَذَّبَ نَفسَهُ، ومَن كَذَبَ ذَهَبَ جَمالُهُ.

٩ / ٦

سوء الخلق

٢٠٠. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالضَّجَرَ وسوءَ الخُلُقِ وقِلَّةَ الصَّبرِ، فَلا يَستَقيمُ عَلى هذِهِ الخِصالِ صاحِبٌ، وألزِم نَفسَكَ التُّؤَدَةَ فى اُمورِكَ، وصَبِّر عَلى مَؤوناتِ الإخوانِ نَفسَكَ، وحَسِّن مَعَ جَميعِ النّاسِ خُلُقَكَ.

١٠ / ٦

الركون الى الدنيا

٢٠١. الإمام الصادق 7 -فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ-: يا بُنَيَّ، لا تَركَن إلَى الدُّنيا ولا تَشغَل قَلبَكَ بِها، فَما خَلَقَ اللّهُ خَلقًا هُوَ أهوَنُ عَلَيهِ مِنها، ألا تَرى لَم يَجعَل نَعيمَها ثَوابًا لِلمُطيعينَ، ولَم يَجعَل بَلاءَها عُقوبَةً لِلعاصينَ.

٢٠٢. البداية والنهاية عن هشام بن عُروة عن أبيه: مَكتوبٌ فِى

fazlasını yemekten alıkoyamaz."[1]

199. *es-Samtu ve Hifzu'l-Lisan:* İbn Ebü'd-Dünya'dan nakledildiğine göre Lokman oğluna: "Ey oğul! Her kim ahlaksız olursa kendisine azap eder. Ve her kim yalan söylerse güzelliği yok olur."[2]

6 / 9

Ahlaksızlık

200. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kararsızlıktan, ahlaksızlıktan ve sabırsızlıktan sakın ki hiç kimse bu hususiyetleri taşıyarak doğrulmaz. İşlerinde sakin ve yumuşak huylu ol, din kardeşlerine yardım hazinesi oluştur ve tüm halka karşı güzel ahlaklı ol."[3]

6 / 10

Dünyaya Güvenmek

201. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyaya güvenme ve kalbini onunla meşgul etme ki Allah dünyadan daha değersiz bir şey yaratmamıştır. Görmüyor musun ki Allah, dünyanın cazip nimetlerini kendisine itaat edenlere mükâfat ve zorluklarını ise günahkârlara ceza kılmıştır."[4]

202. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Hişâm b. Urve'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Aşırı ihtirastan

---

1- *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mecalis*, s. 580.
2- İbn Ebü'd-Dünya, *es-Samtu ve Hifzu'l-Lisan*, s. 265, h: 551.
3- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 198, h: 245. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 419, h: 14.
4- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 165. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 412, h: 2.

الحِكمَةِ [يَعنى حِكمَةَ لُقمانَ 7]: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالرُّغبَ، فَإِنَّ الرُّغبَ كُلَّ الرُّغبِ يُبعِدُ القَريبَ مِنَ القَريبِ، ويُزيلُ الحِكَمَ كَما يُزيلُ الطَّرَبَ.

٢٠٣. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، لا تَأمَنِ الدُّنيا وَالذُّنوبُ وَالشَّيطانُ فيها.

١١ / ٦

سماع الملاهى

٢٠٤. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قال: ... لا

sakın[1]; zira bu tür ihtiras yakın dostları ve akrabaları uzaklaştırır, hikmeti yok eder ve neşeyi ortadan kaldırır."[2]

203. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İçerisinde şeytan ve günah olduğu hâlde, dünyayı güvenilir bir yer bilme."[3]

6 / 11

Musikî[4] Dinlemek

204. İrşadu'l-Kulûb: Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey

1- *en-Nihaye*, c. 2, s. 238.

2- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 128. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517, h: 23.

3- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

4- Musikide iki ses kullanılır: İnsan sesi ve alet sesi. Bir eser icra edilirken ya tek başına insan sesi ya da müzik aletleri kullanılır; çoğu kere de her ikisinden birden istifade edilir. Her üç hâlde de insanın hoşuna giden, onun zevk duyduğu ve tesirinde kaldığı ölçülü, belli bir makamda ses çıkarılır. Bu sesler mahiyetine, mevzuuna ve tesirine göre değerlendirilir. Ya insanın ruhuna tesir eder, onda ulvî, dinî, hamasî hislerin canlanmasına sebep olur ya da dinlediği bir musikî parçası, nefsine ve zahirî hislere hitap ederek yüce hislerin körelmesine sebebiyet verir.

Yukarıdaki ifadelerde de açıkça görüldüğü gibi, dinlenilmesinde bir mahzur bulunmayan ses, insana ulvî hüzünleri, yani dünyanın faniliğini, ölümün her an gelebileceğini, insanın bir gün gelip toprak olacağını, Allah korkusunu hatırlatmalı veya İlahî aşkı, Allah sevgisini, dünya üzerinde Allah-u Teâlâ'nın güzel sanat eserlerindeki yüce isimlerinin ve sıfatlarının tecellilerini hatırlatmalıdır. Bu hisleri yücelten her türlü sesi dinlemek helal ve caizdir. Fakat yetimane hüzünleri; insana ümitsizlik veren, sevdiği kimselerden ve nimetlerden ayrılmanın ıstırabını hatırlatan, insanı bedbinliğe, karamsarlığa iten; insanın şehevî hislerine hitap eden, dinlediği zaman nefsin hoşuna giden sesler ise haramdır, dinlemek caiz değildir. (Mütercim).

تَسمَعِ المَلاهِيَ؛ فَإِنَّها تُنسيكَ الآخِرَةَ.

١٢ / ٦

النظر المحرم

٢٠٥. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، اِتَّقِ النَّظَرَ إلى ما لا تَملِكُهُ، وأطِلِ التَّفَكُّرَ فى مَلَكوتِ السَّماواتِ وَالأَرضِ وَالجِبالِ وما خَلَقَ اللّهُ؛ فَكَفى بِهذا واعِظا لِقَلبِكَ.

١٣ / ٦

الكسل والضجر

٢٠٦. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لِكُلِّ شَيءٍ عَلامَةٌ يُعرَفُ بِها ويُشهَدُ عَلَيها... ولِلكَسلانِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَتَوانى حَتّى يُفَرِّطَ، ويُفَرِّطُ حَتّى يُضَيِّعَ، ويُضَيِّعُ حَتّى يَأثَمَ.

٢٠٧. تنبيه الخواطر -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: إيّاكَ -يا بُنَيَّ- وَالكَسَلَ وَالضَّجَرَ؛ فَإِنَّكَ إذا كَسِلتَ لَم تُؤَدِّ حَقّا، وإذا ضَجِرتَ لَم تَصبِر عَلى حَقٍّ.

oğul! Musikî dinleme, çünkü musikî sana ahireti unutturur."[1]

6 / 12

Harama Bakmak

205. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sahibi olmadığın şeye bakmaktan sakın. Gökler, yerler, dağlar ve Allah'ın diğer yarattıkları hakkında bolca tefekkür et ki, bu kalbine yeterli nasihattir."[2]

6 / 13

Tembellik ve Sabırsızlık

206. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her şeyin bir alameti vardır ki onunla tanınır ve ona göre de şahitlik yapılır. Tembel kimsenin de üç alameti vardır; öyle halsiz olur ki, yapması gereken işlerde sorumsuzluk gösterir; öyle sorumsuzluk gösterir ki, ikame etmesi gereken hakkı zayi eder ve öyle zayi eder ki, günah işlemiş olur."[3]

207. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Tembellik ve sabırsızlık yapmaktan sakın; zira tembel olursan hakkı ikame edemezsin ve sabırsız olursan hakka tahammül gösteremezsin."[4]

1- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.
2- *el-İhtisâs*, s. 340. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 8.
3- *el-Hisal*, s. 121, h: 113. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 8.
4- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 60. *A'lâmu'd-Din*, s. 93.

الفصل السابع

الْآدَابُ الْاَخْلَاقِيَّةُ وَالْاِجْتِمَاعِيَّةُ

١ / ٧

طلب الادب

٢٠٨. المحاسن والمساوئ: قالَ لُقمانُ لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، تَنافَس فى طَلَبِ الأَدَبِ؛ فَإِنَّهُ ميراثٌ غَيرُ مَسلوبٍ، وقَرينٌ غَيرُ مَغلوبٍ، ونَفيسُ حَظٍّ فِى النّاسِ مَطلوبٌ.

٢ / ٧

ادب الكلام

٢٠٩. الكافى عن إبراهيم بن أبى البِلاد عمّن ذكره: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ... مَن لا يَملِك لِسانَهُ يَندَم.

٢١٠. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ-: يا بُنَيَّ، مَن لا يَكُفَّ لِسانَهُ يَندَم.

Yedinci Bölüm

AHLAKÎ VE İÇTİMAÎ ÂDÂB

7 / 1

Edeb Aramak

208. *el-Muhasinu ve'l-Mesavi:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Edep öğrenmeye çaba göster. Zira edep kalıcı miras, yenilgi kabul etmeyen yol arkadaşı ve insanlar tarafından arzulanan en yararlı kazançtır."(1)

7 / 2

Konuşmanın Âdâbı

209. *el-Kâfi:* İbrahim b. Ebi'l-Bilad, bu konuyu anlatan birinden naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim diline hâkim olmazsa pişman olur."(2)

210. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim dilini korumazsa, pişman olur."(3)

1- Beyhaki, *el-Mahasin ve'l-Mesavi*, s. 5.

2- *el-Kâfî*, c. 2, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 417, h: 11.

3- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

٢١١. كتاب العقل وفضله عن وهب بن مُنَبِّه: فى حِكمَةِ لُقمانَ 7 مَكتوبٌ أنَّهُ قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنَّ اللِّسانَ هُوَ بابُ الحَسَدِ فَاحذَر أن يَخرُجَ مِن لِسانِكَ ما يُهلِكُ جَسَدَكَ، ويُسخِطُ عَلَيكَ رَبَّكَ عَزَّ وجَلَّ.

٢١٢. إرشاد القلوب: رُوِىَ أنَّ لُقمانَ رَأى داوُدَ 7 يَعمَلُ الزَّرَدَ، فَأَرادَ أن يَسأَلَهُ ثُمَّ سَكَتَ، فَلَمّا لَبِسَها داوُدُ 7 عَرَفَ لُقمانُ حالَها بِغَيرِ سُؤالٍ.

وقالَ: مَن كَثُرَ كَلامُهُ كَثُرَ سَقَطُهُ، ومَن كَثُرَ سَقَطُهُ كَثُرَ لَغوُهُ، ومَن كَثُرَ لَغوُهُ كَثُرَ كَذِبُهُ، ومَن كَثُرَ كَذِبُهُ كَثُرَت ذُنوبُهُ، ومَن كَثُرَت ذُنوبُهُ فَالنّارُ أولى بِهِ، وقَد حَجَبَ اللَّهُ اللِّسانَ بِأَربَعِ مَصاريعَ لِكَثرَةِ ضَرَرِهِ؛ الشَّفَتانِ مِصراعانِ، وَالأَسنانِ مِصراعانِ.

٢١٣. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... ولا تَقُل ما لَم تَعلَم.

٢١٤. حلية الأولياء عن كعب: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، كُن أخرَسَ عاقِلًا، ولا تَكُن نَطوقا جاهِلًا، ولَأَن يَسيلَ لُعابُكَ عَلى صَدرِكَ وأنتَ كافٌّ اللِّسانِ عَمّا لا يَعنيكَ أجمَلُ بِكَ وأحسَنُ مِن أن تَجلِسَ إلى قَومٍ فَتَنطِقَ بِما لا يَعنيكَ.

211. *Kitabu'l-Akl ve Fazluh:* İbn Ebü'd-Dünya'nın Vehb b. Münebbih'ten naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dil kıskançlık içerisindedir. Onu, seni helak edecek, Rabbini ise gazaplandıracak şeyleri dillendirmesinden koru."(1)

212. ***İrşadu'l-Kulûb:*** Rivayet edilmiştir ki Lokman Hz. Davud'un (a.s) huzurundaydı ve o kendisine zırh yapıyordu. Lokman, o güne kadar zırhın nasıl yapıldığını görmemişti. Sormak istiyordu fakat kendisine armağan edilmiş hikmet, sormasına mani oluyordu. Sormadı ve işin sonucunu beklemeye başladı. Hz. Davud (a.s), zırhı bitirdi, üzerine giydi ve böylece Lokman aklındaki sorunun cevabını sormadan öğrenmiş oldu.

Lokman oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim çok konuşursa, çok hata yapar, her kimin hatası çok olursa, saçmalaması çok olur, her kim çok saçmalarsa yalanı çoğalır, her kim çok yalan söylerse günahları çoğalır ve her kimin günahı çok olursa cehennem ateşini hak etmiş olur. Allah dili, zararının çokluğundan dolayı, alt-üst dudaklar ve dişlerle korumaya almıştır."(2)

213. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hakkında bilgi sahibi olmadığın hiçbir şeyi söyleme."(3)

214. *Hilyetü'l-Evliyâ:* Kâ'b'dan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Çok konuşma ki seni cahil sanmasınlar, az konuş ki akıllı olduğunu bilsinler. Halk arasında oturup seni alakadar etmeyen mevzular üzerine konuşmaktansa dilini koruman daha iyidir."(4)

1- İbn Ebü'd-Dünya, *el-Akl ve Fazluh*, s. 36, h: 99.
2- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 104.
3- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73.
4- *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 6, s. 6.

٢١٥. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لِابنِهِ: يا بُنَيَّ، إن كُنتَ زَعَمتَ أنَّ الكَلامَ مِن فِضَّةٍ، فَإِنَّ السُّكوتَ مِن ذَهَبٍ.

٢١٦. الزهد لابن حنبل عن سُفيان: قالَ لُقمانُ لِابنِهِ: يا بُنَيَّ، ما نَدِمتُ عَلَى الصَّمتِ قَطُّ، وإن كانَ الكَلامُ مِن فِضَّةٍ فَإِنَّ السُّكوتَ مِن ذَهَبٍ.

٢١٧. حلية الأولياء عن إبراهيم بن أدهَمَ: قالَ لُقمانُ لِابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ حَتّى يُقالَ: أحمَقُ وما هُوَ بِأَحمَقَ، وإنَّ الرَّجُلَ لَيَسكُتُ حَتّى يُقالَ لَهُ: حَليمٌ وما هُوَ بِحَليمٍ.

٢١٨. مجمع البيان: قالَ لُقمانُ 7 : الصَّمتُ حِكمَةٌ وقَليلٌ فاعِلُهُ.

215. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Konuşmanın gümüş olduğunu sanıyorsan, bil ki susmak altındır."(1)

216. *ez-Zühd:* İbn Hanbel, Süfyan'dan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Susmaktan hiçbir zaman pişman olmazsın, eğer konuşmak gümüş ise, susmak altındır."(2)

217. *Hilyetü'l-Evliyâ***:** İbrahim b. Edhem'in naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kişi bazen öyle konuşur ki ahmak sanırlar, oysa gerçekte ahmak değildir. Ve yine kişi bazen öyle sükût eder ki sabırlı sanırlar, oysa gerçekte sabırlı değildir."(3)

218. *Mecmau'l-Beyan:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sükût hikmettendir, fakat ona riayet eden kimseler azdır."(4)

1- Allame Meclisi bu hadisin açıklamasında demiştir ki: Az konuşmanın veya gerektiğinde susmanın altın olduğu hususunda, kastın fuzuli, gereksiz ve yararı olmayacak sözlerden sakınmak olduğudur. Aksine birçok yerde konuşmak susmaktan daha önemlidir. Hatta dinin esaslarını açıklamak ve insanları marufa davet etmek gerekli olduğu kadar suskun kalmak ise haramdır. Öğüt vermek, bilgilendirmek, doğru yolu göstermek, halka dinî kuralları öğretmek, halkın ihtiyaçlarını giderici vaazlar vermek, müminlere yardımı dokunacak ve benzeri işleri anlatmak gerekli ve müstehaptır. Dolayısıyla bu kabil hadisler, dediklerimiz dışında fuzulilik addedilen yerlerde ve zamanlarda konuşmayı kastetmektedir. Hatta "*Kitabu'l-Akl*"da Hişâm'ın Hz. Ali'den (a.s) şu hadisi nakletmiştir: "Akil kimsenin üç alameti vardır: Kendisine sorulan sorulara cevap vermek, başkaları konuşmadan aciz olduklarında (onlar adına) konuşmak ve başkalarına yararı olacak, onlara hayırlı yol gösterecek maslahatları açıklamak." (*Bihâru'l-Envâr*, c. 71, s. 297).

2- İbn Hanbel, *ez-Zühd*, s. 65. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 516.

3- *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 8, s. 20.

4- *Mecmau'l-Beyan*, c. 7, s. 92. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

٢١٩. الزهد لهنّاد عن قيس: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، اِمتَنِع مِمّا يَخرُجُ مِن فيكَ؛ فَإِنَّكَ ما سَكَتَّ سالِمٌ وإِنَّما يَنبَغى لَكَ مِنَ القَولِ ما يَنفَعُكَ.

٢٢٠. أعلام الدين: رُوِىَ عَن لُقمانَ 7 أَنَّهُ قالَ:

العِلمُ زَينٌ وَالسُّكوتُ سَلامَةٌ / فَإِذا نَطَقتَ فَلا تَكُن مِكثارا

ما إن نَدِمتُ عَلى سُكوتٍ مَرَّةً / ولَقَد نَدِمتُ عَلَى الكَلامِ مِرارا.

٣ / ٧

ادب الضحک

٢٢١. تفسير القرطبى: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، ايّاكَ وكَثرَةَ الضِّحكِ؛ فَإِنَّهُ يُميتُ القَلبَ.

٢٢٢. فيض القدير: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَضحَك مِن غَيرِ عَجَبٍ، لا تَمشِ فى غَيرِ أرَبٍ، ولا تَسأَل عَمّا لا يَعنيكَ.

٤ / ٧

ادب المشورة

٢٢٣. شرح نهج البلاغة: قالَ لُقمانُ 7 : يا بُنَيَّ، شاوِر مَن جَرَّبَ

219. Hennâd, *ez-Zühd:* Kays'tan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Ağzından çıkanlara hâkim ol; zira sustuğun sürece selamettesin. Sana yakışan söz, faydalandığın ve faydalandırdığın sözdür."(1)

220. *A'lâmu'd-Din:* Rivayet edilmiştir ki Lokman şiir şeklinde şöyle dedi:

Susmak ziynettir, sükût selamet,
Konuştuğunda çok konuşan olma.
Susmaktan bir defa pişman olduysam,
Konuşmaktan defalarca pişman oldum."(2)

7 / 3

Gülmenin Adâbı

221. *Tefsir-i Kurtubî:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Fazla gülmekten sakın; zira fazla gülmek kalbin zindeliğini öldürür."(3)

222. *Feyzu'l-Kadîr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Gereksiz yere gülme, bir yere amacın olmaksızın gitme ve seni ilgilendirmeyen hususta soru sorma."(4)

7 / 4

Meşveret Etmenin Âdâbı

223. *Şerhu Nehci'l-Belağa:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti:

1- Hennâd, *ez-Zühd*, c. 2, s. 533, h: 1100. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 519.
2- *A'lâmu'd-Din*, c. 88, s. 429.
3- Tefsir-i Kurtubî, c. 13, s. 175.
4- *Feyzu'l-Kadîr*, c. 1, s. 162. *Ikdu'l-Ferid*, c. 3, s. 152.

الأُمورَ؛ فَإِنَّهُ يُعطيكَ مِن رَأيِهِ ما قامَ عَلَيهِ بِالغَلاءِ وتَأخُذُهُ أنتَ بِالمَجّانِ.

٢٢٤. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، شاوِرِ الكَبيرَ، ولا تَستَحيِ مِن مُشاوَرَةِ الصَّغيرِ.

٢٢٥. البداية والنهاية عن أبي سعيد: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، شاوِر فى أمرِكَ العُلَماءَ.

٢٢٦. التذكرة الحمدونية: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إذَا استُشهِدتَ فَاشهَد، وإذَا استُعِنتَ فَأَعِن، وإذَا استُشِرتَ فَلا تَعجَل حَتّى تَنظُرَ، فَإِنَّ العاقِلَ يَرى بِعَينِ قَلبِهِ ما لا يَرى بِعَينِهِ.

٥ / ٧

ادب الاكل

٢٢٧. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: كُل أطيَبَ الطَّعامِ، ونَم عَلى أوطَإِ الفِراشِ.

٢٢٨. المصنف لعبد الرزاق عن الحسن: إنَّ لُقمانَ 7 قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَأكُل شِبَعًا فَوقَ شِبَعٍ، فَإِنَّكَ أن تَنبِذَهُ إلَى الكَلبِ

"Ey oğul! İşlerde tecrübesi olan kimseyle danış; zira o pahalıya elde ettiği tecrübeyi sana vermekte ve sen onu bedava elde etmektesin."(1)

224. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yaşça kendinden büyüklerle meşveret et ve gerek duyarsan kendinden küçükle de meşveret etmekten utanma."(2)

225. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Ebu Said'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İşinde, o işe vakıf olan bilgili kimseye danış."(3)

226. *et-Tezkiretu'l-Hemduniye:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Şahitlik yapman için çağrıldığında, şahitlik yap; yardım etmeye çağrıldığında yardım et; meşveret için çağrıldığında acele etme ve dikkat et. Akıllı insan kalp gözü ile gördüklerini beden gözüyle göremez."(4)

7 / 5

Yeme ve İçmenin Âdâbı

227. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! En temiz yiyecekleri ye, yatağa girdiğinde de yayılarak uyu."(5)

228. *el-Musannef:* Abdurrazzak Hasan'dan(6) naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Tok iken bir şey

---

1- İbn Ebi'l-Hadid, *Şerhu Nehci'l-Belağa*, c. 20, s. 41.

2- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

3- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 129. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517.

4- *et-Tezkiretu'l-Hemduniye*, s. 1951.

5- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 48.

6- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

خَيرٌ لَكَ.

٢٢٩. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إذَا امتَلأَتِ المَعِدَةُ نامَتِ الفِكرَةُ وخَرَسَتِ الحِكمَةُ وقَعَدَتِ الأَعضاءُ عَنِ العِبادَةِ.

٢٣٠. حلية الأولياء عن القاسم بن مُخَيمِرة: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالشِّبَعَ؛ فَإِنَّهُ مَخونَةٌ بِاللَّيلِ ومَذَلَّةٌ بِالنَّهارِ –أو قالَ:– ومَذَمَّةٌ بِالنَّهارِ.

٢٣١. البصائر والذخائر: [قالَ] لُقمانُ: نِعمَ الاُدُمُ الجوعُ.

٦ / ٧

ادب الضيافة

٢٣٢. البداية والنهاية عن أبي سعيد: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا يَأكُل طَعامَكَ إلَّا الأَتقِياءُ.

٧ / ٧

ادب التخلّى

٢٣٣. الإمام الباقر 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: طولُ الجُلوسِ عَلَى الخَلاءِ يورِثُ الباسورَ، فَكَتَبَ هذا عَلى بابِ الحُشِّ.

yeme ki, yiyeceğin şeyi köpeğe atman senin için daha iyidir."[1]

229. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Mide dolu olduğu zaman düşünce kabiliyeti azalır, hikmetin dili tutulur ve azalar ibadetten alıkonulur."[2]

230. *Hilyetü'l-Evliyâ:* Kasım b. Muhaymire'nin naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Tıka basa yemekten sakın; zira tıka basa yemek, gece sana zarar verir, gündüz ise seni günah ve hata yapmaya sürükler."[3]

231. *el-Besairu ve'z-Zehâir:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Açlık en lezzetli yiyecektir."[4]

7 / 6

Misafir Ağırlamanın Âdâbı

232. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Ebu Said'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Takva sahiplerinden başkası sofrana oturmasın."[5]

7 / 7

İhtiyaç Gidermenin Âdâbı

233. *Hz. Muhammed Bakır (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İhtiyaç gidermek için müsterahta çok oturmak basur oluşmasına neden olur."[6]

1- Abdurrazzak, *el-Musannef*, c. 10, s. 414, h: 19539. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 515.

2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 102. *Camiu'l-Ahbar*, s. 516, h: 1456.

3- *Hilyetü'l-Evliyâ*, c. 6, s. 82.

4- *el-Besairu ve'z-Zahair*, c. 8, s. 495, No: 553.

5- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 129. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 57.

6- *Tehzibu'l-Ahkâm*, c. 1, s. 352, h: 1041. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 424, h: 18.

٢٣٤. مجمع البيان: قيلَ: إنَّ مَولاهُ دَخَلَ المَخرَجَ فَأَطالَ فيهِ الجُلوسَ، فَناداهُ لُقمانُ: إنَّ طولَ الجُلوسِ عَلَى الحاجَةِ يُفجَعُ مِنهُ الكَبِدُ، ويورَثُ مِنهُ الباسورُ، ويَصعَدُ الحَرارَةُ إلَى الرَّأسِ، فَاجلِس هَونًا، وقُم هَونًا.

قالَ: فَكَتَبَ حِكمَتَهُ عَلى بابِ الحُشِّ.

٢٣٥. كشف اللثام: قَولُ الصّادِقِ 7 فى خَبرِ حَمّادٍ: إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: إذا أرَدتَ قَضاءَ حاجَتِكَ فَأَبعِدِ المَذهَبَ فِى الأَرضِ.

وفى بَعضِ الكُتُبِ: رَوَينا عَن بَعضِهِم عليهم السلام أنَّهُ أمَرَ بِابتِناءِ مَخرَجٍ فِى الدّارِ فَأَشاروا إلى مَوضِعٍ غَيرِ مُستَتِرٍ مِنَ الدّارِ.

فَقالَ: يا هؤُلاءِ، إنَّ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ لَمّا خَلَقَ الإنسانَ خَلَقَ مَخرَجَهُ فى أستَرِ مَوضِعٍ مِنهُ، وكَذالِكَ يَنبَغى أن يَكونَ المَخرَجُ فى أستَرِ مَوضِعٍ فِى الدّارِ.

٨ / ٧

ادب القضاء

٢٣٦. المصنف لعبد الرزاق عن عمر بن عبد العزيز: قالَ لُقمانُ 7 : إذا جاءَكَ الرَّجُلُ وقَد سَقَطَت عَيناهُ فَلا تَقضِ لَهُ حَتّى يَأتِيَ خَصمُهُ.

234. *Mecmeu'l-Beyan:* Denilmiştir ki, Lokman'ın efendisi ihtiyaç gidermek için müsteraha girdi ve orada uzun süre oturdu. Lokman ona sesledi: "İhtiyaç gidermek için müsterahta uzun süre oturmak, karaciğer ağrısına, basur oluşmasına, ateşlenmeye ve ateşin başa vurmasına neden olur. Bu nedenle müsterahta uzun süre oturma."(1)

235. *Keşfü'l-Lisam:* Hammad, İmam Cafer Sadık'tan (a.s) naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İhtiyaç gidermek istediğinde halkın göremeyeceği uzak bir yere git."

Ehlibeyt İmamları'ndan nakledilen bazı rivayetlere göre, Lokman elinin altındakilerden bahçesinde müsterah yapmalarını istedi, onlar Lokman'a etrafı kapalı olmayan bir yeri gösterdiler.

Lokman: "Allah insanı yaratırken, yiyeceklerin fazlalığının dışarı çıkarılacağı yeri bedenin en örtülü yerinde yaratmıştır. Öyleyse müsterahın da bahçenin en kapalı yerinde olması daha doğrudur." dedi.(2)

7 / 8

Hakemlik Yapmanın Âdâbı

236. *Musannef:* Abdurrazzak, Ömer b. Abdülaziz'den naklettiğine göre Lokman şöyle demiştir: Sana iki gözünü kaybeden biri geldiğinde hasmı gelmeyene kadar hüküm verme."(3)

1- *Mecmau'l-Beyan*, c. 8, s. 495. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 424, h: 18.

2- *Keşfü'l-Lisam*, c. 1, s. 217. *Deaimu'l-İslam*, c. 1, s. 104.

3- Abdurrazzak, *Musannef*, c. 8, s. 304, h: 15307. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 520.

٩ / ٧

ادب الاستقراض

٢٣٧. لقمان 7 : يا بُنَيَّ... لا تَستَقرِض مِن جَديدِ الكيسِ، ولا تُؤاخِ مَعَ الشُّرطِيِّ أبَدًا.

٢٣٨.الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، إيّاكَ أن تَستَدينَ فَتَخونَ مِنَ الدّينِ.

٢٣٩. تاريخ بغداد عن الحسن: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالدَّينَ؛ فَإِنَّهُ ذُلُّ النَّهارِ وهَمُّ اللَّيلِ.

١٠ / ٧

ادب الفقر

٢٤٠. الكافي: رُوِيَ عَن لُقمانَ أنَّهُ قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، ذُقتُ الصَّبرَ، وأكلَتُ لِحاءَ الشَّجَرِ فَلَم أجِد شَيئًا هُوَ أمَرُّ مِنَ الفَقرِ، فَإِن بُليتَ بِهِ يَومًا فَلا تُظهِرِ النّاسَ عَلَيهِ فَيَستَهينوكَ ولا يَنفَعوكَ بِشَيءٍ، اِرجِع إلَى الَّذي ابتَلاكَ بِهِ فَهُوَ أقدَرُ عَلى فَرَجِكَ، وسَلهُ، مَن ذَا الَّذي سَأَلَهُ فَلَم يُعطِهِ، أو وَثِقَ بِهِ فَلَم يُنجِهِ!

7 / 9

Borç Almanın Âdâbı

237. *Lokman:* "Ey oğul! …Görgüsüz kimseden borç alma ve bekçiyle de asla arkadaşlık yapma."(1)

238. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Borçlandığında ihanet etmekten sakın."(2)

239. *Tarih-i-Bağdad:* Hasan'dan(3) naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! "Borçlanmaktan sakın, zira borç gündüz zillet, gece ise üzüntüdür."(4)

7 / 10

Yoksulluğa Sabretme Âdâbı

240. *el-Kâfi:* Lokman'dan rivayet edilmiştir ki Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sabır ağacının şırasını tattım ve acı ağaç kabuğu yedim, fakat yoksulluktan daha acı bir şey bulamadım. Öyleyse bir gün yoksulluğun pençesine düşersen onu halka belli etme; zira seni hakir görürler ve bunun sana hiçbir faydası olmaz. Seni sınamak amacıyla yoksulluğa düşüren Allah'a yüzünü dön ki, sıkıntıları gidermede O'ndan güçlüsü yoktur. İhtiyaçlarının giderilmesini O'ndan iste. O'ndan istediği hâlde, O'nun isteğini vermediği kimse var mı? Ve O'na güvendiği hâlde, O'nun kurtarmadığı kimse var mı?"(5)

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 198.

2- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427, h: 22.

3- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

4- *Tarih-i Bağdad*, c. 4, s. 49, h: 1655. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 520.

5- *el-Kâfi*, c. 4, s. 22, h: 8. *Vesailu'ş-Şia*, c. 9, s. 445, h: 12452.

٢٤١. كنز الفوائد: مِمّا رُوِىَ عَن لُقمانَ 7 مِن حِكمَتِهِ ووَصِيَّتِهِ لابِنِهِ: ... اِعلَم -يا بُنَىَّ- أنّى ذُقتُ الصَّبرَ وأنواعَ المُرِّ فَلَم أرَ أمَرَّ مِنَ الفَقرِ، فَإِنِ افتَقَرتَ يَومًا فَاجعَل فَقرَكَ بَينَكَ وبَينَ اللّهِ، ولا تُحَدِّثِ النّاسَ بِفَقرِكَ فَتَهونَ عَلَيهِم، ثُمَّ سَل فِى النّاسِ: هَل مِن أحَدٍ دَعَا اللّهَ فَلَم يُجِبهُ، أو سَأَلَهُ فَلَم يُعطِهِ.

٢٤٢. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابِنِهِ، قالَ: ... يا بُنَىَّ، اِجعَل غِناكَ فى قَلبِكَ، وإذَا افتَقَرتَ فَلا تُحَدِّثِ النّاسَ بِفَقرِكَ فَتَهونَ عَلَيهِم، ولكِنِ اسأَلِ اللّهَ مِن فَضلِهِ.

٢٤٣. إصلاح المال عن كعب: قالَ لُقمانُ لابِنِهِ: يا بُنَىَّ، إذَا افتَقَرتَ فَافزَع إلى رَبِّكَ عَزَّ وجَلَّ وَحدَهُ فَادعُهُ، وتَضَرَّع إلَيهِ، وَاسأَلهُ مِن فَضلِهِ وخَزائِنِهِ؛ فَإِنَّهُ لا يَملِكُهُ غَيرُهُ.

٢٤٤. إحياء علوم الدين: قالَ لُقمانُ لابِنِهِ: يا بُنَىَّ، لا تُذهِب ماءَ وَجهِكَ بِالمَسأَلَةِ، ولا تُشفِ غَيظَكَ بِفَضيحَتِكَ، وَاعرِف قَدرَكَ تَنفَعكَ مَعيشَتُكَ.

٢٤٥. الأَمل والمأمول: قالَ لُقمانُ لابِنِهِ: أُوصيكَ بِتَقوَى اللّهِ؛ فَإِنَّها رَأسُ كُلِّ شَىءٍ. وَاحفَظ عَنّى ما أقولُ: اِعلَم أنَّهُ لا يَطَأُ بِساطَكَ فى فِنائِكَ إلّا راهِبا مِنكَ أو راغِبا إلَيكَ، فَابدَأ

241. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman'ın hikmetli tavsiyelerinden birinde oğluna şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ey oğul! Bil ki sabır ağacının şırasını tattım ve türlü acılar gördüm, fakat yoksulluktan daha acı bir şey bulamadım. Bir gün fakir olursan eğer, fakirliğini kendinle Allah arasında saklı tut ve halka belli etme. Zira onların nezdinde değersiz olursun. Sonra halka sor! Allah'ı çağırıp da, O'nun kendisine cevap vermediği kimse var mı? Allah'tan isteyip de, O'nun kendisine bahşetmediği kimse var mı?"(1)

242. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Fakirliğini kalbinde saklı tut, halka belli etme. Zira onların nezdinde değerin düşer. Sen ihtiyaçlarının giderilmesini yalnızca Allah'ın fazlından iste."(2)

243. *İslahu'l-Mal:* Kâ'b'ın naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer fakir olursan, sadece Allah'ın dergâhında ah et ve inle. O'nu yardımına çağır ve sadece O'na yakar. O'nun fazlından ve kerem hazinesinden vermesini iste; zira Allah'tan başka hiç kimse o hazinelere sahip değildir."(3)

244. *İhyâu Ulûmi'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! El açıp istemekle saygınlığını yitirme ve feryat etme ve değerini iyi koru ki sana yararlı olacak hayata sahip olasın."(4)

245. *el-Emelu ve'l-Me'mul:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Seni Allah için takvaya davet ediyorum, zira takva her şeyin başıdır. Sana söylediklerimi hazine bil. Bil ki senden korkan veya senden ümidi olanlardan başkası ihtiyaçlarının giderilmesi için kapına ayak basmaz. Bu nedenle senden is-

---

1- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.
2- İrşadu'l-Kulûb, s. 72.
3- *İslahu'l-Mal*, s. 124, h: 461.
4- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 2, s. 259.

بِالنَّوالِ قَبلَ السُّؤالِ فَإِنَّكَ مَتى أَلجَأتَهُ إلى مَسأَلَةٍ أخَذتَ مِن عَرَضِهِ وحَرِّ وَجهِهِ أكثَرَ مِمّا تُعطيهِ مِن مالِكِ.

١١ / ٧

ادب طلب الدنيا

٢٤٦. الإمام الكاظم 7 : كانَ لُقمانُ 7 يَقولُ لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، خُذ مِنَ الدُّنيا بُلغَةً، ولا تَدخُل فيها دُخولًا يَضُرُّ بِآخِرَتِكَ، ولا تَرفُضها فَتَكونَ عِيالًا عَلَى النّاسِ.

٢٤٧. فيض القدير: قالَ لُقمانُ لابنِه: خُذ مِنَ الدُّنيا بَلاغَكَ، وأنفِق فُضولَ كَسبِكَ لاِخِرَتِكَ، ولا تَرفُض كُلَّ الرَّفضِ فَتَكونَ عِيالًا، وعَلى أعناقِ الرِّجالِ كَلًّا.

١٢ / ٧

ادب المجلس

٢٤٨. الكافي عن يونس رفعه: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِختَرِ المَجالِسَ عَلى عَينِكَ فَإن رَأَيتَ قَوما يَذكُرونَ اللَّهَ جَلَّ وعَزَّ فَاجلِس مَعَهُم، فَإن تَكُن عالِما نَفَعَكَ عِلمُكَ، وإن تَكُن جاهِلًا عَلَّموكَ، ولَعَلَّ اللَّهَ أن يُظِلَّهُم بِرَحمَتِهِ فَيَعُمَّكَ مَعَهُم، وإذا رَأَيتَ قَومًا لا يَذكُرونَ اللَّهَ فَلا تَجلِس مَعَهُم،

teyene bağışta bulun. Zira elinde olandan bağışlamanla onun saygısını kazanırsın."[1]

7 / 11

Dünya Malı Aramanın Âdâbı

246. *İmam Musa Kâzım (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyadan kendi ihtiyacına yetecek miktarda al, ahiretine zarar verecek derecede dünyaya gönül verme ve dünyayı halka muhtaç olacağın derecede boşlama."[2]

247. *Feyzu'l-Kadîr:* Lokaman oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyadan kendine yetecek miktarda al. Eğer fazlasına sahip olursan onu ahiretin için infak et. Ahiretine zarar verecek ölçüde kendini dünyaya kaptırma, seni halkın vereceği kuru bir ekmeğe muhtaç edecek ölçüde de onu boşlama."[3]

7 / 12

Mecliste Bulunmanın Âdâbı

248. *el-Kâfi:* Yunus'un Ehlibeyt'e (a.s) dayandırğı bir rivayette naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Meclislerde uyanık ol. Eğer bir topluluğu Allah'ı yâd eder hâlde görürsen, onlarla beraber ol. Âlim isen o meclisten yararlanırsın, cahil isen oradakiler sana bilmediğin şeyleri öğretirler. Allah rahmetini onların üzerlerine yağdıracak olursa, o rahmet seni de içine alır. Eğer bir topluluğu Allah'a nankörlük eder hâlde görürsen, onlarla beraber olma. Âlim isen onlardan yararlanamazsın; yok cahil isen onlar cehaletini

---

1- Cahiz, *el-Emelu ve'l-Me'mul*, s. 28.

2- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190, h: 238. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 417, h: 10.

3- *Feyzu'l-Kadîr Şerhu Camii's-Sağir*, c. 3, s. 728 ve 665.

فَإِن تَكُن عالِمًا لَم يَنفَعكَ عِلمُكَ، وإن كُنتَ جاهِلًا يَزيدوكَ جَهلًا، ولَعَلَّ اللَّهَ أن يُظِلَّهُم بِعُقوبَةٍ فَيَعُمَّكَ مَعَهُم.

٢٤٩. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إذا أتَيتَ نادِيَ قَومٍ فَارمِهِم بِسَهمِ السَّلامِ، ثُمَّ اجلِس فى ناحِيَتِهِم فَلا تَنطِق حَتّى تَراهُم قَد نَطَقوا، فَإِن رَأَيتَهُم قَد نَطَقوا فى ذِكرِ اللَّهِ فَأَجرِ سَهمَكَ مَعَهُم، وإلّا فَتَحَوَّل مِن عِندِهِم إلى غَيرِهِم.

١٣ / ٧

ادب السفر

٢٥٠. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، الرَّفيقَ ثُمَّ الطَّريقَ.

٢٥١. رسول اللَّه 9 : إنَّ لُقمانَ الحَكيمَ كانَ يَقولُ: إنَّ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ إذَا استَودِعَ شَيئًا حَفِظَهُ.

٢٥٢. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: إذا سافَرتَ مَعَ قَومٍ فَأَكثِرِ استِشارَتَكَ إيّاهُم فى أمرِكَ وأُمورِهِم، وأكثِرِ التَّبَسُّمَ فى وُجوهِهِم، وكُن كَريمًا عَلى زادِكَ.

وإذا دَعَوكَ فَأَجِبهُم، وإذَا استَعانوا بِكَ فَأَعِنهُم، وَاغلِبهُم بِثَلاثٍ: بِطولِ الصَّمتِ، وكَثرَةِ الصَّلاةِ، وسَخاءِ النَّفسِ بِما

arttırırlar. Ve şayet Allah'ın gazabı onların üzerlerine yağacak olursa, o gazap seni de içine alır."[1]

249. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Avzai'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halktan bir gruba rastladığında onlara selam ver, yanı başlarında otur ve onlar konuşmadıkça sen konuşma. Eğer Allah'ın razı olacağı şeylerden konuşurlarsa sen de sohbete katıl, aksi hâlde orayı terk et ve başkalarının yanına git."[2]

7 / 13

Yolculuğun Âdâbı

250. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yolculuğa çıkmak istediğinde, önce güvenilir arkadaş bul, daha sonra yolculuğa çık."[3]

251. *Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.a):* Lokman sürekli şöyle diyordu: "Herhangi bir şey Allah'a emanet edildi mi Allah muhakkak onu korur."[4]

252. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Birileriyle yolculuğa çıktığın vakit kendini ve onları ilgilendiren işlerde onlarla meşveret et. Onlara karşı güler yüzlü ol ve yanında bulundurduğun azıktan onlara ikram etmede cömert ol. Seni davet ettiklerinde davetlerini kabul et, senden yardım istediklerinde onlara yardım et ve üç şeyde onlara üstünlük sağla: Uzunca sükût etmede, çok namaz kıl-

---

1- *el-Kâfî*, c. 1, s. 39, h: 1. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 416, h: 10.

2- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 31. İbnü'l-Mübarek, *ez-Zühd*, s. 332, h: 950.

3- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

4- İbn Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 393, h: 5609. *Kenzü'l-Ummâl*, c. 6, s. 702, h: 17475.

مَعَكَ مِن دابَّةٍ أو مالٍ أو زادٍ.

وإذَا استَشهَدوكَ عَلَى الحَقِّ فَاشهَد لَهُم، وَاجهَد رَأيَكَ لَهُم إذَا استَشاروكَ ثُمَّ لا تَعزِم حَتّى تَثَبَّتَ وتَنظُرَ، ولا تُجِب فى مَشوَرَةٍ حَتّى تَقومَ فيها وتَقعُدَ وتَنامَ وتَأكُلَ وتُصَلّيَ وأنتَ مُستَعمِلٌ فِكرَكَ وحِكمَتَكَ فى مَشوَرَتِهِ، فَإنَّ مَن لَم يُمحِضِ النَّصيحَةَ لِمَنِ استَشارَهُ سَلَبَهُ اللَّهُ تَبارَكَ وتَعالى رَأيَهُ، ونَزَعَ عَنهُ الأَمانَةَ.

وإذا رَأَيتَ أصحابَكَ يَمشونَ فَامشِ مَعَهُم، وإذا رَأَيتَهُم يَعمَلونَ فَاعمَل مَعَهُم، وإذا تَصَدَّقوا وأعطَوا قَرضًا فَأَعطِ مَعَهُم، وَاسمَع لِمَن هُوَ أكبَرُ مِنكَ سِنّا، وإذا أمَروك بِأَمرٍ وسَأَلوكَ فَقُل: نَعَم ولا تَقُل: لا، فَإنَّ لا عِيٌّ ولُؤمٌ.

وإذا تَحَيَّرتُم فى طَريقِكُم فَانزِلوا، وإذا شَكَكتُم فِى القَصدِ فَقِفوا، وتَآمَروا، وإذا رَأَيتُم شَخصًا واحِدًا فَلا تَسأَلوهُ عَن طَريقِكُم ولا تَستَرشِدوهُ، فَإنَّ الشَّخصَ الواحِدَ فِى الفَلاةِ مُريبٌ، لَعَلَّهُ أن يَكونَ عَينًا لِلُّصوصِ، أو يَكونَ هُوَ الشَّيطانَ الَّذى حَيَّرَكُم، وَاحذَرُوا الشَّخصَينِ أيضًا إلّا أن تَرَوا ما لا أرى؛ فَإنَّ العاقِلَ إذا أبصَرَ بِعَينِهِ شَيئًا عَرَفَ الحَقَّ مِنهُ، وَالشّاهِدَ يَرى ما لا يَرَى الغائِبُ.

يا بُنَيَّ، وإذا جاءَ وَقتُ صَلاةٍ فَلا تُؤَخِّرها لِشَيءٍ، وصَلِّها وَاستَرِح مِنها؛ فَإنَّها دَينٌ. وصَلِّ فى جَماعَةٍ ولَو عَلى رَأسِ

mada ve cömertlikte; azığın, malın, hayvanın ve gücün yettiği şeylerde cömert ol."

"Ey oğul! Senden şahitlik yapmanı isterlerse şahitlik yap, fakat onların düşünceleri belli olmadan son kararını verme. Kendi aranızda meşveret ettiğinizde onların görüşlerini bilmeden kendi fikrini söyleme. Oturup kalktığında, yiyip içtiğinde, namaz kıldığında ve tefekkür ettiğinde hikmeti kendine kılavuz edin. Zira her kim meşveret eden kimseye ihlas ve hayır üzere yol göstermezse Allah isabet yeteneğini ondan alır, meşveret edilmeye liyakati olan kimseye verir. Arkadaşların yola çıkarlarsa sen de onlarla birlikte git, onlar çalışırlarsa sen de onlarla birlikte çalış. Onlar borç ve sadaka verirlerse sen de ver, büyüklerin sözünü dinle ve emirlerine itaat et. Senden bir şey istediklerinde onlara evet de, hayır deme, zira hayır demek acziyetin, düşkünlüğün ve yeteneksizliğin alametidir."[1]

"Menzile giden yolu şaşırdığınızda veya kaybettiğinizde bineklerinizden inin ve hemen kendi aranızda meşveret edin. Eğer tek başına bir yolcu görürseniz kaybettiğiniz yolu ondan sormayın ve ondan kılavuzluk yapmasını istemeyin. Zira çölde yalnız başına dolaşan kişi şüphelidir, hırsızların muhbiri olma ihtimali olabilir veya o şahıs size yolunuzu şaşırtmaya çalışan şeytan olabilir. Eğer iki kişilerse yine de ihtiyatlı davranın, önce onları tanımaya çalışın. Zira akıllı kimse basiret gözüyle bakarsa hakkı bulur."

"Ey oğul! Namaz vakti olduğunda, başka bir işten dolayı onu tehir etme, öncelikle namazını kıl, rahatla ve daha sonra diğer

---

1- Yapılması istenilen bir işin cevabında hayır demek, insanın acziyetini ve yeteneksizliğini gösterir; zira faziletli kimse elinden gelen işi yerine getirmekten geri durmamalıdır.

زُجٍّ. ولا تَنامَنَّ عَلى دابَّتِكَ؛ فَإِنَّ ذالِكَ سَريعٌ فى دَبرِها، ولَيسَ ذالِكَ مِن فِعلِ الحُكَماءِ إلّا أن تَكونَ فى مَحمِلٍ يُمكِنُكَ التَّمَدُّدُ لاِسترِخاءِ المَفاصِلِ، وإذا قَرُبتَ مِنَ المَنزِلِ فَانزِل عَن دابَّتِكَ، وَابدَأ بِعَلَفِها قَبلَ نَفسِكَ، وإذا أرَدتَ النُّزولَ فَعَلَيكَ مِن بِقاعِ الأَرضِ بِأَحسَنِها لَونًا، وأليَنِها تُربَةً، وأكثَرِها عُشبًا.

وإذا نَزَلتَ فَصَلِّ رَكعَتَينِ قَبلَ أن تَجلِسَ، وإذا أرَدتَ قَضاءَ حاجَةٍ فَأَبعِدِ المَذهَبَ فِى الأَرضِ، وإذَا ارتَحَلتَ فَصَلِّ رَكعَتَينِ، ووَدِّعِ الأَرضَ الَّتى حَلَلتَ بِها، وسَلِّم عَلَيها وعَلى أهلِها؛ فَإِنَّ لِكُلِّ بُقعَةٍ أهلًا مِنَ المَلائِكَةِ.

وإنِ استَطَعتَ أن لا تَأكُلَ طَعامًا حَتّى تَبدَأَ فَتَتَصَدَّقَ مِنهُ فَافعَل، وعَلَيكَ بِقِراءَةِ كِتابِ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ ما دُمتَ راكِبًا، وعَلَيكَ بِالتَّسبيحِ ما دُمتَ عامِلًا، وعَلَيكَ بِالدُّعاءِ ما دُمتَ خالِيًا. وإيّاكَ وَالسَّيرَ مِن أوَّلِ اللَّيلِ، وعَلَيكَ بِالتَّعريسِ وَالدُّلجَةِ مِن لَدُن نِصفِ اللَّيلِ إلى آخِرِهِ، وإيّاكَ ورَفعَ الصَّوتِ فى مَسيرِكَ.

٢٥٣. عنه 7 : فى وَصِيَّةِ لُقمانَ لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، سافِر بِسَيفِكَ وخُفِّكَ وعِمامَتِكَ وخِبائِكَ وسِقائِكَ وإبرَتِكَ وخُيوطِكَ ومِخرَزِكَ، وتَزَوَّد مَعَكَ مِنَ الأَدوِيَةِ ما تَنتَفِعُ بِها أنتَ ومَن مَعَكَ، وكُن لِأَصحابِكَ مُوافِقًا إلّا فى مَعصِيَةِ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ.

işlerine bak; zira namaz Allah'a olan borçtur. Mızrak ucunda bile olsan namazı cemaatle kıl. Hayvanın üzerinde uyuma; zira bu hayvana eziyet olur ki bu iş hekime yakışmaz. Menzile ulaştığında ivedilikle hayvandan in, öncelikle onun yemini, suyunu ver, ondan sonra kendi ihtiyaçlarına bak."

"Konaklayacağın menzili iyi seç. Tabiatı, toprağı, suyu, havası ve yeşilliği güzel olan bir yer olsun. Konaklamak için indiğinde önce iki rekât namaz kıl, oradan gitmek isterken de yine iki rekât namaz kıl, sonra yoluna devam et. Konakladığın menzilin ahalisine dua et; oradan ayrılırken oranın sakinlerine selam ver. Zira yerküre üzerinde her yerin meleklerden sakinleri vardır."

"Ey oğul! Gücün yeterse yemeğini yemeden önce bir kısmını sadaka ver. Binek üzerinde olduğunda Kur'an oku, bir işle meşgul olduğunda Allah'ı tesbih et, boş vaktinde Allah'a dua et. Gecenin erken saatlerinde yola çıkmaktan sakın, gün biterken uygun bir yerde konakla ve gece yol gidersen sesini yükseltme."[1]

253. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sefere çıkarken kılıcını, ayakkabını, emameni, çadırını, kırbanı, iğneni, ipliğini, çengelli iğneni ve ilaçlarını yanında bulundur. Kendine ve yol arkadaşlarına gerekli olan diğer şeyleri de bulundurmayı ihmal etme ve Allah'a karşı günah işlemek dışında arkadaşlarınla uyumlu ol."[2]

1- *el-Kâfî*, c. 8, s. 348, h: 547. *Men la Yahzuruhu'l-Fakih*, c. 2, s. 298, h: 2505. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 422, h: 18.

2- *el-Kâfî*, c. 8, s. 303, h: 466. *Bihâru'l-Envâr*, c. 76, s. 270, h: 26.

١٤ / ٧

ادب معاشرة الناس

٢٥٤. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–:
يا بُنَيَّ، اِبدَإِ النّاسَ بِالسَّلامِ وَالمُصافَحَةِ قَبلَ الكَلامِ.

٢٥٥. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، إن عَدِمَكَ ما تَصِلُ بِهِ قَرابَتَكَ، وتَتَفَضَّلُ بِهِ عَلى إخوَتِكَ فَلا يَعدَمَنَّكَ حُسنُ الخُلُقِ وبَسطُ البِشرِ؛ فَإِنَّهُ مَن أحسَنَ خُلُقَهُ أحَبَّهُ الأَخيارُ وجانَبَهُ الفُجّارُ.

٢٥٦. معانى الاخبار عن أحمد بن أبى عبد اللّه عن بعض أصحابنا رفعه: قالَ لُقمان لابنِهِ: يا بُنَيَّ، صاحِب مِئَةً ولا تُعادِ واحدا.

يا بُنَيَّ، إنَّما هُوَ خَلاقُكَ وخُلُقُكَ، فَخَلاقُكَ دينُكَ، وخُلُقُكَ بَينَكَ وبَينَ النّاسِ، فَلا تَتَبَغَّض إلَيهِم، وتَعَلَّم مَحاسِنَ الأَخلاقِ.

يا بُنَيَّ، كُن عَبدًا لِلأَخيارِ، ولا تَكُن وَلَدًا لِلأَشرارِ.

٢٥٧. الإخوان عن مسلم بن وازِع التميمىّ: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: أى بُنَيَّ، واصِل أقرِباءَكَ، وأكرِم إخوانَكَ، وَليَكُن أخدانُكَ

7 / 14

Halkla Muaşeret Âdâbı

254. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: Halkla konuşup musafaha[1] yapmaya selam vererek başla."[2]

255. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer sıla-i rahim yapman için bir şeyin yoksa insanlara güler yüz göster, iyi huylu ve güzel ahlaklı ol. Zira her kim ahlakını güzelleştirirse iyiliksever kimseler onu severler ve şerli kimseler de ondan uzaklaşırlar."[3]

256. *Maani'l-Ahabar:* Ahmed b. Ebu Abdullah'ın Şialardan birinin Ehlibeyt'e (a.s) dayandırdığı rivayete göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yüzlerce kişiyle arkadaş ol, fakat bir kişiyle bile düşman olma."

"Ey oğul! Sana yarar sağlayacak olan huyundur, onun belirtisi senin halka iyi davranmandır. Öyleyse onlara düşmanlık etme, güzel ahlak ilkelerini öğren."

"Ey oğul! İyilikseverlere köle ol, fakat kötü kimsenin oğlu olma."[4]

257. *el-İhvan:* Müslim b. Vazi et-Temimî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Akrabalarınla

---

1- Musafaha: Arapça, parmaklar bitişik, eller düz ve açık olarak iki kişinin tokalaşması ve hal-hatır sorması demektir. İslam'da musafaha önemli bir sünnettir ve bir tür selamlaşmadır. (Mütercim).

2- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.

3- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 195, h: 244. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 14.

4- *Maani'l-Ahbar*, s. 253, h: 1. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 416, h: 9 ve s. 418, h: 11.

مَن إذا فارَقتَهُم وفارَقوكَ لَم تُعَب بِهِم.

٢٥٨. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... أحِبَّ لِلنّاسِ ما تُحِبُّ لِنَفسِكَ، وَاكرَه لَهُم ما تَكرَهُ لِنَفسِكَ.

٢٥٩. شعب الإيمان عن الحسن: إنَّ لُقمانَ 7 قالَ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَكُن حُلوًا فَتُبلَعَ، ولا مُرًّا فَتُلفَظَ.

٢٦٠. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، لا تُكالِبِ النّاسَ فَيَمقُتوكَ، ولا تَكُن مَهينًا فَيُذِلّوكَ، ولا تَكُن حُلوًا فَيَأكُلوكَ، ولا تَكُن مُرًّا فَيَلفِظوكَ، ويُروى: ولا تَكُن حُلوًا فَتُبلَعَ، ولا مُرّا فَتُرمى.

٢٦١. الزهد لابن حنبل عن هشام بن عُروة عن أبيه: مَكتوبٌ فِي الحِكمَةِ -يَعنى حِكمَةَ لُقمانَ 7 -: بُنَيَّ، لِتَكُن كَلِمَتُكَ طَيِّبَةً، وَليَكُن وَجهُكَ بَسيطًا تَكُن أحَبَّ إلَى النّاسِ مِمَّن يُعطيهِمُ العَطاءَ.

٢٦٢. كشف الريبة: قالَ لُقمانُ الحَكيمُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنّى موصيكَ بِخِلالٍ، إن تَمَسَّكتَ بِهِنَّ لَم تَزَل سَيِّدا: اُبسُط خُلُقَكَ

sıla-i rahim yap, kardeşlerine hürmet et ve dostlarını, sen onlardan veya onlar senden ayrıldığınızda seni sıkıntıya düşürmeyecek kimselerden seç."[1]

258. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kendin için beğendiklerini, halk için de beğen; halk için beğenmediklerini, kendin için de beğenme."[2]

259. *Şuabu'l-İman:* Hasan'dan[3] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kolay yutulacağın derecede şirin, uzaklaştırılacağın derecede ise ekşi olma."[4]

260. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halkla aleni şekilde düşmanlık yapma ki onlar da seninle düşmanlık yaparlar, kendini güçsüz gösterme ki seni horlarlar, çok şirin olma ki seni yutarlar ve çok ekşi olma ki seni kendilerinden uzaklaştırırlar."[5]

261. *ez-Zühd:* İbn Hanbel, Hişâm b. Urve'nin babasından naklettiğine göre Lokman'ın hikmetinde oğluna şöyle tavsiye ettiği yazılıdır: "Ey oğul! Temiz ve güzel sözlü ol; çehrenden tebessümü eksik etme ki halkın nazarında onlara güzel söz söyleyip, tebessüm eden kimseden daha çok sevilen yoktur."[6]

262. *Keşfu'r-Reybe:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sana söylediğim hasletlere tutunduğun sürece büyüklüğünden bir şey kaybetmezsin. Güzel huylarını yakın ve uzak akrabalarına göster, bilgisizliğini cömert veya alçak

---

1 *el-İhvan*, s. 128, h: 51. İbn Ebü'd-Dünya, *el-Hilm*, s. 47, h: 50.

2- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 73.

3- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

4- *Şuabu'l-İman*, c. 4, s. 231, h: 4891. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 515.

5- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.

6- İbn Hanbel, *ez-Zühd*, s. 65. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517.

لِلقَريبِ وَالبَعيدِ، وأمسِك جَهلَكَ عَنِ الكَريمِ وَاللَّئيمِ، وَاحفَظ إخوانَكَ، وصِل أقارِبَكَ، وآمِنهُم مِن قَبولِ ساعٍ أو سَمّاعٍ باغٍ يُريدُ إفسادَكَ، ويَرومُ خِداعَكَ، وَليَكُن إخوانُكَ مَن إذا فارَقتَهُم وفارَقوكَ لَم تَغتَبهُم ولَم يَغتَبوكَ.

٢٦٣. الإمام الصادق 7 –فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ–: ولا تُجادِلَنَّ فَقيهًا، ولا تُعادِيَنَّ سُلطانًا، ولا تُماشِيَنَّ ظَلومًا، ولا تُصادِقَنَّهُ، ولا تُصاحِبَنَّ فاسِقًا نَطِفًا، ولا تُصاحِبَنَّ مُتَّهَمًا.

٢٦٤. الزهد لابن حنبل عن هشام بن عُروة عن أبيه: مَكتوبٌ فِي الحِكمَةِ –يَعنى حِكمَةَ لُقمانَ 7 –: أحِبَّ خَليلَكَ وخَليلَ أبيكَ.

٢٦٥. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَيَّ، لا تُقبِل بِحَديثِكَ عَلى مَن لا يَسمَعُهُ، فَإِنَّ نَقلَ الصُّخورِ مِن رُؤوسِ الجِبالِ أيسَرُ مِن مُحادَثَةِ مَن لا يَسمَعُ.

٢٦٦. ربيع الأبرار –كانَ لُقمانُ إذا مَرَّ بِالأَغنِياءِ قالَ–: يا أهلَ النَّعيمِ، لا تَنسَوُا النَّعيمَ الأَكبَرَ، وإذا مَرَّ بِالفُقَراءِ قالَ: إيّاكُم

kimselere belli etme, kardeşlerini koru, akrabalarınla sıla-i rahim yap ve dedikodudan, zorbalıktan, fitne, fesat ve hilelerinden onları sakındır. Dostlarını, sen onlardan veya onlar senden ayrıldığınızda birbirinizin gıybetini yapmayacağınız kimselerden seç."[1]

263. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Fakihle tartışma, padişahla düşmanlık, zalimle yol arkadaşlığı, aşağılık fasıkla[2] ve zan altında kalmış kimseyle arkadaşlık yapma."[3]

264. *ez-Zühd:* İbn Hanbel, Hişâm b. Urve'nin babasından naklettiğine göre Lokman'ın hikmetinde oğluna şöyle tavsiye ettiği yazılıdır: "Ey oğul! Kendi dostlarını ve babanın dostlarını sev."[4]

265. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Söz dinlemeyen kimseden zor işi yapmasını isteme. Zira dağların zirvesindeki kayaların yerini değiştirmek söz dinlemeyen kimseye iş yaptırmaktan daha kolaydır."[5]

266. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman ne zaman zenginlerin yanından geçerse "Ey nimeti bol olan kimseler! Bundan daha büyük nimetleri unutmayınız." fakirlerin yanından geçtiğinde ise

---

1- *Keşfu'r-Reybe*, s. 47. İbn Ebü'd-Dünya, *el-Hilm*, s. 47, h: 50.

2- Bir şeyden çıkan anlamına gelen fâsık kavramı, din ıstılahında, inkâr edenlere ve iman ettiği hâlde Allah'a ve Peygamber'e (s.a.a) itaat etmeyen, dinî görevlerini terk eden ve aleni günah işleyen kimselere denir. Her kâfir fâsıktır, ancak her fâsık kâfir değildir. Buna göre aleni günah işleyen mümin fâsıktır, ama kâfir değildir. (Mütercim).

3- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 164. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 412, h: 2.

4- İbn Hanbel, *ez-Zühd*, s. 65. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 517.

5- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 262.

أن تُغبَنوا مَرَّتَينِ.

٢٦٧. المواعظ العددية: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: لا تُهِن مَن أطاعَ اللَّهَ، ولا تُكرِم مَن عَصَى اللَّهَ.

٢٦٨. بياض تاج الدين: قالَ لُقمانُ: إذا أَصحَبتَ إنسانا فَانظُر إلى عَقلِهِ أكثَرَ مِمّا تَنظُرُ إلى ذَنبِهِ؛ فَإِنَّ ذَنبَهُ لَكَ وعَقلَهُ لَهُ ولَكَ.

العاقِلُ مَن يَستَدِلُّ بِأَسرارِ الوُجوهِ عَلى أسرارِ القُلوبِ، العاقِلُ ما يَرى بِأَوَّلِ رَأيِهِ آخِرَ الاُمورِ، ويَهتِكُ عَن مُبهَماتِها ظُلَمَ السُّتورِ.

العَقلُ يَستَنبِطُ دَفائِنَ القُلوبِ، ويَستَخرِجُ وَدائِعَ الغُيوبِ.

٢٦٩. محاضرات الاُدباء: قالَ لُقمانُ: الإخوانُ ثَلاثَةٌ: مُخالِبٌ ومُحاسِبٌ ومُراغِبٌ، فَالمُخالِبُ: الَّذى يَنالُ مِن مَعروفِكَ، ولا يُكافِئُكَ. وَالمُحاسِبُ: الَّذى يُنيلُكَ بِقَدرِ ما يُصيبُ مِنكَ. وَالمُراغِبُ: الَّذى يَرغَبُ فى مُواصَلَتِكَ بِغَيرِ طَمَعٍ.

"ikinci defa şaşkınlık yaşamaktan[1] sakının."[2]

267. *el-Mevâizu'l-Adediyye:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a itaat eden kimseyi horlayıp rezil etme, Allah'a itaatsizlik eden kimseye de hürmet gösterme."[3]

268. *Beyazu Taci'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bir kimseyi gördüğünde, onun günahlarından ziyade aklına bak; zira onun günahı sadece kendisineyken aklı hem kendisine ve hem de sanadır."

"Akıllı o kimsedir ki; çehrede beliren gizli emarelerle kalpleri anlar ve bir bakışta karanlık perdeleri açıp üstü kapalı şeyleri aydınlığa kavuşturarak işin sonucuna varır."

"Akıl, kalplerin hazinelerini dışarı çıkarır ve gizli emanetleri de açıklığa kavuşturur."[4]

269. *Muhazaratu'l-Udeba:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kardeşler sihirbaz, içten pazarlıklı ve ilgi duyan olmak üzere üç kısımdır: Sihirbaz kimse senin iyiliklerinden faydalanır, fakat sana hiçbir faydası olmaz, pazarlıklı kimse senden faydalandığı ölçüde sana fayda sağlar, ilgi duyan kimse ise senden hiçbir fayda görmediği hâlde sana ilgi gösterir."[5]

1- Fakirler, dünya nimetinden mahrum oldukları için, sürekli büyük bir telaş ve şaşkınlık içerisinde dünya hayatlarını idame ettirmeye çaba göstermektedirler. Maazallah kendilerini ahiret hayatının cennet ve rahmet nimetlerinden de mahrum bırakacak (Allah'ın haram kıldığı) amelleri yaptıkları takdirde, yine bir kez daha mahrumiyeti yaşayacak olmaları, onlarda ikinci kez şaşkınlık yaratacaktır. (Mütercim).

2- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 136.

3- *el-Mevâizu'l-Adediyye*, s. 68.

4- Ahmed Vezir, *Beyazu Taci'd-Din*, c. 2, s. 45.

5- *Muhazaratu'l-Udeba*, c. 3, s. 8.

٢٧٠. نثر الدر: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، تَوَدَّد إِلَى النّاسِ؛ فَإِنَّ التَوَدُّدَ إِلَيهِم أمنٌ، ومُعاداتَهُم خَوفٌ.

١٥ / ٧

ادب معاشرة السلطان

٢٧١. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ 7 : يا بُنَيَّ، إنِ احتَجتَ إِلَى السُّلطانِ فَلا تُكثِرِ الإِلحاحَ عَلَيهِ، ولا تَطلُب حاجَتَكَ مِنهُ إِلّا فى مَواضِعِ الطَّلَبِ، وذالِكَ حينَ الرِّضا وطيبِ النَّفسِ، ولا تَضجَرَنَّ بِطَلَبِ حاجَةٍ؛ فَإِنَّ قَضاءَها بِيَدِ اللَّهِ ولَها أوقاتٌ، ولكِنِ ارغَب إِلَى اللَّهِ وسَلهُ، وحَرِّك أصابِعَكَ إِلَيهِ.

٢٧٢. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، لا تُجاوِرَنَّ المُلوكَ فَيَقتُلوكَ، ولا تُطعِهُم فَتَكفُرَ.

٢٧٣. إرشاد القلوب: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ، قالَ: ... يا بُنَيَّ، ثَلاثَةٌ تَجِبُ مُداراتُهُم: المَريضُ وَالسُّلطانُ وَالمَرأَةُ.

٢٧٤. ربيع الأبرار: لُقمانُ: لا تُقارِبِ السُّلطانَ إذا غَضِبَ، ولاَ البَحرَ إذا مَدَّ.

٢٧٥. نثر الدر: دَخَلَ كَعبٌ عَلى عُمَرَ فَأَدناهُ وأَمَرَهُ بِالجُلوسِ

270. *Nesrü'd-Dürr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halkla iyi geçin. Zira onlarla arkadaşlık yapman güvende, düşmanlık yapman ise tehlikede olmanın mayasıdır."[1]

7 / 15

Padişahlarla Muaşeret Âdâbı

271. *İmam Cafer Sadık (a.a):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Padişaha muhtaç olduğunda isteğini uygunsuz bir yerde isteme ve çok da ısrar etme. O hoşnut olduğu bir vakitte iste ve isteğinin yerine getirilmesinde de acele etme. Zira isteğinin yerine getirilmesi Allah'ın elindedir ve onun da bir zamanı vardır. Sen tüm teveccühünü Allah'a odakla, O'na el aç ve O'ndan iste."[2]

272. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Zalim padişahlarla komşuluk yapma, zira seni öldürürler; onlara itaat etme, zira kâfir olursun."[3]

273. *İrşadu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hasta, padişah ve kadın olmak üzere üç taife vardır ki onlarla dostça geçinmek gereklidir."[4]

274. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Padişah kızdığında, deniz ise coştuğunda onlara yaklaşma."[5]

275. *Nesrü'd-Dürr:* Kâ'b, Ömer'in huzuruna çıktı ve ona yakın bir yerde oturdu, Ömer, biraz daha yaklaşmasını söyledi; fa-

---

1- *Nesrü'd-Dürr*, c. 7, s. 37.
2- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 195, h: 245. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 14.
3- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
4- *İrşadu'l-Kulûb*, s. 72.
5- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 226.

إلى جَنبِهِ فَتَنَحّى كَعبٌ قَليلًا، فَقالَ لَهُ عُمَرُ: وما مَنَعَكَ مِنَ الجُلوسِ إلى جَنبى؟

فَقالَ: لِأَنّى وَجَدتُ فى حِكمَةِ لُقمانَ مِمّا أوصى بِهِ ابنَهُ قالَ: يا بُنَىَّ، إذا قَعَدتَ لِذى سُلطانٍ فَليَكُن بَينَكَ وبَينَهُ مَقعَدُ رَجُلٍ، فَلَعَلَّهُ أن يَأتِيَهُ مَن هُوَ آثَرُ عِندَهُ مِنكَ فَيُريدَ أن تَتَنَحّى لَهُ عَن مَجلِسِكَ فَيَكونُ ذالِكَ نَقصا عَلَيكَ وشَينا.

١٦ / ٧

ادب المعاشرة مع الاعداء

٢٧٦. الإمام الصادق 7 : لَمّا وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ فَقالَ: ... يا بُنَىَّ، لِيَكُن مِمّا تَستَظهِرُ بِهِ عَلى عَدُوِّكَ الوَرَعُ عَنِ المَحارِمِ، وَالفَضلُ فى دينِكَ، وَالصِّيانَةُ لِمُرُوَّتِكَ، وَالإِكرامُ لِنَفسِكَ أن لا تُدَنِّسَها بِمَعاصِى الرَّحمٰنِ ومَساوِى الأَخلاقِ وقَبيحِ الأَفعالِ.

وَاكتُم سِرَّكَ، وأحسِن سَريرَتَكَ؛ فَإِنَّكَ إذا فَعَلتَ ذالِكَ آمَنتَ بِستِرِ اللّهِ أن يُصيبَ عَدُوُّكَ مِنكَ عَورَةً، أو يَقدِرَ مِنكَ عَلى زَلَّةٍ، ولاَ تَأمَنَنَّ مَكرَهُ فَيُصيبَ مِنكَ غِرَّةً فى بَعضِ حالاتِكَ، وإذَا استَمكَنَ مِنكَ وَثَبَ عَلَيكَ ولَم يُقِلكَ عَثرَةً.

وَليَكُن مِمّا تَتَسَلَّحُ بِهِ عَلى عَدُوِّكَ إعلانُ الرِّضا عَنهُ، وَاستَصغِرِ

kat Kâ'b yine de biraz uzakta oturmayı yeğledi. Ömer: "Hangi neden seni benim yakınımda oturmaktan sakındırmaktadır?" dedi.

Kâ'b şöyle dedi: Lokman'ın hikmetli sözlerini okudum, oğluna şöyle diyordu: "Ey oğul! Makam sahibi bir kişinin huzuruna vardığında, onunla kendi aranda bir kişinin oturabileceği kadar mesafe bırak. Zira senden sonra daha hatırlı birisi gelirse seni oturduğun yerden kaldırırlar. Bu da senin için bir eksiklik ve ayıp olur."(1)

7 / 16

Düşmanlarla Muaşeret Âdâbı

276. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Düşmanlarını alt etmek istiyorsan haramlardan sakın, dininde üstünlük sağla, mertliğini koru, nefsinin Rahman olan Allah'a karşı itaatsizliğini kına, kötü ahlaklı olma ve çirkin amellerden de uzak dur."

"Sırrını gizli tut ve bâtınını güzelleştir; zira bunları yaptığın sürece, düşmanların, zaafını ve hatalarını öğrenemeyecek ve Allah'ın amanında olacaksın. Düşmanların hilelerinden kendini güvende görme ve bazı durumlarda onlara sakın aldanma. Bil ki, yapabildiklerinde sana saldırırlar ve senin hiçbir hatanı bağışlamazlar."

"Düşmana karşı kullanman gereken silahlarından biri de ona düşmanlık gütmediğini, ondan razı olduğunu ilan etmendir. Elde ettiğin menfaati çok, uğradığın zararı da küçük sayma."(2)

1- *Nesrü'd-Dürr*, c. 7, s. 38.

2- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 193, h: 243. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 418, h: 12.

الكَثيرَ فى طَلَبِ المَنفَعَةِ، وَاستَعظِمِ الصَّغيرَ فى رُكوبِ المَضَرَّةِ.

٢٧٧. عنه 7 : كانَ فيما أوصى بِهِ لُقمانُ ابنَهُ ناتانَ أن قالَ لَهُ: يا بُنَيَّ، لِيَكُن مِمّا تَتَسَلَّحُ بِهِ عَلى عَدُوِّكَ فَتَصرَعُهُ المُماسَحَةُ وإعلانُ الرِّضا عَنهُ، ولا تُزاوِلهُ بِالمُجانَبَةِ فَيَبدُوَ لَهُ ما فى نَفسِكَ فَيَتَأَهَّبَ لَكَ.

٢٧٨. بهجة المَجالس وأُنس المُجالس: قالَ لُقمانُ لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، مَن قَصَّرَ فِى الخُصومَةِ خُصِمَ، ومَن بالَغَ فيها أثِمَ، فَقُلِ الحَقَّ ولَو عَلى نَفسِكَ ولاتُبالِ مَن غَضِبَ.

٢٧٩. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ-: يا بُنَيَّ، اِستَكثِر مِنَ الأَصدِقاءِ، ولا تَأمَن مِنَ الأَعداءِ؛ فَإِنَّ الغِلَّ فى صُدورِهِم مِثلُ الماءِ تَحتَ الرَّمادِ.

١٧ / ٧

ادب اختيار الاجير

٢٨٠. بهجة المَجالس وأُنس المُجالس: قالَ لُقمانُ لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وخِدمَةَ العَينِ.

277. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Senin düşmanına karşı tedbirli olmanı sağlayacak, onun kötülüklerinden seni koruyacak ve onu alt etmeye yarayacak şeylerden biri de ona karşı yumuşak dilli olman ve ondan razı olduğunu ilan etmendir. Asla gerçek niyetini açığa vurma. Zira onun hakkında düşündüklerini öğrenir ve sana karşı tedbir ve tavır almış olur."[1]

278. *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mecalis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim düşmanlıkta kayıtsız olursa düşman yerine konulmuş olur ve kim de düşmanlıkta aşırılık yaparsa günahkâr olur. Öyleyse zararına bile olsa hakkı söyle ve hakkı söylediğin için seni kınayanlara aldırış etme."[2]

279. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dostlarının sayısını çoğalt ve düşmanına güvenme. Zira kin onların kalbinde kül altındaki ateş[3] gibidir."[4]

7 / 17

Hizmetçi Seçmenin Âdâbı

280. *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mecalis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Başkalarının gözünü hizmetçi alarak istihdam etme.

Oğlu, "Başkalarının gözünü istihdam etmek nedir?" dedi.

Lokman, "Sadece seni gördüğünde sana hizmet edecek hiz-

1- Şeyh Saduk, *el-Emâlî*, s. 766, h: 1031. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 413, h: 3.

2- *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mecalis*, c. 2, s. 432.

3- Arapça metinde "kül altındaki su gibidir" kullanılmıştır; fakat uygun olan "kül altındaki ateş gibidir."

4- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

قالَ: وما خِدمَةُ العَينِ؟

قالَ: ألّا يَكونَ لَكَ عَبدٌ لا يَخدِمُكَ إلّا حَيثُ يَراكَ.

١٨ / ٧

اختيار الصديق

٢٨١. الاختصاص: قالَ لُقمانُ: ثَلاثَةٌ لا يُعرَفونَ إلّا فى ثَلاثَةِ مَواضِعَ: لا يُعرَفُ الحَليمُ إلّا عِندَ الغَضَبِ، ولا يُعرَفُ الشُّجاعُ إلّا فِى الحَربِ، ولا تَعرِفُ أخاكَ إلّا عِندَ حاجَتِكَ إلَيهِ.

٢٨٢. الدر المنثور عن الحنظلىّ: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَىَّ، إذا أرَدتَ أن تُؤاخِىَ رَجُلًا فَأَغضِبهُ قَبلَ ذالِكَ، فَإِن أنصَفَكَ عِندَ غَضَبِهِ وإلّا فَاحذَرهُ.

١٩ / ٧

من ينبغى مجالسته

٢٨٣. شعب الايمان عن معاوية بن مُرَّة: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَىَّ، جالِسِ الصّالِحينَ مِن عِبادِ اللّهِ، فَإِنَّكَ سَتُصيبُ بِمُجالَستِهِم خَيرًا، ولَعَلَّهُ أن يَكونَ فى آخِرِ ذالِكَ أن تَنزِلَ عَلَيهِمُ الرَّحمَةُ فَتُصيبَكَ مَعَهُم.

metçi alma. Sen olmadığın vakit de sana hizmet edecek ve sana sadık olacak hizmetçi al."[1]

7 / 18

Arkadaş Seçmek

281. *el-İhtisâs:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Üç kimse, üç durum dışında gerçek anlamda tanınamaz: Tahammüllü kimse öfke anında; şecaatli kimse savaş anında ve arkadaş ise senin ona muhtaç olduğun anda."[2]

282. *ed-Dürrü'l-Mansûr:* Hanzelî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Biriyle kardeşlik yapmak istediğin vakit, ilk önce onu kızdır. İnsaflı olur senin hakkına riayet ederse onunla arkadaşlığı başlat, insaflı olmaz senin hakkına riayet etmezse ondan uzak dur."[3]

7 / 19

Hemnişin Olmaya Layık Olan Kimse

283. *Şuabu'l-İman:* Muaviye b. Murra'dan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: Ey oğul! Allah'ın iyilik yapan kullarıyla hemnişin ol, zira onlarla hemnişin olman sayesinde hayra ulaşırsın ve ne hoş, Allah onların üzerine rahmet indirirse, o rahmet seni de kapsar."[4]

284. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Mahrum kimselerle komşuluk

---

1- *Behcetu'l-Mecalis ve Unsu'l-Mecalis*, c. 2, s. 790.
2- *el-İhtisâs*, s. 246. *Bihâru'l-Envâr*, c. 71, s. 427, h: 70.
3- *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 520.
4- *Şuabu'l-İman*, c. 6, s. 502, h: 9062. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 518.

٢٨٤. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-:
يا بُنَيَّ، جاوِرِ المَساكينَ وَاخصُصِ الفُقَراءَ وَالمَساكينَ مِنَ المُسلِمينَ.

٢٨٥. الإخوان عن الحسن: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَعدُ بَعدَ تَقوَى اللَّهِ مِن أن تَتَّخِذَ صاحِبًا صالِحًا.

٢٨٦. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-:
يا بُنَيَّ، الصّاحِبُ الصّالِحُ خَيرٌ مِنَ الوَحدَةِ.

٢٨٧. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ، تَكَلَّم بِالحِكمَةِ عِندَ أهلِها، وعَلَيكَ بِمُجالَسَةِ أهلِ الذِّكرِ، فَإِنَّها مَحياةٌ لِلعِلمِ، وتُحدِثُ فِي القُلوبِ خُشوعا.

٢٨٨. محاضرات الأُدباء: قالَ لُقمانُ: إذا أرَدتَ مُصاحَبَةَ رَجُلٍ فَانظُر، فَإِن كانَ مَحاسِنُهُ أكثَرَ فَارتَبِطهُ.

٢٨٩. خزانة الخيال: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: أى بُنَيَّ... اِصحَب مَن لا يَغتَرُّ بِالدُّنيا، ولا يَندَمُ يَومَ الحِسابِ...

yap; özellikle nasipsiz mahrum Müslüman [*Allah'a teslim olmuş kul*]larla."[1]

285. *el-İhvan:* Hasan'dan[2] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! takvayı ve salih arkadaşını kendi başına terk etme."[3]

286. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Salih ve yararlı dosta ve salih yol arkadaşına sahip olmak yalnızlıktan daha iyidir."[4]

287. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hikmet ehlinin nezdinde hâkimane söz söyle ve Allah'ı yâd eden ilim ehli ile de hemnişin ol. Zira bu iş bilginin canlı tutulmasına ve kalbindeki alçakgönüllülük kapısının açılmasına neden olur."[5]

288. *Muhazaratu'l-Udeba:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Biriyle arkadaşlık yapmak istediğinde önce ona dikkat et. Eğer iyilikleri çok olursa onunla arkadaşlık yap. Şayet kötülükleri iyiliklerinden fazlaysa onunla arkadaşlık yapma."[6]

289. *Hazanetu'l-Hiyal:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! O kimseyle arkadaşlık yap ki dünyaya aldanmamış, hesap günü geldiğinde ise pişman olmayacak kimselerden olsun."[7]

1- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428.
2- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.
3- *el-İhvan*, s. 110, h: 25.
4- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
5- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 204.
6- *Muhazaratu'l-Udeba*, c. 3, s. 10.
7- *Hazanetu'l-Hiyal*, s. 568.

٢٠ / ٧

من لاينبغى مجالسته

٢٩٠. العقد الفريد: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِستَعِذ بِاللَّهِ مِن شِرارِ النّاسِ، وكُن مِن خِيارِهِم عَلى حَذَرٍ.

٢٩١. عرائس المجالس: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَضَع بِرَّكَ إلّا عِندَ راعيهِ، كَما لَيسَ بَينَ الكَبشِ وَالذِّئبِ خُلَّةٌ كَذالِكَ لَيسَ بَينَ البارِّ وَالفاجِرِ خُلَّةٌ.

٢٩٢. الزهد لابن حنبل عن معاوية بن قُرَّة: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تُجالِسِ الأَشرارَ؛ فَإِنَّكَ لا تُصيبُ مِن مُجالَسَتِهِم خَيرا، ولَعَلَّهُ أن يَكونَ فى آخِرِ ذالِكَ أن تَنزِلَ عَلَيهِم عُقوبَةٌ فَتُصيبَكَ مَعَهُم.

٢٩٣. خزانة الخيال: قالَ لُقمانُ: إنَّ الفاحِشَ البَذِيَّ الشَّقِيَّ إن يُحَدِّث فَضَحَهُ لِسانُهُ، وإن سَكَتَ فَضَحَهُ العِيُّ، وإن عَمِلَ أساءَ، وإن فَعَلَ أضاعَ، وإنِ استَغنى بَطِرَ، وإنِ افتَقَرَ قَنِطَ، وإن فَرِحَ سُرَّ، وإن سَأَلَ ألحَفَ، وإن سُئِلَ بَخِلَ، وإن ضَحِكَ نَهِقَ، وإن كافَأَ جارَ، وإن زَجَرَ عَنُفَ، وإن ذَكَرَ غَضِبَ، وإن أعطى مَنَّ، وإن

7 / 20

Hemnişin Olmaya Layık Olmayan Kimse

290. *el-İkdu'l-Ferid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halkın kötülerinden Allah'a sığın ve iyilerinden ise, tedbir alıp sakın."(1)

291. *Arâisu'l-Mecâlis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İyilik kurallarına uyan kimseler dışındakilere iyilik yapma. Koyunla kurdun arkadaşlık yapmaları mümkün olmayacağı gibi, iyiliksever kimseyle kötülük yapan kimsenin de arkadaşlık yapması mümkün değildir."(2)

292. *ez-Zühd:* İbn Hanbel'in Muaviye b. Kurra'dan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Şerli kimselerle hemnişin olma. Zira onlarla hemnişin olmandan sana hiçbir yarar gelmez. Üstelik onların üzerine bela yağdırılacak olursa o bela seni de içine alır."(3)

293. *Hazanetu'l-Hiyal:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kötülük yapan ve kötü konuşan bedbaht kimse konuşursa dili, susar ise de suskunluğu onu rezil eder. Yapacağı işin kötülüğü yapılan iyiliği telef eder. Muhtaç olmadığında nankör, muhtaç olduğunda ise ümitsiz olur. Hoşnut olduğunda hak tanımaz, üzüldüğünde ise inatçı olur. Ondan bir şey istenildiğinde cimrilik yapar, güldüğünde kahkahayla güler, birini cezalandıracak olursa zulüm yapar, birini azarladığında büyüklük taslar, birine yardım edecek olursa başa kakar, kendisine yapılan iyiliklere teşekkür etmez, sırrını ona söylersen sana ihanet edip sırrını ifşa eder, sen onun sırrını

1- *İkdu'l-Ferid*, c. 3, s. 152.

2- *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 314.

3- İbn Hanbel, *ez-Zühd*, s. 131. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 519.

أُعطِيَ لَم يَشكُر، وإن أسرَرتَ إلَيهِ خانَكَ، وإن أسَرَّ إلَيكَ اتَّهَمَكَ، وإن كانَ دونَكَ هَمَزَكَ، وإن كانَ يَستَريحُ زاجَرَهُ.

٢١ / ٧

اجتناب قرين السوء

٢٩٤. الاختصاص: قالَ لُقمانُ 7 : عَدُوٌّ حَليمٌ خَيرٌ مِن صَديقٍ سَفيهٍ.

٢٩٥. الصداقة والصديق: قالَ لُقمانُ: مَن يَصحَب صاحِبَ الصَّلاحِ يَسلَم، ومَن يَصحَب صاحِبَ السَّوءِ لا يَسلَم.

٢٩٦. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، مُعاداةُ المُؤمِنينَ خَيرٌ مِن مُصادَقَةِ الفاسِقِ.

٢٩٧. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ .: يا بُنَيَّ، إيّاكَ ومُصاحَبَةَ الفُسّاقِ، هُم كَالكِلابِ إن وَجَدوا عِندَكَ شَيئًا أكَلوهُ، وإلّا ذَمّوكَ وفَضَحوكَ، وإنَّما حُبُّهُم بَينَهُم ساعَةٌ.

٢٩٨. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، الوَحدَةُ خَيرٌ مِن صاحِبِ السَّوءِ.

gizlediğin hâlde, seni sırrını ifşa etmekle suçlar ve senden aşağıda olursa sende kusur arar."[1]

7 / 21

Kötü Arkadaştan Uzak Durmak

294. *el-İhtisâs:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sabırlı düşman, sefih dosttan daha iyidir."[2]

295. *es-Sadaketu ve's-Sadiq:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim dürüst kimseyle arkadaş olursa güvende olur ve her kim de dürüst olmayan kimseyle arkadaşlık yaparsa emniyette olmaz."[3]

296. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Müminlerin düşmanlığı, fasıkların dostluğundan daha iyidir."[4]

297. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Fasık kimselerden uzak dur. Zira onlar köpek gibidirler. Eğer sende yiyecek bir şey bulurlarsa yerler, bulamadıklarında ise seni kınar ve rezil ederler. Onların kendi aralarındaki arkadaşlıkları da kalıcı değildir, anlıktır."[5]

298. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yalnızlık, kötü arkadaş edinmekten daha iyidir."[6]

1- *Hazanetu'l-Hiyal*, s. 567.
2- *el-İhtisâs*, s. 246. *Bihâru'l-Envâr*, c. 71, s. 426, h: 70.
3- *es-Sadakatu ve's-Sadik*, s. 63.
4- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
5- *el-İhtisâs*, s. 338. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
6- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

٢٩٩. الكافى عن إبراهيم بن أبى البِلاد عمّن ذكره: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... مَن يَدخُل مَداخِلَ السَّوءِ يُتَّهَم، ومَن يُقارِن قَرينَ السَّوءِ لا يَسلَم.

٣٠٠. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يابُنَىَّ، إنّى نَقَلتُ الحِجارَةَ وَالحَديدَ فَلَم أجِد شَيئًا أثقَلَ مِن قَرينِ السَّوءِ.

٣٠١. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَىَّ، نَقلُ الحِجارَةِ وَالحَديدِ خَيرٌ مِن قَرينِ السَّوءِ.

٣٠٢. أعلام الدين: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... وَابعُد مِنَ الأَشرارِ وَالسُّفَهاءِ، فَرُبَّما أصابَهُمُ اللَّهُ بِعَذابٍ فَيُصيبُكَ مَعَهُم وإن كُنتَ صالِحًا.

٣٠٣. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَىَّ، إيّاكَ وصاحِبَ السَّوءِ؛ فَإِنَّهُ كَالسَّيفِ يُعجِبُكَ مَنظَرُهُ، ويَقبُحُ أثَرُهُ.

٢٢ / ٧

اجتناب الاستهانة بالفقير

٣٠٤. نثر الدر: قالَ لُقمانُ: لايَهوِنَنَّ عَلَيكُم مَن قَبُحَ مَنظَرُهُ، ورَثَّ لِباسُهُ؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَعالى إنَّما يَنظُرُ إلَى القُلوبِ، ويُجازى بِالأَعمالِ.

299. *el-Kâfi:* İbrahim b. Ebi'l-Bilad'ın naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim kötü mekânlara girerse töhmet altında kalır ve her kim de kötü biriyle yol arkadaşı olursa selamette olmaz."(1)

300. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Ben nice taş ve demir taşıdım, fakat kötü yol arkadaşından daha ağırını bulamadım."(2)

301. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman oğluna: "Ey oğul! Taşı ve demiri yerbe yer etmek, kötü yol arkadaşıyla geçinmekten daha kolaydır."(3)

302. *A'lâmu'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kötülerden ve sefihlerden uzak dur. Zira Allah onlara azap gönderecek olursa sen de o azaba uğrarsın, her ne kadar salih kimselerden olsan bile."(4)

303. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kötü arkadaştan sakın. Zira o kılıç gibidir ki, güzelliği seni kendine hayran bırakır, fakat kılıcın tesiri çok kötü olur."(5)

7 / 22

Fakiri Hakir Görmekten Sakınmak

304. *Nesrü'd-Dürr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dış görünümü bakımsız ve giysisi eski olan kimseyi hafife alıp küçümseme; zira Allah kalplere bakar ve amellere mükâfat verir."(6)

1- *el-Kâfi*, c. 2, s. 642, h: 9. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 20.
2- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
3- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
4- *A'lâmu'd-Din*, s. 272. *Bihâru'l-Envâr*, c. 74, s. 189, h: 18.
5- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 1, s. 40.
6- *Nesrü'd-Dürr*, c. 7, s. 40.

٢٣ / ٧

اجتناب معاداة الناس

٣٠٥. معانى الاخبار عن أحمد بن أبى عبد اللّه عن بعض أصحابنا رفعه: قالَ لُقمان لابنِهِ: يا بُنَيَّ، صاحِب مِئَةً ولا تُعادِ واحِدًا.

٣٠٦. الامالى عن محمّد بن الحسن الصفّار مُرسَلًا: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِتَّخِذ ألفَ صَديقٍ، وألفٌ قَليلٌ، ولا تَتَّخِذ عَدُوًّا واحِدًا، وَالواحِدُ كَثيرٌ.

٢٤ / ٧

اجتناب مظان الاتهام

٣٠٧. مشكاة الأنوار: كانَ فِى وَصِيَّةِ لُقمانَ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، مَتى تَدخُل مَداخِلَ السَّوءِ تُتَّهَم.

٢٥ / ٧

السؤال من فقير استغنى

٣٠٨. ربيع الأبرار: لُقمانُ: لا تَستَسلِفَنَّ مِن مِسكينٍ استَغنى.

٣٠٩. محبوب القلوب: إنَّ جَبرَئيلَ الأَمينَ -سَلامُ اللّهِ عَلَيهِ- نَزَلَ

7 / 23

Halka Düşmanlık Yapmaktan Sakınmak

305. *Maani'l-Ahbar:* Ahmed b. Ebu Abdullah'tan, Ehlibeyt İmamları'na dayandırarak naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halktan yüzlerce kişiyle arkadaşlık yap; onlardan bir kişi ile bile düşmanlık yapma."(1)

306. *Şeyh Saduk, el-Emâlî:* Muhammed b. Hasan Saffar'dan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halktan binlerce dost edin ki, o bile azdır; fakat tek bir düşman bile edinme ki, düşman olarak bir kişi bile fazladır."(2)

7 / 24

Töhmet Altında Kalmaktan Sakınmak

307. *Mişkatu'l-Envar:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kötü nam yapmış yerlerde bulunursan töhmet altında kalırsın."(3)

7 / 25

Sonradan Görme Kimseden Bir Şey İstemek

308. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yoksulluktan sonra servet sahibi olmuş, sonradan görme kimseden borç alma."(4)

309. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Cebrail (a.s) Lokman'a nazil oldu ve

1- *Maani'l-Ahbar*, s. 253, h: 1. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 414, h: 9.
2- Şeyh Saduk, *el-Emâlî*, s. 766, h: 1032. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 414, h: 4.
3- *Mişkatu'l-Envar*, s. 551.
4- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 3, s. 618.

عَلى لُقمانَ وخَيَّرَهُ بَينَ النُّبُوَّةِ وَالحِكمَةِ، فَاختارَ الحِكمَةَ، فَمَسَحَ جَبرَئيلُ 7 جَناحَهُ عَلى صَدرِهِ، فَنَطَقَ بِها.

فَلَمّا وَدَّعَهُ قالَ: اُوصيكَ بِوَصِيَّةٍ فَاحفَظها يا لُقمانُ؛ أن تَدخُلَ يَدَكَ إلى مِرفَقِكَ فى فَمِ التِّنّينِ خَيرٌ لَكَ مِن أن تَسأَلَ فَقيرا قَدِ استَغنى.

٢٦ / ٧

استصلاح الاهلين والاخوان

٣١٠. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، اِستَصلِحِ الأَهلينَ وَالإِخوانَ مِن أهلِ العِلمِ إنِ استَقاموا لَكَ عَلَى الوَفاءِ، وَاحذَرهُم عِندَ انصِرافِ الحالِ بِهِم عَنكَ؛ فَإِنَّ عَداوَتَهُم أشَدُّ مَضَرَّةً مِن عَداوَةِ الأَباعِدِ بِتَصديقِ النّاسِ إيّاهُم لاِطِّلاعِهِم عَلَيكَ.

٢٧ / ٧

ملک اللسان

٣١١. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ... يا بُنَيَّ، مَن يَفعَلِ الخَيرَ يَنعَم، ومَن يَفعَلِ الشَّرّ يَندَم، ومَن لا يَملِك لِسانَهُ يَخسَر.

ondan peygamberlikle hikmet arasında bir seçim yapmasını istedi. Lokman hikmeti seçti. O vakit Cebrail kanadını Lokman'ın sinesinin üzerine koydu ve onun diline hikmeti yükledi. O andan itibaren Lokman'ın dilinden hikmetli sözler dökülmeye başladı.

Cebrail ayrılacağı zaman Lokman'a: "Sana bir tavsiyede bulunacağım ki onu asla unutma: "Ey Lokman! Elini ejderhanın ağzına sokman, fakirlikten sonra servet sahibi olan görgüsüzden borç istemenden daha iyidir."(1)

7 / 26

Aile Fertleri ve Kardeşlerin Arasını Islah Etmek

310. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sorun, dargınlık veya kötülük olduğunda aile fertlerinin ve sana vefalı ilim ehli kardeşlerinin arasını düzelt. Seni dinlemez ve sana karşı husumetle tavır alırlarsa onlardan uzak dur. Zira halk onların sana olan tavrını öğrenirse, onların tavrını senin aleyhine kullanırlar. Aile ferdi ve ilim ehli kardeşlerinin yapacağı düşmanlığın zararı, başkalarının yapacağı düşmanlığın zararından çok daha fazladır."(2)

7 / 27

Dili Dizginlemek

311. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim iyi iş yaparsa yararını görür, her kim kötü iş yaparsa pişman olur ve her kim de dilini dizginlemezse zarar eder."(3)

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 196.

2- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 194, h: 244. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 419, h: 13.

3- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 205.

٢٨ / ٧

فعل الخير

٣١٢. مكارم الأخلاق ومعاليها: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِفعَلِ الخَيرَ، ولا تَأتِ الشَّرَّ، فَخَيرٌ مِنَ الخَيرِ مَن يَفعَلُهُ، وشَرٌّ مِنَ الشَّرِّ مَن يَفعَلُهُ.

٣١٣. الزهد الكبير: إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: إذا فَعَلتَ الخَيرَ فَارجُ الخَيرَ، وإذا فَعَلتَ الشَّرَّ فَلا تَشُكَّ أن يُفعَلَ بِكَ الشَّرُّ.

٢٩ / ٧

البر الى الوالدين

٣١٤. كشف الأسرار للميبُدىّ: فى كَلامِ لُقمانَ لابنِهِ: إنَّ اللّهَ رَضِيَنى لَكَ فَلَم يُوَصِّنى بِكَ، ولَم يَرضَكَ لى فَوَصّاكَ بى.

٣٠ / ٧

الجار ثم الدار

٣١٥. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، الجارَ ثُمَّ الدّارَ.

7 / 28

İyi İş

312. *Mekârimu'l-Ahlâk ve Meâlîhâ:* Herati diyor ki Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hayırlı işler yap ve kötü işlerden uzak dur, zira hayır işten daha iyisi onu yapan hayırlı kimsedir ve kötü işten daha kötüsü de onu yapan kötü kimsedir."(1)

313. *ez-Zühdü'l-Kebir:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İyilik yaparsan başkalarının da sana iyilik yapmaları beklentin olsun. Ama kötülük yaparsan, şüphen olmasın ki başkaları da sana kötülük yapacaktır."(2)

7 / 29

Ana ve Babaya İyilik Yapmak

314. *Keşfü'l-Esrar:* Meybüdî diyor ki; Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah beni sana baba olarak beğendi. Bana senin hakkında tavsiyede bulunmadı. Fakat seni benim için baba olarak beğenmedi, bunun için sana benim babalığım hakkımda tavsiyede bulundu."(3)

7 / 30

Önce Komşu, Sonra Hane

315. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Önce komşu al, sonra ev al."(4)

1- Herati, *Mekarimu'l-Ahlak ve Mealîh*, c. 1, s. 153, h: 127.

2- Beyhaki, *ez-Zühdü'l-Kebir*, s. 284, h: 737.

3- *Tefsiru Keşfi'l-Esrar ve Uddeti'l-Ebrar*, c. 7, s. 492.

4- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

٣١٦. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، لَو كانَتِ البُيوتُ عَلَى العَجَلِ ما جاوَرَ رَجُلٌ جارَ سَوءٍ أبَدًا.

٣١٧. الإمام الصادق 7 – كانَ فيما أوصى بِهِ لُقمانُ ابنَهُ–: يا بُنَيَّ، حَمَلتُ الجَندَلَ وَالحَديدَ وكُلَّ حِملٍ ثَقيلٍ فَلَم أحمِل شَيئا أثقَلَ مِن جارِ السَّوءِ، وذُقتُ المَراراتِ كُلَّها فَلَم أذقُ شَيئًا أمَرَّ مِنَ الفَقرِ.

٣١ / ٧

شر الناس

٣١٨. الإمام الصادق 7 :قيلَ لِلعَبدِ الصّالِحِ لُقمانَ:...أيُّ النّاسِ أشَرُّ؟ قالَ: الَّذى لا يُبالى أن يَراهُ النّاسُ مُسيئًا.

٣٢ / ٧

اطفاء الشر بالخير

٣١٩. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، كَذَبَ مَن قالَ: إنَّ الشَّرَّ يُطفِئُ الشَّرَّ، فَإن كانَ صادِقًا فَليوقِد نارَينِ، ثُمَّ لِيَنظُر هَل تُطفِئُ إحداهُمَا الأُخرى، وإنَّما يُطفِئُ الخَيرُ الشَّرَّ كَما يُطفِئُ الماءُ النّارَ.

316. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer evler araba üzerine inşa edilmiş ve yerlerinin değiştirilmesi mümkün olsaydı hiç kimse kötü insanla asla komşuluk yapmazdı."(1)

317. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Büyük kaya, demir ve birçok ağır şeyi sırtıma aldım, fakat kötü komşudan daha ağır bir yük taşımadım. Ve her türlü acıyı tattım, fakat yoksulluk acısından daha acı bir şey tatmadım."(2)

7 / 31

Halkın En Kötüsü

318. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Allah'ın salih kulu Lokman'a soruldu: "İnsanların en kötüleri kimlerdir?"

Lokman, "Halkın kendisini kötülükle anmasını umursamayan insandır." dedi.(3)

7 / 32

Kötülüğü İyilikle Yatıştırmak

319. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsite etti: "Ey oğul! Kötülüğün kötülükle savuşturulabileceğini söyleyen ve buna inanan kimse yalan söylemektedir. Doğru söylüyorsa iki ateş yaksın da baksın, biri diğerini söndürebilecek mi? Biliniz ki ateş ancak suyla söndürebileceği gibi, şer de sadece hayırla yatıştırabilir."(4)

1- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.
2- Şeyh Saduk, *el-Emâlî*, s. 766, h: 1031. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 413, h: 3.
3- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 197, h: 248. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 421, h: 16.
4- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 38. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 421, h: 17.

٣٢٠. تنبيه الخواطر –فيما قالَ لُقمانُ لابنِهِ–: يا بُنَيَّ... إذا أخطَأتَ خَطيئَةً فَابعَث فى أثَرِها صَدَقَةً تُطفِئها.

٣٣ / ٧

ثقل كلمة السوء

٣٢١. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَيَّ، دَحرَجتُ الحِجارَةَ، وقَطَعتُ الصُّخورَ فَلَم أجِد شَيئا أثقَلَ مِن كَلِمَةِ السَّوءِ، تَرسَخُ فِى القَلبِ كَما يَرسَخُ الحَديدُ فِى الماءِ.

٣٤ / ٧

ثقل الدين

٣٢٢. ربيع الأبرار: قالَ لُقمانُ: نَقَلتُ الصَّخرَ، وحَمَلتُ الحَديدَ فَلَم أرَ شَيئا أثقَلَ مِنَ الدَّينِ.

٣٥ / ٧

كتمان البلوى

٣٢٣. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ، لا تَفرَح بِطولِ العافِيَةِ، وَاكتُمِ البَلوى؛ فَإِنَّهُ كُنوزُ البِرِّ، وَاصبِر عَلَيها؛ فَإِنَّ ذالِكَ ذُخرٌ فِى المَعادِ.

320. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Günah işlememeye özen göster. İşlediğin günahın hemen akabinde sadaka ver ki günahın ateşini söndürsün."[1]

7 / 33

Kötü Sözün Ağırlığı

321. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kayaları yuvarladım ve sahraları geçtim, fakat kötü sözün ağırlığından daha ağır bir şey bulamadım. Demirin suya inişi gibi, kötü söz de kalbin derinliklerine inmektedir."[2]

7 / 34

Borçlu Olmanın Ağırlığı

322. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Taşları yerbe yer ettim ve sırtıma ağır demir aldım, fakat borçlu olmanın ağırlığından daha ağır bir şey görmedim."[3]

7 / 35

Darlığı Gizlemek

323. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Uzun süre afiyette olmana sevinme, sıkıntılarını da gizli tut. Zira darlığı gizli tutmak iyiliğin hazinesidir. Ve darlığa dayanıklılık göster, zira sıkıntılara dayanıklılık göstermek ahiretin birikimidir."[4]

1- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 231. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 21.
2- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 2, s. 173.
3- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 3, s. 54.
4- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 204.

٣٦ / ٧

الرحمة بالايتام والارامل

٣٢٤. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمان 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، كُن لِليَتيمِ كَالأَبِ الرَّحيمِ، وَلِلأَرمَلَةِ كَالزَّوجِ العَطوفِ.

٣٧ / ٧

حقيقة الورع

٣٢٥. الورع عن عصمة بن المتوكّل: قالَ لُقمانُ الحَكيمُ 7 : حَقيقَةُ الوَرَعِ العَفافُ.

٣٨ / ٧

الاحسان الى من اساء

٣٢٦. الاختصاص عن الأوزاعيّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ–: يا بُنَيَّ، أحسِن إلى مَن أساءَ إلَيكَ، ولا تُكثِر مِنَ الدُّنيا، فَإِنَّكَ عَلى غَفلَةٍ مِنها، وَانظُر إلى ما تَصيرُ مِنها.

٣٩ / ٧

علامات كمال الايمان

٣٢٧. عيون الأخبار لابن قتيبة: قالَ لُقمانُ الحَكيمُ: ثَلاثٌ مَن كُنَّ

7 / 36

Yetimlere ve Dul Kadınlara Karşı Mihriban Olmak

324. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yetimlere karşı baba gibi merhametli ve dul kadınlara karşı ise koca gibi şefkatli ol."(1)

7 / 37

Sakınmanın Hakikati

325. *el-Vera':* İsmet b. Mütevekkil'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Haramlardan sakınmanın hakikati, iffetli ve namuslu olmaktır."(2)

7 / 38

Kötülük Yapan Kimseye İyilik Yapmak

326. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sana kötülük yapan kimseye iyilik yap, dünyadan payına düşeni çoğaltmaya bakma. Zira sen ondan gafilsin ve sonunun nereye varacağını bilmiyorsun."(3)

7 / 39

Kâmil İmanın Alametleri

327. *Uyûnu'l-Ahbâr:* İbn Kuteybe diyor ki; Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Üç şey kimde olursa, onun ima-

---

1- *el-İhtisâs*, s. 337. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 428, h: 23.

2- *el-Verau*, s. 59, h: 51.

3- *el-İhtisâs*, s. 339. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 430, h: 23.

فيهِ فَقَدِ استَكمَلَ الإيمانَ: مَن إذا رَضِىَ لَم يُخرِجهُ رِضاهُ إلَى الباطِلِ، وإذا غَضِبَ لَم يُخرِجهُ غَضَبُهُ مِنَ الحَقِّ، وإذا قَدَرَ لَم يَتَناوَل ما لَيسَ لَهُ.

٤٠ / ٧

حفظ السر

٣٢٨. محبوب القلوب: وإنَّهُ أوصاهُ بِثَلاثَةِ أشياءَ: وقالَ: يا بُنَيَّ، لا تُفشِ سِرَّكَ بَينَ يَدَيِ امرَأَتِكَ، ولا تَستَقرِض مِن جَديدِ الكيسِ، ولا تُؤاخِ الشُّرطِيَّ أبَدًا.

فَلَمّا تُوُفِّىَ لُقمانُ أرادَ ابنُهُ أن يُجَرِّبَ وَصِيَّتَهُ، فَذَهَبَ إلَى السّوقِ، وَاشتَرى شاةً مَسلوخَةً، وجَعَلَها فى جَوالِقَ، فَأَتى إلَى امرَأَتِهِ، وقالَ إنّى قَتَلتُ نَفسًا، وأدفِنُها فى بَيتى، فَلا تَقولى لِأَحَدٍ، فَدَفَنَها عِندَها.

فَذَهَبَ إلى أحَدِ جَديدِ الكيسِ فَاستَقرَضَ مِنهُ، وأوقَعَ الصُّحبَةَ مَعَ شُرطِيٍّ.

فَلَمّا مَضَت أيّامٌ، تَشاجَرَ مَعَ امرَأَتِهِ فَضَرَبَها، فَصاحَت

nı kâmil olmuş demektir: Hoşnut olduğunda, hoşnutluğu kendisini yanlışa sürüklemeyen kimse; sinirlendiğinde, siniri kendisini hakkın dışına çıkarmayan kimse ve güç sahibi olduğunda, malından kendisine ait olmayan humus, zekât ve benzeri payları kendisi için harcamayan kimse."[1]

7 / 40

Sır Saklamak

328. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman oğluna üç tavsiyede bulundu ve dedi ki: "Ey oğul! Sırrını eşine bile açıklama, görgüsüz kimseden borç alma ve zalim yöneticiyle de asla arkadaşlık yapma."

Lokman öldüğünde, oğlu babasının bu tavsiyesini sınamak istedi. Bu nedenle pazara gitti, derisi yüzülmüş bir koyun aldı, hurcuna koyup evine eşinin yanına geldi. Eşine: "Ben bir adam öldürdüm, onu evde bir yere gömmek istiyorum, sakın kimselere söyleme." dedi.

Onu eşinin yanında evin avlusuna gömdü. Sonra gidip görgüsüz birinden borç aldı ve bir yöneticiyle de tanışıp arkadaş oldu.

Aradan birkaç gün geçti. Eşiyle arasında çıkan bir tartışma sonucunda öfkelenip eşine tokat attı. Eşi feryat ederek: "Ey adam!" dedi. "Daha geçen gün bir adam öldürüp evin avlusuna gömdün, şimdi de beni mi öldürmek istiyorsun?"

Tartışma büyüdü ve kadın, padişahı olaydan haberdar etti. Lokman'ın oğlu firar edip yönetici arkadaşının evine sığındı. Arkadaşı padişahın huzuruna vardı. Kadın da oradaydı.

1- İbn Kuteybe, *Uyûnu'l-Ahbâr*, c. 1, s. 290. *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 2, s. 24.

وقالَت: قَتَلتَ رَجُلًا، وتُريدُ أن تَقتُلَني، فَأَخبَرَتِ المَلِكَ بِذالِكَ، فَهَرَبَ إلى بَيتِ الشُّرطِيِّ، فَلَمّا ذَهَبَ الشُّرطِيُّ إلَى المَلِكِ، ورَأَى المَرأَةَ عِندَهُ فَقالَ لَهُ المَلِكُ: أينَ أطلُبُهُ؟

فَقالَ الشُّرطِيُّ: أنَا أعرِفُ مَكانَهُ لِأَنَّهُ صَديقى، فَذَهَبَ إلَيهِ لِيَأخُذَهُ، فَقالَ لَهُ: سُبحانَ اللَّهِ أنتَ صَديقى، وقَدِ التَجَأتُ إلَيكَ، قالَ الشُّرطِيُّ: هذا دَمٌ، وأمرُ الأَميرِ أشَدُّ مِن أن أكتُمَكَ عَنهُ، فَأَخَذَ بِهِ يَجُرُّهُ إلَى الأَميرِ، إذ وَصَلَ إلَيهِ صاحِبُ الدَّينِ، فَتَعَلَّقَ بِهِ، وقالَ: لَعَلَّكَ تُقتَلُ أو تُصلَبُ، فَأَينَ مالى؟

قالَ: اِصبِر حَتّى اُخَلَّصَ مِن أيديهِم. فَقالَ: لا اُؤَجِّلُكَ حَتّى تَقضِيَ دَينى أوَّلًا، فَلَمّا دَخَلَ عَلَى المَلِكِ قالَ لَهُ المَلِكُ: يَابنَ لُقمانَ، ما كُنتَ جَديرا بِهذا، فَلِمَ قَتَلتَ نَفسا مِن غَيرِ حِلِّها؟

قالَ: أعَزَّ اللَّهُ الأَميرَ، أرسِل أحَدا حَتّى يُحضِرَ القَتيلَ، فَفَتَّشوا وفَتَحوا رَأسَ الجَوالِقِ، فَأَخرَجوا شاةً مَسلوخَةً، فَضَحِكَ الأَميرُ، فَقالَ: كَيفَ الحالُ؟

Padişah, yöneticiye: "Bu kadının eşini nerede bulabiliriz?" dedi.

Yönetici, "Ben onun yerini biliyorum, çünkü o benim arkadaşımdır." dedi.

Padişah, onu tutuklayıp saraya getirmesini emretti. Yönetici, onu tutuklamak için evine gitti ve onu tutukladı. Lokman'ın oğlu: "Suphanallah, ben senin arkadaşınım ve sana sığındım, sen beni nasıl tutuklarsın?" dedi.

Yönetici: "Bu padişahın emridir, onun emri senin arkadaşlığından önemlidir." dedi.

Onu tutuklayıp padişahın huzuruna götürürken alacaklısı olan görgüsüz onu görüp sımsıkı tuttu. "Sen yıllarca hapis yatabilir, hatta idam edilebilirsin. Peki, bana olan borcun ne olacak?" dedi.

Lokman'ın oğlu "Sabırlı ol ve bana süre tanı, bu beladan kurtulup sana olan borcumu ödeyeceğim." dedi.

Görgüsüz adam "Hayır, sana süre tanıyamam. Bana olan borcunu hemen ödemelisin." dedi.

Lokman'ın oğlu padişahın huzuruna çıkarıldı. Padişah ona: "Sen Lokman'ın oğlusun, neden masum bir insanı öldürerek babana yakışmayan bir iş yaptın?" dedi.

Lokman'ın oğlu padişaha: "Allah padişahımızı aziz kılsın! Birini gönderip öldürdüğüm kişinin cesedini çıkarıp buraya getirtseniz gerçekler açığa çıkacaktır." dedi.

Zaptiyeler eve gidip kanlı hurcu padişahın huzuruna getirdiler. Şahitlerin önünde hurcun bağını çözdüklerinde boğazlanmış bir koyun gördüler. Herkes şaşırdı, padişah gülmeye başladı ve Lokman'ın oğluna: "Bunun ne olduğunu açıklar mısın?" dedi.

فَقالَ: إنَّ أبى أوصانى بِثَلاثَةِ أشياءَ، فَأَرَدتُ أن اُجَرِّبَها فَجَرَّبتُها، فَكانَ كَما قالَ.

٤١ / ٧

من يجب مداراته

٣٢٩. ربيع الأبرار عن لقمان: ثَلاثُ فِرَقٍ يَجِبُ عَلَى النّاسِ مُداراتُهُم: المَلِكُ المُسَلَّطُ وَالمَرأَةُ وَالمَريضُ.

٤٢ / ٧

الحث على المشورة

٣٣٠. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَيَّ، إذا أرَدتَ أن تَقطَعَ أمَرا فَلا تَقطَعهُ حَتّى تَستَشيرَ مُرشِدا.

٤٣ / ٧

ما يؤمن من الندامة

٣٣١. تنبيه الخواطر: قالَ لُقمانُ 7 : إنَّ المُؤمِنَ أبصَرَ العاقِبَةَ فَأَمِنَ النَّدامَةَ.

Lokman'ın oğlu: "İşin gerçeği şu ki, babam ölmeden önce bana üç tavsiyede bulunmuştu. Ben de onların doğruluğunu test etmek istedim. Gördüm ki babamın dedikleri doğru çıktı." dedi.[1]

7 / 41

Dostça Geçinmek Gereken Kimse

329. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Üç kimse vardır ki onlarla dostça geçinmek farzdır: Size musallat olmuş padişahla, mahreminiz olan kadınla ve hasta kimseyle."[2]

7 / 42

Meşveret Etmeye Teşvik Etmek

330. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bir işin peşi sıra gitmek istediğinde acele etme, önce araştır, o işi bilen ve sana yol gösterebilecek kişilerle meşveret et."[3]

7 / 43

Pişman Olmamak İçin Önlem Almak

331. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Mümin, gelecekte pişmanlık yaşamamak için, daima akıbetini düşünen kimsedir."[4]

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 198.
2- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 226.
3- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 3, s. 148.
4- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 1, s. 235. *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 4, s. 576.

٤٤ / ٧

ما ينال به خير الدنيا والآخرة

٣٣٢. العقد الفريد: رُوِيَ عَن لُقمانَ الحَكيمِ أَنَّهُ قالَ لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، أُوصيكَ بِاثنَتَينِ، ما تَزالُ بِخَيرٍ ما تَمَسَّكتَ بِهِما: دِرهَمُكَ لِمَعاشِكَ، ودينُكَ لِمَعادِكَ.

7 / 44

Dünya ve Ahiretin Hayrına Ulaşmanın Yolu

332. *el-İkdu'l-Ferid:* Lokman'ın oğluna şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Ey oğul! Sana iki şey tavsiye ediyorum: Paranı, yaşamını onurunla idame ettirmen için, dinini ise ahiretini kazanman için koru. Bunları saygın bulup uyduğun müddetçe, dünya ve ahiretin hem hayrını hem de saadetini görürsün."[1]

1- *İkdu'l-Ferid*, c. 6, s. 196.

الفصل الثامن

أَمْثَالٌ مِنَ الْحِكَمِ

١ / ٨

مَثَل الدّين

٣٣٣. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، سَيِّدُ أخلاقِ الحِكمَةِ دينُ اللَّهِ تَعالى، ومَثَلُ الدّينِ كَمَثَلِ الشَّجَرَةِ الثّابِتَةِ، فَالإيمانُ بِاللَّهِ ماؤُها، وَالصَّلاةُ عُروقُها، وَالزَّكاةُ جِذعُها، وَالتَّآخي فِي اللَّهِ شُعَبُها، وَالأَخلاقُ الحَسَنَةُ وَرَقُها، وَالخُروجُ عَن مَعاصِي اللَّهِ ثَمَرُها، ولا تَكمُلُ الشَّجَرَةُ إلّا بِثَمَرَةٍ طَيِّبَةٍ، كَذالِكَ الدّينُ لا يَكمُلُ إلّا بِالخُروجِ عَنِ المَحارِمِ.

٢ / ٨

مَثَل الصلاة

٣٣٤. كنز الفوائد: مِمّا رُوِيَ عَن لُقمانَ 7 مِن حِكمَتِهِ ووَصِيَّتِهِ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، أقِمِ الصَّلاةَ، فَإِنَّما مَثَلُها فِي دينِ اللَّهِ كَمَثَلِ عُمُدِ

Sekizinci Bölüm

HİKMETLİ MİSALLER

8 / 1

Dinin Misali

333. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hikmetli ahlâkın doruk noktası Allah-u Teâlâ'nın dinidir. Dinin misali ise dayanıklı ağaç gibidir. Allah'a iman onun can suyudur. Namaz, onun kökleridir ve zekât onun gövdesidir, Allah yolunda kardeşlik onun dallarıdır, güzel ahlak onun yapraklarıdır ve günahlardan arınmak onun meyvesidir. Ağaç temiz ve lezzetli meyve vermediği sürece kemale erişemeyeceği gibi, dindar kimse de haramlardan sakınmadığı sürece kemale erişemez."(1)

8 / 2

Namazın Misali

334. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Namazı ikame et ki hakikatte Allah'ın dininde namazın misali çadırın ana direği gibidir. Ana direk sağlam ve daya-

---

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 196, h: 245. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 14.

فُسطاطٍ؛ فَإِنَّ العَمودَ إذَا استَقامَ نَفَعَتِ الأَطنابُ وَالأَوتادُ وَالظِّلالُ، وإن لَم يَستَقِم لَم يَنفَع وَتِدٌ ولا طُنُبٌ ولا ظِلالٌ.

٣٣٥. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، عَلَيكَ بِصَلاتِكَ الَّتى فُرِضَت لَكَ؛ فَإِنَّ مَثَلَ الصَّلاةِ مَثَلُ السَّفينَةِ فِى البَحرِ، فَإِن سَلِمَت سَلِمَ مَن فيها، وإن هَلَكَت هَلَكَ مَن فيها.

٣ / ٨
مَثَل الدنيا

٣٣٦. الإمام الصادق 7 –فيما وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ–: يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ عَميقٌ، قَد هَلَكَ فيها عالَمٌ كَثيرٌ، فَاجعَل سَفينَتَكَ فيهَا الإيمانَ، وَاجعَل شِراعَهَا التَّوَكُّلَ، وَاجعَل زادَكَ فيها تَقوَى اللَّهِ، فَإِن نَجَوتَ فَبِرَحمَةِ اللَّهِ، وإن هَلَكتَ فَبِذُنوبِكَ.

٣٣٧. الإمام الكاظم 7 : إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ عَميقٌ، قَد غَرِقَ فيها عالَمٌ كَثيرٌ، فَلتَكُن سَفينَتُكَ فيها تَقوَى اللَّه، وحَشوُهَا الإيمانَ، وشِراعُهَا التَوَكُّلَ، وقَيِّمُهَا العَقلَ، ودَليلُهَا العِلمَ، وسُكّانُهَا الصَّبرَ.

٣٣٨. عنه 7 : كانَ لُقمانُ 7 يَقولُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ وقَد غَرِقَ فيها جيلٌ كَثيرٌ، فَلتَكُن سَفينَتُكَ فيها تَقوَى اللَّهِ

nıklı olduğu sürece ipler ve kazıklar yararlı olurlar. Ana direk dayanıklı olmazsa ipler ve kazıklar hiç bir işe yaramazlar."[1]

335. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sana farz kılınan namazı koru. Zira namazın misali, deryada yüzen gemi gibidir. Gemi sağlam olursa ona binenler güvende olurlar. Sağlam olmaz da batarsa ona binenler de onunla birlikte batar ve boğulurlar."[2]

8 / 3

Dünyanın Misali

336. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünya sonsuz bir deryadır ki çoğu insan o deryada boğulup helak olmuştur. Öyleyse Allah'a iman bir gemi, Allah'a tevekkül etmek o geminin yelkeni, takva ise azıktır. Eğer kurtulursan, kurtuluşun Allah'ın rahmetiyledir, yok eğer helak olursan, helakin günahların yüzündendir."[3]

337. *İmam Musa Kâzım (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Dünya öyle derin bir deryadır ki çoğu insanı boğmuştur. Boğulmaktan kurtulman için Allah korkusu gemin, Allah'a iman köprün, Allah'a tevekkül yelkenin, akıl senin idarecin ve ilim ise kılavuzun olmalıdır."[4]

338. *İmam Musa Kâzım (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünya öyle bir deryadır ki niceleri onda yok olmuş-

---

1- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *A'lâmu'd-Din*, s. 327. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.

2- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 205.

3- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 164. Men La Yehzeruhu'l-Fakih, c. 2, s. 282, h: 2457. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 411, h: 2.

4- *el-Kâfî*, c. 1, s. 16, h: 12.

تَعالى، وَليَكُن جِسرُكَ إيمانا بِاللَّهِ، وَليَكُن شِراعُهَا التَّوَكُّلَ، لَعَلَّكَ -يا بُنَيَّ- تَنجو وما أظُنُّكَ ناجِيًا!

٣٣٩. الاختصاص عن الأوزاعيّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-:

يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ عَميقٌ...

يا بُنَيَّ، السَّفينَةُ إيمانٌ، وشِراعُهَا التَّوَكُّلُ، وسُكّانُهَا الصَّبرُ، ومَجاذيفُهَا الصَّومُ وَالصَّلاةُ وَالزَّكاةُ.

يا بُنَيَّ، مَن رَكِبَ البَحرَ مِن غَيرِ سَفينَةٍ غَرِقَ.

٤ / ٨

مَثَل عبيد الدنيا

٣٤٠. الإمام الصادق 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ ابنَهُ: ... لا تَكُن فى هذِهِ الدُّنيا بِمَنزِلَةِ شاةٍ وَقَعَت فى زَرعٍ أخضَرَ فَأَكَلَت حَتّى سَمِنَت ، فَكانَ حَتفُها عِندَ سِمَنِها.

٥ / ٨

مَثَل الموت والبعث

٣٤١. الإمام الباقر 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ ابنَهُ أن قالَ: يا بُنَيَّ، إن تَكُ فى شَكٍّ مِنَ المَوتِ فَارفَع عَن نَفسِكَ النَّومَ ولَن تَستَطيعَ ذالِكَ، وإن كُنتَ فى شَكٍّ مِنَ البَعثِ فَادفَع عَن نَفسِكَ الانتِباهَ ولَن تَستَطيعَ ذالِكَ، فَإنَّكَ إذا فَكَّرتَ عَلِمتَ

lardır. Öyleyse seni kurtuluşa götürmesi için Allah'tan korku gemin, Allah'a iman köprün ve Allah'a tevekkül geminin yelkeni olmalıdır. Ta ki kurtulabilesin."[1]

339. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünya öyle derin bir deryadır ki... Gemin iman, yelkenin tevekkül, yolcuların sabır ve filikaların ise oruç, namaz ve zekât olmalıdır. Ey oğul! Her kim gemi olmaksızın deryaya açılırsa boğulup helak olur."[2]

8 / 4

Dünyaya Kul Olanların Misali

340. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünyada, yeşilliğe dalıp aşırı otlayan ve sonunda tokluktan ölen koyun gibi olma."[3]

8 / 5

Ölüm ve Yeniden Dirilişin Misali

341. *İmam Muhammed Bâkır (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer ölüme inanmıyorsan uykuyu kendinden uzaklaştır ve uyuma ki yapamazsın. Eğer yeniden dirileceğine inanmıyorsan uykudan uyanmayı kendinden uzaklaştır ki onu da yapamazsın. Zira birazcık düşünürsen eğer, hayatının başkasının elinde olduğunu göreceksin. Uyku, ölümün; uyanma ise yeniden dirilişin işaretleridir."[4]

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190, h: 238. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 416, h: 10.
2- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427, h: 22.
3- *el-Kâfî*, c. 2, s. 135, h: 20. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 425, h: 19.
4- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190, h: 239. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 417, h: 11.

أنَّ نَفسَكَ بِيَدِ غَيرِكَ، وإنَّمَا النَّومُ بِمَنزِلَةِ المَوتِ، وإنَّمَا اليَقَظَةُ بَعدَ النَّومِ بِمَنزِلَةِ البَعثِ بَعدَ المَوتِ.

٣٤٢. تنبيه الخواطر -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَيَّ، كَما تَنامُ كَذالِكَ تَموتُ، وكَما تَستَيقِظُ كَذالِكَ تُبعَثُ.

٣٤٣. الدعاء عن الحسن: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، إن كُنتَ لا توقِنُ بِالبَعثِ فَإذا نِمتَ فَلا تَستَيقِظ، فَإنَّكَ كَما تَستَيقِظُ فَكَذالِكَ تُبعَثُ.

٣٤٤. أعلام الدين: أوصى لُقمانُ 7 ابنَهُ فَقالَ: ... اِعلَم -يا بُنَيَّ- أنَّ المَوتَ عَلَى المُؤمِنِ كَنَومَةٍ نامَها، وبَعثَهُ كَانتِباهِهِ مِنها، فَاقبَل وَصِيَّتي هذِهِ، وَاجعَلها نُصبَ عَينَيكَ، وَاللَّهُ خَليفَتي عَلَيكَ، وهُوَ حَسبُنا ونِعمَ الوَكيلُ.

٦ / ٨

مَثَل الامر بالبر الناسى نفسه

٣٤٥. عرائس المجالس: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَأمُرِ النّاسَ بِالبِرِّ وتَنسى نَفسَكَ، فَيَكونَ مَثَلُكَ مَثَلَ السِّراجِ يُضيءُ لِلنّاسِ ويُحرِقُ نَفسَهُ.

342. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sen uyuduğunda ölü, uyandığında ise yeniden dirilmiş gibi oluyorsun."[1]

343. *ed-Dua:* Taberani, Hasan'dan[2] naklettiğine göre; Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer yeniden dirilişe yakinin yoksa uyuduğunda uyanma. Zira sen uykudan uyandığın gibi, ölümden sonra da yeniden diriltileceksin."[3]

344. *A'lâmu'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bil ki mümin için ölüm bir anlık uyumak, yeniden diriliş ise o uykudan uyanmak gibidir. Öyleyse bu tavsiyemi benden kabul et ve asla unutma. Allah benden sonra senin üzerinde vekildir, şüphesiz O hepimize yeter ve O en iyi vekildir."[4]

8 / 6

Başkasını İyiliğe Emredip Kendini İhmal Edenin Misali

345. *Arâisu'l-Mecâlis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kendini ihmal ettiğin hâlde başkalarını iyiliğe emretme. Çünkü böyle yaparsan senin durumun kendini yakıp başkalarına ışık saçan çıraya benzer."[5]

1- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c.1, s. 80. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 421, h: 17.

2- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

3- Tabarani, *ed-Dua*, s. 493, h: 1737.

4- *A'lamu'd-Din*, s. 93. *Bihâru'l-Envâr*, c. 82, s. 179, h: 22.

5- *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 314.

الفصل التاسع

نَوَادِرُ الْحِكَمِ

١ / ٩

الاعتبار فى طلب الرزق

٣٤٦. الإمام علىّ 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ ابنَهُ أن قالَ لَهُ: يا بُنَيَّ، لِيَعتَبِر مَن قَصُرَ يَقينُهُ وضَعُفَت نِيَّتُهُ فى طَلَبِ الرِّزقِ، إنَّ اللَّهَ تَبارَكَ وتَعالى خَلَقَهُ فى ثَلاثَةِ أحوالٍ مِن أمرِهِ، وآتاهُ رِزقَهُ، ولَم يَكُن لَهُ فى واحِدَةٍ مِنها كَسبٌ ولا حيلَةٌ، إنَّ اللَّهَ تَبارَكَ وتَعالى سَيَرزُقُهُ فِى الحالِ الرّابِعَةِ.

أمّا أوَّلُ ذالِكَ فَإِنَّهُ كانَ فى رَحِمِ اُمِّهِ يَرزُقُهُ هُناكَ فى قَرارٍ مَكينٍ حَيثُ لا يُؤذيهِ حَرٌّ ولا بَردٌ، ثُمَّ أخرَجَهُ مِن ذالِكَ وأجرى لَهُ رِزقًا مِن لَبَنِ اُمِّهِ يَكفيهِ بِهِ ويُرَبّيهِ ويَنعَشُهُ مِن

Dokuzuncu Bölüm

MUHTELİF HİKMETLER

9 / 1

Rızık Talep Etmede İbret

346. *İmam Ali (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kimin Allah'a yakini az ve rızık talep etmede niyeti zayıf olursa, bil ki Allah-u Teâlâ onu kendi iradesiyle yaratmış ve üç sebeple ona rızık vermiştir. O üç sebepten hiçbirisi onun inisiyatifinde olan şeyler değildir. O şahıs da bilmelidir ki Allah-u Teâlâ ona dördüncü sebeple yine de rızık vermektedir.

Birinci sebep: O, bir zaman annesinin rahmindeydi ve Allah öylesine zor ve dar bir yerde ona rızık vermiş ve onun soğuktan ve sıcaktan korunmasını sağlamıştır.

İkinci sebep: Allah onu anne rahminden dışarı çıkardıktan sonra, rızkını annesinin göğsünde süt olarak vermiş, o sütle beslenip gelişmesini ve büyüyüp güç sahibi olmasını sağlamıştır.

Üçüncü sebep: O, sütten kesildikten sonra Allah onun rızkını baba ve annesinin kazancına katarak doymasını sağlamış, anne ve babasının yüreğine de onun muhabbetini yerleştirerek sevgi bahçesinde yetişmesini sağlamıştır.

غَيرِ حَولٍ بِهِ ولا قُوَّةٍ، ثُمَّ فُطِمَ مِن ذالِكَ فَأَجرى لَهُ رِزقًا مِن كَسبِ أبَوَيهِ بِرَأفَةٍ ورَحمَةٍ لَهُ مِن قُلوبِهِما، لا يَملِكانِ غَيرَ ذالِكَ حَتّى أنَّهُما يُؤثِرانِهِ عَلى أنفُسِهِما فى أحوالٍ كَثيرَةٍ حَتّى إذا كَبِرَ وعَقَلَ وَاكتَسَبَ لِنَفسِهِ ضاقَ بِهِ أمرُهُ، وظَنَّ الظُّنونَ بِرَبِّهِ، وجَحَدَ الحُقوقَ فى مالِهِ، وقَتَّرَ عَلى نَفسِهِ وعِيالِهِ مَخافَةَ إقتارِ رِزقٍ وسوءَ يَقينٍ بِالخَلَفِ مِنَ اللّهِ تَبارَكَ وتَعالى فِى العاجِلِ وَالآجِلِ، فَبِئسَ العَبدُ هذا يا بُنَيَّ.

٢ / ٩

افضل الغنى

٣٤٧. شعب الإيمان عن مالك: قالَ لُقمانُ الحَكيمُ 7 لاِبنِهِ: لَيسَ غِنىً كَصِحَّةٍ، ولا نَعيمٌ كَطيبِ نَفسٍ.

٣٤٨. ربيع الأبرار: قالَ لُقمانُ: ... أكَلتُ الطَّيِّباتِ، وعانَقتُ الحِسانَ فَلَم أرَ أَلَذَّ مِنَ العافِيَةِ.

٣ / ٩

استيداع الله

٣٤٩. رسول اللّه 9 : إنَّ لُقمانَ الحَكيمَ كانَ يَقولُ: إنَّ اللّهَ عَزَّ وجَلَّ إذَا استودِعَ شَيئا حَفِظَهُ.

Dördüncü sebep: O, büyüyüp akıllı biri olduğunda, kendisine yararlı olacak kazancı elde edebilmesi için Allah ona çalışma olanakları sağlamıştır.

Allah-u Teâlâ bu sebeplerle kuluna rızık vermesine rağmen, kul daralmış, Allah'a karşı kötümser olmuş; Allah'ın, malındaki haklarını inkâr etmiş, rızkının azalacağı korkusuna kapılmış ve geleceğe karamsarlıkla bakmaya başlamıştır. Ey oğul! İşte bunlar en kötü kullardır."[1]

9 / 2

En Üstün Servet

347. *Şuabu'l-İman:* Malik'ten naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Ne bir sermaye beden sağlığından değerli ne de bir nimet güzel huylu olmaktan üstün değildir."[2]

348. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Çok temiz ve lezzetli yiyecekler yedim ve nice güzellikler gördüm, fakat beden sağlığından daha güzel ve lezzetli bir şey göremedim."[3]

9 / 3

Allah'a Emanet Etmek

349. *Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.a):* Lokman Hekim sürekli şöyle diyordu: "Bir şey Allah'a emanet edildiği vakit, güvende olur ve iyi korunur."[4]

1- *el-Hisal*, s. 122, h: 114. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 414, h: 5.

2- *Şuabu'l-İman*, c. 4, s. 149, h: 4617. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 515.

3- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 3, s. 54.

4- İbn Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 393, h: 5609. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 512.

٤ / ٩

اعتزال الشر

٣٥٠.تاريخ بغداد عن قتادة: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: أى بُنَيَّ، اِعتَزِلِ الشَّرَّ كَما يَعتَزِلُكَ؛ فَإِنَّ الشَّرَّ لِلشَّرِّ خُلِقَ.

٥ / ٩

طريق النجاة

٣٥١. الدعاء عن الحسن: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، إن كُنتَ تُريدُ البَقاءَ –ولا بَقاءَ– فَاجعَل خَشيَةَ اللّهِ عز وجل غِطاءَكَ فَوقَ رَأسِكَ، ووِطاءَكَ فَلَعَلَّكَ أن تَنجُوَ، وما أراكَ بِناجٍ.

٦ / ٩

غنى الانسان

٣٥٢. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ، إنَّ فى يَدَيكَ لُؤلُؤا وأنتَ تَزعُمُ أنَّكَ فَقيرٌ؟

٣٥٣. المصنّف لعبد الرزّاق عن أبى قلابة: قيلَ لِلُقمانَ أَىُّ النّاسِ خَيرٌ؟ قالَ: الغَنِيُّ.

9 / 4

Kötülükten Uzak Durmak

350. *Tarih-i Bağdad:* Katade'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kötülük senden uzak durduğu gibi, sen de kötülükten uzak dur. Zira kötülük, kötüler için yaratılmıştır."[1]

9 / 5

Kurtuluş Yolu

351. *ed-Dua:* Taberani, Hasan'dan[2] naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sonsuza kadar yaşayıp baki kalmak istiyorsan -ki baki kalmak yoktur- Allah korkusunu kendine yorgan ve döşek kıl, ta ki kurtulabilesin, gerçi senin kurtuluşa erenlerden olduğunu göremiyorum."[3]

9 / 6

İnsanlığın Serveti

352. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Senin ellerinde iki inci gibi aklın ve idrakin vardır; onlarla düşünüyor ve tefekkür ediyorsun. Ki aklın ve idrakin olmasaydı bir zavallıdan başka bir şey değildin."[4]

353. *el-Musannef:* Abdurrazzak, Ebu Kılabe'den naklettiğine göre Lokman'a denildi: "Ey Lokman! Halkın en iyileri kimlerdir?"

1- *Tarih-i Bağdad*, c. 12, s. 272, h: 6716. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 516.

2- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

3- Tabarani, *ed-Dua*, s. 493, h: 1737.

4- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 204.

قيلَ: الغَناءُ مِنَ المالِ؟

قالَ: لا، ولكِنَّ الغَنِيَّ الَّذى إذَا التُمِسَ عِندَهُ خَيرٌ وُجِدَ، وإلّا أعفَي النّاسَ مِن شَرِّهِ.

٧ / ٩

اعظم المصائب

٣٥٤. الإمام زين العابدين 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنَّ أشَدَّ العُدمِ عُدمُ القَلبِ، وإنَّ أعظَمَ المَصائِبِ مُصيبَةُ الدّينِ، وأسنَى المَرزِئَةِ مَرزِئَتُهُ .

٨ / ٩

حبس رزق السارق

٣٥٥. الإمام زين العابدين 7 : قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ... إنَّ السّارِقَ إذا سَرَقَ حَبَسَهُ اللَّهُ مِن رِزقِهِ وكانَ عَلَيهِ إثمُهُ، ولَو صَبَرَ لَنالَ ذالِكَ وجاءَهُ مِن وَجهِهِ.

Lokman dedi ki: "Kimseye muhtaç olmadan kendine yeten kimselerdir."

Lokman'a denildi ki: "Kimseye muhtaç olmayandan maksadınız, malî açıdan muhtaç olmayan mıdır?"

Lokman dedi ki: "Hayır. İyilik arandığında kendisinde bulunan ve insanların şerrinden emin olduğu kimse muhtaç değildir."(1)

9 / 7

Musibetlerin En Büyüğü

354. *İmam Zeynelâbidin (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! En kötü yoksulluk duyarlı kalbin yokluğudur. Ve en büyük musibet borçlu olmaktır. En büyük mahrumiyet ve bela ise kötü iş için birlik olmaktır."(2)

9 / 8

Hırsızın Rızkının Durdurulması

355. *İmam Zeynelabidin (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hırsız, hırsızlık yaptığı vakit Allah onun helal rızkını keser. Bunun günahı da hırsızın kendisine aittir. Halbuki yokluğa sabretseydi doğal ve helal yoldan rızkı kendisine verilecekti."(3)

1- Abdurrazzak, *el-Musennef*, c. 11, s. 254, h: 20470. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 281.

2- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 196, h: 246. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 15.

3- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 196, h: 246. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 421, h: 15.

٩ / ٩

اقسام النساء

٣٥٦. الاختصاص عن الأوزاعىّ –فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ– :

يا بُنَىَّ، النّساءُ أربَعَةٌ: ثِنتانِ صالِحَتانِ، وثِنتانِ مَلعونَتانِ.

فَأَمّا إحدَى الصّالِحَتَينِ فَهِىَ الشَّريفَةُ فى قَومِهَا، الذَّليلَةُ فى نَفسِهَا، الَّتى إن اُعطِيَت شَكَرَت، وإنِ ابتُلِيَت صَبَرَت، القَليلُ فى يَدَيها كَثيرٌ، الصّالِحَةُ فى بَيتِها.

وَالثّانِيَةُ: الوَدودُ الوَلودُ، تَعودُ بِخَيرٍ عَلى زَوجِها، هِىَ كَالاُمِّ الرَّحيمِ تَعطِفُ عَلى كَبيرِهِم، وتَرحَمُ صَغيرَهُم، وتُحِبُّ وَلَدَ زَوجِها وإن كانوا مِن غَيرِها، جامِعَةُ الشَّملِ، مَرضِيَّةُ البَعلِ، مُصلِحَةٌ فِى النَّفسِ وَالأَهلِ وَالمالِ وَالوَلَدِ، فَهِىَ كَالذَّهَبِ الأَحمَرِ، طوبى لِمَن رُزِقَها، إن شَهِدَ زَوجُها أعانَتهُ، وإن غابَ عَنها حَفِظَتهُ.

وأمّا إحدَى المَلعونَتَينِ فَهِىَ العَظيمَةُ فى نَفسِهَا، الذَّليلَةُ فى قَومِهَا، الَّتى إن اُعطِيَت سَخِطَت، وإن مُنِعَت عَتَبَت وغَضِبَت، فَزَوجُها مِنها فى بَلاءٍ وجيرانُها مِنها فى عَناءٍ، فَهِىَ كَالأَسَدِ إن جاوَرتَهُ أكَلَكَ، وإن هَرَبتَ مِنهُ قَتَلَكَ.

9 / 9

Kadınların Kısımları

356. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman, oğkuna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kadınlar dört kısımdır: İki kısmı salih, diğer iki kısmı ise lanetlenmiştir."

"İki kısım salih kadınlardan birincisi; kendi kavmi arasında şerife[1], saygın, ağırbaşlı ve onurlu olan kadındır. Ki o, kendisine bir şey verildiğinde teşekkür eder, güç durumda kaldığında dayanıklılık gösterir, aza kanaat eder ve ailesine karşı da sadakatli olur."

"İkincisi ise mihriban, doğurgan ve daima kocasıyla iyi geçinen kadındır. Ki o aile büyüklerine anne gibi mihriban, küçüklerine ise, merhametli ve şefkatli olan kadındır. Üvey evlat bile olsalar kocasının çocuklarını sever. Ayrıca kendisinde iyilikler bulunduran, kocasının rızasını kazanan, kendisini, ailesini ve çocuklarını ıslah eden sarı altına benzeyen bir kadındır. Ne mutlu birlikte olduğunda işlerine yardımcı olan, yalnız kaldığında ise eşinin hayâsını koruyan bir eşe sahip olan kimseye. Böylesine kemale ermiş bir eşe sahip olan kimseye saadetler olsun!"

"Ama iki kısım olan lanetli kadından birincisi sessizdir, kavmi arasında sakin görünümlüdür. Fakat kendisine iyilik yapıldığında kızar, yapılmadığında ise reddedip azarlar. Kocası onun elinden mustariptir. Komşuları ondan rencide olurlar. O, yakaladığını yiyen, yakalayamadığını ise yaralayan aslana benzer."

1- Şerife; şerefli, kutsal, mübarek, soylu, temiz, onurlu, vakarlı ve ahlaklı olmak anlamına gelmektedir. (Mütercim).

وَالمَلعونَةُ الثّانِيَةُ فَهِيَ عِندَ زَوجِها ومَيلُها فى جيرانِها، فَهِيَ سَريعَةُ السَّخطَةِ، سَريعَةُ الدَّمعَةِ، إن شَهِدَ زَوجُها لَم تَنفَعهُ وإن غابَ عَنها فَضَحَتهُ، فَهِيَ بِمَنزِلَةِ الأَرضِ النَّشّاشَةِ إن أسقَيتَ أفاضَتِ الماءَ وغَرِقَت، وإن تَرَكتَها عَطِشَت، وإن رُزِقتَ مِنها وَلَدًا لَم تَنتَفِع بِهِ.

٣٥٧. الاختصاص عن الأوزاعىّ -فيما قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ-: يا بُنَىَّ، لَو كانَتِ النِّساءُ تُذاقُ كَما تُذاقُ الخَمرُ ما تَزَوَّجَ رَجُلٌ امرَأَةَ سَوءٍ أبَدًا.

١٠ / ٩

ثمرة طاعة الله

٣٥٨. خزانة الخيال: قالَ لُقمانُ: يا بُنَىَّ، أطِعِ اللَّهَ؛ فَإِنَّ مَن أطاعَ اللَّهَ كَفاهُ ما أهَمَّهُ، وعَصَمَهُ مِن خَلقِهِ.

١١ / ٩

الناس ثلاثة اثلاث

٣٥٩. المواعظ العددية: إنَّ لُقمانَ الحَكيمَ قالَ لابنِهِ: يا بُنَىَّ، النّاسُ ثَلاثَةُ أثلاثٍ: ثُلُثٌ للّهِ، وثُلُثٌ لِنَفسِهِ، وثُلُثٌ لِلدّودِ، فَأَمّا ما هُوَ للّهِ فَروحُهُ، وأمّا ما هُوَ لِنَفسِهِ فَعِلمُهُ، وأمّا ما هُوَ لِلدَودِ فَجِسمُهُ.

"Lanetli kadınlardan ikincisi ise öyle bir kadındır ki kocasının yanındayken bile gönlü komşuların yanında olur. Çabucak kızar, çabucak da ağlar. Kocasıyla olduğunda ona yararı olmaz, yalnız kaldığında ise onu rezil eder. O çorak toprağa benzer ki, her ne kadar su versen de toprak ıslanmaz, su devamlı toprağın üzerinde kalır. Eğer o sana evlat verecek olursa o evlattan yarar göremezsin."(1)

357. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman oğluna: "Ey oğul! Kadınlar şarap gibi tadımlık olsalardı, hiç kimse kötü kadınla evlenmezdi."(2)

9 / 10

Allah'a İtaat Etmenin Yararı

358. *Hazanetu'l-Hiyal:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'a itaat et. Zira her kim Allah'a itaat ederse, Allah onun isteklerini yerine getirir ve kulların kötülüklerinden korur."(3)

9 / 11

İnsanın Üç Hissesi Vardır

359. *el-Mevâizu'l-Adediyye:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İnsanın üç hissesi vardır: Onlardan üçte biri Allah içindir, üçte biri kendisi içindir, diğer üçte biri ise börtü böcek içindir. Allah için olan hissesi ruhudur, kendi için olan hissesi bilgisidir ve börtü böcek için olan hissesi ise bedenidir."(4)

1- *el-İhtisâs*, s. 339. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 429, h: 23.
2- *el-İhtisâs*, s. 339. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 430, h: 23.
3- *Hazanetu'l-Hiyal*, s. 567.
4- *el-Mevâizu'l-Adediyye*, s. 186. *Âdabu'n-Nas*, c. 1, s. 175.

١٢ / ٩

تمام النعمة

٣٦٠. كنز العمّال: قالَ لُقمانُ 7 : أتَدرى ما تَمامُ النِّعمَةِ؟ تَمامُ النِّعمَةِ دُخولُ الجَنَّةِ، وَالنَّجاةُ مِنَ النّارِ.

٣٦١. كنز العمّال: قالَ لُقمانَ 7 : مِن تَمامِ النِّعمَةِ دُخولُ الجَنَّةِ وَالفَوزُ مِنَ النّارِ.

١٣ / ٩

حسن الخلق

٣٦٢. عرائس المجالس: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: حَسِّن مَعَ جَميعِ النّاسِ خُلُقَكَ؛ فَإِنَّ مَن حَسَّنَ خُلُقَهُ وأظهَرَ بِشرَهُ وبَسَطَهُ حَظِىَ عِندَ الأبرارِ، وأحَبَّهُ الأَخيارُ، وجانَبَهُ الفُجّارُ.

١٤ / ٩

مضار الفقر

٣٦٣. إحياء علوم الدين: قالَ لُقمانُ الحَكيمُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اِستَغنِ بِالكَسبِ الحَلالِ عَنِ الفَقرِ، فَإِنَّهُ مَا افتَقَرَ أحَدٌ قَطُّ إلّا أصابَهُ ثَلاثُ خِصالٍ: رِقَّةٌ فى دينِهِ، وضَعفٌ فى عَقلِهِ، وذَهابُ

9 / 12

Nimetin Kemali

360. *Kenzü'l-Ummâl:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Nimetin kemalinin ne olduğunu biliyor musun? Nimetin kemali cennete gitmek ve cehennemden kurtulmaktır."(1)

361. *Kenzü'l-Ummâl:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Nimetin kemali cehennemden kurtulup cennete gitmektir."(2)

9 / 13

Güzel Ahlaklı Olmak

362. *Arâisu'l-Mecâlis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Tüm halka karşı ahlakını güzelleştir. Zira her kim ahlakını iyileştirir ve güzel huylu olursa iyilikseverlerden yararlanır ve onların nezdinde aziz olur. İyi insanlar onu sever, kötü insanlar ise ondan uzaklaşırlar."(3)

9 / 14

Yoksulluğun Zararları

363. *İhyâu Ulûmi'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İhtiyacını gidermeyi helal rızıkta ara. Zira bu üç hasleti kendisinde bulunduranların dışında hiç kimse asla yoksul olmamıştır: Dinî vecibeleri yerine getirmede ihmalkâr davranmak, akıldan yoksun olmak ve namertlik yapmak. Elbette bu

---

1- *Kenzü'l-Ummâl*, c. 2, s. 34, h: 3023.
2- *Kenzü'l-Ummâl*, c. 2, s. 9, h: 2920.
3- *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 315.

مُروءَتِهِ، وأعظَمُ مِن هذِهِ الثَّلاثِ: اِستِخفافُ النّاسِ بِهِ.

١٥ / ٩

رعاية حقوق الوالدين

٣٦٤. البرّ والصلة عن كعب الأحبار: قالَ لُقمانُ 7 لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، مَن أرضى والِدَتَهُ فَقَد أرضَى الرَّحمنَ، ومَن أسخَطَها فَقَد أسخَطَ الرَّحمنَ.

يا بُنَيَّ، إنَّمَا الوالِدانِ بابٌ مِن أبوابِ الجَنَّةِ، فَإِن رَضِيا مَضَت إلَى الجَبّارِ، وإن سَخِطا حُجِبتَ.

üç hasletten daha büyüğü ise halkı tahkir etmektir."[1]

9 / 15

Anne ve Baba Hakkına Riayet Etmek

364. *el-Birru ve's-Sıla:* Abdullah b. Mübarek'in Kâ'b el-Ahbâr'dan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim baba ve annesini hoşnut ederse Rahman olan Allah'ı hoşnut etmiş, her kim de onları üzerse Rahman olan Allah'ı gazaplandırmış olur."

Ey oğul! Baba ve anne cennet kapılarından birer kapıdırlar; eğer onlar senden razı olurlarsa, seni Allah'a ulaştırırlar; eğer razı olmazlarsa bu kapıdan geçmeden alıkonulursun."[2]

1- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 2, s. 95.

2- Abdullah b. Mübarek, *el-Birru ve's-Sıla*, s. 126, h: 32.

الفصل العاشر

جَوَامِعُ الْحِكَمِ

٣٦٥. الإمام زين العابدين 7 : قالَ لُقمانُ لاِبنِهِ: يا بُنَيَّ، إن أَشَدَّ العُدمِ عُدمُ القَلبِ، وإنَّ أعظَمَ المَصائِبِ مُصيبَةُ الدّينِ، وأسنَى المَرزِئَةِ مَرزِئَتُهُ، وأنفَعَ الغِنى غِنَى القَلبِ، فَتَلَبَّث فى كُلِّ ذالِكَ، وَالزَمِ القَناعَةَ وَالرِّضا بِما قَسَمَ اللَّهُ، وإنَّ السّارِقَ إذا سَرَقَ حَبَسَهُ اللَّهُ مِن رِزقِهِ، وكانَ عَلَيهِ إثمُهُ، ولَو صَبَرَ لَنالَ ذالِكَ وجاءَهُ مِن وَجهِهِ.

يا بُنَيَّ، أخلِص طاعَةَ اللَّهِ حَتّى لا يُخالِطَها شَيءٌ مِنَ المَعاصى، ثُمَّ زَيِّنِ الطّاعَةَ بِاتِّباعِ أهلِ الحَقِّ؛ فَإِنَّ طاعَتَهُم مُتَّصِلَةٌ بِطاعَةِ اللَّهِ، وزَيِّن ذالِكَ بِالعِلمِ، وحَصِّن عِلمَكَ بِحِلمٍ لا يُخالِطُهُ حُمقٌ، وَاخزُنهُ بِلينٍ لا يُخالِطُهُ جَهلٌ، وشَدِّدهُ بِحَزمٍ لا يُخالِطُهُ الضِّياعُ، وَامزُج حَزمَكَ بِرِفقٍ لا يُخالِطُهُ العُنفُ.

Onuncu Bölüm

KAPSAMLI HİKMETLER

365. *İmam Zeynelâbidin (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! En zor yoksulluk, duyarlı kalbin yokluğudur, en büyük musibet borçlu olmaktır ve en büyük mahrumiyet ve bela da borçtur. En yararlı servet kalbin gani olmasıdır. Öyleyse bunların tümünde sebatkâr ol ve Allah'ın kısmet ettiklerine kani ve hoşnut ol. Hırsız başkalarının hakkını çaldığında, Allah onun helal rızkından azaltır, üstelik hırsızlığın günahı da kendisine ait olur. Oysaki yokluğa sebat etseydi tabii yoldan rızkı kendisine verilecekti."

"Ey oğul! Allah'a itaatini ihlâsla yerine getir, öyle ki en küçük bir günah karışmayacak şekilde halis olsun. Sonra hakiki imana sahip olanlara takipçi olarak itaatine güzellik kazandır, zira onların itaatleri İlahî zühde sebep olur. Bu zühdü bilgiyle süsle ve bilgini tahammülle koru ki ona ahmaklık karışmasın. Tahammülünü de yumuşak huylu olmakla koru ki cehaletle karışık olmasın. Ve yumuşak huyunu tedbirli olmakla sağlamlaştır ki yok olmasın. Ve tedbirini hilimle aşıla ki içerisinde zorbalık olmasın."[1]

366. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman'a kendi hikmetini nede

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 196, h: 247. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 15.

٣٦٦. الإمام الباقر 7 : قيلَ لِلُقمانَ: مَا الَّذى أجمَعتَ عَلَيهِ مِن حِكمَتِكَ؟ قالَ: لا أتَكَلَّفُ ما قَد كُفيتُهُ، ولا اُضَيِّعُ ما وُلّيتُهُ.

٣٦٧. الكافى عن إبراهيم بن أبى البلاد عمّن ذكره: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تَقتَرِب فَتَكونَ أبعَدَ لَكَ، ولا تَبعُد فَتُهانَ ، كُلُّ دابَّةٍ تُحِبُّ مِثلَها، وإنَّ ابنَ آدَمَ يُحِبُّ مِثلَهُ، ولا تَنشُر بَزَّكَ إلّا عِندَ باغيهِ، كَما لَيسَ بَينَ الذِّئبِ وَالكَبشِ خُلَّةٌ كَذالِكَ لَيسَ بَينَ البارِّ وَالفاجِرِ خُلَّةٌ، مَن يَقتَرِب مِنَ الزِّفتِ يَعلَق بِهِ بَعضُهُ كَذالِكَ مَن يُشارِكِ الفاجِرَ يَتَعَلَّم مِن طُرُقِهِ، مَن يُحِبَّ المِراءَ يُشتَم، ومَن يَدخُل مَداخِلَ السَّوءِ يُتَّهَم، ومَن يُقارِن قَرينَ السَّوءِ لا يَسلَم، ومَن لا يَملِك لِسانَهُ يَندَم.

٣٦٨. الامام الباقر 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ 7 ابنَهُ أن قالَ: يا بُنَيَّ، إن تَكُ فى شَكٍّ مِنَ المَوتِ، فَارفَع عَن نَفسِكَ النَّومَ ولَن تَستَطيعَ ذالِكَ. وإن كُنتَ فى شَكٍّ مِنَ البَعثِ، فَادفَع عَن نَفسِكَ الانتِباهَ ولَن تَستَطيعَ ذالِكَ، فَإنَّكَ إذا فَكَّرتَ عَلِمتَ أنَّ نَفسَكَ بِيَدِ غَيرِكَ، وإنَّمَا النَّومُ بِمَنزِلَةِ المَوتِ، وإنَّمَا اليَقَظَةُ

özetledin, denildi:

Lokman şöyle cevap verdir: "Yeterince verileceğine tazmin edildiğim rızık için kendimi zahmete düşürmedim ve korumakla sorumlu olduğum işleri de zayi etmedim."(1)

367. *el-Kâfi:* İbrahim b. Ebi'l-Bilad'dan naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halktan uzaklaşmana neden olacak derecede insanlara aşırı yakınlık gösterme ve yine onların teveccühünü yitirmene ve hakir görülmene neden olacak derecede de onlardan uzak durma."(2)

"Her canlının kendi hemcinsini sevdiği gibi insanoğlu da kendi hemcinsini sevmektedir. Akıllı kimse malını müşterilerinden başkasına göstermez. Kurtla koyunun arasında dostluk olamayacağı gibi, iyilerle kötüler arasında da dostluk olmaz. Her kim zifte yaklaşırsa, o zift yaklaştığı miktarda ona bulaşır. Her kim kötü kimseyle birliktelik yaparsa, onun kötü huylarını öğrenir ve o kötülükleri uygular. Her kim gereksiz tartışmayı sever ve yaparsa, hakaret görür. Her kim kötülüklerin yapıldığı mekânlara giderse, itham edilir. Her kim kötü kimseyle dost olursa, selamette olamaz. Ve her kim de kendi dilini dizginlemezse pişman olur."(3)

368. *İmam Muhammed Bakır (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer ölümün gerçekliği hususunda şüphe ediyorsan, uykuyu kendinden uzaklaştır ve uyuma ki bunu

---

1- *Kurbu'l-İsnad*, s. 72, h: 232. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 6.

2- Yani: Halkın seni yormalarına, bıktırmalarına, acze düşürmelerine, dermansız kılmalarına ve neticede ise kalplerinden çıkarıp atmalarına neden olacak derecede yakınlık gösterme ve onların gözünden düşmene, hakir görülmene ve yok sayılmana neden olacak derecede de uzak durma.

3- *el-Kâfi*, c. 2, s. 641,h.9. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426, h: 20.

بَعدَ النَّومِ بِمَنزِلَةِ البَعثِ بَعدَ المَوتِ.

وقالَ: قالَ لُقمانُ 7 : يا بُنَيَّ، لا تَقتَرِب فَيَكونَ أبعَدَ لَكَ ولا تَبعُد فَتُهانَ. كُلُّ دابَّةٍ تُحِبُّ مِثلَها، وَابنُ آدَمَ لا يُحِبُّ مِثلَهُ. لا تَنشُر بِرَّكَ (بَزَّكَ) إلا عِندَ باغيهِ، وكَما لَيسَ بَينَ الكَبشِ وَالذِّئبِ خُلَّةٌ، كَذالِكَ لَيسَ بَينَ البارِّ وَالفاجِرِ خُلَّةٌ، مَن يَقتَرِب مِنَ الرَّفثِ (الزِّفتِ) يَعلَق بِهِ بَعضُهُ كَذالِكَ مَن يُشارِكِ الفاجِرَ يَتَعَلَّم مِن طُرُقِهِ، مَن يُحِبَّ المِراءَ يُشتَم، ومَن يَدخُل مَدخَلَ السَّوءِ يُتَّهَم، ومَن يُقارِن قَرينَ السَّوءِ لا يَسلَم ومَن لا يَملِك لِسانَهُ يَندَم.

وقالَ: يا بُنَيَّ، صاحِب مِئَةً ولا تُعادِ واحِدًا.

يا بُنَيَّ، إنَّما هُوَ خَلاقُكَ وخُلُقُكَ، فَخَلاقُكَ دينُكَ، وخُلُقُكَ بَينَكَ وبَينَ النّاسِ، فَلا تَبَغَّضَنَّ إلَيهِم، وتَعَلَّم مَحاسِنَ الأَخلاقِ.

يا بُنَيَّ، كُن عَبدًا لِلأَخيارِ ولا تَكُن وَلَدًا لِلأَشرارِ.

يا بُنَيَّ، عَلَيكَ بِأَداءِ الأَمانَهِ تَسلَم دُنياكَ وآخِرَتُكَ، وكُن أمينًا؛ فَإِنَّ اللَّهَ تَعالى لا يُحِبُّ الخائِنينَ.

يا بُنَيَّ، لا تُرِ النّاسَ أنَّكَ تَخشَى اللَّهَ وقَلبُكَ فاجِرٌ.

yapamayacaksın. Yeniden dirilişten şüphe duyuyorsan uykudan uyanmayı kendinden uzaklaştır ve uyanma ki bunu da yapamayacaksın. Zira iyi düşünürsen eğer, uyku ve uyanıklığın senin elinde olmadığı gibi, hayatının da başkasının elinde olduğunu anlayacaksın. Uyku, ölüm; uykudan uyanmak ise yeniden dirilmek gibidir."

"Ey oğul! Halkın kalbindeki sevgini azaltacaksa, onlara aşırı yakınlık gösterme. Her canlının kendi hemcinsini sevdiği gibi insanoğlu da kendi hemcinsini sever. Kendi malını müşterilerinden başkasına gösterme. Kurtla koyunun arasında dostluk olamayacağı gibi, iyilerle kötüler arasında da dostluk ve samimiyet olmaz. Her kim zifte yaklaşırsa, o zift yaklaştığı miktarda üzerine bulaşır. Her kim kötü kimseyle birliktelik yaparsa, onun kötü huylarından öğrenir ve o kötülükleri uygular. Her kim gereksiz tartışmayı sever ve yaparsa hakaret görür. Her kim kötülüklerin yapıldığı mekânlara giderse, itham edilir. Her kim kötü kimseyle hemrah olursa selamette olamaz. Ve her kim de kendi dilini dizginlemezse pişman olur."

"Ey oğul! Yüzlerce kişiyle arkadaşlık kur, fakat bir kişi ile bile olsa düşmanlık yapma."

"Ey oğul! Sen kendi ahlakının yararıyla yaşarsın. Senin yararın dindir ve senin ahlakın ise seninle halk arasındaki ilişkidir. Öyleyse halka kin besleme ve onlara güzel davran."

"Ey oğul! İyi kimsenin kölesi olmak, kötü ana-babanın evladı olmaktan iyidir."

"Ey oğul! Emanetleri sahibine iade et ki dünyada ve ahirette esenlik bulasın. Güvenilir kişi ol. Zira Allah emanete ihanet edenleri sevmez."

"Ey oğul! Riyadan uzak dur. Kalbin günahkâr olduğu hâlde

٣٦٩. الإمام الصادق 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنِ احتَجتَ إلَى السُّلطانِ فَلا تُكثِرِ الإلحاحَ عَلَيهِ، ولا تَطلُب حاجَتَكَ مِنهُ إلّا فى مَواضِعِ الطَّلَبِ، وذالِكَ حينَ الرِّضا وطيبِ النَّفسِ، ولا تَضجَرَنَّ بِطَلَبِ حاجَةٍ؛ فَإنَّ قَضاءَها بِيَدِ اللَّهِ ولَها أوقاتٌ، ولكِنِ ارغَب إلَى اللَّهِ، وسَلهُ، وحَرِّك أصابِعَكَ إلَيهِ.

يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا قَليلٌ، وعُمُرَكَ قَصيرٌ.

يا بُنَيَّ، اِحذَرِ الحَسَدَ فَلا يَكونَنَّ مِن شَأنِكَ، وَاجتَنِب سوءَ الخُلُقِ فَلا يَكونَنَّ مِن طَبعِكَ، فَإنَّكَ لا تَضُرُّ بِهِما إلّا نَفسَكَ، وإذا كُنتَ أنتَ الضّارَّ لِنَفسِكَ كَفَيتَ عَدُوَّكَ أمرَكَ، لِأَنَّ عَداوَتَكَ لِنَفسِكَ أضَرُّ عَلَيكَ مِن عَداوَةِ غَيرِكَ.

يا بُنَيَّ، اِجعَل مَعروفَكَ فى أهلِهِ، وكُن فيهِ طالِبًا لِثَوابِ اللَّهِ، وكُن مُقتَصِدًا، ولا تُمسِكهُ تَقتيرًا، ولا تُعطِهِ تَبذيرًا.

يا بُنَيَّ، سَيِّدُ أخلاقِ الحِكمَةِ دينُ اللَّهِ تَعالى، ومَثَلُ الدّينِ كَمَثَلِ الشَّجَرَةِ الثّابِتَةِ، فَالإيمانُ بِاللَّهِ ماؤُها، وَالصَّلاةُ عُروقُها، وَالزَّكاةُ جِذعُها، وَالتَّآخى فِى اللَّهِ شُعَبُها، وَالأَخلاقُ الحَسَنَةُ وَرَقُها، وَالخُروجُ عَن مَعاصِى اللَّهِ ثَمَرُها، ولا تَكمُلُ الشَّجَرَةُ إلّا بِثَمَرَةٍ طَيِّبَةٍ، كَذالِكَ الدّينُ لا يَكمُلُ إلّا بِالخُروجِ عَنِ المَحارِمِ.

kendini halka, Allah'tan korkuyor gibi gösterme."[1]

369. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer bir padişaha muhtaç olursan, çok ısrarcı olma ve ihtiyacın olan şeyi uygun olmayan bir yerde ondan isteme, onun neşeli ve hoşnut olduğu bir zamanı bekle. İsteğini almak için sabırsızlık gösterme, zira isteğinin yerine getirilmesi Allah'ın elindedir ve onun da verilmesinin bir zamanı vardır. Fakat Allah'a alaka göster ve isteğini O'ndan iste. Elini sadece O'na aç, O'na yönel ve O'ndan iste."

"Ey oğul! Dünyanın malı çok azdır, ömür ise kısadır. Haset etmekten sakın. Çünkü bu senin şanına yakışmaz. Kötü ahlaklı olmaktan uzak dur. Çünkü bu senin güzel yaratılış fıtratına aykırıdır. Ve sen bunlara sahip olacak olursan kendinden başkasına zarar veremezsin. Sen kendine zarar verdiğinde düşmanının işini kolaylaştırmış ve zahmetini azaltmış olursun, zira senin kendine yapacağın düşmanlık, başkalarının sana yapacağı düşmanlıktan daha zararlıdır."

"Ey oğul! Hayırlı işlerini ehil olan kimseler için yap ve mükâfatını sadece Allah'tan iste. Harcamalarında orta halli ol, fakirlik ve felaket korkusuyla hayırlı harcamalarından kısma; savurganlık da yapma."

"Ey oğul! Hikmetli ahlakın zirvesi Allah'ın dinidir. Dinin misali dayanıklı ağaç gibidir: Allah'a iman onun suyudur, namaz onun kökleri, zekât onun gövdesi, Allah yolunda kardeşlik onun dalları, güzel ahlak onun yaprakları, günahlardan arınmak onun meyvesidir. Ağaç pakize meyveler vermediği sürece kemale erişemeyeceği gibi, din de haramlardan sakınılmadığı sürece kemale eremez."

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190, h: 239. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 417, h: 11.

يا بُنَيَّ، لِكُلِّ شَيءٍ عَلامَةٌ يُعرَفُ بِها، وإنَّ لِلدّينِ ثَلاثَ عَلاماتٍ: العِفَّةَ، وَالعِلمَ، وَالحِلمَ.

٣٧٠. عنه 7 : كانَ فيما وَعَظَ بِهِ لُقمانُ ابنَهُ: يا بُنَيَّ، إنَّ النّاسَ قَد جَمَعوا قَبلَكَ لِأَولادِهِم، فَلَم يَبقَ ما جَمَعوا ولَم يَبقَ مَن جَمَعوا لَهُ، وإنَّما أنتَ عَبدٌ مُستَأجَرٌ؛ قَد اُمِرتَ بِعَمَلٍ ووُعِدتَ عَلَيهِ أجرًا، فَأَوفِ عَمَلَكَ وَاستَوفِ أجرَكَ، ولا تَكُن فى هذِهِ الدُّنيا بِمَنزِلَةِ شاةٍ وَقَعَت فى زَرعٍ أخضَرَ، فَأَكَلَت حَتّى سَمِنَت فَكانَ حَتفُها عِندَ سِمَنِها، ولكِنِ اجعَلِ الدُّنيا بِمَنزِلَةِ قَنطَرَةٍ عَلى نَهرٍ جُزتَ عَلَيها وتَرَكتَها ولَم تَرجِع إلَيها آخِرَ الدَّهرِ. أخرِبها ولا تَعمُرها، فَإِنَّكَ لَم تُؤمَر بِعِمارَتِها.

وَاعلَم أنَّكَ سَتُسأَلُ غَدًا إذا وَقَفتَ بَينَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ عَن أربَعٍ: شَبابِكَ فيما أبلَيتَهُ، وعُمُرِكَ فيما أفنَيتَهُ، ومالِكَ مِمَّا اكتَسَبتَهُ وفيما أنفَقتَهُ، فَتَأَهَّب لِذالِكَ، وأعِدَّ لَهُ جَوابًا.

ولا تَأسَ عَلى ما فاتَكَ مِنَ الدُّنيا، فَإِنَّ قَليلَ الدُّنيا لا يَدومُ بَقاؤُهُ، وكَثيرَها لا يُؤمَنُ بَلاؤُهُ، فَخُذ حِذرَكَ، وجِدَّ فى أمرِكَ، وَاكشِفِ الغِطاءَ عَن وَجهِكَ، وتَعَرَّض لِمَعروفِ رَبِّكَ، وجَدِّدِ التَّوبَةَ فى قَلبِكَ، وَاكمَش فى فَراغِكَ قَبلَ أن يُقصَدَ قَصدُكَ،

"Ey oğul! Her şeyin alametleri vardır ki o alametlerle tanınırlar. Dinin de üç alameti vardır: Hayâlı, bilgili ve sabırlı olmaktır."(1)

370. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Senden önceki insanlar, kendi evlatları için mal ve servet topladılar; fakat ne mal ve servet ne de kendilerine mal ve servet toplanan kimseler kaldı. Sen, kendisine ücret verilecek işçi gibisin ve sana tayin edilen işi yapmakla görevli kılınmışsın. Karşılığında ise sana kıymetli ücret vadedilmiştir. Öyleyse sana verilen işi yerine getirmede vefalı ol ve vadedilen ücreti al."

"Bu dünyada, yeşilliğe dalıp yiyip şişen koyun gibi olma ki sonuçta kesilecektir. Dünyayı üzerinden geçilecek bir köprü gibi say, üzerinden geç ve bir daha ona asla dönmeyecekmişsin gibi arkana bakmadan git ve onu kendi hâline bırak."

"Bil ki; yarın Allah'ın huzurunda hazır edileceğin zaman, dört şey hususunda sorgulanacaksın: 1. Gençliğini nasıl geçirdin? 2. Ömrünü nasıl bitirdin? 3. Malını hangi yoldan topladın? 4. Malını nerede harcadın?"

"Bu nedenle, böylesi bir gün için kendini amade et ve bu soruların cevabını hazırla."

"Dünyada kaybettiklerine üzülme; zira dünyanın azının devamından, çoğunun ise belasından güvence yoktur. Öyleyse dünyadan sakın, gaflet perdesini üzerinden at ve Rabbinin senden istediklerini yerine getirmek için üstün çaba harca. Samimi ve yürekten tövbeni yenile, ölüm seni çağırmadan önce uzun ve yersiz arzularını yenmeye çalış, kendini ıslah et ve kendi asayişini sağla."(2)

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 196, h: 247. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 420, h: 14.

2- *el-Kâfî*, c. 2, s. 134,h.20. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 425, h: 19.

ويُقضى قَضاؤُكَ، ويُحالَ بَينَكَ وبَينَ ما تُريدُ.

٣٧١. عنه 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالضَّجَرَ وسوءَ الخُلُقِ وقِلَّةَ الصَّبرِ، فَلا يَستَقيمُ عَلى هذِهِ الخِصالِ صاحِبٌ، وألزِم نَفسَكَ التُّؤَدَةَ فى اُمورِكَ، وصَبِّر على مَؤُوناتِ الإخوانِ نَفسَكَ، وحَسِّن مَعَ جَميعِ النّاسِ خُلُقَكَ.

يا بُنَيَّ، إن عَدِمَكَ ما تَصِلُ بِهِ قَرابَتَكَ، وتَتَفَضَّلُ بِهِ عَلى إخوَتِكَ فَلا يَعدَمَنَّكَ حُسنُ الخُلقِ وبَسطُ البِشرِ؛ فَإِنَّهُ مَن أحسَنَ خُلُقَهُ أحَبَّهُ الأَخيارُ وجانَبَهُ الفُجّارُ، وَاقنَع بِقَسمِ اللّهِ لَكَ يَصفُ عَيشُكَ، فَإِن أرَدتَ أن تَجمَعَ عِزَّ الدُّنيا فَاقطَع طَمَعَكَ مِمّا فى أيدِى النّاسِ، فَإِنَّما بَلَغَ الأَنبِياءُ وَالصِّدّيقونَ ما بَلَغوا بِقَطعِ طَمَعِهِم.

٣٧٢. عنه 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: إن تَأَدَّبتَ صَغيرا انتَفَعتَ بِهِ كَبيرًا، ومَن عَنى بِالأَدَبِ اهتَمَّ بِهِ، ومَنِ اهتَمَّ بِهِ تَكَلَّفَ عِلمَهُ، ومَن تَكَلَّفَ عِلمَهُ اشتَدَّ لَهُ طَلَبُهُ، ومَنِ اشتَدَّ لَهُ طَلَبُهُ أدرَكَ بِهِ مَنفَعَةً، فَاتَّخِذهُ عادَةً.

وإيّاكَ وَالكَسَلَ مِنهُ وَالطَّلَبَ بِغَيرِهِ، وإن غُلِبتَ عَلَى الدُّنيا فَلا تُغلَبَنَّ عَلَى الآخِرَةِ، وإنَّهُ إن فاتَكَ طَلَبُ العِلمِ فَإِنَّكَ لَن تَجِدَ تَضييعا أشَدَّ مِن تَركِهِ.

371. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Taşkınlıktan, kötü ahlaktan ve sabırsızlıktan sakın; zira hiç kimse bu özelliklerle kalıcı olmaz. İşlerinde vakarlı olmayı, kardeşlerinin sana olan zahmetlerine karşı tahammüllü olmayı alışkanlık edin ve halkın tümüne karşı güzel ahlaklı ol."

"Ey oğul! Sıla-ı rahim yapman için hediye edecek bir şeyin yoksa güzel ahlaklı ve güler yüzlü olmayı bırakma, zira her kim ahlakını güzelleştirirse iyi insanlar onu sever ve kötü insanlar ondan uzaklaşırlar. Allah'ın sana nasip ettikleriyle yetin ki hayatın safa bulsun. Dünyada izzet sahibi olmak istiyorsan açgözlülük yapıp halkın elindekilere göz dikme, zira peygamberler ve sadık kimseler açgözlülük etmemeleri sayesinde bulundukları o yüce makamlara ulaşmışlardır."(1)

372. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Çocukken edep öğrenirsen büyüdüğünde yararını görürsün. "Her kim edepli olmaya niyetlenirse onu ziyadesiyle kazanmak için himmet gösterir; her kim onu kazanmaya himmet gösterirse, onu öğrenmek için zorluklara katlanır; her kim onu öğrenmek için zorluklara katlanırsa daha azimli ve daha istekli olur ve her kim de azim ve istekle talep ederse kendi amacına ulaşır ve yararını görür. Öyleyse ahlak ilkelerini öğrenmeyi alışkanlık edin ve ihtiyacın olan şeyleri öğrenmede tembellik etmekten sakın. Dünyaya karşı yenilgiye uğrarsan eğer en azından ahiretine karşı yenilgiye uğramamaya çaba göster. İlim öğren, ilim öğrenmezsen ziyan edersin; zira ilim öğrenmeyi terk etmekten daha büyük zarar yoktur."

"Ey oğul! Sana vefalı olan akrabalarının ve ilim ehli olan kardeşlerinin arasını ıslah et, onların aralarını ıslah ederken

---

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 195, h: 245. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 419, h: 14.

يا بُنَيَّ، اِستَصلِحِ الأَهلينَ وَالإِخوانَ مِن أهلِ العِلمِ إنِ استَقاموا لَكَ عَلَى الوَفاءِ، وَاحذَرهُم عِندَ انصِرافِ الحالِ بِهِم عَنكَ، فَإِنَّ عَداوَتَهُم أشَدُّ مَضَرَّةً مِن عَداوَةِ الأَباعِدِ بِتَصديقِ النّاسِ إيّاهُم لاِطِّلاعِهِم عَلَيكَ.

٣٧٣. عنه 7 : لَمّا وَعَظَ لُقمانُ ابنَهُ فَقالَ: أنَا مُنذُ سَقَطتُ إلَى الدُّنيا استَدبَرتُ وَاستَقبَلتُ الآخِرَةَ، فَدارٌ أنتَ إلَيها تَسيرُ أقرَبُ مِن دارٍ أنتَ مِنها مُتَباعِدٌ.

يا بُنَيَّ، لا تَطلُب مِنَ الأَمرِ مُدبِرا، ولا تَرفُض مِنهُ مُقبِلًا، فَإِنَّ ذالِكَ يُضِلُّ الرَّأىَ ويُزرى بِالعَقلِ.

يا بُنَيَّ، لِيَكُن مِمّا تَستَظهِرُ بِهِ عَلى عَدُوِّكَ الوَرَعُ عَنِ المَحارِمِ، وَالفَضلُ فى دينِكَ، وَالصِّيانَةُ لِمُرُوَّتِكَ، وَالإِكرامُ لِنَفسِكَ أن لا تُدَنِّسَها بِمَعاصِى الرَّحمٰنِ ومَساوِى الأَخلاقِ وقَبيحِ الأَفعالِ.

وَاكتُم سِرَّكَ، وأحسِن سَريرَتَكَ، فَإِنَّكَ إذا فَعَلتَ ذالِكَ آمَنتَ بِسترِ اللّهِ أن يُصيبَ عَدُوُّكَ مِنكَ عَورَةً، أو يَقدِرَ مِنكَ عَلى زَلَّةٍ، ولا تَأمَنَنَّ مَكرَهُ فَيُصيبَ مِنكَ غِرَّةً فى بَعضِ حالاتِكَ، فَإِذَا استَمكَنَ مِنكَ وَثَبَ عَلَيكَ ولَم يُقِلكَ عَثرَةً، وَلِيَكُن مِمّا تَتَسَلَّحُ بِهِ عَلى عَدُوِّكَ إعلانُ الرِّضا عَنهُ، وَاستَصغِرِ الكَثيرَ فى طَلَبِ

onların sana karşı tavırları değişir de kötü niyetli olurlarsa onlardan uzaklaş; zira onların kötü niyetleri halk arasında ayan olur ve seninle onlar arasında düşmanlık doğurur. Onların düşmanlığı ise, ayrılarının düşmanlığından daha çetin ve daha zararlıdır."[1]

373. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Ben dünyaya geldiğim günden beri sırtımı dünyaya, yüzümü ise ahirete dönmüşüm. Ona doğru gittiğin ev, ondan uzaklaştığın evden daha yakındır."

"Ey oğul! Zamanı geçen işin takipçisi olma ve önünde duran işin de peşini bırakma; zira zamanı geçen işin takipçisi olmak ve önünde duran işin de peşini bırakmak düşünceyi saptırır ve aklı hafifmeşrep yapar."

"Ey oğul! Ancak bu güzel hasletlerle düşmanlarına üstünlük sağlayabilirsin: Haramlardan sakınmakla, dininde ileride olmakla, cömertliğini korumakla ve nefsini aziz kılmakla. O nefis ki kendini esirgeyen ve bağışlayan Allah'a karşı günaha, kötü ahlaka ve kötü işlere bulaştırmamakla aziz olur."

"Sırrını gizli tut ve batınını güzelleştir; zira sen bunları yaparsan Allah'ın üzerini örtmesi sayesinde düşmanların senin sırlarına erişemez, hatalarını öğrenemez ve sen onların kötülüklerine karşı güvende olursun. Kendini düşmanın hilelerinden güvende görme ki, maazallah bazı durumlarda onların hilelerine aldanırsın. Düşman sana üstünlük sağlarsa, üzerine gelir, hatalarını bağışlamaz ve seni yenilgiye uğratır. Ayrıca düşmanına karşı kullanacağın müdafaa silahın ondan razı ve onunla barış içinde olduğunu ilan etmendir. Menfaat elde edeceğinde çoğu az, ziyan gördüğünde ise küçüğü bü-

---

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 194, h: 244. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 419, h: 13.

المَنفَعَة ، وَاستَعظِمِ الصَّغيرَ فى رُكوبِ المَضَرَّة.

يا بُنَيَّ، لا تُجالِسِ النّاسَ بِغَيرِ طَريقَتِهِم، ولا تَحمِلَنَّ عَلَيهِم فَوقَ طاقَتِهِم، فَلا يَزالُ جَليسُكَ عَنكَ نافِرًا، وَالمَحمولُ عَلَيهِ فَوقَ طاقَتِهِ مُجانِبًا لَكَ، فَإِذا أنتَ فَردٌ لا صاحِبَ لَكَ يُؤنِسُكَ، ولا أخَ لَكَ يَعضُدُكَ، فَإذا بَقيتَ وَحيدًا كُنتَ مَخذولًا، وصِرتَ ذَليلًا.

ولا تَعتَذِر إلى مَن لا يُحِبُّ أن يَقبَلَ مِنكَ عُذرًا، ولا يَرى لَكَ حَقًّا، ولا تَستَعِن فى اُمورِكَ إلّا بِمَن يُحِبُّ أن يَتَّخِذَ فى قَضاءِ حاجَتِكَ أجرًا، فَإِنَّهُ إذا كانَ كَذالِكَ طَلَبَ قضاءَ حاجَتِكَ لَكَ، كَطَلَبِهِ لِنَفسِهِ، لِأَنَّهُ بَعدَ نَجاحِها لَكَ كانَ رِبحًا فِى الدُّنيَا الفانِيَةِ وحَظًّا وذُخرًا لَهُ فِى الدّارِ الباقِيَةِ فَيَجتَهِدُ فى قَضائِها لَكَ، وَليَكُن إخوانُكَ وأصحابُكَ الَّذينَ تَستَخلِصُهُم وتَستَعينُ بِهِم عَلى اُمورِكَ، أهلَ المُرُوَّةِ وَالكَفافِ وَالثَّروَةِ وَالعَقلِ وَالعَفافِ الَّذينَ إن نَفَعتَهُم شَكَروكَ، وأن غِبتَ عَن جيرَتِهِم ذَكَروكَ.

٣٧٤. عنه 7 . فى تَفسيرِ قَولِهِ تعالى: وَ إِذْ قَالَ لُقْمَنُ لابْنِهِ وَ هُوَ يَعِظُهُ يَبُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ : فَوَعَظَ لُقمانُ لابنِهِ بِآثارٍ حَتّى تَفَطَّرَ وَانشَقَّ.

وكانَ فيما وَعَظَهُ بِهِ... أن قالَ: يا بُنَيَّ، إنَّكَ مُنذُ سَقَطتَ إلَى

yük say."

"Ey oğul! Halkla kendi usullerine aykırı olacak şekilde hemnişin olma; onlara güç yetiremeyeceklerinden fazla yük yükleme ki, böyle yaparsan hemnişinlerin senden uzaklaşırlar; böylesi bir durumda ne arkadaşın ve ne de hemdemin seninle kalır. Ve sen yalnız kalırsın ve sana yardım edecek hiçbir kardeşin yanında olmaz. Öyle ki yalnızlığa terk edilir ve rezil olursun."

"Senin özrünü kabul etmeyi sevmeyen ve sana değer vermeyen arkadaşından özür dileme. İşlerinde sana yardımcı olacağı takdirde senden bir ücret alacak kimse dışındaki kimselerden yardım isteme. Sana yardım edecek arkadaşlarını seçerken de bu kimselerin delikanlı, kanaatkâr, hayırsever, akıllı ve hayâlı kimselerden olmasına özen göster. Öyle ki, kendilerine iyilik yaptığında sana teşekkür edecek ve onlardan ayrıldığında seni hayırla yâd edecek kimselerden olsunlar."[1]

374. *İmam Cafer Sadık (a.s):* İmam, *(Ey oğul! Allah'a şirk koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür...*[2]*)* ayetini açıklarken Lokman'ın, sabah aydınlanıncaya kadar oğluna bir takım hikmetleri açıkladığını nakleder.

Lokman, nasihatinde şunları da dedi: "Ey oğul! Sen dünyaya geldiğin günden itibaren ona sırtını çevirmiş ve yüzünü ise ahirete dönmüşsün. Öyleyse kendisine yüz çevirip yaklaşmakta olduğun ev, kendisinden uzaklaşmakta olduğun evden sana daha yakındır."

"Ey oğul! Âlimlerle hemnişin ol ve onların yakınına sokularak yanı başlarında otur; onlarla tartışma ki seni kendilerinden

---

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 193, h: 243. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 418, h: 12.
2- Lokman, 13.

الدُّنيَا استَدبَرتَ وَاستَقبَلتَ الآخِرَةَ، فَدارٌ أنتَ إلَيها تَسيرُ أقرَبُ إلَيكَ مِن دارٍ أنتَ مِنها مُتَباعِدٌ.

يا بُنَيَّ، جالِسِ العُلَماءَ وزاحِمهُم بِرُكبَتَيكَ، لا تُجادِلهُم فَيَمنَعوكَ، وخُذ مِنَ الدُّنيا بَلاغًا، ولا تَرفُضها فَتَكونَ عِيالًا عَلَى النّاسِ، ولا تَدخُل فيها دُخولًا يَضُرُّ بِآخِرَتِكَ، وصُم صَوما يَقطَعُ شَهوَتَكَ، ولا تَصُم صَوما يَمنَعُكَ مِنَ الصَّلاةِ؛ فَإِنَّ الصَّلاةَ أحَبُّ إلَى اللَّهِ مِنَ الصِّيامِ.

يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ عَميقٌ، قَد هَلَكَ فيها عالَمٌ كَثيرٌ، فَاجعَل سَفينَتَكَ فيهَا الإيمانَ، وَاجعَل شِراعَهَا التَّوَكُّلَ، وَاجعَل زادَكَ فيها تَقوَى اللَّهِ، فَإن نَجَوتَ فَبِرَحمَةِ اللَّهِ، وإن هَلَكتَ فَبِذُنوبِكَ.

يا بُنَيَّ، إن تَأَدَّبتَ صَغيرا انتَفَعتَ بِهِ كَبيرًا، ومَن عَنى بِالأَدَبِ اهتَمَّ بِهِ، ومَنِ اهتَمَّ بِهِ تَكَلَّفَ عِلمَهُ، ومَن تَكَلَّفَ عِلمَهُ اشتَدَّ طَلَبُهُ، ومَنِ اشتَدَّ طَلَبُهُ أدرَكَ مَنفَعَتَهُ، فَاتَّخِذهُ عادَةً.

فَإِنَّكَ تَخلُفُ فى سَلَفِكَ، وتَنفَعُ بِهِ مَن خَلفَكَ، ويَرتَجيكَ فيهِ راغِبٌ، ويَخشى صَولَتَكَ راهِبٌ. وإيّاكَ وَالكَسَلَ عَنهُ وَالطَّلَبَ لِغَيرِهِ، فَإن غُلِبتَ عَلَى الدُّنيا فَلا تُغلَبَنَّ عَلَى الآخِرَةِ، وإذا فاتَكَ طَلَبُ العِلمِ فى مَظانِّهِ فَقَد غُلِبتَ عَلَى الآخِرَةِ.

uzaklaştırırlar. Dünyadan kendine ihtiyacın olduğu miktarda al, halka muhtaç olacağın şekilde dünya işlerini boşlama ve dünyaya ahiretine zarar verecek derinlikte de dalma. Öyle oruç tut ki tuttuğun oruç nefsini dizginlesin. Seni namazdan alıkoyacak orucu tutmaktan sakın; çünkü namaz Allah katında oruçtan daha sevimlidir."

"Ey oğul! Dünya derin bir deryadır ki insanların çoğu onda helak olmuşlardır. Öyleyse dünyada imanı kendine gemi, tevekkülü ona yelken ve İlahî takvayı ise kendine azık kıl. Eğer kurtulursan, kurtuluşun Allah'ın rahmeti sayesindedir ve helak da olacak olursan bu kendi günahlarından kaynaklanmış olacaktır."

"Ey oğul! Eğer çocukken edeplenmiş olursan büyüdüğünde yararını görürsün[1]. Her kim edepli olmayı arzularsa onu öğrenmeye önem verir, her kim onu öğrenmeye önem verirse onu öğrenmek için önüne çıkacak zorluklara katlanır, her kim onu öğrenmek için önüne çıkacak zorluklara katlanırsa onu öğrenmede ısrarcı olur ve her kim de onu öğrenmede ısrarla istekli olursa onun yararına erişir ve bu nedenle de öğrendiklerini kendisine ilke edinir, hayatı boyunca da uygulamaya koyar."

"Edep senden öncekilerin mirasıdır. Sen ise, senden öncekilerin halefisin ve senin halefin de ondan yararlanacaktır. Sana müştak olan kimse ümidini sana bağlar ve korkak kimse ise, senin kudretinden korkar. Edep öğrenmede tembellik edip başka bir şeylerin peşinden gitmekten sakın. Dünyaya karşı yenilgiye uğrarsan bile ahiretine karşı yenilgiye uğramamak için çaba göster. Ve her kim vaktinde ilim öğrenip onunla amel etmezse her an kendi ahiretine karşı yenilgiye uğramaya

---

1- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 194, h: 243. *el-Mu'cemu'l-Vasît*, c. 2, s. 633.

وَاجعَل فى أيّامِكَ ولَياليكَ وساعاتِكَ لِنَفسِكَ نَصيبًا فى طَلَبِ العِلمِ؛ فَإِنَّكَ لَن تَجِدَ لَهُ تَضييعًا أشَدَّ مِن تَركِهِ، ولا تُمارِيَنَّ فيهِ لَجوجًا، ولا تُجادِلَنَّ فَقيهًا، ولا تُعادِيَنَّ سُلطانًا، ولا تُماشِيَنَّ ظَلومًا، ولا تُصادِقَنَّهُ، ولا تُصاحِبَنَّ فاسِقًا نَطِفًا، ولا تُصاحِبَنَّ مُتَّهَمًا، وَاخزُن عِلمَكَ كَما تَخزُنُ وَرِقَكَ.

يا بُنَيَّ، خَفِ اللَّهَ خَوفًا لَو أتَيتَ القِيامَةَ بِبِرِّ الثَّقَلَينِ خِفتَ أن يُعَذِّبَكَ، وَارجُ اللَّهَ رَجاءً لَو وافَيتَ القِيامَةَ بِإِثمِ الثَّقَلَينِ رَجَوتَ أن يَغفِرَ لَكَ.

فَقالَ لَهُ ابنُهُ: يا أبَتِ وكَيفَ أُطيقُ هذا وإنَّما لى قَلبٌ واحِدٌ؟

فَقالَ لَهُ لُقمانُ: يا بُنَيَّ، لَوِ استُخرِجَ قَلبُ المُؤمِنِ فَشُقَّ لَوُجِدَ فيهِ نورانِ، نورٌ لِلخَوفِ، ونورٌ لِلرَّجاءِ، لَو وُزِنا لَما رَجَحَ أحَدُهُما عَلَى الآخَرِ بِمِثقالِ ذَرَّةٍ، فَمَن يُؤمِن بِاللَّهِ يُصَدِّق ما قالَ اللَّهُ، ومَن يُصَدِّق ما قالَ اللَّهُ يَفعَل ما أمَرَ اللَّهُ، ومَن لَم يَفعَل ما أمَرَ اللَّهُ لَم يُصَدِّق ما قالَ اللَّهُ؛ فَإِنَّ هذِهِ الأَخلاقَ تَشهَدُ بَعضُها لِبَعضٍ فَمَن يُؤمِن بِاللَّهِ إيمانًا صادِقًا يَعمَل لِلّهِ خالِصًا ناصِحًا ومَن عَمِلَ لِلّهِ خالِصًا ناصِحًا فَقَد آمَنَ بِاللَّهِ صادِقا ومَن أطاعَ اللَّهَ خافَهُ ومَن خافَهُ فَقَد أحَبَّهُ، ومَن أحَبَّهُ اتَّبَعَ أمرَهُ، ومَنِ اتَّبَعَ

musait bir konumda olur."

"Gece, gündüz ve diğer vakitlerde ilim öğrenmek için kendine zaman ayır; zira ilim öğrenmeyi boşlamaktan daha zararlı bir şey bulamazsın. İnatçı kimselerle polemiğe girip ağız dalaşması yapma, fakihle tartışma, padişaha düşmanlık yapma, zalimle yol arkadaşı ve dost olma, suçlu ve fasıkla arkadaşlık yapma[1] ve sikkelerini çoğalttığın gibi, ilmini de çoğalt."

"Ey oğul! Ahiret günü her iki dünyanın bahtiyarlığı seninle birlikte olacak olsa bile, sen yine de Allah'tan ve azabından kork ve her iki dünyanın günahı senin omuzlarında olacak olsa bile Allah'ın rahmetinden ve seni bağışlayacağından ümidini kesme."

Oğlu Lokmana: "Ey baba! Bir tek kalbim olduğu hâlde bu şekilde nasıl inanabilirim?" dedi.

Lokman oğluna dedi ki: "Ey oğul! Eğer müminin kalbi dışarı çıkarılacak ve ayrılacak olursa, onun, birinin korku ve bir diğerinin ise ümit için iki parça nur olduğunu görürsün ki tartılacak olursa da birinin diğerinden farkının olmadığı görülecektir."

"Her kim Allah'a iman ederse onun buyruklarını tasdik eder ve her kim Allah'ın buyruklarını tasdik ederse O'nun emirlerini yerine getirir ve her kim Allah'ın emirlerini yerine getirmezse O'nun buyruklarını tasdik etmemiş olur. Bazı ahlak ilkeleri, ahlakın diğer bazı ilkelerini tasdik eder; öyleyse gerçekten Allah'a iman eden kimse samimi ve ihlâsla O'nun rızası için iyilikler yapar. Her kim Allah'a gerçekten iman ederse O'na itaat eder ve O'ndan korkar. Her kim Allah'tan korkarsa O'nu sever. Her kim Allah'ı severse O'nun emirlerine itaat

1- *Lisanu'l-Arab*, c. 9, s. 334.

أمرَهُ استوجَبَ جَنَّتَهُ ومَرضاتَهُ، ومَن لَم يَتَّبِع رِضوانَ اللَّهِ فَقَد هانَ عَلَيهِ سَخَطُهُ، نَعوذُ بِاللَّهِ مِن سَخَطِ اللَّهِ.

يا بُنَيَّ، ولا تَركَن إلَى الدُّنيا، ولا تَشغَل قَلبَكَ بِها، فَما خَلَقَ اللَّهُ خَلقا هُوَ أهوَنُ عَلَيهِ مِنها، ألا تَرى أنَّهُ لَم يَجعَل نَعيمَها ثَوابا لِلمُطيعينَ، ولَم يَجعَل بَلاءَها عُقوبَةً لِلعاصينَ.

٣٧٥. عنه 7 : قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لِكُلِّ شَيءٍ عَلامَةٌ يُعرَفُ بِها ويُشهَدُ عَلَيها، وإنّ لِلدّينِ ثَلاثَ عَلاماتٍ: العِلمَ وَالإيمانَ وَالعَمَلَ بِهِ.

ولِلإيمانِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: الإيمانُ بِاللَّهِ وكُتُبِهِ ورُسُلِهِ.

ولِلعالِمِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: العِلمُ بِاللَّهِ وبِما يُحِبُّ وبِما يَكرَهُ.

ولِلعامِلِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: الصَّلاةُ وَالصِّيامُ وَالزَّكاةُ.

ولِلمُتَكَلِّفِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يُنازِعُ مَن فَوقَهُ، ويَقولُ ما لا يَعلَمُ، ويَتَعاطى ما لا يَنالُ.

ولِلظّالِمِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَظلِمُ مَن فَوقَهُ بِالمَعصِيَةِ، ومَن دونَهُ بِالغَلَبَةِ، ويُعينُ الظَّلَمَةَ.

ولِلمُنافِقِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يُخالِفُ لِسانُهُ قَلبَهُ، وقَلبُهُ فِعلَهُ، وعَلانِيَتُهُ سَريرَتَهُ.

eder. Her kim Allah'ın emirlerine itaat ederse, O'nun cennetine ve hoşnutluğuna layık olur ve her kim de Allah'ın hoşnutluğunu istemezse, O'nun gazabını kendisi için kolaylaştırır. Allah'ın gazabından Allah'a sığınırım."

"Ey oğul! Dünyaya güvenme ve kalbini onunla meşgul etme; zira Allah hiçbir şeyi ondan daha değersiz yaratmamıştır. Görmüyor musun ki, dünya nimetlerini kendisine itaat edenler için mükâfat ve tutsaklığını ise itaat etmeyenler için cezalandırma nedeni kılmıştır."[1]

375. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her şeyin bir alameti vardır ki onunla tanınır ve ona göre de şahitlik verilir; dinin de üç alameti vardır: İlim, iman ve onlarla amel etmek.

"İmanın üç alameti vardır: Allah'a, O'nun gönderdiği kitaplara ve meleklere iman etmek."

"Âlimin üç alameti vardır: Allah-u Teâlâ'yı, O'nun beğendiği ve beğenmediği şeyleri tanımak."

"Salih kimsenin üç alameti vardır: Namaz kılmak, oruç tutmak ve zekât vermek.

"Gösterişçi kimsenin üç alameti vardır: Kendinden üstün olan kimselerle cedelleşir, söylediklerini kendisi bile anlamaz ve ulaşamayacağı işlerin peşi sıra koşuşturur."

"Eziyet eden kimsenin üç alameti vardır: Kendinden yukarıdakilere itaat etmez, kendinden aşağıdakilere istilacı davranır ve zalime de yardımcı olur."

"Münafık kimsenin üç alameti vardır: Dili kalbinin aksine,

1- *Tefsiru'l-Kummî*, c. 2, s. 163. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 411, h: 2.

وِلِلآثِمِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَخونُ، ويَكذِبُ، ويُخالِفُ ما يَقولُ.

وِلِلمُرائى ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَكسَلُ إذا كانَ وَحدَهُ، ويَنشَطُ إذا كانَ النّاسُ عِندَهُ، ويَتَعَرَّضُ فى كُلِّ أمرٍ لِلمَحمَدَةِ.

وِلِلحاسِدِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَغتابُ إذا غابَ، ويَتَمَلَّقُ إذا شَهِدَ، ويَشمَتُ بِالمُصيبَةِ.

وِلِلمُسرِفِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَشتَرى ما لَيسَ لَهُ، ويَلبَسُ ما لَيسَ لَهُ، ويَأكُلُ ما لَيسَ لَهُ.

وِلِلكَسلانِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: يَتَوانى حَتّى يُفَرِّطَ، ويُفَرِّطُ حَتّى يُضَيِّعَ، ويُضَيِّعُ حَتّى يَأثَمَ.

وِلِلغافِلِ ثَلاثُ عَلاماتٍ: السَّهوُ وَاللَّهوُ وَالنِّسيانُ.

٣٧٦. عنه 7 : كانَ فيما أوصى بِهِ لُقمانُ ابنَهُ ناتانَ أن قالَ لَهُ: يا بُنَيَّ، لِيَكُن مِمّا تَتَسَلَّحُ بِهِ عَلى عَدُوِّكَ فَتَصرَعُهُ المُماسَحَةُ وإعلانُ الرِّضا عَنهُ، ولا تُزاوِلهُ بِالمُجانَبَةِ فَيَبدُوَ لَهُ ما فى نَفسِكَ فَيَتَأَهَّبَ لَكَ.

يا بُنَيَّ، خَفِ اللَّهَ خَوفا لَو وافَيتَهُ بِبِرِّ الثَّقَلَينِ خِفتَ أن يُعَذِّبَكَ اللَّهُ، وَارجُ اللَّهَ رَجاءً لَو وافَيتَهُ بِذُنوبِ الثَّقَلَينِ رَجَوتَ أن يَغفِرَ اللَّهُ لَكَ.

kalbi işinin aksine ve dışı ise batınının aksinedir."

"Günahkâr kimsenin üç alameti vardır: İhanet eder, yalan söyler ve kendi söylediklerine bile muhalefet eder."

"Riyakâr kimsenin üç alameti vardır: Yalnız kaldığında tembellik yapar, halk arasında kendisini çalışkan ve iş bilen gösterir ve yaptığı her işi de halkın takdir etmesini bekler."

"Hasetçi kimsenin üç alameti vardır: Huzurda olmadığında gıybet eder, huzurda olduğunda yağcılık yapar ve darlandığında ise yaptığı iyiliği başa kalkar."

"Müsrif kimsenin üç alameti vardır: Kendisine ihtiyaç olmayan şeyi alır, kendisine ihtiyaç olmayan şeyi giyer ve kendisine ihtiyaç olmayan şeyi yer."

"Tembel kimsenin üç alameti vardır: Öyle ihmalkâr davranır ki ihmalkârlığı sorumsuzluk oluşturur ve öyle sorumsuz davranır ki sorumsuzluğu hak ve hukuku zayi eder ve öyle zayi eder ki günaha girer."

"Gafil kimsenin üç alameti vardır: Çok hata yapmak, gereksiz şeylerle oyalanmak ve unutkanlık"[1]

376. *İmam Cafer Sadık (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Düşmanına üstün gelmen için tedbirli olmak istiyorsan, ona karşı yumuşak huylu ol ve ondan hoşnut olduğunu ona izhar et; fakat gizli sırrını ona belli etme ki seni alt etmek için tedbir almasın."

"Ey oğul! Allah'tan her iki cihanın iyilikleri seninle birlikte olsa bile, O'nunla karşılaştığında yine de sana azap edecekmişçesine kork. Ve her iki cihanın günahları omuzlarında olsa bile, O'nunla karşılaştığında yine de seni bağışlayacakmışça-

1- *el-Hisal*, s. 121,h.113. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 415, h: 8.

يا بُنَيَّ، حَمَلتُ الجَندَلَ وَالحَديدَ وكُلَّ حِملٍ ثَقيلٍ فَلَم أحمِل شَيئا أثقَلَ مِن جارِ السَّوءِ، وذُقتُ المَراراتِ كُلَّها فَلَم أذُق شَيئا أمَرَّ مِنَ الفَقرِ.

٣٧٧. الإمام الكاظم 7 : كانَ لُقمانُ 7 يَقولُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ، وقَد غَرِقَ فيها جِيلٌ كَثيرٌ، فَلتَكُن سَفينَتُكَ فيها تَقوَى اللَّهِ تَعالى، وَليَكُن جِسرُكَ إيمانا بِاللَّهِ، وَليَكُن شِراعُهَا التَّوَكُّلَ، لَعَلَّكَ -يا بُنَيَّ- تَنجو وما أظُنُّكَ ناجِيا!

يا بُنَيَّ، كَيفَ لا يَخافُ النّاسُ ما يوعَدونَ، وهُم يَنتَقِصونَ فى كُلِّ يَومٍ، وكَيفَ لا يُعِدُّ لِما يوعَدُ مَن كان لَهُ أجَلٌ يَنفَدُ.

يا بُنَيَّ، خُذ مِنَ الدُّنيا بُلغَةً، ولا تَدخُل فيها دُخولًا يَضُرُّ فيها بِآخِرَتِكَ، ولا تَرفُضها فَتَكونَ عِيالًا عَلَى النّاسِ، وصُم صِياما يَقطَعُ شَهوَتَكَ، ولا تَصُم صِيامًا يَمنَعُكَ مِنَ الصَّلاةِ؛ فَإنَّ الصَّلاةَ أعظَمُ عِندَ اللَّهِ مِنَ الصَّومِ.

٣٧٨. المواعظ العددية: عَن وَصايا لُقمانَ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، اِعلَم أنّى خَدَمتُ أربَعَمِئَةِ نَبيٍّ، وأخَذتُ مِن كَلامِهِم أربَعَ كَلِماتٍ، وهِيَ: إذا كُنتَ فِى الصَّلاةِ فَاحفَظ قَلبَكَ، وإذا كُنتَ عَلَى المائِدَةِ فَاحفَظ حَلقَكَ، وإذا كُنتَ فى بَيتِ الغَيرِ فَاحفَظ عَينَكَ، وإذا كُنتَ بَينَ الخَلقِ فَاحفَظ لِسانَكَ.

sına ümitli ol."

"Ey oğul! Büyük kaya, demir ve diğer nice ağır yükler omuzlarıma aldım; fakat kötü komşudan daha ağır bir yük görmedim. Nice acılar gördüm; fakat yoksulluk acısından daha zorunu görmedim."(1)

377. *İmam. Musa Kâzım (a.s):* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Dünya deryadır ve onda niceleri boğulmuştur. Öyleyse onda senin gemin Allah'a takva, köprün Allah'a imanın ve yelkenlerin ise Allah'a tevekkül olsun."

"Ey oğul! İnsanlar kendilerine vadedilen şeyden niçin korkmuyorlar? Hâlbuki her geçen gün ömürleri azalmaktadır. Ve nihayetinde ecelin kendilerini bulacağını bildikleri hâlde, nasıl hazırlık yapmıyorlar?"

"Ey oğul! Dünyadan kendine ihtiyacın olduğu miktarda al, halka muhtaç olacağın şekilde dünyayı boşlama ve dünyaya ahiretine zarar verecek derinlikte de dalma. Öyle oruç tut ki tuttuğun oruç nefsini dizginlesin. Seni namazdan alıkoyacak orucu tutmaktan sakın; çünkü namaz Allah katında oruçtan daha sevimlidir."(2)

378. *el-Mevâizu'l-Adediyye:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bil ki, ben dört yüz peygamberin hizmetinde bulundum ve onların buyruklarından dört paha biçilmez öğüt örendim: Namaz kıldığında kalbini; sofraya oturduğunda boğazını; bir başkasının evinde gözünü ve halk arasında ise dilini koru."(3)

1- Şeyh Saduk, *el-Emâlî*, s. 766,h.1031. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 413, h: 3.
2- *Kısasu'l-Enbiya*, s. 190, h: 238. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 416, h: 10.
3- *el-Mevâizu'l-Adediyye*, s. 238.

٣٧٩. المواعظ العددية: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، اُوصيكَ بِستِّ خِصالٍ اجتَمَعَ فيها عِلمُ الأَوَّلينَ وَالآخِرينَ: لا تَشغَل قَلبَكَ إلَى الدُّنيا إلّا بِقَدرِ بَقائِكَ فيها، وَاعمَل لِلآخِرَةِ بِقَدرِ بَقائِكَ فيها، وأطِع رَبَّكَ بِقَدرِ حاجَتِكَ إلَيهِ، وَليَكُن سَعيُكَ فى فَكاكِ رَقَبَتِكَ مِنَ النّارِ، وَليَكُن جُرأَتُكَ عَلَى المَعاصى بِقَدرِ صَبرِكَ فِى النّارِ، وإذا أرَدتَ أن تَعصِيَ مَولاكَ فَاطلُب مَكانا لا يَراكَ.

٣٨٠. الاختصاص: فى حِكَمِ لُقمانَ فيما أوصَى بِهِ ابنَهُ أنَّهُ قالَ: يا بُنَيَّ، تَعَلَّمتُ بِسَبعَةِ آلافٍ مِنَ الحِكمَةِ فَاحفَظ مِنها أربَعَةً ومُرَّ مَعى إلَى الجَنَّةِ: أحكِم سَفينَتَكَ؛ فَإنَّ بَحرَكَ عَميقٌ، وخَفِّف حِملَكَ؛ فَإنَّ العَقَبَةَ كَؤودٌ، وأكثِرِ الزّادَ؛ فَإنَّ السَّفَرَ بَعيدٌ، وأخلِصِ العَمَلَ؛ فَإنَّ النّاقِدَ بَصيرٌ.

٣٨١. عرائس المجالس: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تُعَلِّق نَفسَكَ بِالهُمومِ، ولا تَشغَل قَلبَكَ بِالأَحزانِ، وإيّاكَ وَالطَّمَعَ، وَارضَ بِالقَضاءِ، وَاقنَع بِما قَسَمَ اللّهُ لَكَ يَصفُ عَيشُكَ، وتُسَرَّ نَفسُكَ، وتُستَلَذَّ حَياتُكَ، وإن أرَدتَ أن يُجمَعَ لَكَ غِنَى الدُّنيا فَاقطَع طَمَعَكَ عَمّا فى أيدِى النّاسِ؛ فَإنّ ما بَلَغَ الأَنبِياءُ وَالصِّدّيقونَ ما بَلَغوا إلّا بِقَطعِ طَمَعِهِم عَمّا فى أيدِى النّاسِ.

٣٨٢. آداب النفس: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، خُلِقَ الإنسانُ عَلى ثَلاثَةِ

379. *el-Mevâizu'l-Adediyye:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Sana altı hasleti tavsiye ediyorum ki onların evveli ve ahiri ilimdir: Kalbini dünyayla, onda kalacağın süreden fazla meşgul etme ve ahiretin için de onda kalacağın süreyi nazara alarak çalış. Muhtaç olduğun miktarda Rabbine itaat et. Tüm çaban cehennem azabından kurtulmak için olsun. Günah yapmaya cüretin ise azaba tahammül edebileceğin kadar olsun. Ve itaatsizlik yapmak istediğinde, O'nun seni görmeyeceği bir yer bul."(1)

380. *el-İhtisâs:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yedi bin hikmet öğrenmişim; fakat sen onlardan sadece dördünü ezberlersen benimle cennete girebilirsin: Gemini (Allah'a tevekkülünü) sağlam yap, zira derya derindir; yükünü (günahını) hafif al, zira sarp yamacı tırmanmak zordur; azığını (hayır amelini) çok al, zira yolculuk uzundur ve amelini (Allah rızası için) halis kıl, zira kontrol memuru görmektedir."(2)

381. *Arâisu'l-Mecâlis:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Kendini kederlendirip kalbini hüzünle meşgul etme, açgözlülükten sakın ve Allah'ın kaderine razı ol, Allah'ın sana nasip ettikleriyle yetin ki yaşantın pak, nefsin şad ve hayatın hoşnut olsun. Dünya serveti istiyorsan halkın elindekilere göz dikme, zira peygamberler ve sadık kimseler bulundukları o yüce makamlara açgözlülük yapmamaları sayesinde ulaşmışlardır."(3)

382. *Âdabu'n-Nefs:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İnsanın üç hissesi vardır: Onlardan üçte biri Allah için-

---

1- *el-Mevâizu'l-Adediyye*, s. 302.

2- *el-İhtisâs*, s. 341. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 431, h: 23.

3- *Arâisu'l-Mecâlis*, s. 315.

أثلاثٍ، ثُلُثٌ للّهِ، وثُلُثٌ لِنَفسِهِ، وثُلُثٌ لِلدّودِ وَالتُّرابِ، فَأَمَّا الثُّلُثُ الَّذى للّهِ فَروحُهُ، وَالَّذى لِنَفسِهِ فَعَمَلُهُ ، وَالَّذى لِلدّودِ وَالتُّرابِ فَجَسَدُهُ، فَالعاجِزُ الخاسِرُ مَن يَتَعَصَّبُ ويَسعى لِلدّودِ وَالتُّرابِ.

٣٨٣. الحكمة الخالدة: مِن وَصايا لُقمانَ لابنِهِ: اِحفَظِ العِبَرَ، وَاحذَرِ الغِيَرَ، اِنصَحِ المُؤمِنينَ، وعُد مَرضاهُم، وَاشهَد جَنائِزَهُم، وأعِن فُقَرائَهُم، أقرِض خُلَطاءَكَ، وأنظِر غُرَماءَكَ، وَالزَم بَيتَكَ، وَاقنَع بِقوتِكَ، تَخَلَّق بِأَخلاقِ الكِرامِ، وَاجتَنِب أخلاقَ اللِّئامِ.

اِعلَم يا بُنَيَّ، أنَّ المُقامَ فِى الدُّنيا قَليلٌ، وَالرُّكونَ إلَيها غُرورٌ، وَالغِبطَةَ فيها حِلمٌ، فَكُن سَمحا سَهلًا قَريبا أمينا، وكَلِمَةٌ جامِعَةٌ: اِتَّقِ اللَّهَ فى جَميعِ أحوالِكَ، ولا تَعصِهِ فى شَىءٍ مِن اُمورِكَ.

٣٨٤. الحكمة الخالدة: مِن وَصايا لُقمانَ لابنِهِ: لا تَعتَرِضِ الباطِلَ، ولا تَستَحيِ مِنَ الحَقِّ، ولا تَقُل ما لا تَعلَمُ، ولا تَتَكَلَّف ما لا تُطيقُ، ولا تَتَعَظَّم، ولا تَختُل، ولا تَفخَر، ولا تَضجَر، ولا تَقطَعِ الرَّحِمَ، ولا تُبلِيَنَّ الجارَ، ولا تَشمَت بِالمَصائِبِ، ولا تُذِعِ السِّرَّ، ولا تَغتَب، ولا تَحسُد، ولا تَنبِز، ولا تَهمِز، وإن اُسِيءَ إلَيكَ فَاغفِر، وإن اُحسِنَ إلَيكَ فَاشكُر، وإنِ ابتُليتَ فَاصبِر.

٣٨٥. ربيع الأبرار عن لقمان: يا بُنَيَّ، اِرحَمِ الفُقَراءَ لِقِلَّةِ صَبرِهِم،

dir; üçte biri kendisi içindir ve diğer üçte biri ise, börtü böcek içindir: Allah için olan hissesi ruhudur; kendisi için olan hissesi bilgisidir ve börtü böcek için olan hissesi ise bedenidir. Öyleyse zarar eden, börtü böcek için çaba gösteren kimsedir."[1]

383. *el-Hikmetu'l-Hâlide:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Öğütleri ezberle ve onlardan öğrendiklerinden taviz verme, müminler için hayır dilekte bulun, hastalarını ziyaret et, cenazelerine katıl, fakirlerine yardım et, dostlarına borç ver, alacaklılarına mühlet tanı, aileni koru, azığınla kanaat et, büyüklerin ahlakından faydalan ve kötülerin ahlakından ise uzak dur."

"Ey oğul! Bil ki dünyada ikamet süresi azdır, ona itimat etmek aldatıcıdır ve ondan hoşnut olmak tahammüldür. Öyleyse onda bağışlayıcı, kolaycı ve emaneti koruyucu ol; her durumda Allah'ın azabından kork ki işlerinin hiçbiri O'na itaatsizlik olmasın."[2]

384. *el-Hikmetu'l-Hâlide:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Batılın peşi sıra gitme ve haktan ise utanma. Bilmediğin şeyi söyleme ve yapamayacağın işi üstlenme. Kendini büyük görme ve kendini beğenmişlik de yapma. Yaptıklarınla övünme, aceleci olma, sıla-i rahim yap, komşuna eziyet etme, sırrı açıklama, gıybet yapma, hasut olma, başkalarına kötü lakapla hitap etme ve ayıplarını araştırma. Sana kötülük yapılırsa bağışla, iyilik yapılırsa da teşekkür et ve zorluklara düştüğünde dayanıklı ol."[3]

385. *Rebîü'l-Ebrâr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Fakirlere sabırlarının azlığından, zenginlere şükranla-

---

1- *Âdabu'n-Nefs*, c. 1, s. 175. *el-Mevâizu'l-Adediyye*, s. 186.

2- *el-Hikmetu'l-Hâlide*, s. 128.

3- *el-Hikmetu'l-Hâlide*, s. 128.

وَارحَمِ الأَغنِياءَ لِقِلَّةِ شُكرِهِم، وَارحَمِ الجَميعَ لِطولِ غَفلَتِهِم.

٣٨٦. حياة الحيوان الكبرى: مِن وَصِيَّةِ لُقمانَ لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، ثَلاثَةُ أشياءَ تَحسُنُ بِالإنسانِ: حُسنُ المَحضَرِ، وَاحتِمالُ الإخوانِ، وقِلَّةُ المَلَلِ لِلصَّديقِ، وأوَّلُ الغَضَبِ جُنونٌ وآخِرُهُ نَدَمٌ.

٣٨٧. محبوب القلوب: قالَ لُقمانَ: يا بُنَيَّ، مُر بِالمَعروفِ، وَانهَ عَنِ المُنكَرِ، وحاسِب نَفسَكَ قَبلَ أن تُسبَقَ عَلَيها، وَاعرِفِ العُسرَةَ، ولا تُفَرِّط فى أمرِكَ.

٣٨٨. أمثال الشرق والغرب: قالَ لُقمانُ وهُوَ يَعِظُ ابنَهُ: يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالكَذِبَ؛ فَإنَّهُ يُفسِدُ عَلَيكَ دينَكَ، ويَمحو عَلَيكَ عِندَ النّاسِ مُرُوَّتَكَ، ويَضَعُ مَنزِلَتَكَ، ويُضيعُ جاهَكَ، فَلا يَسمَعُ أحَدٌ مِنكَ إذا حَدَّثتَ، ولا يُصَدِّقُكَ إذا قُلتَ، ولا خَيرَ لَكَ فِى الحَياةِ إذا كُنتَ كَذالِكَ؛ وإذَا اطَّلَعَ النّاسُ عَلى ذالِكَ فى أمرِكَ ثُمَّ صَدَقتَ اتَّهَموكَ، وحَقَّروا شَأنَكَ، وأبغَضوا مَجلِسَكَ، وأخفَوا عَنكَ أسرارَهُم، وخَتَموا حَديثَهُم، وكَتَموهُ، وحَذَروكَ فى أمرِ دينِهِم، ولا يَأمَنوكَ فى شَيءٍ مِن أحوالِهِم، وهذِهِ حالَتُكَ فِى قُلوبِ النّاسِ، وأكبَرُ مِن ذالِكَ مَقتُ اللّهِ وعُقوبَتُهُ فِى الآخِرَةِ.

٣٨٩. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ، اِستَحِ مِنَ اللّهِ تَعالى بِقَدرِ

rının yokluğundan ve halka ise gafletlerinin uzunluğundan dolayı merhamet göster."[1]

386. *Hayatu'l-Hayavani'l-Kübra:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Üç şey vardır ki insana güzellik bahşeder: Hoş görünümlü olmak, dostların zahmetlerine katlanmak ve dostlara yük olmamak. Öfkenin başlangıcı divanelik, sonu ise pişmanlıktır."[2]

387. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Halkı iyilikler yapmaya davet et ve kötülükler yapmaktan sakındır. Hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çek, zorlukları tanı ve işlerinde ihmalkârlık yapma."[3]

388. *Emsalu'ş-Şark ve'l-Garb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Yalan söylemekten sakın; zira yalan dinini bozar, halk arasında yüce gönüllülüğünü azaltır ve şahsiyetini düşürür. Sonuç olarak da bir şey söylediğinde kimse inanmaz, kabul etmez ve onaylamaz. Bu duruma düştüğünde ise yaşamanın senin için yararı olmaz. Halk seni yalancılıkla suçlar, tahkir eder ve seninle hemnişin olmaz. Öyle ki sırlarını senden gizler, hayırlarını senden esirger, senden uzak durur ve hiçbir durumda sana güvenmezler. Böylece tüm yaptıkların halkın yüreğine nefret olarak oturur; fakat bu durumdan daha kötüsü Allah'ın nefreti ve ahiretin azabıdır."[4]

389: *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'tan sana olan yakınlığından dolayı hayâ et ve üzerindeki kudretinden dolayı da kork ve gereksiz mal çoğalt-

---

1- *Rebîü'l-Ebrâr*, c. 4, s. 314.
2- *Hayatu'l-Hayavani'l-Kübra*, c. 1, s. 585.
3- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 202.
4- *Emsalu'ş-Şark ve'l-Garb*, s. 140.

قُربِهِ مِنكَ، وخَف مِنَ اللَّهِ تَعالى بِقَدرِ قُدرَتِهِ عَلَيكَ، وإيّاكَ وكَثرَةَ الفُضولِ؛ فَإِنَّ حِسابَكَ غَدا عَنها يَطولُ.

٣٩٠. كنز الفوائد: قالَ لُقمانُ الحَكيمُ لابنِهِ فى وَصِيَّتِهِ: يا بُنَيَّ، أحُثُّكَ عَلى سِتِّ خِصالٍ، لَيسَ مِنها خَصلَةٌ الّا وهِيَ تُقَرِّبُكَ إلى رِضوانِ اللَّهِ عز وجل، وتُباعِدُكَ مِن سَخَطِهِ:

الأُولى: أن تَعبُدَ اللَّهَ، ولا تُشرِكَ بِهِ شَيئا.

وَالثّانِيَةُ: الرِّضا بِقَضاءِ اللَّهِ فيما أحبَبتَ وكَرِهتَ.

وَالثّالِثَةُ: أن تُحِبَّ فِى اللَّهِ وتُبغِضَ فِى اللَّهِ.

وَالرّابِعَةُ: تُحِبُّ لِلنّاسِ ما تُحِبُّ لِنَفسِكَ، وتَكرَهُ لَهُم ما تَكرَهُ لِنَفسِكَ.

وَالخامِسَةُ: تَكظِمُ الغَيظَ، وتُحسِنُ إلى مَن أساءَ إلَيكَ.

وَالسّادِسَةُ: تَركُ الهَوى ومُخالَفَةُ الرَّدى.

٣٩١. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ، عَلَيكَ بِالصَّبرِ وَاليَقينِ ومُجاهَدَةِ نَفسِكَ. وَاعلَم أنَّ الصَّبرَ فيهِ أنواعُ الشَّرَفِ، فَإذا صَبَرتَ عَلى مَحارِمِ اللَّهِ تَعالى، وزَهِدتَ فِى الدُّنيا، وتَهاوَنتَ بِالمَصائِبِ لَم يَكُن شَيءٌ أحَبَّ إلَيكَ مِنَ المَوتِ وأنتَ تَتَرَقَّبُهُ.

٣٩٢. محبوب القلوب: قالَ لُقمانُ: يا بُنَيَّ، ما عِندَ اللَّهِ -تَعالى- أفضَلُ

maktan sakın. Zira yarın ahirette hesap görücü hesabını uzun tutacaktır."[1]

390. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Seni altı haslete teşvik ediyorum ki tek başına onlardan her biri seni Allah'ın rızasına yaklaştırmaya ve gazabından ise uzaklaştırmaya yetecektir:

Birincisi: Allah'a itaat et ve O'na ortak koşma.

İkincisi: Hoşuna gitse de gitmese de Allah'ın takdirine razı ol.

Üçüncüsü: Dostluğunu da düşmanlığını da sadece Allah için yap.

Dördüncüsü: Kendin için beğendiğin şeyleri halk için de beğen ve kendin için beğenmediğin şeyleri halk için de beğenme.

Beşincisi: Gazabını yen ve sana kötülük yapıldığında bağışla.

Altıncısı: Nefsî arzularını terk et, kirlilik ve alçalmadan uzak dur."[2]

391. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Mukavemetin ve sabrın, nefsin ile cihadın olsun. Ve bil ki mukavemette şerefin çeşitli ilkeleri vardır; Allah'ın haram buyurduklarına mukavemet ettiğinde, dünyaya itinasızlık gösterdiğinde, zorlukları kolaya aldığında, senin için ölümden daha sevimli hiçbir şey olmayacak ve onu heyecanla bekleyeceksin."[3]

392. *Mahbûbu'l-Kulûb:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah nezdinde akıldan daha üstün hiçbir şey yoktur ve

---

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 205.
2- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 164. E'lamu'd-Din, s. 154.
3- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 201.

مِنَ العَقلِ، وما تَمَّ عَقلُ امرِئٍ حَتّى تَكونَ فيهِ عَشَرَةُ خِصالٍ: الكِبرُ مِنهُ مَأمونٌ، وَالرُّشدُ مِنهُ مَأمولٌ، نَصيبُهُ مِنَ الدُّنيا القوتُ، وفَضلُ مالِهِ مَبذولٌ، التَّواضُعُ أَحَبُّ إلَيهِ مِنَ الكِبرِ، الذُّلُّ أَحَبُّ إلَيهِ مِنَ العِزِّ، لا يَسأَمُ مِن طَلَبِ العَفوِ طولَ عُمُرِهِ، ولا يَقدُمُ فى طَلَبِ الحَوائجِ مَن قَبلَهُ، يَستَكثِرُ قَليلَ المَعروفِ مِن غَيرِهِ، ويَستَقِلُّ الكَثيرَ مِن نَفسِهِ، وَالخَصلَةُ العاشِرَةُ وهِيَ الَّتى يُنارُ بِها مَجدُهُ، ويَعلو قَدرُهُ يَرى أَنَّ جَميعَ النّاسِ خَيرٌ مِنهُ وأَنَّهُ شَرُّهُم.

٣٩٣. مكارم الأخلاق ومعاليها: عَن لُقمانَ الحَكيمِ 7 : كانَ يَقولُ: أكتُمُ الحاجَةَ، ولا أنطِقُ فيما لا يَعنينى، ولا أكونُ مِضحاكا مِن غَيرِ عَجَبٍ، ولا مَشّاءً إلى غَيرِ أَرَبٍ، الصَّمتُ خَيرٌ وقَليلٌ فاعِلُهُ.

٣٩٤. الدرّ المنثور: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، جالِسِ الصّالِحينَ مِن عِبادِ اللَّهِ، فَإِنَّكَ تُصيبُ بِمُجالَستِهِم خَيرًا، ولَعَلَّهُ أن يَكونَ آخِرُ ذالِكَ تَنزِلُ عَلَيهِمُ الرَّحمَةُ فَتُصيبَكَ مَعَهُم.

يا بُنَيَّ، لا تُجالِسِ الأَشرارَ؛ فَإِنَّكَ لا يُصيبُكَ مِن مُجالَستِهِم خَيرٌ، ولَعَلَّهُ أن يَكونَ فى آخِرِ ذالِكَ أن تَنزِلَ عَلَيهِم عُقوبَةٌ فَتُصيبَكَ مَعَهُم.

٣٩٥. الدعاء عن الحسن: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، إن كُنتَ تُريدُ

şu on haslet kendisinde bulunmayan hiç kimsenin aklı kemale eremez: Kibirden amanda olmazsa, hidayeti bulma ümidini yitirmezse, dünya malından ihtiyacı ölçüsünde almazsa, malının fazlasını bağışlamazsa, alçak gönüllülüğü kibirden daha çok sevmezse, tevazuu büyüklenmeden daha çok sevmezse, uzun ömrünü bağışlanmayla pekiştirmezse, muhtaçların isteğini kendi isteklerine tercih etmezse, başkalarının az olan iyiliklerini çok, kendi çoğunu da az saymazsa, halkı kendisinden değerli ve kendisini ise halktan düşük görmezsezse."[1]

393. *Mekârimu'l-Ahlâk ve Meâlîhâ:* Lokman her daim şöyle diyordu: İhtiyacımı kimseye belli etmiyorum, beni ilgilendirmeyen şeyi konuşmuyorum, fazlasıyla komik olmadıkça gülmüyorum, bir maksadım olmaksızın yola çıkmıyorum. Sükût etmek çok güzeldir; fakat ona riayet eden çok azdır."[2]

394. *ed-Dürrü'l-Mansûr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Allah'ın iyiliksever kullarıyla hemnişin ol; zira onlarla hemnişin olman sayesinde hayır görürsün, bu birlikteliğin sonunda Allah onlara merhamet edecek olursa sen de o rahmetten yararlanmış olursun."

"Ey oğul! Kötü huylu kimselerle hemnişin olma. Zira onlarla hemnişin olmanın sana hiçbir yararı dokunmaz, bu birlikteliğin sonunda Allah onlara azap edecek olursa sen de onlarla birlikte azaba uğramış olursun."[3]

395. *ed-Dua:* Taberani'nin Hasan'dan[4] naklettiğine göre; Lokman oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Eğer kalıcı olmak is-

---

1- *Mahbûbu'l-Kulûb*, c. 1, s. 205.

2- *Mekârimu'l-Ahlâk ve Meâlîhâ*, s. 436,h.438. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 518.

3- *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 518.

4- Burada adı geçen Hasan, İmam Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.

البَقاءَ –ولا بَقاءَ– فَاجعَل خَشيَةَ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ غِطاءَكَ فَوقَ رَأسِكَ، ووِطاءَكَ فَلَعَلَّكَ أن تَنجُوَ وما أراكَ بِناجٍ.

يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ عَميقٌ، قَد غَرِقَ فيهِ ناسٌ كَثيرٌ، فَليَكُن سَفينَتُكَ فيها تَقوَى اللَّهِ، وحَشوُهَا الإيمانَ بِاللَّهِ، وشِراعُهَا التَّوَكُّلَ عَلَى اللَّهِ، ومَجاذيفُهَا التَّسبيحَ وَالتَّهليلَ، ولَعَلَّكَ أن تَنجُوَ وما أراكَ بِناجٍ.

يا بُنَيَّ، إن كُنتَ لا توقِنُ بِالبَعثِ فَإذا نِمتَ فَلا تَستَيقِظ؛ فَإنَّكَ كَما تَستَيقِظُ فَكَذالِكَ تُبعَثُ.

يا بُنَيَّ، اُذكُرِ اللَّهَ عِندَ هَمِّكَ إذا هَمَمتَ، وعِندَ يَدِكَ إذا أقسَمتَ، وعِندَ لِسانِكَ إذا حَكَمتَ.

٣٩٦. البداية والنهاية: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ العَمَلُ لا يُستَطاعُ إلّا بِاليَقينِ، ومَن يَضعُف يَقينُهُ يَضعُف عَمَلُهُ.

وقالَ: يا بُنَيَّ، إذا جاءَكَ الشَّيطانُ مِن قِبَلِ الشَّكِّ وَالرَّيبِ فَاغلِبهُ بِاليَقينِ وَالنَّصيحَةِ، وإذا جاءَكَ مِن قِبَلِ الكَسَلِ وَالسَّآمَةِ فَاغلِبهُ بِذِكرِ القَبرِ وَالقِيامَةِ، وإذا جاءَكَ مِن قِبَلِ الرَّغبَةِ وَالرَّهبَةِ فَأَخبِرهُ أنَّ الدُّنيا مُفارَقَةٌ مَتروكَةٌ.

٣٩٧. الرضا عن اللَّه عن سعيد بن المُسَيّب: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا يَنزِلَنَّ بِكَ أمرٌ رَضيتَهُ أو كَرِهتَهُ إلّا جَعَلتَ فِي الضَّميرِ مِنكَ أنَّ ذالِكَ خَيرٌ لَكَ.

tiyorsan ki kalıcı olmak mümkün değildir, Allah korkusunu başına örtü ve üzerine yorgan yap. Belki kurtuluşa erebilesin; her ne kadar senin kurtuluşa erenlerden olduğunu görmesem de."

"Ey oğul! Derya öyle derindir ki birçokları boğulmuşlardır. Öyleyse deryada gemin takva, geminin yolcuları iman, yelkenleri tevekkül, kürekleri ise "Subhanellah" ve "La İlâhe İllellah" zikirleri olsun. Umulur ki kurtuluşa erenlerden olasın."

"Ey oğul! Yeniden diriltileceğine inanmıyorsan gücün yetiyorsa uykudan uyanma, bil ki uykudan uyandırıldığın gibi yeniden diriltileceksin."

"Ey oğul! Bir işi yapmak için karar verirken, bir şeyi tutmak için elini uzatırken ve bir şey hakkında hüküm vereceğin zaman konuşmaya başlarken Allah'ı an."[1]

396. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! İnanç olmaksızın amel yapılmaz ve kimin inancı zayıf olursa ameli de zayıf olur."

"Ey oğul! Şeytan sana şek ve şüphe vererek yaklaşırsa, onu inanç ve ihlasla, tembellik ve yorgunlukla yaklaşırsa, kabri ve kıyameti hatırlamakla onu kendinden uzaklaştır, düşkünlük ve korkuyla yaklaşırsa, ona dünyanın geride bırakılacak ve terkedilecek bir yer olduğunu söyle."[2]

397- *er-Rıza Ani'llah***:** İbn Ebü'd-Dünya, Said b. Musayyib'den naklettiğine göre Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Hoşa gitmeyen veya giden bir işle karşılaşırsan onu iyiye yor."

1- Taberani, *ed-Dua*, c. 6, s. 518.

2- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 9, s. 270. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 513.

قالَ: أمّا هذِهِ فَلا أقدِرُ أن أُعطِيَكَها دونَ أن أعلَمَ ما قُلتَ إنَّهُ كَما قُلتَ. قالَ: يا بُنَيَّ، فَإنَّ اللَّهَ قَد بَعَثَ نَبِيًّا، هَلُمَّ حَتّى نَأتِيَهُ فَعِندَهُ بَيانُ ما قُلتُ لَكَ. قالَ: اِذهَب بِنا إلَيهِ.

قالَ: فَخَرَجَ وهُوَ عَلى حِمارٍ، وَابنُهُ عَلى حِمارٍ، وتَزَوَّدوا ما يُصلِحُهُم مِن زادٍ، ثُمَّ سارا أيّامًا ولَيالِيَ حَتّى تَلَقَّتهُما مَغارَةٌ، فَأَخَذا اُهبَتَهُما لَها، فَدَخَلاها فَسارا ما شاءَ اللَّهُ أن يَسيرا حَتّى ظَهَرا وقَد تَعالَى النَّهارُ، وَاشتَدَّ الحَرُّ، ونَفَدَ الماءُ وَالزّادُ، وَاستَبطَئا حِمارَيهِما، فَنَزَلَ لُقمانُ ونَزَلَ ابنُهُ، فَجَعَلا يَشتَدّانِ عَلى سَوقِهِما.

فَبَينا هُما كَذالِكَ إذ نَظَرَ لُقمانُ أمامَهُ، فَإذا هُوَ بِسَوادٍ ودُخانٍ، فَقالَ فى نَفسِهِ: السَّوادُ سَحَرٌ ، وَالدُّخانُ عُمرانٌ وناسٌ.

فَبَينَما كَذالِكَ يَسيرانِ إذ وَطِئَ ابنُ لُقمانَ عَلى عَظمٍ ناتِئٍ عَلَى الطَّريقِ، فَدَخَلَ مِن باطِنِ القَدَمِ حَتّى ظَهَرَ مِن أعلاها، فَخَرَّ ابنُ لُقمانَ مَغشِيًّا عَلَيهِ، فَحانَت مِن لُقمانَ التِفاتَةٌ، فَإذا هُوَ بِابنِهِ صَريعٌ، فَوَثَبَ إلَيهِ فَضَمَّهُ إلى صَدرِهِ، وَاستَخرَجَ العَظمَ بِأَسنانِهِ، وَاشتَقَّ عِمامَهً كانَت عَلَيهِ فَلاثَ بِها رِجلَهُ، ثُمَّ نَظَرَ إلى وَجهِ ابنِهِ فَذَرَفَت عَيناهُ فَقَطَرَت قَطرَةٌ مِن دُموعِهِ عَلى خَدِّ الغُلامِ، فَانتَبَهَ لَها، فَنَظَرَ إلى أبيهِ وهُوَ يَبكى.

فَقالَ: يا أبَتِ أنتَ تَبكى وأنتَ تَقولُ: هذا خَيرٌ لى، كَيفَ يَكونُ

Oğlu, "Babacığım, bu tavsiyenle amel edemem, fakat ne demek istediğini iyice anlarsam belki amel edebilirim." dedi.

Lokman oğluna: "Ey oğul! Allah'ın gönderdiği bir peygamber aramızdadır. Gel onun huzuruna gidelim. O, söylediğim konuyu daha iyi bilmektedir. Umulur ki sana açıklar." dedi.

Lokman ile oğlu kendilerine yol azığı aldıktan sonra, merkeplerine binerek yola koyuldular. Bir kaç gün yol gittikten sonra bir mağaraya ulaştılar. Uzun yolun yorgunluğunu üzerlerinden atıp dinlenmek amacıyla mağaraya girdiler. Bir süre mağarada dinlendikten sonra yola devam etmek için dışarı çıktılar. Yol azıkları bitmişti. Yorgunluğun üzerine susuzluk ve açlığın da vermiş olduğu takatsizlik, onları bitkin ve çaresiz kılmıştı. Güneş iyice yükselmiş, sıcaklık etrafı kavuruyordu. Bineklerinden inmiş, yola yaya devam ediyorlardı. Lokman uzaklarda bir karartı ve yoğun bir toz bulutu gördü. Kendi kendine mırıldanıp, herhalde karartı bir bahçenin ağaçları, toz bulutu ise yörenin halkıdır, dedi. Yola devam ettiler. Biraz sonra Lokman'ın oğlunun ayağına iri bir kemik parçası saplandı. Kemik ayağın altından girmiş, üstünden çıkmıştı. Lokman'ın oğlu yaranın acısıyla bayılıp yere yığıldı. Oğlunun yere yığıldığını gören Lokman ona doğru koştu. Başını dizlerine alıp onu şefkatle okşamaya başladı. Kemiği ayağından çıkarıp yarayı sardı. Oğlunun bitkin yüzüne bakıyor, sabret, bunda senin için bir hayır vardır diyordu. Gözleri dolmuştu. Oğlu, yanağının ıslandığını fark edince babasının ağladığını anladı.

Babasına "Yiyeceğimiz ve suyumuz bitti. Çölde çaresiz kalmamız yetmez gibi ayağıma kemik saplandı. Buna rağmen olanlardan benim için hayır umuyorsun. Hayır bunun neresinde? Burada benimle kalacak olursan ikimiz de öleceğiz; beni bırakıp gidecek olursan kederden ve vicdan azabından

هذا خَيرٌ لى وأنتَ تَبكى؟ وقَد نَفَدَ الطَّعامُ وَالماءُ، وبَقيتُ أنَا وأنتَ فى هذَا المَكانِ، فَإن ذَهَبتَ وتَرَكتَنى عَلى حالى ذَهَبتَ بِهَمٍّ وغَمٍّ ما بَقيتَ، وإن أقَمتَ مَعى مِتنا جَميعًا، فَكَيفَ عَسى أن يَكونَ هذا خَيرٌ لى وأنتَ تَبكى.

قالَ: أمّا بُكائى -يا بُنَيَّ- فَوَدِدتُ أنّى أفتَديكَ بِجَميعِ حَظّى مِنَ الدُّنيا، ولكِنّى والِدٌ، ومِنّى رِقَّةُ الوالِدِ.

وأمّا ما قُلتَ: كَيفَ يَكونُ هذا خَيرٌ لى، فَلَعَلَّ ما صُرِفَ عَنكَ -يا بُنَيَّ- أعظَمُ مِمَّا ابتُليتَ بِهِ، ولَعَلَّ مَا ابتُليتَ بِهِ أيسَرُ مِمّا صُرِفَ عَنكَ.

فَبَينا هُوَ يُحاوِرُهُ إذ نَظَرَ لُقمانُ هكَذا أمامَهُ فَلَم يَرَ ذالِكَ الدُّخانَ وَالسَّوادَ، فَقالَ فى نَفسِهِ: لَم أرَ ثَمَّ شَيئًا!؟ قالَ: قَد رَأَيتُ، ولكِن لَعَلَّ أن يَكونَ قَد أحدَثَ رَبّى بِما رَأَيتُ شَيئًا.

فَبَينا هُوَ يَتَفَكَّرُ فى هذا إذ نَظَرَ أمامَهُ فَإذا هُوَ بِشَخصٍ قَد أقبَلَ عَلى فَرَسٍ أبلَقَ، عَلَيهِ ثِيابٌ بَياضٌ، وعِمامَةٌ بَيضاءُ يَمسَحُ الهَواءَ مَسحًا، فَلَم يَزَل يَرمُقُهُ بِعَينِهِ حَتّى كانَ مِنهُ قَريبًا فَتَوارى عَنهُ ثُمَّ صاحَ بِهِ فَقالَ: أنتَ لُقمانُ؟ قالَ: نَعَم. قالَ: أنتَ الحَكيمُ؟ قالَ: كَذالِكَ يُقالُ، وكَذالِكَ نَعَتَنى رَبّى. قالَ: ما قالَ لَكَ ابنُكَ هذَا السَّفيهُ؟ قالَ: يا عَبدَ اللَّهِ، مَن أنتَ أسمَعُ كَلامَكَ، ولا أرى وَجهَكَ؟ قالَ: أنَا جِبريلُ، لا يَرانى إلّا مَلَكٌ مُقَرَّبٌ، أو نَبِيٌّ مُرسَلٌ،

her gün öleceksin." dedi.

Lokman, oğluna şöyle dedi: "Evet ağlıyorum; çünkü seni çok seviyorum. Kendimi sana feda etmeye hazırım. Ben bir babayım ve babanın kalbi narindir."

"Ey oğul! Ben, tüm bu olanlardan hayır bekliyor ve umuyorum ki Allah bizden daha büyük bir belayı uzaklaştırmıştır. Belki bu hâlimiz başımıza gelecek başka belaların yanında çok hafiftir."

Lokman, oğluyla konuşurken bir yandan da karartıyı ve toz bulutunu gördüğü bölgeye bakıyordu. Ne karartı ne de toz bulutu vardı. "Ben orada toz bulutları görmedim mi? Evet, gördüm" diye mırıldandı. "Belki de Allah başka bir hadiseyle toz bulutlarını dağıttı." dedi.

Lokman, bu düşünceye dalmıştı ki, etrafı aydınlatan, beyazlar giyinmiş bir atlının kendilerine yaklaştığını gördü. Atlı iyice yaklaştı ve birden gözlerden kayboldu. Sadece sesi duyuluyordu. Yüksek sesle sordu: "Sen Lokman mısın?"

Lokman: "Evet, ben Lokman'ım." dedi.

Atlı: "Hekim sen misin?" dedi.

Lokman "Evet, halk bana öyle diyor. Rabbim beni öyle vasıflandırmıştır." dedi.

Atlı: "Senin bu sefih oğlun neler söylüyor?" dedi.

Lokman: "Ey Allah'ın kulu, sen kimsin ki ben seni göremiyor, sadece sesini duyuyorum." dedi.

Atlı: "Ben Cebrail'im. Beni sadece mukarreb melekler ve peygamberler görebilir. Böyle olmasaydı sen de görürdün. Şimdi sen söyle. Senin bu sefih oğlun neler söylüyor?" dedi.

لَولا ذالِكَ لَرَأَيتَنى، فَما قالَ لَكَ ابنُكَ هذَا السَّفيهُ؟ قالَ: قالَ لُقمانُ فى نَفسِهِ: إن كُنتَ أنتَ جِبريلَ، فَأَنتَ أعلَمُ بِما قالَهُ ابنى مِنّى.

فَقالَ جِبريلُ: ما لى بِشَىءٍ مِن أمرِكُما عَلى أن حَفِظتُكُما، ائتينى، فَقَد أَمَرَنى رَبّى بِخَسفِ هذِهِ المَدينَةِ وما يَليها، ومَن فيها، فَأَخبَرونى أنَّكُما تُريدانِ هذِهِ المَدينَةَ، فَدَعَوتُ رَبّى أن يَحبِسَكُما عَنّى بِما شاءَ فَحَبَسَكُمَا اللَّهُ عَنّى بِمَا ابتُلِىَ بِهِ ابنُكُ، ولَو لا مَا ابتُلِىَ بِهِ ابنُكُ لَخَسَفتُ بِكُما مَعَ مَن خَسَفتُ.

قالَ: ثُمَّ مَسَحَ جِبريلُ يَدَهُ عَلى قَدَمِ الغُلامِ فَاستَوى قائِمًا، ومَسَحَ يَدَهُ عَلَى الَّذى كانَ فيهِ الطَّعامُ فَامتَلَأَ طَعامًا، ومَسَحَ يَدَهُ عَلَى الَّذى كانَ فيهِ الماءُ فَامتَلَأَ ماءً، ثُمَّ حَمَلَهُما وحِمارَيهِما فَزَجَلَ بِهِما كَما يُزجَلُ الطَّيرُ، فَإِذا هُما فِى الدّارِ الَّتى خَرَجا مِنها بَعدَ أيّامٍ ولَيالى.

٣٩٨. البداية والنهاية: قالَ لُقمانُ لابنِهِ وهُوَ يَعِظُهُ: يا بُنَىَّ، اِختَرِ المَجالِسَ عَلى عَينِكَ، فَإِذا رَأَيتَ المَجلِسَ يُذكَرُ فيهِ اللَّهُ عَزَّ وجَلَّ فَاجلِس مَعَهُم؛ فَإِنَّكَ إن تَكُ عالِمًا يَنفَعكَ عِلمُكَ، وإن تَكُ غَبِيًّا يُعَلِّموكَ، وإن يُطلِعِ اللَّهُ عَلَيهِم بِرَحمَةٍ تُصيبُكَ مَعَهُم.

يا بُنَىَّ، لا تَجلِس فِى المَجلِسِ الَّذى لا يُذكَرُ اللَّهُ فيهِ، فَإِنَّكَ إن تَكُ عالِما لا يَنفَعكَ عِلمُكَ، وإن تَكُ غَبِيًّا يَزيدوكَ غُبِيًّا ، وإن يُطلِعِ اللَّهُ إلَيهِم بَعدَ ذالِكَ بِسَخَطٍ يُصيبُكَ مَعَهُم.

Lokman ona, "Eğer sen Cebrail olsaydın, oğlumun ne söylediğinden haberdar olurdun." dedi.

Cebrail: "Ben sizi korumaktan başka bir şeyle vazifeli değilim. Benimle gelin. Rabbim bana bu şehri, etrafındakileri ve ahalisini yeryüzünden silmemi emretmişti. Sonra bana sizin bu şehre yaklaştığınızın haberi verildi. Allah'tan bana sizi koruma vazifesini vermesini istedim. Allah oğlunun başına gelen şu üzücü hadiseyle sizi oyalayıp şehre girmekten ve helak olmaktan kurtardı." dedi.

Cebrail, Allah'ın izniyle Lokman'ın oğlunun yaralı ayağına elini sürdü. O da anında iyileşip ayağa kalktı. Yemek kâsesine elini sürdü, kâse yemekle doldu, su kırbasına elini sürdü, kırba suyla doldu. Daha sonra bineklerine bindirdi. Onlar da kanatlanmış kuşlar gibi evlerinin yolunu tuttular."[1]

398. *el-Bidaye ve'n-Nihaye:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bulunacağın meclisleri akıllıca seç. Bir mecliste Allah'ın yâd edildiğini görürsen onlarla otur. Zira sen bilenlerdensen onlar bilgini artırırlar ve bilenlerden değilsen bilmediklerini öğretirler. Eğer Allah onlara rahmet nazarıyla bakacak olursa, onlarla birlikte sen de o rahmetten yararlanırsın."

"Ey oğul! Bulunacağın mecliste Allah'ın yâd edilmediğini görürsen orada oturma. Zira eğer bilenlerdensen öğreneceklerinin sana yararı olmaz, yok eğer bilenlerden değilsen senin bilgisizliğini artırırlar. Eğer Allah onlara gazap edecek olursa, o gazap onlarla birlikte sana da dokunur."

"Ey oğul! İki elini açmış müminin kanını döken kimsenin hâline acıma; zira o hak ettiği cezayı çekmeden asla ölmeyecek bir katildir."

1- İbn Ebü'd-Dünya, *er-Rıza Anillah*, s. 65,h.29. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 514.

يا بُنَيَّ، لا تَغبِطوا امرَأً رَحبَ الذِّراعَينِ يَسفِكُ دِماءَ المُؤمِنينَ فَإِنَّ لَهُ عِندَ اللَّهِ قاتِلًا لا يَموتُ.

وحَدَّثَنا أبو مُعاوِيَةَ، حَدَّثَنا هِشامُ بنُ عُروَة، عَن أبيهِ، قالَ: مَكتوبٌ فِي الحِكمَةِ: بُنَيَّ، لِتَكُن كَلِمَتُكَ طَيِّبَةً، وَلْيَكُن وَجهُكَ بِسطًا تَكُن أحَبَّ إلَى النّاسِ مِمَّن يُعطيهِمُ العَطاءَ.

قالَ: مَكتوبٌ فِي الحِكمَةِ: الرِّفقُ رَأسُ الحِكمَةِ و... كَما تَزرَعونَ تَحصُدونَ.

وقالَ: مَكتوبٌ فِي الحِكمَةِ: أحِبَّ خَليلَكَ وخَليلَ أبيكَ.

٣٩٩. شعب الإيمان عن الحسن: إنَّ لُقمانَ قالَ لابنِهِ: ...يا بُنَيَّ لا تُرسِل رَسولَكَ جاهِلًا فَإِن لَم تَجِد حَكيما فَكُن رَسولَ نَفسِكَ.

يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالكَذِبَ؛ فَإِنَّهُ شَهِيٌّ كَلَحمِ العُصفورِ عَمّا قَليلٍ يَقلى صاحِبُهُ.

يا بُنَيَّ، اُحضُرِ الجَنائِزَ، ولا تَحضُرِ العُرسَ؛ فَإِنَّ الجَنائِزَ تُذَكِّرُكَ الآخِرَةَ، وَالعُرسَ تُشَهِّيكَ الدُّنيا.

يا بُنَيَّ، لا تَأكُل شِبَعا عَلَى شِبَعٍ؛ فَإِنَّكَ إن تُلقِهِ لِلكَلبِ خَيرٌ مِن أن تَأكُلَهُ.

يا بُنَيَّ، لا تَكُن حُلوًا فَتُبلَعَ، ولا مُرًّا فَتُلفَظَ.

Ebu Muaviye, Hişâm b. Urve'nin, babasından şöyle dediğini nakletmektedir: "Ey oğul! Halkın nezdinde onlara bahşiş dağıtan kimselerden daha sevimli olman için, halka karşı güler yüzlü ve hoş sohbet ol."

Ravi diyor ki: Lokman'ın hikmetinde şöyle yazılmıştır: "İnsanları idare etmek hikmetin esaslarındandır ve bil ki, ne ekersen onu biçeceksin."

Yine Lokman'ın hikmetlerinde şöyle yazılmıştır: "Kendi dostlarını ve babanın dostlarını sev."[1]

399. *Şuabu'l-İman:* Hasan'dan[2] naklettiğine göre Lokman oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Bilgisiz kimseyi kendine elçi seçme. Eğer bilgili kimse bulamazsan, kendi kendinin elçisi ol."

"Ey oğul! Yalan söylemekten sakın. Yalan, güvercin eti gibi lezzetlidir ve o az olsa bile onu kebap ediyorlar."

"Ey oğul! Komşularının, dostlarının ve yakınlarının cenazesinde hazır bulun; fakat Cahiliye adetleriyle yapılan düğünlere katılma. Zira cenazeler insana ahireti hatırlatır, düğünler ise senin dünyaya rağbet etmene neden olur."

"Ey oğul! Tok olduğunda bir şey yeme. Tok olduğunda yiyeceğin lokmayı köpeğe vermen, onu karnına indirmenden daha hayırlıdır."

"Ey oğul! Yutulacak kadar şirin ve tatlı, uzaklaştırılacak kadar da acı olma."[3]

1- *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, c. 2, s. 128. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 518.
2- Burada adı geçen Hasan, Hz. Hasan (a.s) veya Hasan Basri'dir.
3- *Şuabu'l-İman*, c. 4, s. 231,h.4891. *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 518.

۴۰۰. كنز الفوائد: مِمّا رُوِىَ عَن لُقمانَ مِن حِكمَتِهِ ووَصِيَّتِهِ لابنِهِ: يا بُنَىَّ، أقِمِ الصَّلاةَ، فَإِنَّما مَثَلُها فى دينِ اللَّهِ كَمَثَلِ عُمُدِ فُسطاطٍ؛ فَإِنَّ العَمودَ إذَا استَقامَ نَفَعَتِ الأَطنابُ وَالأَوتادُ وَالظِّلالُ، وإن لَم يَستَقِم لَم يَنفَع وَتِدٌ ولا طُنُبٌ ولا ظِلالٌ.

أى بُنَىَّ، صاحِبِ العُلَماءَ وجالِسهُم، وزُرهُم فى بُيوتِهِم، لَعَلَّكَ أن تُشبِهَهُم فَتَكونَ مِنهُم.

اِعلَم -يا بُنَىَّ- أنّى ذُقتُ الصَّبرَ وأنواعَ المُرّ، فَلَم أرَ أمَرَّ مِنَ الفَقرِ، فَإِنِ افتَقَرتَ يومًا فَاجعَل فَقرَكَ بَينَكَ وبَينَ اللَّهِ، ولا تُحَدِّثِ النّاسَ بِفَقرِكَ فَتَهونَ عَلَيهِم، ثُمَّ سَل فِى النّاسِ: هَل مِن أحَدٍ دَعَا اللَّهَ فَلَم يُجِبهُ! أو سَأَلَهُ فَلَم يُعطِهِ!

يا بُنَىَّ، ثِق بِاللَّهِ عَزَّ وجَلَّ ثُمَّ سَل فِى النّاسِ هَل مِن أحَدٍ وَثِقَ بِاللَّهِ فَلَم يُنجِهِ!

يا بُنَىَّ، تَوَكَّل عَلَى اللَّهِ ثُمَّ سَل فِى النّاسِ مَن ذَا الَّذى تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ فَلَم يَكفِهِ!

يا بُنَىَّ، أحسِنِ الظَّنَّ بِاللَّهِ ثُمَّ سَل فِى النّاسِ مَن ذَا الَّذى أحسَنَ الظَّنَّ بِاللَّهِ فَلَم يَكُن عِندَ حُسنِ ظَنِّهِ بِهِ!

يا بُنَىَّ، مَن يُرِد رِضوانَ اللَّهِ يُسخِط نَفسَهُ كَثيرًا، ومَن لا يُسخِط نَفسَهُ لا يُرضِ رَبَّهُ، ومَن لا يَكتُم غَيظَهُ يُشمِت عَدُوَّهُ.

400. *Kenzü'l-Fevaid:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Namazı ikame et. Zira dinde onun misali çadırın direği gibidir ki ancak o sağlam olursa ipler, kazıklar ve gölgelik de yararlı olurlar. Aksi durumda iplerin, kazıkların ve gölgeliğin sana yararı olmaz."

"Ey oğul! Âlimlerle hemrah ve hemnişin ol. Onları evlerinde ziyaret et. Umulur ki onlara benzer ve onların zümresinden olursun."

"Ey oğul! Bil ki ben sabır ağacının şırasını da, diğer tüm acıları da tattım. Fakat fakirlik acısından daha büyük acı görmedim. Eğer bir gün fakir olursan, fakirliğini kendinle Allah arasında saklı tut ve halka açma. Yoksa onların nezdinde umursanmaz duruma düşersin. Daha sonra halka sor! Allah'ı çağırıp da, Allah'ın kendisine cevap vermediği kimse var mı? Allah'tan isteyip de, Allah'ın kendisine vermediği kimse var mı?"

"Ey oğul! Allah'a itimat et. Daha sonra halka sor! Allah'a itimat edip de Allah'ın kendisine güven vermediği kimse var mı?"

"Ey oğul! Allah'a tevekkül et. Daha sonra halka sor! Allah'a tevekkül edip de Allah'ın kendisine yetişmediği kimse var mı?"

"Ey oğul! Allah'a hüsn-ü zanda bulun. Daha sonra halka sor! Allah'a hüsn-ü zanda bulunup da Allah'ın zannettiği gibi olmadığını gören kimse var mı?"

"Ey oğul! Her kim Allah'ı hoşnut etmek istiyorsa, işlediği günahlara bakıp kendisine bolca öfkelenmelidir. Her kim kendisine öfkelenmezse Allah'ı hoşnut edemez. Ve her kim de öfkesini yenmezse düşmanlarının maskarası olur."

"Ey oğul! Henüz küçükken hikmet öğren; zira hikmet, dinin

يا بُنَيَّ، تَعَلَّم الحِكمَةَ تَشرُف؛ فَإِنَّ الحِكمَةَ تَدُلُّ عَلَى الدّينِ، وتُشَرِّفُ العَبدَ عَلَى الحُرِّ، وتَرفَعُ المِسكينَ عَلَى الغَنِيِّ، وتُقَدِّمُ الصَّغيرَ عَلَى الكَبيرِ، وتُجلِسُ المِسكينَ مَجالِسَ المُلوكِ، وتَزيدُ الشَّريفَ شَرَفًا، وَالسَّيِّدَ سُؤدَدا، وَالغَنِيَّ مَجدًا، وكَيفَ يَتَهَيَّأُ لَهُ أمرُ دينِهِ ومَعيشَتِهِ بِغَيرِ حِكمَةٍ، ولَن يُهَيِّئَ اللَّهُ عَزَّ وجَلَّ أمرَ الدُّنيا وَالآخِرَةِ إلّا بِالحِكمَةِ، ومَثَلُ الحِكمَةِ بِغَيرِ طاعَةٍ مَثَلُ الجَسَدِ بِلا نَفسٍ، أو مَثَلُ الصَّعيدِ بِلا ماءٍ، ولا صَلاحَ لِلجَسَدِ بِلا نَفسٍ، ولا لِلصَّعيدِ بِغَيرِ ماءٍ، ولا لِلحِكمَةِ بِغَيرِ طاعَةٍ.

٤٠١. الاختصاص عن الأوزاعيّ: إنَّ لُقمانَ الحَكيمَ –رَحِمَهُ اللَّهُ– لَمّا خَرَجَ مِن بِلادِهِ نَزَلَ بِقَريَةٍ بِالمَوصِلِ يُقالُ لَها: كوملیسُ ، فَلَمّا ضاقَ بِها ذَرعُهُ، وَاشتَدَّ بِها غَمُّهُ، ولَم يَكُن بِها أحَدٌ يُعينُهُ عَلى أمرِهِ، أغلَقَ البابَ وأدخَلَ ابنَهُ يَعِظُهُ، فَقالَ:

يا بُنَيَّ، إنَّ الدُّنيا بَحرٌ عَميقٌ، هَلَكَ فيها بَشَرٌ كَثيرٌ، تَزَوَّد مِن عَمَلِها، وَاتَّخِذ سَفينَةً حَشوُها تَقوَى اللَّهِ، ثُمَّ اركَب لُجَجَ الفُلكِ تَنجو، وإنّي لَخائِفٌ أن لا تَنجُوَ. يا بُنَيَّ، السَّفينَةُ إيمانٌ، وشِراعُهَا التَّوَكُّلُ، وسُكّانُهَا الصَّبرُ، ومَجاذيفُهَا الصَّومُ وَالصَّلاةُ وَالزَّكاةُ.

يا بُنَيَّ، مَن رَكِبَ البَحرَ مِن غَيرِ سَفينَةٍ غَرِقَ.

يا بُنَيَّ، أقِلَّ الكَلامَ، وَاذكُرِ اللَّهَ عَزَّ وجَلَّ فى كُلِّ مَكانٍ؛ فَإِنَّهُ قَد

yol göstericisidir. Hikmet köleye özgürlük şerefini getirir, dilenciyi zengine üstün kılar, küçüğü büyüğün önüne geçirir, dilenciyi padişahların meclislerinde oturtur, şeriflinin şerefini, efendinin azametini arttırır. Hikmet olmaksızın insanın dini ve dünyası kendisine hiçbir yarar sağlamaz. Çünkü hikmet olmadan Allah insanın ne dünya ne de ahiret işlerine kolaylık bağışlamaz. İnsanda hikmetin olmamasının misali, cansız beden veya susuz toprak gibidir. Ne cansız bedenin ne susuz toprağın ne de uyulmayan hikmetin insana hiçbir yararı yoktur."[1]

401. *el-İhtisâs:* Evzaî'den naklettiğine göre Lokman bir gün oğluyla birlikte Musul'da Kumelis adında bir köye gittiler. Lokman işini halledemeyince oranın halkından yardım istedi. Halktan yardım alamayınca darlanıp kederlendi. Oğluyla birlikte evlerine geri döndüler ve Lokman oğlunun elini tutarak şöyle dedi:

"Ey oğul! Dünya öyle derin bir deryadır ki insanlardan çoğu o deryada helak olmuşlardır. Öyle bir gemiye bin ki onun yolu Allah'tan sakınmaktan geçsin. Dünyada amelin ise ahirete azık toplamak olsun."

"Ey oğul! İman Dünyadaki kurtuluş gemisidir. Onun yelkenleri Allah'a tevekkül, yolcuları tahammül, kürekleri ise oruç, namaz ve zekâttır. Her kim gemi olmaksızın deryaya girerse boğulup helak olur."

"Ey oğul! Az konuş ve her yerde Allah'ı yâd et; zira O seni uyarmış, öğretmiş ve bilgilendirmiştir."

"Ey oğul! Halk seni kınamadan önce, onlardan öğüt al."

1- *Kenzü'l-Fevaid*, c. 2, s. 66. *A'lamu'd-Din*, s. 327. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 432, h: 24.

أنذَرَكَ وحَذَّرَكَ وبَصَّرَكَ وعَلَّمَكَ. يا بُنَيَّ، اِتَّعِظ بِالنّاسِ قَبلَ أن يَتَّعِظَ النّاسُ بِكَ. يا بُنَيَّ، اِتَّعِظ بِالصَّغيرِ قَبلَ أن يَنزِلَ بِكَ الكَبيرُ.

يا بُنَيَّ، اِملِك نَفسَكَ عِندَ الغَضَبِ حَتّى لا تَكونَ لِجَهَنَّمَ حَطَبًا.

يا بُنَيَّ، الفَقرُ خَيرٌ مِن أن تَظلِمَ وتَطغى. يا بُنَيَّ، إيّاكَ وأن تَستَدينَ فَتَخونَ مِنَ الدَّينِ. يا بُنَيَّ، إيّاكَ أن تَستَذِلَّ فَتُخزىَ.

يا بُنَيَّ إيّاكَ أن تَخرُجَ مِنَ الدُّنيا فَقيرًا، وتَدَعَ أمرَكَ وأموالَكَ عِندَ غَيرِكَ قَيِّمًا، فَتُصَيِّرَهُ أميرًا.

يا بُنَيَّ، إنَّ اللَّهَ تَعالى رَهَنَ النّاسَ بِأَعمالِهِم، فَوَيلٌ لَهُم مِمّا كَسَبَت أيديهِم وأفئِدَتُهُم. يا بُنَيَّ، لا تَأمَنِ الدُّنيا وَالذُّنوبُ وَالشَّيطانُ فيها.

يا بُنَيَّ، إنَّهُ قَدِ افتَتَنَ الصّالِحونَ مِنَ الأَوَّلينَ، فَكَيفَ يَنجو مِنهُ الآخِرونَ! يا بُنَيَّ، اِجعَلِ الدُّنيا سِجنَكَ فَتَكونَ الآخِرَةُ جَنَّتَكَ.

يا بُنَيَّ، إنَّكَ لَم تُكَلَّف أن تُشيلَ الجِبالَ، ولَم تُكَلَّف ما لا تُطيقُهُ، فَلا تَحمَلِ البَلاءَ عَلى كَتِفِكَ، ولا تَذبَح نَفسَكَ بِيَدِكَ.

يا بُنَيَّ، إنَّكَ كَما تَزرَعُ تَحصُدُ وكَما تَعمَلُ تَجِدُ.

يا بُنَيَّ، لا تُجاوِرَنَّ المُلوكَ فَيَقتُلوكَ، ولا تُطِعهُم فَتَكفُرَ.

يا بُنَيَّ، جاوِرِ المَساكينَ وَاخصُصِ الفُقَراءَ وَالمَساكينَ مِنَ المُسلِمينَ.

يا بُنَيَّ، كُن لِليَتيمِ كَالأَبِ الرَّحيمِ، ولِلأَرمَلَةِ كَالزَّوجِ العَطوفِ.

"Ey oğul! Küçüklüğünden itibaren öğüt al ki, büyüdüğünde o öğütlerin yararını görebilesin."

"Ey oğul! Sinirlendiğinde, sinirini dizginle ki, cehennem ateşine odun olmayasın."

"Ey oğul! Fakir olman, zulüm yapmandan ve isyan etmenden daha iyidir."

"Ey oğul! Borç alıp geri ödemezlik yapmaktan sakın."

"Ey oğul! Başkasını hakir görmekten sakın. Zira onunla birlikte sen de hakir duruma düşersin."

"Ey oğul! Allah insanları kendi amellerine karşılık rehin almıştır. Öyleyse elleriyle ve kalpleriyle kötü amel yapanlara yazıklar olsun."

"Ey oğul! Dünyayı içerisinde günahlar ve şeytan olduğu hâlde güvenli bir yer olarak görme."

"Ey oğul! Dünyayı kendine zindan kıl ki ahiretin cennet olsun."

"Ey oğul! Sen dağları omuzlarına almakla yükümlü olamadığın gibi, gücünün yetmediği işleri de omuzlarına almak zorunda değilsin. Öyleyse dünya tutsaklığını omuzlarına yükleme ve kendi elinle kendini kurban etme."

"Ey oğul! Sen ektiğini biçecek ve yaptığın amelin karşılığını bulacaksın."

"Ey oğul! Zalim padişahla komşuluk yapma ki seni öldürür, ona itaat de etme ki kâfir olursun."

"Ey oğul! Zavallı kimseyle, özellikle de zavallı yoksul Müslümanla komşuluk yap."

يا بُنَيَّ، إنَّهُ لَيسَ كُلُّ مَن قالَ: اِغفِر لی غُفِرَ لَهُ، إنَّهُ لا يُغفَرُ إلّا لِمَن عَمِلَ بِطاعَةِ رَبِّهِ. يا بُنَيَّ، الجارَ ثُمَّ الدّارَ.

يا بُنَيَّ، الرَّفيقَ ثُمَّ الطَّريقَ.

يا بُنَيَّ، لَو كانَتِ البُيوتُ عَلَى العَجَلِ ما جاوَرَ رَجُلٌ جارَ سَوءٍ أبَدًا. يا بُنَيَّ، الوَحدَةُ خَيرٌ مِن صاحِبِ السَّوءِ.

يا بُنَيَّ، الصّاحِبُ الصّالِحُ خَيرٌ مِنَ الوَحدَةِ.

يا بُنَيَّ، نَقلُ الحِجارَةِ وَالحَديدِ خَيرٌ مِن قَرينِ السَّوءِ.

يا بُنَيَّ، إنّی نَقَلتُ الحِجارَةَ وَالحَديدَ فَلَم أجِد شَيئًا أثقَلَ مِن قَرينِ السَّوءِ. يا بُنَيَّ، إنَّهُ مَن يَصحَب قَرينَ السَّوءِ لا يَسلَم، ومَن يَدخُل مَداخِلَ السَّوءِ يُتَّهَم. يا بُنَيَّ، مَن لا يَكُفَّ لِسانَهُ يَندَم.

يا بُنَيَّ، المُحسِنُ تُكافِئُ بِإحسانِهِ، وَالمُسيءُ يَكفيكَ مَساويهِ، لَو جَهَدتَ أن تَفعَلَ بِهِ أكثَرَ مِمّا يَفعَلُهُ بِنَفسِهِ ما قَدَرتَ عَلَيهِ.

يا بُنَيَّ، مَن ذَا الَّذی عَبَدَ اللَّهَ فَخَذَلَهُ، ومَن ذَا الَّذی ابتَغاهُ فَلَم يَجِدهُ.

يا بُنَيَّ، ومَن ذَا الَّذی ذَكَرَهُ فَلَم يَذكُرهُ، ومَن ذَا الَّذی تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ فَوَكَلَهُ إلى غَيرِهِ، ومَن ذَا الَّذی تَضَرَّعَ إلَيهِ جَلَّ ذِكرُهُ فَلَم يَرحَمهُ.

"Ey oğul! Yetimlere baba gibi mihriban (şefkatli), dul kadınlara ise koca gibi yüreği yanık ol."

"Ey oğul! İnsan (Allah'a), beni bağışla demekle bağışlanmaz, ancak Allah'a itaat ederse bağışlanır."

"Ey oğul! Önce komşunu, daha sonra oturacağın evi seç."

"Ey oğul! Önce arkadaşını seç, daha sonra yola çık."

"Ey oğul! Eğer evler tekerlekli arabaların üzerinde yapılmış olsaydı, hiç kimse kötü insanla komşuluk yapmazdı."

"Ey oğul! Yalnızlık, kötü arkadaştan daha iyidir."

"Ey oğul! İyi ve hayırsever arkadaş, yalnızlıktan iyidir."

"Ey oğul! Taş ve demir taşımak kötü yoldaştan daha iyidir."

"Ey oğul! ,Ben nice taşı ve demiri sırtlayıp yerli yerine koydum, fakat kötü yoldaştan daha ağır bir şey görmedim."

"Ey oğul! Her kim kötü yoldaş edinirse güvende olmaz ve her kim de kötü mekânlara girerse töhmet altında kalmaktan kurtulmaz."

"Ey oğul! Her kim dilini korumazsa pişman olur."

"Ey oğul! Halka sor, Allah'a sığındıktan sonra, Allah tarafından tahkir edilen kimse var mı? Ve Allah'ı aradığı hâlde, Allah'ın onu bulmadığı kimse var mı?"

"Ey oğul! Halka sor, Allah'ı yâd ettikten sonra, Allah tarafından yâd edilmeyen kimse var mı? Allah'a tevekkül ettikten sonra, Allah'ın onu başkasına yönlendirdiği kimse var mı? Ve Allah'a yalvardıktan sonra, Allah'ın ona merhamet etmediği kimse var mı?"

يا بُنَيَّ، شاوِرِ الكَبيرَ ولا تَستَحيِ مِن مُشاوَرَةِ الصَّغيرِ.

يا بُنَيَّ، إيّاكَ ومُصاحَبَةَ الفُسّاقِ، هُم كَالكِلابِ؛ إن وَجَدوا عِندَكَ شَيئًا أكَلوهُ، وإلّا ذَمّوكَ وفَضَحوكَ، وإنَّما حُبُّهُم بَينَهُم ساعَةٌ.

يا بُنَيَّ، مُعاداةُ المُؤمِنينَ خَيرٌ مِن مُصادَقَةِ الفاسِقِ. يا بُنَيَّ، المُؤمِنُ تَظلِمُهُ ولا يَظلِمُكَ، وتَطلُبُ عَلَيهِ فَيَرضى عَنكَ، وَالفاسِقُ لا يُراقِبُ اللَّهَ فَكَيفَ يُراقِبُكَ.

يا بُنَيَّ، اِستَكثِر مِنَ الأَصدِقاءِ ولا تَأمَن مِنَ الأَعداءِ، فَإِنَّ الغِلَّ فى صُدورِهِم مِثلُ الماءِ تَحتَ الرَّمادِ. يا بُنَيَّ، اِبدَإِ النّاسَ بِالسَّلامِ وَالمُصافَحَةِ قَبلَ الكَلامِ. يا بُنَيَّ، لا تُكالِبِ النّاسَ فَيَمقُتوكَ، ولا تَكُن مَهينًا فَيُذِلّوكَ، ولا تَكُن حُلوًا فَيَأكُلوكَ، ولا تَكُن مُرًّا فَيَلفِظوكَ.

ويُروى: ولا تَكُن حُلوًا فَتُبلَعَ، ولا مُرًّا فَتُرمى.

يا بُنَيَّ، لا تُخاصِم فى عِلمِ اللَّهِ؛ فَإِنَّ عِلمَ اللَّهِ لا يُدرَكُ ولا يُحصى.

يا بُنَيَّ، خَفِ اللَّهَ مَخافَةً لا تَيأَسُ مِن رَحمَتِهِ، وَارجُهُ رَجاءً لا تأمَنُ مِن مَكرِهِ.

يا بُنَيَّ، اِنهَ النَّفسَ عَن هَواها؛ فَإِنَّكَ إن لَم تَنهَ النَّفسَ عَن هَواها لَم تَدخُلِ الجَنَّةَ ولَم تَرَها.

"Ey oğul! Kendinden büyüklerle meşveret et. Kendinden küçüklerle de meşveret etmekten de utanıp çekinme."

"Ey oğul! Fasıklarla arkadaşlık yapmaktan sakın. Onlar köpek gibidirler; sende yiyecek bir şey bulurlarsa yerler, bulamadıklarında ise serzenişte bulunur seni rezil ederler. Onların arkadaşlığı da anlıktır."

"Ey oğul! Sana müminlerin düşmanlığı, fasıkların dostluğundan daha iyidir."

"Ey oğul! Mümin kardeşinin haklarını zayi ederek ona zulüm yapıyorsun, oysaki o sana zulüm yapmamaktadır. Ona zarar verme peşindesin, oysaki o senden razıdır. Allah'ın hukukunu gözetmeyen fasık birinin senin hukukunu gözetmesini nasıl beklersin?"

"Ey oğul! Dostlarının sayısını çoğalt ve düşmanlarına güvenme. Zira kin onların kalplerinde külün altındaki ateş gibidir."

"Ey oğul! İnsanlara selam verip tokalaştıktan sonra söze başla."

"Ey oğul! Kolayca yutulacak kadar şirin, kenara atılacak kadar da acı olma."

"Ey oğul! Allah'ın ilmi hakkında bilmeden uluorta konuşma. Zira Allah'ın idrak edilmeyecek yücelikte sayısız ilmi mevcuttur."

"Ey oğul! Allah'tan kork ama onun rahmetinden ümidini kesme ve ondan öyle ümitli ol ki, azabından güvende olduğunu sanıp aldanma."

"Ey oğul! Nefsini heva ve heveslerinden (yersiz arzulardan) koru. Zira nefsini heva ve heveslerden korumazsan cennete giremez, hatta cenneti göremezsin bile."

ويُروى: انهَ نَفسَكَ عَن هَواها؛ فَإِنَّ فى هَواها رَداها.

يا بُنَيَّ، إنَّكَ مُنذُ يومَ هَبَطتَ مِن بَطنِ اُمِّكَ استَقبَلتَ الآخِرَةَ وَاستَدبَرتَ الدُّنيا؛ فَإِنَّكَ إن نِلتَ مُستَقبَلَها أولى بِكَ أن تَستَدبِرَها.

يا بُنَيَّ، إيّاكَ وَالتَّجَبُّرَ وَالتَّكَبُّرَ وَالفَخرَ فَتُجاوِرَ إبليسَ فى دارِهِ.

يا بُنَيَّ، دَع عَنكَ التَّجَبُّرَ، وَالكِبرَ، ودَع عَنكَ الفَخرَ، وَاعلَم أنَّكَ ساكِنُ القُبورِ. يا بُنَيَّ، اِعلَم أنَّهُ مَن جاوَرَ إبليسَ وَقَعَ فى دارِ الهَوانِ لا يَموتُ فيها ولا يَحيا.

يا بُنَيَّ، وَيلٌ لِمَن تَجَبَّرَ، وتَكَبَّرَ، كَيفَ يَتَعَظَّمُ مَن خُلِقَ مِن طينٍ، وإلى طينٍ يَعودُ، ثُمَّ لا يَدرى إلى ما ذا يَصيرُ، إلَى الجَنَّةِ فَقَد فازَ أو إلَى النّارِ فَقَد خَسِرَ خُسرانًا مُبينًا وخابَ.

ويُروى: كَيفَ يَتَجَبَّرُ مَن قَد جَرى فى مَجرَى البَولِ مَرَّتَينِ.

يا بُنَيَّ، كَيفَ يَنامُ ابنُ آدَمَ وَالمَوتُ يَطلُبُهُ، وكَيفَ يَغفُلُ ولا يُغفَلُ عَنهُ.

يا بُنَيَّ، إنَّهُ قَد ماتَ أصفِياءُ اللَّهِ عَزَّ وجَلَّ وأحِبّاؤُهُ وأنبياؤُهُ صَلَواتُ اللَّهِ عَلَيهِم فَمَن ذا بَعدَهُم يُخَلَّدُ فَيُترَكُ. يا بُنَيَّ، لا تَطَأ أمَتَكَ ولَو أعجَبَتكَ، وَانهَ نَفسَكَ عَنها وزَوِّجها.

يا بُنَيَّ، لا تُفشِيَنَّ سِرَّكَ إلَى امرَأَتِكَ، ولا تَجعَل مَجلِسَكَ عَلى بابِ دارِكَ.

"Ey oğul! Nefsini heva ve heveslerinden koru; zira onun yersiz arzuları helak edicidir."

"Ey oğul! Sen ana karnından dünyaya geldiğin günden beri yüzünü ahirete, sırtını ise dünyaya dönmüşsün. Öyleyse geleceğe hazırlık yapman geçmişe bakmandan daha hayırlıdır."

"Ey oğul! Kibirlenmekten, böbürlenmekten ve övünmekten sakın ki, bu hasletlerle şeytanın evinde ona misafir olursun."

"Ey oğul! Kibirlenmeyi, böbürlenmeyi ve övünmeyi kendinden uzak tut ve bil ki, sen bir gün kabristana konulacaksın."

"Ey oğul! Her kim şeytana komşuluk yaparsa rezillik ve alçaklık sarayına konulur ve o zaman yaşamanın da ölmenin de anlamı kalmaz."

"Ey oğul! Tekebbür ve zorbalık yapan kimselere yazıklar olsun! Çamurdan, topraktan yaratılmış ve yine toprak olacak bir kimse nasıl kendisini büyük görebilir ki? Nereye gideceğini bilmiyor mu? Ya cennete gidecektir ki bu durumda amanda olacaktır veya cehenneme gidecektir ki bu durumda da bedbaht olacaktır."

"Ey oğul! İnsanoğlu ölüm kendisini beklediği hâlde nasıl rahat uyumaktadır? Ve kendisinden gaflet edilmediği hâlde nasıl gaflet etmektedir."

"Ey oğul! Allah'ın seçilmiş peygamberleri ve onların dostlarının hepsi öldükleri hâlde, dünyada kalıcı olacak insan kimdir?"

"Ey oğul! Cariyenle evlenmekten sakın; ondan hoşlansan bile evlenme ve onu kocaya ver."

"Ey oğul! Sırrını eşine söyleme ve evinin kapısı önünde oturma."

يا بُنَيَّ، إنَّ المَرأَةَ خُلِقَت مِن ضِلعٍ أعوَجَ إن أقَمتَها كَسَرتَها وإن تَرَكتَها تَعَوَّجَت، ألزِمهُنَّ البُيوتَ، فَإن أحسَنَّ فَاقبَل إحسانَهُنَّ، وإن أسَأنَ فَاصبِر؛ إنَّ ذالِكَ مِن عَزمِ الاُمورِ.

يا بُنَيَّ، النِّساءُ أربَعَةٌ: ثِنتانِ صالِحَتانِ، وثِنتانِ مَلعونَتانِ؛ فَأَمّا إحدَى الصّالِحَتَينِ فَهِيَ الشَّريفَةُ فى قَومِهَا، الذَّليلَةُ فى نَفسِهَا، الَّتى إن اُعطِيَت شَكَرَت، وإنِ ابتُلِيَت صَبَرَت، القَليلُ فى يَدَيها كَثيرٌ، الصّالِحَةُ فى بَيتِها.

وَالثّانِيَةُ: الوَدودُ الوَلودُ تَعودُ بِخَيرٍ عَلى زَوجِها، هِيَ كَالاُمِّ الرَّحيمِ، تَعطِفُ عَلى كَبيرِهم، وتَرحَمُ صَغيرَهُم، وتُحِبُّ وُلدَ زَوجِها وإن كانوا مِن غَيرِها، جامِعَةُ الشَّملِ، مَرضِيَّةُ البَعلِ،

"Ey oğul! Kadınlar eğri kaburgadan yaratılmışlardır. Kendi hâline bırakırsan eğri kalır, doğrultmak istersen kırarsın.[1] İyilik yaparlarsa iyiliklerini kabul et, fenalık da yaparlarsa sabırlı ol ki sabır önemli bir erdemdir."

"Ey oğul! Kadınlar dört kısımdır: İki kısmı salih, diğer iki kısmı ise lanetlenmiştir."

İki kısım olan salih kadınlardan birincisi; kendi kavmi arasında şerife[2], saygın, ağırbaşlı ve onurlu olan kadındır. Ki o, kendisine bir şey verildiğinde teşekkür eder, güç durumda kaldığında dayanıklılık gösterir, aza kanaat eder ve ailesine karşı da sadakatli olur.

İkincisi ise mihriban, doğurgan ve daima kocasıyla iyi geçinen kadındır. Ki o aile büyüklerine anne gibi mihriban, küçüklerine ise, merhametli ve şefkatli olan kadındır. Üvey ev-

---

1- Kadının erkeğin eğri kaburga kemiğinden yaratılması Ehlibeyt İmamları tarafından reddedilmiştir. Dolayısıyla "kadının eğri kaburga kemiğinden" yaratıldığını bildiren hadislerin ifadesi bir teşbih, bir benzetme sanatı olarak değerlendirilebilir. Diğer bir çok hadisi ve ayetleri göz önünde bulundurarak kadına yönelik herhangi bir hakaret içermediği sonucunu da çıkarabiliriz. Nitekim vücutta düz kemiklerin yanı sıra eğri kemikler olmaksızın hayatı devam ettirmek mümkün değildir. Bu iki tür kemik birbirinin tamamlayıcısıdır. Kadın ve erkek birbirinin tamamlayıcısıdır. Erkeğin kadının doğal yapısını göz ardı ederek onu değiştirmeye yönelik girişimleri sonuçsuz kalmanın yanı sıra aile yapısına da ciddi zararlar verebilir. Dolayısıyla farklı yaratılışı kabullenerek onu ihtilaf vesilesi olmaktan çıkarıp fırsata dönüştürmek gerekir. Nitekim İmam Cafer Sadık'tan (a.s) nakledilen bir hadiste şöyle yer alır: *"Kadın eğri kaburgaya benzer. Kendi hâline bırakırsan ondan yararlanırsın. Doğrultmaya kalkışırsan kırarsın."* (Kuleynî, *el-Kâfi*, c. 5, s. 513, Daru'l-Kütübi'l-İslamiyye basımı, Tahran, 1407 h.k.) (Kevser)

2- Şerife; şerefli, kutsal, mübarek, soylu, temiz, onurlu, vakarlı ve ahlaklı olmak anlamına gelmektedir. (Mütercim).

مُصلِحَةٌ فِى النَّفسِ وَالأَهلِ وَالمالِ وَالوَلَدِ، فَهِىَ كَالذَّهَبِ الأَحمَرِ، طوبى لِمَن رُزِقَها، إن شَهِدَ زَوجُها أعانَتهُ، وإن غابَ عَنها حَفِظَتهُ.

وأمّا إحدَى المَلعونَتَينِ فَهِىَ العَظيمَةُ فى نَفسِهَا، الذَّليلَةُ فى قَومِهَا، الَّتى إن أُعطِيَت سَخِطَت، وإن مُنِعَت عَتَبَت وغَضِبَت، فَزَوجُها مِنها فى بَلاءٍ، وجيرانُها مِنها فى عَناءٍ، فَهِىَ كَالأَسَدِ؛ إن جاوَرتَهُ أكَلَكَ، وإن هَرَبتَ مِنهُ قَتَلَكَ.

وَالمَلعونَةُ الثّانِيَةُ فَهِىَ عِندَ زوَجِها ومَيلُها فى جيرانِها، فَهِىَ سَريعَةُ السَّخطَةِ، سَريعَةُ الدَّمعَةِ، إن شَهِدَ زَوجُها لَم تَنفَعهُ، وإن غابَ عَنها فَضَحَتهُ، فَهِىَ بِمَنزِلَةِ الأَرضِ النَّشّاشَةِ، إن أسقَيتَ أفاضَتِ الماءَ وغَرِقَت، وإن تَرَكتَها عَطِشَت، وإن رُزِقتَ مِنها وَلَدًا لَم تَنتَفِع بِهِ. يا بُنَىَّ، لا تَتَزَوَّج بِأَمَةٍ فَيُباعَ وَلَدُكَ بَينَ يَدَيكَ وهُوَ فِعلُكَ بِنَفسِكَ.

يا بُنَىَّ، لَو كانَتِ النِّساءُ تُذاقُ كَما تُذاقُ الخَمرُ ما تَزَوَّجَ رَجُلٌ امرَأَةَ سَوءٍ أبَدًا. يا بُنَىَّ، أحسِن إلى مَن أساءَ إلَيكَ، ولا تُكثِر مِنَ الدُّنيا؛ فَإِنَّكَ عَلى غَفلَةٍ مِنها، وَانظُر إلى ما تَصيرُ مِنها. يا بُنَىَّ، لا تَأكُل مالَ اليَتيمِ فَتَفتَضِحَ يَومَ القِيامَةِ، وتُكَلَّفَ أن تَرُدَّهُ إلَيهِ.

يا بُنَىَّ، إنَّهُ إن أغنى أحَدٌ عَن أحَدٍ لَأَغنَى الوَلَدُ عَن والِدِهِ.

lat olsalar bile kocasının çocuklarını sever. Ayrıca kendisinde iyilikler bulunduran, kocasının rızasını kazanan, kendisini, ailesini ve çocuklarını ıslah eden sarı altına benzeyen bir kadındır. Ne mutlu birlikte olduğunda işlerine yardımcı olan, yalnız kaldığında ise eşinin hayâsını koruyan bir eşe sahip olan kimseye. Böylesine kemale ermiş bir eşe sahip olan kimseye saadetler olsun!

Ama iki kısım olan lanetli kadından birincisi sessizdir, kavmi arasında sakin görünümlüdür. Fakat kendisine iyilik yapıldığında kızar, yapılmadığında ise reddedip azarlar. Kocası onun elinden mustariptir. Komşuları ondan rencide olurlar. O, yakaladığını yiyen, yakalayamadığını ise yaralayan aslana benzer.

Lanetli kadınlardan ikincisi ise öyle bir kadındır ki kocasının yanındayken bile gönlü komşuların yanında olur. Çabucak kızar, çabucak da ağlar. Kocasıyla olduğunda ona yararı olmaz, yalnız kaldığında ise onu rezil eder. O çorak toprağa benzer ki, her ne kadar su versen de toprak ıslanmaz, su devamlı toprağın üzerinde kalır. Eğer o sana evlat verecek olursa o evlattan yarar göremezsin."

"Ey oğul! Kadınlar şarap gibi tadımlık olsalardı eğer, hiç kimse asla onlarla evlenmezdi."

"Ey oğul! Biri sana kötülük yaptığında, sen ona iyilik yap ve dünya malını çoğaltmaya bakma. Çünkü sen ondan gafilsin ve ondan sonra nereye gideceğine de dikkat et."

"Ey oğul! Yetimin malını yeme ki kıyamet günü rüsva olur ve yediğini iade etmekle sorumlu olursun."

"Ey oğul! Eğer bir kimsenin diğer bir kimseye muhtaç olması söz konusu olsaydı, evlat babasına muhtaç olmazdı."

يا بُنَيَّ، إنَّ النّارَ تُحيطُ بِالعالَمينَ كُلِّهِم فَلا يَنجو مِنها أحَدٌ إلّا مَن رَحِمَهُ اللَّهُ وقَرَّبَهُ مِنهُ. يا بُنَيَّ، لا يَغُرَّنَّكَ خَبيثُ اللِّسانِ؛ فَإِنَّهُ يُختَمُ عَلى قَلبِهِ، وتَتَكَلَّمُ جَوارِحُهُ، وتَشهَدُ عَلَيهِ.

يا بُنَيَّ، لا تَشتُمُ النّاسَ فَتَكونَ أنتَ الَّذى شَتَمتَ أبَوَيكَ.

يا بُنَيَّ، لا يُعجِبُكَ إحسانُكَ، ولا تَتَعَظَّمَنَّ بِعَمَلِكَ الصّالِحِ فَتَهلِكَ.

يا بُنَيَّ، أقِمِ الصَّلاةَ، وَأمُر بِالمَعروفِ، وَانهَ عَنِ المُنكَرِ، وَاصبِر عَلى ما أصابَكَ؛ إنَّ ذالِكَ مِن عَزمِ الاُمورِ. يا بُنَيَّ، لا تُشرِك بِاللَّهِ؛ إنَّ الشِّركَ لَظُلمٌ عَظيمٌ.

يا بُنَيَّ، ولا تَمشِ فِى الأَرضِ مَرَحًا؛ إنَّكَ لَن تَخرِقَ الأَرضَ، ولَن تَبلُغَ الجِبالَ طولًا. يا بُنَيَّ، إنَّ كُلَّ يَومٍ يَأتيكَ يَومٌ جَديدٌ يَشهَدُ عَلَيكَ عِندَ رَبٍّ كَريمٍ. يا بُنَيَّ، إنَّكَ مُدرَجٌ فى أكفانِكَ، ومُحَلٌّ قَبرَكَ، ومُعايِنٌ عَمَلَكَ كُلَّهُ.

يابُنَيَّ،كَيفَ تَسكُنُ دارَمَن قَدأسخَطتَهُ،أمكَيفَ تُجاوِرُمَن قَدعَصَيتَهُ؟

يا بُنَيَّ، عَلَيكَ بِما يَعنيكَ، ودَع عَنكَ ما لا يَعنيكَ؛ فَإِنَّ القَليلَ مِنها يَكفيكَ، وَالكَثيرَ مِنها لا يَعنيكَ. يا بُنَيَّ، لا تُؤثِرَنَّ عَلى نَفسِكَ سِواها، ولا تورِث مالَكَ أعداءَكَ. يا بُنَيَّ، إنَّهُ قَد اُحصِىَ

"Ey oğul! Cehennem tüm insanları içine alacaktır. Allah'ın kendisine merhamet ettiği ve kendisine yaklaştırdığı kimseler dışında hiç kimse ondan kurtulamayacaktır."

"Ey oğul! Kötü dilli kimse seni aldatmasın sakın, çünkü kıyamet günü onun kalbi mühürlenecektir. Sadece azaları konuşacak, kötülüklerine ikrar edecek ve kendi aleyhine şahitlik yapacaktır."

"Ey oğul! Halka kötü söz söyleme. Karşılığında babana ve annene kötü söz söylerler ki hakikatte sen kendi baba ve anana kötü söz söylemiş olursun."

"Ey oğul! İyiliklerin seni mağrur etmesin. Güzel amelinden dolayı da büyüklenme, yoksa helak olursun."

"Ey oğul! Namazı ikame et, halkı iyiliğe davet et ve kötülüklerden de sakındır. Nahoş hadiselerle karşılaştığında sabırlı ol, zira bir kul için sabırlı olmak çok önemli ve büyük bir erdemdir."

"Ey oğul! Allah'a şirk koşma; çünkü şirk büyük bir zulümdür."

"Ey oğul! Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen asla yeri yaramazsın ve dağların da yüksekliğine eremezsin."

"Ey oğul! Doğacak her yeni gün Allah'ın huzurunda senin aleyhine şahitlik yapacaktır." dedi.

"Ey oğul! Sen kefenlenip kabre konulduğunda tüm amellerini göreceksin."

"Ey oğul! Seni ilgilendiren şeylerle ilgilen ve ilgilendirmeyen şeyleri de kendinden uzaklaştır."

"Ey oğul! [İyiliklerde] Başkalarını kendine tercih etme, malını

الحَلالُ الصَّغيرُ فَكَيفَ بِالحَرامِ الكَثيرِ؟

يا بُنَيَّ، اِتَّقِ النَّظَرَ إلى ما لا تَملِكُهُ، وأطِلِ التَّفَكُّرَ فى مَلَكوتِ السَّماواتِ وَالأَرضِ وَالجِبالِ وما خَلَقَ اللّٰهُ، فَكَفى بِهذا واعِظًا لِقَلبِكَ.

يا بُنَيَّ، اِقبَل وَصِيَّةَ الوالِدِ الشَّفيقِ. يا بُنَيَّ، بادِر بِعِلمِكَ قَبلَ أن يَحضُرَ أجَلُكَ، وقَبلَ أن تَسيرَ الجِبالُ سَيرًا، وتُجمَعَ الشَّمسُ وَالقَمَرُ.

يا بُنَيَّ، إنَّهُ حينَ تَتَفَطَّرُ السَّماءُ وتُطوى، وتَنَزَّلُ المَلائِكَةُ صُفوفًا خائِفينَ حافّينَ مُشفِقينَ، وتُكَلَّفُ أن تُجاوِزَ الصِّراطَ، وتُعايِنَ حينَئِذٍ عَمَلَكَ، وتوضَعَ المَوازينُ وتُنشَرَ الدَّواوينُ.

۴۰۲. تنبيه الخواطر: قيلَ لِلُقمانَ 7 : أَلَستَ عَبدَ آلِ فُلانٍ؟ قالَ: بَلى.

قيلَ: فَما بَلَغَ بِكَ ما نَري؟

قالَ: صِدقُ الحَديثِ، وأداءُ الأَمانَةِ، وتَركُ ما لا يَعنينى، وغَضُّ بَصَرى، وكَفُّ لِسانى، وعِفَّةُ طُعمَتى، فَمَن نَقَصَ عَن هذا فَهُوَ دونى، ومَن زادَ عَلَيهِ فَهُوَ فَوقى، ومَن عَمِلَهُ فَهُوَ مِثلى.

da düşmanına miras bırakma."

"Ey oğul! Mahşer gününde en küçük amel hesaplanacak ve sevabı verilecektir. Öyleyken en küçük haram da hesaplanacak ve cezası verilecektir."

"Ey oğul! Senin olmayan mala ve tasarruf hakkı sende olmayan şeye göz dikme. Melekleri, gökyüzünü, yeryüzünü, dağları ve Allah'ın diğer mahlûkatını düşün ki, bu kalbinin ibret alması için yeterlidir."

"Ey oğul! Merhametli ve şefkatli babanın tavsiyelerini dinle."

"Ey oğul! Ecel gelip yetişmeden, dağlar yerinden oynamadan, ay ve güneş bir araya gelmeden önce, sen bilginin ışığında elinden geldiği kadar iyilik yap."

"Ey oğul! Kıyamet öyle bir saattir ki, gökyüzü yarılacak ve altüst olacaktır. Allah'ın gönderdiği mihriban melekler yeryüzüne inecek, Allah'tan korkan kulları teselli edecek ve koruyuculuk yapacaklardır. Sen Sırat köprüsünden geçecek, amellerini göreceksin. Amel defterin açılacak ve tartıya konulacaktır."(1)

402. *Tenbîhü'l-Havâtır:* Adamın biri Lokman'a sordu: "Sen falan kabilenin kölesi değil misin?"

Lokman, "Evet." dedi.

Adam, "Öyleyse sana bu saygınlığı kazandıran şey nedir?" diye sordu.

Lokman şöyle cevap verdi: "Doğru sözlü olmam, emaneti korumam, beni ilgilendirmeyen şeylerden yüz çevirmem, namahreme bakmamak için gözlerimi kapatmam, dilimi

1- *el-İhtisâs*, s. 336. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 427,h.22.

وقالَ: يا بُنَيَّ، لا تُؤَخِّرِ التَّوبَةَ؛ فَإِنَّ المَوتَ يَأتى بَغتَةً.

وقالَ: يا بُنَيَّ، الشَّرُّ لا يُطفَأُ بِالشَّرِّ كَالنّارِ لا تُطفَأُ بِالنّارِ، ولكِنَّهُ يُطفَأُ بِالخَيرِ كَالنّارِ تُطفَأُ بِالماءِ.

يا بُنَيَّ، لا تَشمَت بِالمَوتِ، ولا تَسخَر بِالمُبتَلى، ولا تَمنَعِ المَعروفَ. يا بُنَيَّ، كُن أمينا تَعِش غَنِيًّا...

يا بُنَيَّ، اِتَّخِذ تَقوَى اللَّهِ تِجارَةً تَأتِكَ الأَرباحُ مِن غَيرِ بِضاعَةٍ، فَإِذا أخطَأتَ خَطيئَةً فَابعَث فى أثَرِها صَدَقَةً تُطفِئها.

يا بُنَيَّ، إنَّ المَوعِظَةَ تَشُقُّ عَلَى السَّفيهِ كَما يَشُقُّ الصُّعودُ عَلَى الشَّيخِ الكَبيرِ.

يا بُنَيَّ، لا تَرِثِ لِمَن ظَلَمتَهُ، ولكِنِ ارثِ لِسوءِ ما جَنَيتَهُ عَلى نَفسِكَ، وإذا دَعَتكَ القُدرَةُ إلى ظُلمِ النّاسِ فَاذكُر قُدرَةَ اللَّهِ عَلَيكَ.

يا بُنَيَّ، تَعَلَّم مِنَ العُلَماءِ ما جَهِلتَ، وعَلِّمِ النّاسِ ما عَلِمتَ.

۴۰۳. احياء علوم الدين: قالَ ابنُ لُقمانَ الحَكيمِ لِأَبيهِ: يا أبَتِ أىُّ الخِصالِ مِنَ الإِنسانِ خَيرٌ؟

korumam ve helal yiyecekler yemem bana bu saygınlığı kazandırmıştır. Her kim bunlardan azını yaparsa benden aşağı, fazlasını yaparsa benden üstün ve aynını da yaparsa benimle eşittir."

"Ey oğul! Tövbe etmeyi geciktirme, zira ölüm aniden çıkagelmektedir."

"Ey oğul! Ateş ateşle söndürülemeyeceği gibi, kötülük de kötülükle yatıştırılamaz. Kötülük iyilikle yatıştırılır, ateş ise suyla söndürülür."

"Ey oğul! Ölümü basite alma, ihtiyacı olan kimseyi maskara etme ve iyiliğe daveti de terk etme."

"Ey oğul! Takvayı kendine kılavuz edin ki yararı kendiliğinden seni bulsun. Günah işlediğinde, hemen sadaka ver ki bağışlanasın."

"Ey oğul! Yükseğe tırmanmak yaşlı kimseye nasıl zor geliyorsa, nasihati kabul etmek de sefih kimseye zor gelmektedir."

"Ey oğul! Zulme uğradığında sessiz kaldığın kimseye ağlama; asıl sessiz kalmakla kendine yaptığın kötülük için ağla. Elindeki gücün seni halka zulüm yapmaya iterse Allah'ın gücünü hatırla."

"Ey oğul! Âlimlerden bilmediklerini öğren, öğrendiklerini de halka öğret."[1]

403. *İhyâu Ulûmi'd-Din*: Oğlu, babası Lokman'a sordu: "Babacığım! İnsanda hangi özelliğin belirgin ve baskın olması daha iyidir?"

Lokman: "Din." dedi.

1- *Tenbîhü'l-Havâtır*, c. 2, s. 230. *Bihâru'l-Envâr*, c. 13, s. 426,h.21.

قالَ: الدّينُ. قالَ: إذا كانَتِ اثنَتَينِ؟

قالَ: الدّينُ وَالمالُ. قالَ: فَإذا كانَت ثَلاثا؟

قالَ: الدّينُ وَالمالُ وَالحَياءُ. قالَ: فَإذا كانَت أربَعا؟

قالَ: الدّينُ وَالمالُ وَالحَياءُ وحُسنُ الخُلُقِ. قالَ: فَإذا كانَت خَمسا؟

قالَ: الدّينُ وَالمالُ وَالحَياءُ وحُسنُ الخُلُقِ وَالسَّخاءُ.

قالَ: فَإذا كانَت سِتّا؟

قالَ: يا بُنَيَّ، إذَا اجتَمَعَت فيهِ الخَمسُ خِصالٍ فَهُوَ نَقِيٌّ تَقِيٌّ، وللّهِ وَلِيٌّ، ومِنَ الشَّيطانِ بَرىءٌ.

۴۰۴. روضة العقلاء ونزهة الفضلاء عن مجاعة بن الزبير: قالَ لُقمانُ لابنِهِ: أى بُنَيَّ، أىُّ شَىءٍ أقَلُّ؟ وأىُّ شَىءٍ أكثَرُ؟ وأىُّ شَىءٍ أحلى؟ وأىُّ شَىءٍ أبرَدُ؟ وأىُّ شَىءٍ آنَسُ؟ وأىُّ شَىءٍ أوحَشُ؟ وأىُّ شَىءٍ أقرَبُ؟ وأىُّ شَىءٍ أبعَدُ؟

قالَ: أمّا أقَلُّ شَىءٍ فَاليَقينُ، وأمّا أىُّ شَىءٍ أكثَرُ فَالشَّكُّ، وأمّا أىُّ شَىءٍ أحلى فَروحُ اللّهِ بَينَ العِبادِ يَتَحابّونَ بِها، وأمّا أىُّ شَىءٍ

Oğlu babasına sordu: "Eğer iki tane olursa hangileri olmalıdır?"

Lokman, "Din ve mal olmalıdır." dedi.

Oğlu babasına sordu: "Eğer üç tane olursa hangileri olmalıdır?"

Lokman: "Din, mal ve hayâ." dedi.

Oğlu babasına sordu: "Eğer dört tane olursa hangileri olmalıdır?"

Lokman: "Din, mal, hayâ ve iyi huy." dedi.

Oğlu babasına sordu: "Eğer beş tane olursa hangileri olmalıdır?"

Lokman: "Din, mal, hayâ, iyi huy ve cömertlik." dedi.

Oğlu babasına sordu: "Eğer altı tane olursa hangileri olmalıdır?"

Lokman: "Ey oğul! Eğer bu beş özellik bir insanda bir araya gelirse, o kimse kötülüklerden sakınmış, temizlenmiş, Allah'a dost olmuş ve şeytandan uzaklaşmıştır, altıncıya ne gerek." dedi.[1]

404. *Ravzatu'l-Ukalâ ve Nüzhetü'l-Fuzelâ:* Mecae b. Zübeyir'den naklettiğine göre Lokman, oğluna: "Ey oğul! En az bulunan şey nedir? Ve en çok olan şey nedir? Ve en şirin olan şey nedir? Ve en sevimli olan şey nedir? Ve en nefis olan şey nedir? Ve en korkunç olan şey nedir? Ve en yakın olan şey nedir? Ve en uzak olan şey nedir?" diye sordu. Ardından şöyle cevapladı:

"En az bulunan şey yakindir. En çok olan şey şüphedir. En

1- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 3, s. 82. *Nüzhetü'l-Mecâlis*, c. 2, s. 82.

أبرَدُ فَعَفوُ اللَّهِ عَن عِبادِهِ، وعَفوُ النّاسِ بَعضِهِم عَن بَعضٍ، وأيُّ شَيءٍ آنَسُ حَبيبُكَ إذا أغلَقَ عَلَيكَ وعَلَيهِ بابٌ واحِدٌ، وأيُّ شَيءٍ أوحَشُ جَسَدٌ إذا ماتَ، فَلَيسَ شَيءٌ أوحَشَ مِنهُ، وأيُّ شَيءٍ أقرَبُ فَالآخِرَةُ مِنَ الدُّنيا، وأيُّ شَيءٍ أبعَدُ فَالدُّنيا مِنَ الآخِرَةِ.

۴۰۵. إحياء علوم الدين: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: ... يا بُنَيَّ، إنَّ مَن يَرحَم يُرحَم، ومَن يَصمُت يَسلَم، ومَن يَقُلِ الخَيرَ يَغنَم، ومَن يَقُلِ الشَّرَّ يَأثَم، ومَن لا يَملِك لِسانَهُ يَندَم.

۴۰۶. الدرّ المنثور عن شُرَحبيل بن مسلم: قالَ لُقمانُ 7 : أقصُرُ مِنَ اللَّجاجَةِ، ولا أنطِقُ فيما لا يَعنيني، ولا أكونُ مِضحاكًا مِن غَيرِ عَجَبٍ، ولا مَشّاءً إلى غَيرِ أرَبٍ.

۴۰۷. فيض القدير: قالَ لُقمانُ 7 لابنِهِ: يا بُنَيَّ، لا تُكثِرِ الضِّحكَ مِن غَيرِ عَجَبٍ، ولا تَمشِ مِن غَيرِ أرَبٍ، ولا تَسأَل عَمّا لا يَعنيكَ.

şirin olan şey Allah'ın rahmet esintisinin insanlar arasında olmasıdır ki onunla birbirlerini severler. En nefis olan şey, Allah'ın kullarını affetmesi ve insanların birbirlerinin hatalarını bağışlamasıdır. En sevimli olan şey dosttur. En korkunç olan şey ölünün bedenidir ki ondan daha korkunç bir şey yoktur. En yakın olan şey dünyaya oranla ahiretin insanlara yakınlığıdır. En uzak olan şey ise ahirete oranla dünyanın insanlara uzaklığıdır."(1)

405. *İhyâu Ulûmi'd-Din:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Her kim başkasına rahmederse, merhamet görür; her kim susar ve dilini korursa selamet bulur; her kim iyiliği söylerse yararını görür, her kim kötülüğü söylerse kötülük görür ve her kim de dilini korumazsa pişman olur."(2)

406. *ed-Dürrü'l-Mansûr:* Şurahbil b. Müslim'den naklettiğine göre Lokman şöyle dedi: "Ben, kimseyle herhangi bir konuda inatlaşmıyorum, beni ilgilendirmeyen hususlarda konuşmuyorum, çok komik olmadıkça gülmüyorum ve gayem olmaksızın da yola çıkmıyorum."(3)

407. *Feyzu'l-Kadîr:* Lokman, oğluna şöyle tavsiye etti: "Ey oğul! Komik olmadıkça çok gülme; gayen olmadıkça yola çıkma ve seni ilgilendirmeyen şey hakkında kimseye soru sorma."(4)

1- *Ravzatu'l-Ukalâ ve Nüzhetü'l-Fuzelâ*, s. 342.
2- *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 4, s. 80.
3- *ed-Dürrü'l-Mansûr*, c. 6, s. 518.
4- *Feyzü'l-Kadîr*, c. 1, s. 162. *İhyâu Ulûmi'd-Din*, c. 4, s. 80.

MÜTERCİMİN SON SÖZÜ

Allah'ım! Hekimlerin hekimi Hz. Muhammed'e (s.a.a) ve Ehlibeyt'ine salât eyle; beni Âl-i Muhammed'den olan Hz. Mehdi'ye (a.s) ensar eyle; imanımı en kâmil imana, yakinimi en üstün yakine, amelimi ise amellerin en güzeline ulaştır.

Allah'ım! Ömrümü affınla sona erdir, rızana ulaşma yollarını bana kolaylaştır, bana dünya ve ahirette güzellik ver, beni cehennem azabından koru ve cennette Muhammed ve Âl-i Muhammed'e mihman eyle...

Kıymetli okurlar!

Hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de adı geçen veya geçmeyen örnek şahsiyetler ve din büyüklerimiz ki, Lokman Hekim'de Kur'an'da adı geçen örnek şahsiyetlerden biridir, sadece onlardan söz edip, övmemiz, onları kutsamamız ve onları kuru kuruya sevmemiz için yaşamamışlardır. Bunlar kendi yerinde gerekli ve güzeldir, fakat asla yeterli değildir. Onların yaşamının en büyük hikmet ve hedefi insanları cehalet karanlıklarından kurtarıp iman ve hidayet aydınlığına çıkarmaktır.

Dünü, yani onların hikmet dolu hayatını bugünümüze ışık tutsun diye okumalı ve din büyüklerimizi bize örnek olsunlar, söz ve amelleriyle bize yol göstersinler diye anmalıyız.

Bu anlamda örnek şahsiyetleri ve din büyüklerimizi tanımak, hikmetlerini öğrenmek, gerçekte İlahî aşkı, yüce Allah'a kul-

luğu, cihadı, namazı, emr-i marufu, nehy-i münkeri, fedakârlığı, alçakgönüllülüğü, saadet içerisinde yaşamanın inceliğini, ahlakî üstün erdemleri, beşeriyet hukukunu ve insan sevgisini… anmaktır.

Hüseyin Akay

01/07/2015

İNDEKS

Ayetler

A'râf, 179: s. 55.

"...Onların kalpleri vardır düşünmezler, gözleri vardır, görmezler o gözlerle; kulakları vardır, duymazlar o kulaklarla. Onlar dört ayaklı hayvanlara benzerler, hatta daha da aşağılıktırlar."

Âl-i İmran, 164: s. 16.

"Andolsun ki içlerinden, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyan, (kötülüklerden ve inkârdan) kendilerini temizleyen, kendilerine Kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle Allah, müminlere büyük bir lütufta bulunmuştur. Hâlbuki daha önce onlar apaçık bir sapıklık içinde idiler."

Âl-i İmran, 194: s. 8.

"Ey Rabbimiz! Bize, peygamberlerin vasıtasıyla vadettiklerini ikram et ve kıyamet gününde bizi rezil rüsva etme; şüphesiz sen vadinden dönmezsin!"

Furkan, 63: s. 53.

"Rahman'ın kulları yeryüzünde mütevazı yürürler."

İsrâ, 37: s. 51.

"Yeryüzünde mağrurlanarak yürüme. Zira senin gücün yeri yarmaya yetmez ve dağların da yüksekliğine erişemezsin."

İsrâ, 39: 15.

"İşte bunlar, Rabbinin sana hikmetten vahyettiği şeylerdendir. Allah ile beraber başka ilâh edinme! Yoksa kınanmış ve kovulmuş olarak cehenneme atılırsın."

Lokman, 12: 19, 43.

Andolsun biz Lokman'a "Allah'a şükret!" diyerek hikmet verdik…

Lokman, 13: 43, 273.

"Lokman, oğluna öğüt vererek: 'Ey oğul! Allah'a şirk koşma! Doğrusu şirk, büyük bir zulümdür.' demişti."

Lokman, 14: 43.

Biz insana, ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılara katlanarak taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (Bunun için) önce bana, sonra da ana-babana şükret diye tavsiyede bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.

Lokman, 15: 43.

Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber veririm.

Lokman, 16: 43.

Ey oğul! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük), bir hardal tanesi

ağırlığında bile olsa ve bu, bir kayanın içinde veya göklerde yahut yerin derinliklerinde bulunsa, yine de Allah onu (senin karşına) getirir. Doğrusu Allah, en ince işleri görüp bilmektedir ve her şeyden haberdardır.

Lokman, 17: 43.

Ey oğul! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir.

Lokman, 18: 43.

Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Zira Allah, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez.

Lokman, 19: 43.

Yürüyüşünde tabiî ol, sesini alçalt. Unutma ki, seslerin en çirkini merkeplerin sesidir."

İnsan Adları

A

Abdullah b. Abbas 336

Abdullah b. Zeyd 336

Abdurrazzak 336

Ahmed b. Ebu Abdullah 336

Ali b. Hüseyin (a.s) 336

Alusî 336

Anka b. Mirbed 336

Anka b. Sarun 336

Anka b. Sirun 336

Aristo 336

Avf b. Abdullah 336

B

Baurâ 336

Baur b. Tareh 336

Belinas 336

Betlimus 336

C

Cafer b. Muhammed 336

Calinus 336

Camasb 336

Cebrail 336

D

Davud 336

Davud b. Şabur 337

E

Ebu Bekr Hazremî 337

Ebu Hamza Sümalî 337

Ebu Kılabe 337

Ebu Muaviye 337

Ebu Said 337

Eflatun 337

Enbazguls 337

Enes 337

Evzaî 337

F

Fazl b. Şâzân 337

Ferahidî 337

Fisağurs 337

G

Gazzâlî 337

H

Hafs b. Ömer 337

Halid b. Sabit Rib'î 337

Hamdullah el-Müstevfî 337

Hanzelî 337

Hasan 337
Hennâd 337
Hişâm b. Urve 337
Hud 338
Hz. Ali 338

I

İbn Abbas 338
İbn Ebi Muleyke 338
İbn Ebi Şeybe 338
İbn Hanbel 338
İbn Kuteybe 338
İbnü'l-Mübarek 338
İbrahim b. Ebi'l-Bilad 338
İbrahim b. Edhem 338
İbrahim b. İsa 338
İkrime 338
İmam Ali 338
İmam Cafer Sadık 338
İmam Rıza 338
İsa 338

K

Kâ'b 338
Kâ'b el-Ahbâr 338
Kasım b. Muhaymire 338
Katade 338
Keykubad 338
Koştasb 338
Kûş b. Sâm b. Nuh 339
Kutbüddin Ravendî 339

L

Leyan b. Nâhûr b. Târeh 339
Lokman 339

M

Mecae b. Zübeyir 339
Mehdi Gulamali 339
Meybüdî 339
Muaviye b. Kurra 339
Muaviye b. Murra 339
Muhaddis Kummî 339
Muhammed 339
Muhammed b. Ali 339
Muhammed b. Hasan Saffar 339
Muhammed b. Vasi' 339
Musa b. Cafer (a.s) 339
Mu'temer b. Süleyman 339
Mücahid 339
Müslim b. Vazi et-Temimî 339

N

Nâhûr b. Târeh 339

O

Ömer b. Abdülaziz 339

Ömer (b. Hattab) 339

R

Resulullah (s.a.a) 340

S

Saâlibî 340

Sabit b. Dinar 340

Sa'di 340

Said b. Cübeyr 340

Said b. Musayyib 340

Sa'lebî 340

Selman 340

Serî b. Yahya 340

Sokrat 340

Süddî 340

Süfyan 340

Süfyan es-Sevrî 340

Şa'bî 340

Şeytan 340

Şurahbil b. Müslim 340

T

Tabersî 340

U

Übeyd b. Ümeyr 340

V

Vehb b. Münebbih 340

Y

Yunus (a.s) 340

Yunus b. Abdurrahman 340

Z

Zeyd b. Ali 341

Soy ve Boy Adları

Ehlibeyt (a.s) 338

Habeşli 338

İsrail Oğulları 338

Kiyaniler 338

Kureyş 338

Nahhâs Oğulları 338

Mekân Adları

Amuryum: Eski Bizanslıların, günümüzde ise "Yunanistan"ın sınırları içerisinde yer alan bir kasabadır. / 24.

Eyle: Arap yarımadası dışında kurulan ilk İslamî şehirdir; ki günümüzde "Ürdün" sınırları içerisinde yer alan Akebe kentine yakın eski bir kenttir. / 24, 28.

Fars: "İran"ın merkez bölgesidir.

Habeş: Yeni adı "Etiyopya" olan ve Afrika kıtasında yer alan bir ülkedir. / 23, 65.

Irak: Asya kıtasında yer alan bir ülkedir. / 24.

İran: Asya'da yer alan bir ülkedir. / 24, 26.

İskenderiye: Mısır'ın önemli kentlerinden biridir. / 28.

Kumelis: "Irak"ın kentlerinden biri olan Musul'da bir köyün adıdır. / 307.

Küçük Asya: Eski tarihte Rumların bölgesiydi ki günümüzde "Türkiye" İstanbul kenti ve civarıdır. / 24.

Lübnan: Ortadoğu'nun doğu Akdeniz bölgesinde yer alan bir ülkedir. / 24, 25.

Mısır: Afrika kıtası'nın kuzeyinde yer alan bir ülkedir. / 28.

Musul: "Irak"ın önemli kentlerinden biridir. / 24, 307.

Remle: İsrail işkali altında buluna "Filistin"in bir kentidir. / 24, 28.

Şam: "Suriye"nin başkentidir. / 24, 26.

Taberiye Gölü: "Ürdün" sınırları içerisinde yer alan bir tatlı su gölüdür. / 28.

Yemen: Afrika kıtasında yer alan bir ülkedir. / 28.

Yunan: Avrupa kıtasında yer alan bir ülkedir. / 11, 26.

Kaynakça

1- Kur'an-ı Kerim.

2- *A'lâmu'd-Din fi Sıfâtı'l-Mü'minîn*: Hasan b. Muhammed ed-Deylemî (öl. 711 h.k), tahkik: Müessesetu Âli'l-Beyt (a.s), Kum.

3- *A'yânu'ş-Şia*: Seyyid Muhsin Emin el-Amilî, (öl. 1371 h.k), tahkik: Seyyid Hasan Emin, Darü't-Tearuf, 1403 hk, beşinci baskı, Beyrut.

4- *Âdabu'n-Nefs*: Seyyid Muhammed el-İnasî, tahkik: Seyyid Kâzım Musevî el-Meyamevi, Tahran, el-Mektebetu'l-Murtazaviye, 1380 h.k.

5- *Arâisü'l-Mecâlis = Kısasu'l-Enbiya*.

6- *Behcetu'l-Mecâlis*: Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Abdulbirr el-Kurtubî (öl. 463 h.k), tahkik: Muhammed Mursi el-Hulî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, M. 1989, Beyrut.

7- *Besairu'd-Derecat*: Muhammed b. Hasan Saffar el-Kummî (İbn Ferruh, öl. 290 h.k), Mektebetu'l-Mer'aşî, 1404 h.k, birinci baskı, Kum.

8- *Beyaz Tâceddin Vezir*: Taceddin Ahmed b. Muhammed Vezir (öl. 8 h.k), tashih: Ali Zamani Ulvice, Mecma-i Zehair-i İslamî, 1423 h.k, Kum.

9- *Bihâru'l-Envâr el-Camiatu li-Düreri Ahbari'l-Eimmeti'l-Ethar (a.s)*: Muhammed Bakır b. Muhammed Taki el-Meclisî (Allame Meclisî, öl. 1111 h.k), Müessesetu'l-Vefa, 1403 h.k, ikinci baskı, Beyrut.

10- *Camiu Beyani'l-İlmi ve Fazlih*: Yusuf b. Abdulbirr Nemr el-Kurtubî (öl. 436 h.k), Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

11- *Camiu'l-Ahyâr ev Maâricu'l-Yakin fi Usuli'd-Din*: Muhammed b. Muhammed Şuayrî es-Sebzevarî (7 h.k), tahkik: Müessesetu Âli'l-Beyt, Kum, baskı: Müessesetu Âli'l-Beyt (a.s), 1414 h.k, birinci baskı.

12- *Camiu'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an* (*Tefsir-i Taberî*): Muhammed b. Cerir Taberî (öl. 310 h.k), Beyrut, Daru'l-Fikr, 1408 h.k, birinci baskı.

13- *Deâimü'l-İslam ve Zikru'l-Helali ve'l-Harami ve'l-Kazaya ve'l-Ahkâm*: Nü'man b. Muhammed Temim el-Mağribî (öl. 363 h.k), tahkik: Asif b. Aliasker Feyzî, Mısır, Daru't-Maarif, 1389 h.k, üçüncü baskı.

14- *ed-Dua*: Süleyman b. Ahmed Taberanî (öl. 360 h.k), tahkik: Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413 h.k, birinci baskı.

15- *ed-Dürrü'l-Mansûr fi't-Tefsiri'l-Me'sûr*: Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr es-Suyutî (öl. 911 h.k), Beyrut, Daru'l-Fikr, 1414 h.k, birinci baskı.

16- *el-Aklu ve Fazluh*: Abdullah b. Muhammed el-Kureşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 281 h.k), tahkik: Muhammed Said Besyûnî Zağlûl, Beyrut, Müessesetu'l-Kitabi's-Sakafiyye.

17- *el-Ayn*: Halil b. Ahmed el-Ferahidî (öl. 175 h.k), tahkik: Mehdi Mahzumî, Kum, Darü'l-Hicre, 1409 h.k, birinci baskı.

18- *el-Besairu ve'z-Zehair*: Ebu Hayyan Ali b. Muhammed et-Tevhidî (öl. 4 h.k), tahkik: Vidad el-Kadı, Daru Sadır, M. 1984, Beyrut.

19-*el-Beyan ve't-Tebyin*: Amr b. Bahr Kinanî el-Cahiz (öl. 255 h.k), tahkik: Abdusselam Muhammed Harun, Mektebe-

tu'l-Haneci, 1405 h.k, Beşinci baskı, Kahire.

20- *el-Bidayetu ve'n-Nihaye*: İsmail b. Ömer ed-Dimeşkî (İbn Kesir, öl. 774 h.k), tahkik: Mektebetu'l-Mearif, basım: Mektebetu'l-Mearif, Beyrut.

21- *el-Birru ve's-Sıla*: Ebu'l-Ferec Abdullah b. Ali b. el-Cevzî (öl. 597 h.k), tahkik: Adil Abdulmevcud ve Ali Muavvaz, Mektebetu's-Sünne, 1413 h.k, Kahire.

22- *el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an* (*Tefsir-i Kurtubî*): Muhammed b. Ahmed Ensarî el-Kurtubî (öl. 671 h.k), tahkik: Muhammed Abdurrahman Mer'aşî, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1405 h.k, ikinci baskı.

23- *el-Emâlî*: Muhammed b. Ali İbn Babeveyh el-Kummî (Şeyh Saduk, öl. 381 h.k), tahkik: Müessesetu'l-Bi'set, Müessesetu'l-Bi'set basımı, 1407 hk, birinci baskı, Kum.

24- *el-Emâlî*: Muhammed b. Hasan et-Tusî (Şeyh Tusî, öl. 460 k.), tahkik: Müessesetu'l-Bi'set, Daru's-Sakafe, 1414 hk, birinci baskı, Kum.

25- *el-Emâlî*: Muhammed b. Muhammed b. Nüman Ukberi el-Bağdadî (Şeyh Müfid, öl. 413 h.k), tahkik: Hüseyin Ustad Veli ve Aliekber Gaffarî, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî, 1404 hk, ikinci baskı, Kum.

26- *el-Emelu ve'l-Me'mûl*: Amr b. Behru'l-Kenanî el-Cahiz (öl. 255 h.k), tahkik: Ramazan Şeşen, Daru'l-Kitabi'l-Cedid, 1972 M. Beyrut.

27- el-Firdevsu bi-Me'sûri'l-Hitab: Şirûye b. Şehredâr ed-Deylemî (öl. 509 h.k), tahkik: Muhammed Said Besyûnî Zağlûl, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1406 h.k, birinci baskı.

28- *el-Fusûlu'l-Mühimme fi Ma'rifeti Ahvâli'l-Eimme (a.s)*: Ali b. Muhammed el-Malikî el-Mekkî (İbn Sabbâğ, öl. 855 h.k), Beyrut, Müessesetü'l-A'lemî, 1408 h.k, birinci baskı.

29- *el-Ğârât*: İbrahim b. Muhammed (İbn Hilal es-Sakafî, öl. 283 h.k), tahkik: Mir Celaleddin Muhaddis el-Urmevî, Tahran, Encümen-i Asâr-ı Millî, 1395 h.k, birinci baskı.

30- *el-Hikmetu'l-Hâlide* (*Cavidan Hıred*): Ahmed b. Muhammed b. Miskeveyh Razî (öl. 421 h.k), Farsça'ya tercüme: Takiyuddin Muhammed Şuşterî, tashih: Behruz Servetyan, Tahran, Ferheng-i Kavuş, 1374.

31- *el-Hilm*: Abdullah b. Muhammed el-Kureşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 281 h.k), tahkik, Muhammed Abdulkadir Ahmed Ata, Beyrut, Müessesetü'l-Kütibi's-Sakafiyye, 1413 h.k.

32- *el-Hisal*: Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummî (Şeyh Saduk, öl. 381 h.k), Kum, Müessesetu'n-Neşri'l-İslamî, 1414 h.k, dördüncü baskı.

33- *el-Ikdu'l-Ferîd*: Ahmed b. Muhammed el-Endülüsî (İbn Abdurabbih, öl. 328 h.k), tahkik: Ahmed Zeyn ve İbrahim Ebyarî, Beyrut, Darü'l-Endülüs, 1408 h.k, birinci baskı.

34- *el-İhvan*: Abdullah b. Muhammed el-Kureşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 281 h.k), tahkik: Muhammed Abdurrahman Tevalibe, Daru'l-İ'tisam, Kahire.

35- *el-Kâfi*: Muhammed b. Yakub Kuleynî er-Râzî (öl. 329 h.k), tahkik: Aliekber Gaffarî, Beyrut: Darü Sa'b ve Darü't-Taâruf, 1401 h.k, dördüncü baskı.

36- *el-Keşfu ve'l-Beyan (Tefsir-i Sa'lebî)*: Sa'lebî adıyla ünlü Ebu İshak Ahmed b. Muhammed (öl. 427 h.k), tahkik: Ebu

Muhammed b. Aşur, Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî.

37- *el-Kunâ ve'l-Alkâb*: Şeyh Abbas Kummî (öl. 1359 h.k), Tahran: Mektebetu's-Sadr, 1397 h.k, dördüncü baskı.

38- el-Mahâsinu ve'l-Azdâd: Amr b. Bahr Kenanî el-Cahiz (öl. 255 h.k), Kahire, el-Mektebetü't-Ticariyyetü'l-Kübra, 1350 h.k.

39- *el-Mahâsinu ve'l-Mesâvî*: İbrahim b. Muhammed Beyhakî (öl. 320 h.k), Beyrut, Daru Sâdır, 1390 h.k.

40- *el-Mehaccetü'l-Beyzâ fi Tehzîbi'l-İhyâ*: Muhammed Muhsin b. Şah Murteza Feyz-i Kaşanî (öl. 1091 h.k), tashih: Aliekber Gaffarî, Kum, Camiatü'l-Müderrisin, 1383 h.k.

41- *el-Mevaizu'l-Adediyye*: Ali Mişkinî el-Erdebilî (Muasır), tahkik: Ali Ahmedî el-Miyanecî, Kum, el-Hadi, 1406 h.k, dördüncü baskı.

42- *el-Mu'cemü'l-Kebîr*: Süleyman b. Ahmed el-Lahmî et-Taberânî (öl. 360 h.k), tahkik: Hamdi Abdülmecid es-Selefî, Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1404 h.k, ikinci baskı.

43- *el-Mu'cemü'l-Vasît*: Mustafa İbrahim ve Ahmed Hasan Zeyyad ve Hamid Abdulkadir ve Muhammed Ali Neccar, İstanbul, el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1392 h.k.

44- *el-Musannef fi'l-Ahâdîsi ve'l-Âsâr*: Abdullah b. Muhammed el-Absî el-Kufî (İbn Ebu Şeybe, öl. 235 h.k), tahkik: Said Muhammed el-Lahhâm, Beyrut, Darü'l-Fikr.

45- *el-Musannef*: Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (öl. 211 h.k), tahkik: Habiburrahman A'zamî, Beyrut, Menşuratü'l-Meclisi'l-İlmî.

46- *el-Müsned*: Ahmed b. Muhammed Şeybanî (İbn Hanbel,

öl. 241 h.k), tahkik: Abdullah Muhammed Derviş, Beyrut, Darü'l-Fikr, 1414 h.k, ikinci baskı.

47- *el-Müstedrekü ale's-Sahihayn*: Muhammed b. Abdulh Hâkim Nîşaburî (öl. 405 h.k), tahkik: Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411 h.k, birinci baskı.

48- *el-Vera'*: Abdullah b. Muhammed el-Kureşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 282 h.k), tahkik: Mes'ad Abdülhamid es-Sa'dî, Kahire, Mektebetü'l-Kur'an.

49- *en-Nihayetu fi Garîbi'l-Hadisi ve'l-Eser*: Mübarek b. Muhammed el-Cezerî (İbnü'l-Esîr, öl. 606 h.k), tahkik: Tahir Ahmed ez-Zavî, Kum, İsmailiyan, 1367 h.ş, dördüncü baskı.

50- *er-Rıza Anillah*: Abdullah b. Muhammed el-Kureşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 281 h.k), tahkik: Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekafiyye, 1413 h.k.

51- *es-Sadâkatu ve's-Sadîk*: Ebu Hayyan Ali b. Muhammed et-Tevhidî (öl. 400 h.k).

52- *es-Samtu ve Hifzu'l-Lisan*: Abdullah b. Muhammed el-Kureşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 281 h.k), tahkik: Muhammed Ahmed Aşur, Kahire, Darü'l-İ'tisam, 1408 h.k.

53- *es-Sihah (Tâcü'l-Luga ve Sihâhu'l-Arabiyye)*: İsmail b. Hammad el-Cevherî (öl. 398 h.k), tahkik: Ahmed b. Abdulğafur Attar, Beyrut, Darü'l-İlm li'l-Melayin, 1410 h.k, dördüncü baskı.

54- *et-Tezkiretu'l-Hamduniye*: Muhammed b. Hasan el-Bağdadî (İbn Hamdun, öl. 495-562 h.k), tahkik: İhsan Abbas ve Bekir Abbas, Daru Sadır, M. 1996, Beyrut.

55- *ez-Zeria ila Tesanîfi'ş-Şia*: Muhammed Muhsin b. Ali Mün-

zevî (Aga Büzürg-i Tahranî, öl. 1389 h.k), Beyrut, Daru'l-Azvâ, 1403 h.k, üçüncü baskı.

56- *ez-Zühd*: Ahmed b. Muhammed Şeybanî (öl. 241 h.k), Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

57- *ez-Zühd*: Ebu Abdurrahman b. Abdullah b. Mübarek Hanzalî el-Mervezî (İbnü'l-Mübarek, öl. 181 h.k), tahkik: Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.

58- *ez-Zühd*: Hennâd b. Serî el-Kufî (öl. 243 h.k), tahkik: Abdurrahman el-Ferîvaî, Küveyt, Darü'l-Hülefa li'l-Kitabi'l-İslamî, 1406 h.k, birinci baskı.

59- *ez-Zühdü'l-Kebîr*: Ebubekir b. Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (öl. 458 h.k), tahkik: Âmir Ahmed Haydar, Beyrut, Darü'l-Cinan, 1408 h.k.

60- *Fethu'l-Ebvâb*: Ali b. Musa el-Hillî (Seyyid İbn Tâvûs, öl. 664 h.k), tahkik: Hamid Haffâf, Kum, Müessesetu Âli'l-Beyt, 1409 h.k, birinci baskı.

61- *Feyzü'l-Kadîr*: Muhammed Abdurrauf el-Menavî (k, 10 h.k), Beyrut, Darü'l-Fikr.

62- *Gurarü'l-Hikem ve Düreru'l-Kelim*: Abdulvahid Amidî et-Temîmî (öl. 550 h.k), tahkik: Mir Celaleddin Muhaddis el-Urmevî, Tahran, 1360 h.ş.

63- *Hayatu'l-Hayevani'l-Kübra*: Muhammed b. Musa Demîrî (öl. 808 h.k), Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî.

64- *Hazânetu'l-Hayel fi'l-Adabi ve'l-Hikem*: Muhammed Mümin b. Kasım Cezairî eş-Şirazî (öl. 1118 h.k), Kum, Mektebetu Basiretî, 1393 h.k.

65- *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakatu'l-Asfiyâ*: Ahmed b. Abdullah

İsfahânî (Ebu Nuaym, öl. 430 h.k), Beyrut: Daru'l-Kitabi'l-Arabî, 1387 h.k, ikinci baskı.

66- *Hüsnü'z-Zannı Billah*: Abdullah b. Muhammed el-Kureşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 281 h.k), tahkik: Mecdi Seyyid İbrahim, Kahire, Mektebetu'l-Kur'an.

67- *İhtiyaru Marifeti'r-Rical (Ricalu'l-Keşşî)*: Muhammed b. Hasan et-Tusî (Şeyh Tusî, öl. 1404 h.k), tahkik: Seyyid Mehdi Recaî, Müessesetu Âli'l-Beyt, 1404 h.k, 1. baskı, Kum.

68- *İhyau'l-Ulûmi'd-Din*: Muhammed b. Muhammed el-Gazzalî, (öl. 505 h.k) Beyrut, Daru'l-Hadi, 1412 h.k, 1. baskı.

69- *İrşadu'l-Kulûb*: Hasan b. Muhammed ed-Deylemî (öl. 711 h.k), Müessesetu'l-E'lemî, 1398 hk, 4. baskı, Beyrut.

70- *İslahu'l-Mal*: Abdullah b. Muhammed el-Gereşî (İbn Ebü'd-Dünya, öl. 281 h.k), tahkik: Muhammed Abdulkadir Atâ, Müeessetu'l-Kütübi's-Sakafiye, 1414 h.k, Beyrut.

71- *İtikadu Ehli's-Sünne Ashabi'l-Hadis*: Muhammed b. Abdurrahman Hamis, Daru's-Semiî, 1414, h.k, Riyad.

72- *Kemâluddîn ve Tamâmu'n-Ni'me*: Muhammed b. Ali b. Babeveyh el-Kummî (Şeyh Saduk, öl. 381 h.k), tahkik: Aliekber Gaffarî, Kum, Müessesetü'n-Neşri'l-İslamî, 1405 h.k, birinci baskı.

73- *Kenzü'l-Fevaid*: Muhammed b. Ali el-Kerâçekî et-Terablusî (öl. 449 h.k), tahkik: Abdullah Nimet, Kum: Daru'z-Zahâir, 1410 h.k, birinci baskı.

74- *Kenzü'l-Ümmâl fi Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl*: Ali Muttaki b. Hüsameddin el-Hindî (m, 975 h.k), tashih: Safvetu's-Sakka, Beyrut, Mektebetu't-Turasi'l-İslamî, 1397 h.k, birinci baskı.

75- *Keşfü'l-Esrâr ve Üddetü'l-Ebrâr (Tefsir-i Meybüdî)*: Reşidüddin Ahmed b. Muhammed Meybüdî (öl 6 h.k), Tashih: Aliasgar Hikmet, Tahran, İbn Sina, 1380 h.k.

76- *Keşfü'l-Lisâm*: Bahaüddin Muhammed b. Hasan el-İsfehanî (Fazıl-ı Hindî, öl. 1135 h.k), Kum, Mektebetü'l-Mer'aşî.

77- *Keşfü'r-Reybe an Ahkâmi'l-Gıybe*: Zeynüddin Ali el-Âmilî (Şehid-i Sani, öl. 966 h.k), Tahran, el-Mektebetü'l-Mürtezeviyye.

78- *Keşkul-i Şeyh Bahâî*: Muhammed b. Hüseyin b. Abdussamed el-Âmili (Şeyh Bahâî, öl. 1031 h.k), Kum, el-Hey'etü'l-Müttehide (el-Kütübî), 1377 h.k.

79- *Kısasu'l-Enbiyâ (Arâisü'l-Mecâlis)*: Ebu İshak Ahmed b. Muhammed es-Sa'lebî (öl. 427 h.k), Beyrut, Darü'l-Ma'rife.

80- *Kısasu'l-Enbiyâ*: Said b. Abdullah (Kutbuddin Râvendî, öl. 573 h.k), tahkik: Gulamrıza İrfaniyan, Meşhed, Mecmau'l-Buhûsi'l-İslamiyye et-Tabiu li'l-Astaneti'r-Rezeviyye, 1409 h.k, birinci baskı.

81- *Lisânu'l-Arab*: Muhammed b. Mükerrem el-Mısrî el-Ensârî (İbn Manzûr, öl. 711 h.k), Beyrut, Daru Sâdır, 1410 h.k, birinci baskı.

82- *Lokman-ı Hekîm ve Berresiy-i Tatbîkiy-i Hikmethây-i O der Rivayat-ı Farîkeyn bâ Nigâhî be-Mutûn-i Ahdeyn*: Abdullah Muvahhidî Muhib, Kum, Merkez-i Terbiyet-i Müderris'i Danışgâh, Doktora Tezi, 1380.

83- *Lugatname*: Aliekber Dehhudâ, Tahran, Tahran Ünversitesi, 1372 h.ş.

84- *Maâni'l-Ahbâr*: Muhammed b. Ali İbn Babeveyh el-Kummî (Şeyh Sadûk, öl. 381 h.k), tahkik: Aliekber Gaffarî, Kum,

Müessesetü'n-Neşri'l-İslamî.

85- *Mahbûbu'l-Kulûb*: Kutbüddin Muhammed b. Ali ed-Deylemî (k. 11 h.k), tashih: İbrahim Dîbacî ve Hamid Sıdgî, Tahran, Defter-i Neşr-i Miras-i Mektub, 1378.

86- *Mecmau'l-Bahreyn*: Fahrüddin Tureyhî (öl. 1085 h.k), tahkik: Seyyid Ahmed Hüseynî, Tahran, Mektebetu Neşri's-Sekafeti'l-İslamiyye, 1408 h.k, ikinci baskı.

87- *Mecmau'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*: Fazl b. Hasan Tebrisî (Emînü'l-İslam, öl. 548 h.k), tahkik: Seyyid Haşim Resulî Mahallâtî ve Seyyid Fazlullah Yezdî Tabâtabâî, Beyrut, Darü'l-Ma'rife, 1408 h.k, ikinci baskı.

88- *Mekarimü'l-Ahlak ve Meâlîhâ*: Ebubekir Muhammed b. Cafer el-Harâitî (öl. 327 h.k), tahkik: A'yen Abdülcabir el-Bühayrî, Kahire, Darü'l-Afaki'l-Arabiyye, 1419 h.k.

89- *Men la Yahzuruhu'l-Fakih = Kitabu Men la Yahzuruhu'l-Fakih*.

90- *Men la Yahzuruhu'l-Fakih*: Muhammed b. Ali İbn Babeveyh el-Kummî (Şeyh Saduk, öl. 381 h.k), tahkik: Aliekber Gaffarî, Kum, Müessesetü'n-Neşri'l-İslamî, ikinci baskı.

91- *Mevsâatu Mizanü'l-Hikme*: Muhammed Reyşehrî, Kum, Darü'l-Hadîs, 1425 h.k.

92- *Mevsâatu'l-Akaidi'l-İslamiyye*: Muhammed Reyşehrî ve Rıza Birinckar, Kum, Darü'l-Hadîs, 1383-1385.

93- *Mietu Kelimetin li'l-İmam Emîri'l-Mü'minin Ali (a.s)*: Amr b. Bahrü'l-Kenanî el-Cahiz (öl. 255 h.k), tahkik: Riyaz Mustafa Abdullah, Dimeşk, Darü'l-Hikme, 1416 h.k.

94- *Mişkâtu'l-Envar fi Gureri'l-Ahbâr*: Ali b. el-Hasan Tabersî (k, 7 k), tahkik: Mehdi Huşmend, Kum, Daru'l-Hadis, 1418

h.k, birinci baskı.

95- *Mu'cemü Makâyîsi'l-Luga*: Ahmed b. Faris, öl. 395 h.k, Mısır, Şirketu Mektebeti'l-Mustafa el-Babî ve Evladuh.

96- *Mu'cemü'l-Büldân*: Yakût b. Abdullah el-Hamevî er-Rumî (öl. 626 h.k), Beyrut, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1399 h.k, birinci baskı.

97- Muhammed b. Muhammed b. Nu'man Ukberî el-Bağdadî (Şeyh Müfid, öl. 413 h.k), *el-İhtisâs*, tahkik: Aliekber el-Gaffarî, Kum, Müessesetu'n-Neşr el-İslamî, 1414 h.k, 4. baskı.

98- *Muhâzarâtu'l-Üdebâ ve Muhâveratü'ş-Şüarâ ve'l-Büleğâ*: Hüseyin b. Muhammed Rağıb el-İsfahânî (öl. 502 h.k), Mısır, el-Mektebetü'l-Âmire, 1326 h.k, birinci baskı.

99- *Müsnedü İbn Ca'd*: Ali b. Ca'd el-Cevherî (öl. 230 h.k), Beyrut, Müessesetü Navır, 1410 h.k.

100- *Müsnedü'l-İmam Zeyd (Müsned-i Zeyd)*: Zeyd b. Ali b. Hüseyin (a.s) (öl. 122 h.k), Beyrut, Dar ve Mektebetü'l-Hayat, M. 1966, birinci baskı.

101- *Müsnedü'ş-Şihâb*: Muhammed b. Selâme (Kadı Kudâî), öl. 405 h.k, Beyrut, Müessesetü'r-Risale.

102- *Müstedreku'l-Vesâil ve Müstenbetu'l-Mesâil*: Mirza Hüseyin Nurî et-Tabersî (öl. 1320 h.k), Kum, Müessesetü Âli'l-Beyt (a.s), 1407 h.k, birinci baskı.

103- *Nasîhatü'l-Mülûk*: Muhammed b. Muhammed Gazzalî et-Tusî (öl. 505 h.k), tashih: Celalüddin Hümayî, Tahran, Encümen-i Asar-i Millî, 1351.

104- *Nesru'd-Dürr*: Mansur b. Hüseyin Vezirü'l-Âbî (öl. 421

h.k), tahkik: Muhammed Ali Karne, Mısır, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Âmme, M. 1981, birinci baskı.

105- *Nevâdiru'l-Usul fi Ma'rifeti Ahâdîsi'r-Resûl*: Muhammed b. Ali b. Sûre et-Tirmîzî (öl. 320 h.k), tahkik: Mustafa Abdulkadir Atâ, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1413 h.k, birinci baskı.

106- *Nüzhetü'l-Mecâlis ve Muntehabu'n-Nefâis (el-Mecalis li's-Safûrî)*: Abdurrahman Safûrî eş-Şafiî (Muasır), Beyrut, Darü'l-İman.

107- *Rabiu'l-Ebrar ve Nususu'l-Ahbar*: Mahmud b. Ömer Zemahşerî (öl. 538 h.k), tahkik: Selim Naimî, Kum, Şerif Razî, 1410 h.k, birinci baskı.

108- *Ravzatü'l-Ukalâ ve Nüzhetü'l-Fuzalâ*: Muhammed b. Hayyan el-Bustî (öl. 354 h.k), tahkik: İbrahim b. Abdullah el-Hazimî, Riyad, Daru'ş-Şerif, 1413 h.k.

109- *Ravzatü'l-Vâizîn*: Muhammed b. Hasan Fettal en-Nişaburî (öl. 508 h.k), tahkik: Hüseyin A'lemî, Beyrut, Müessesetü'l-A'lemî, 1406 h.k, birinci baskı.

110- *Ricalu'l-Keşşî = İhtiyaru Marifeti'r-Rical*.

111- *Rûhu'l-Maânî fi Tefsiri'l-Kur'an* (Tefsir-i Âlûsî): Mahmud b. Abdullah Âlûsî (öl. 1270 h.k), Beyrut, Daru İhyâi't-Turasi'l-Arabî.

112- *Sübülü'l-Hüda ve'r-Reşâd*: Muhammed b. Yusuf Salihî eş-Şamî (öl. 942 h.k), tahkik: Adil Ahmed Abdülmevcud, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1414 h.k.

113- *Şerhu Nehci'l-Belâga*: Abdulhamid b. Muhammed el-Mutezilî (İbn Ebü'l-Hadîd, öl. 656 h.k), tahkik: Muhammed

Ebulfazl İbrahim, Beyrut, Daru İhyai't-Turas, 1387 h.k, ikinci baskı.

114- *Şuabü'l-Îmân*: Ebubekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî (öl. 458 h.k), tahkik: Muhammed Said Besyûnî Zağlûl, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1410 h.k, birinci baskı.

115- *Tacu'l-Arûs min Cevahiri'l-Kamus*: Seyyid Muhammed Murtaza b. Muhammed Hüseyinî ez-Zebidî, (öl. 1205 h.k), tahkik: Ali Şiri, Daru'l-Fikr, 1414 h.k, birinci baskı, Beyrut.

116- *Tarih-i Bağdad ev Medinetu's-Selam*: Ahmed b. Ali Hatib el-Bağdadî (öl. 463 h.k), el-Mektebetu's-Selefiye, Medine.

117- *Tarih-i Yakubî*: Ahmed b. Ebu Yakub İbn Vazih Yakubî (öl. 284 h.k), Daru Sadır, Beyrut.

118- *Tarihu Dimeşk*: Ali b. Hasan b. Hibetullah (İbn Asakir ed-Dimeşkî, öl. 571 h.k), tahkik: Ali Şiri, Daru'l-Fikr, 1415 k, birinci baskı, Beyrut.

119- *Tefsir-i İbn Kesir (Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim)*: İsmail b. Ömer el-Busravî ed-Dimeşkî (İbn Kesir, öl. 774 h.k), tahkik: Abdulaziz Ğuneym ve Muhammed Ahmed Aşur ve Muhammed İbrahim el-Benna, Daru'ş-Şa'b, Kahire.

120- *Tefsir-i Kurtubî = el-Camiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*.

121- *Tefsir-i Sa'lebî = el-Keşfu ve'l-Beyan*.

122- *Tefsir-i Teberî = Camiu'l-Beyan*.

123- *Tefsiru'l-Ayyaşî (Tefsiru's-Sulemî)*: Muhammed b. Mesud es-Sulemî es-Semerkandî (el-Ayyaşî, öl. 320 h.k), tahkik: Haşim Resuliy-i Mehallatî, el-Mektebetu'l-İlmiye, 1380 h.k, birinci baskı, Tahran.

124- *Tefsiru'l-Kummî*: Ali b. İbrahim el-Kummî (öl. 320 h.k), tahkik: Seyyid Tayyib Musavî el-Cezairî, Necef, Matbaatu'n-Necefi'l-Eşref.

125- *Tehzibu'l-Ahkâm fi Şerhi'l-Muknia*: Muhammed b. Hasan Tusî (Şeyh Tusî, öl. 460 h.k), Beyrut, Daru't-Tearuf, 1401 h.k, birinci baskı.

126- *Tehzibu'l-Esmai ve'l-Luğat*: Yahya b. Şeref Nevevî (öl. 671 h.k), Beyrut: Daru'l-Fikr, 1416 h.k.

127- *Tenbîhü'l-Havâtır ve Nüzhetü'n-Nevâzır* (*Mecmuatu Verram*): Verram b. Ebu Furas el-Hemdan (öl. 605 h.k), Beyrut, Daru't-Tearuf ve Daru Sa'b.

128- *Uyûnu'l-Ahbâr*: Abdullah b. Müslim ed-Dîneverî (İbn Kuteybe, öl. 267 h.k), Kahire, Darü'l-Kitabi'l-Mısriyye, 1343 h.k.

129- *Vesâilü'ş-Şia*: Muhammed b. Hasan el-Hürrü'l-Âmilî, (öl. 1104 h.k), tahkik: Müessesetü Âli'l-Beyt (a.s), 1409 h.k, birinci baskı.

130- *Yenâbîü'l-Mevedde li-Zevi'l-Kurbâ*: Süleyman b. İbrahim Kundûzî el-Hanefî (öl. 1294 h.k), tahkik: Ali Cemal Eşref el-Hüseynî, Tahran, Darü'l-Üsve, 1416 h.k, birinci baskı.

İÇİNDEKİLER

MÜTERCİMİN ÖN SÖZÜ 7

YAZARIN ÖN SÖZÜ 9

Üstün Hikmetlerin Lokman'a İntisabı 10

GİRİŞ / 13

Kur'an ve Hadiste Hikmet 14

Hikmetin Kısımları 14

1- İlmî Hikmet: 15

2- Amelî Hikmet: 17

3- Hakikî Hikmet: 17

Hekimlerin Öncüsü 19

Birinci Bölüm

LOKMAN'IN HAYAT GEÇMİŞİ / 21

Lokman'ın Soyu 21

Lokman'ın Irkı ve Zahirî Özellikleri 22

Lokman'ın Köleliği 23

Lokman'ın Yaşadığı Tarih 23

Lokman'ın Yaşadığı Yer 24
Lokman'ın Mesleği 25
Lokman'ın Yüzüğündeki Yazı 25
Lokman'ın Öğrencileri 25
Lokman'ın Ömrü 26
Lokman'ın Mezarı 27
Lokman Peygamber miydi? 28
Lokman'ın Hikmeti Elde Etmesinin Sırrı 29
İslam Ümmeti Arasında Lokman'ın Benzerleri 34

İkinci Bölüm

KUR'AN'DA LOKMAN'IN HİKMETLERİ / 41

Şirkin Tehlikesi 43
Amellerin İnsan Yazgısındaki Etkisi 43
Asıl ve Büyük İşler 47
Tekebbür ve Mağrurlanmanın Tehlikesi 49
Mütevazı Yürümek ve Alçak Sesle Konuşmak 53

Üçüncü Bölüm

LOKMAN'IN HİKMETLERİNDEN KISSALAR / 57

Lokman'ın Halk Arasında Kadılığı Kabul Etmemesi 57
Lokman'dan Aşikâr Olan İlk Hikmet 59
Lokman'ın Soru Sormamakla İlgili Hikmetli Sözü 63

Hayvanın En Lezzetli ve En İğrenç Uzuvları....65
Halkın Hoşnut Olmasına Gönül Vermemek....67
Helada Uzun Oturmamak....71
Uzun Süre Yalnız Oturmak....71
İftirayı Kendisinden Uzaklaştırması....71
Nakışta veya Nakşedende Kusur Aramak....73
Susam Yerine Arpa Ekmek....73

Dördüncü Bölüm

BİLGİ VE İDRAKLE İLGİLİ HİKMETLER / 77

Aklın Değeri....77
Aklın Alametleri....77
Âlimin Alametleri....79
Hekimlerin Sözü....81
İlim Araştırmak....81
İlim Öğrenmenin Âdâbı....85
İlim Öğrenmenin Faydası....89
İlmin Değeri ve Âlimlerle Oturup Kalkmak....91
Âlim ile Hemnişin Olmanın Âdâbı....95
Âlim ve Hekimlerin Fazileti....95
Cahile Alaka Göstermeği ve Hekime Düşmanlığı Kınama....97
Cahil Haberci Göndermekten Sakınmak....97

Beşinci Bölüm

KENDİNİ YETİŞTİRMENİN ETKİLERİ / 101

Nasihati Kabul Etmek 101
Yakin 103
Alçakgönüllülük 105
Nefisle Cihad 105
Nefisten Korunmak 107
Şeytanla Mücadele 109
Bağışlanma Dilemek 109
Korku ve Ümit 111
İlahî Korku 117
Allah'ı Yâd Etmek 117
Ölümü Hatırlamak 121
Ahireti Hatırlamak 121
Ahiret İşlerine Himmet Göstermek 123
Allah'a Güvenmek 127
Allah'a Karşı İyi Niyetli Olmak 127
Allah'a Tevekkül Etmek 129
Allah'ın Buyruklarına İtaat Etmek 131
Fırsatlardan Yararlanmak 133
Dünyaya Rağbet Etmemek 133
Emaneti Korumak 135
Kanaat 137
Hoşnut Olmak 139

Sükût 141

İnfak Etmek 143

Alçakgönüllü Olmak 143

Seherlerde Allah'ı Anarak Bağışlanma Dilemek 145

Bela (Zorluk) 145

Altıncı Bölüm

KENDİNİ YETİŞTİRMENİN AFETLERİ / 147

Zulüm 147

Kendini Beğenmişlik 149

Kıskançlık 151

Riya 151

Münakaşa 153

Öfkelenmek 155

Zina 155

Yalan 157

Ahlaksızlık 159

Dünyaya Güvenmek 159

Musikî Dinlemek 161

Harama Bakmak 163

Tembellik ve Sabırsızlık 163

Yedinci Bölüm

AHLAKÎ VE İÇTİMAÎ ÂDÂB / 165

Edeb Aramak 165
Konuşmanın Âdâbı 165
Gülmenin Adâbı 171
Meşveret Etmenin Âdâbı 171
Yeme ve İçmenin Âdâbı 173
Misafir Ağırlamanın Âdâbı 175
İhtiyaç Gidermenin Âdâbı 175
Hakemlik Yapmanın Âdâbı 177
Borç Almanın Âdâbı 179
Yoksulluğa Sabretme Âdâbı 179
Dünya Malı Aramanın Âdâbı 183
Mecliste Bulunmanın Âdâbı 183
Yolculuğun Âdâbı 185
Halkla Muaşeret Âdâbı 191
Padişahlarla Muaşeret Âdâbı 199
Düşmanlarla Muaşeret Âdâbı 201
Hizmetçi Seçmenin Âdâbı 203
Arkadaş Seçmek 205
Hemnişin Olmaya Layık Olan Kimse 205
Hemnişin Olmaya Layık Olmayan Kimse 209
Kötü Arkadaştan Uzak Durmak 211
Fakiri Hakir Görmekten Sakınmak 213

Halka Düşmanlık Yapmaktan Sakınmak....215
Töhmet Altında Kalmaktan Sakınmak....215
Sonradan Görme Kimseden Bir Şey İstemek....215
Aile Fertleri ve Kardeşlerin Arasını Islah Etmek....217
Dili Dizginlemek....217
İyi İş....219
Ana ve Babaya İyilik Yapmak....219
Önce Komşu, Sonra Hane....219
Halkın En Kötüsü....221
Kötülüğü İyilikle Yatıştırmak....221
Kötü Sözün Ağırlığı....223
Borçlu Olmanın Ağırlığı....223
Darlığı Gizlemek....223
Yetimlere ve Dul Kadınlara Karşı Mihriban Olmak....225
Sakınmanın Hakikati....225
Kötülük Yapan Kimseye İyilik Yapmak....225
Kâmil İmanın Alametleri....225
Sır Saklamak....227
Dostça Geçinmek Gereken Kimse....231
Meşveret Etmeye Teşvik Etmek....231
Pişman Olmamak İçin Önlem Almak....231
Dünya ve Ahiretin Hayrına Ulaşmanın Yolu....233

Sekizinci Bölüm

HİKMETLİ MİSALLER / 235

Dinin Misali 235
Namazın Misali 235
Dünyanın Misali 237
Dünyaya Kul Olanların Misali 239
Ölüm ve Yeniden Dirilişin Misali 239
Başkasını İyiliğe Emredip Kendini İhmal Edenin Misali 241

Dokuzuncu Bölüm

MUHTELİF HİKMETLER / 243

Rızık Talep Etmede İbret 243
En Üstün Servet 245
Allah'a Emanet Etmek 245
Kötülükten Uzak Durmak 247
Kurtuluş Yolu 247
İnsanlığın Serveti 247
Musibetlerin En Büyüğü 249
Hırsızın Rızkının Durdurulması 249
Kadınların Kısımları 251
Allah'a İtaat Etmenin Yararı 253
İnsanın Üç Hissesi Vardır 253
Nimetin Kemali 255

Güzel Ahlaklı Olmak 255
Yoksulluğun Zararları 255
Anne ve Baba Hakkına Riayet Etmek 257

Onuncu Bölüm

KAPSAMLI HİKMETLER / 259

MÜTERCİMİN SON SÖZÜ 331
İNDEKS 331
Ayetler 333
İnsan Adları 336
Soy ve Boy Adları 338
Kaynakça 340

NOT: